This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

DE STATU MORTUORUM ET RESURGENTIUM.

CAP. I.

Introductio, Argumentum, & Modus tractandi.

TEnuis, incertus & ſæpe miſer rerum noſtrarum ſtatus in hodiernâ vitâ, facit ut quæritemus merito, an ab hac ſola pendeat humana felicitas: cumque ex duabus partibus, animâ & corpore, compoſiti & integrati ſimus: corporiſque vita peritura ſit, penituſque exſtincta infra curriculum unius ſæculi, quærendum ultrà an ſuperſit anima, altera pars hominis, exſtincto corpore: vel unà vivant, unà moriantur ambo, ſocii individui. Hoc ſi conceſſeris, actum eſt de nobis, periimus toti: nec ultrà diſquirendum eſt quicquam de rebus, quæ jam eſſe deſierunt.

Sine contra, ſuperſtes ſit anima, diſſoluto corpore; & ab eodem libera, ſeorſim vivat vigeatque: multa rogitare licet, multa diſquirere, circa animam ita ſeparatam & ſubſiſtentem: quali fruatur vitâ, quo ſtatu: & ſi eodem fruitura ſit perpetuò? quod ſi vices mutaverit, an corpus qualecunque habitura ſit iterum: quæ bonorum & malorum diſcriminatio: quæ præmia & pœnæ, pro cujuſque merito? juvábit denique immortalis animæ fata & fortunam proſequi, ab exitu ſuo & emancipatione à terreno corpore uſque ad rerum conſummationem.

Hæc pro virili tractaturi ſumus in ſequenti Opuſculo: & inter tractandum ſecernemus, quantum licet, *clara ab obſcuris, arcana à popularibus:* ut quodque ſuum ſibi locum habeat, ſive in luce, ſive in umbrâ. Deus interim, Pater luminum, greſſus noſtros dirigat, tenebras depellat, & fallaces rerum imagines: ut veritatem, cujus amore flagramus, puram & intemeratam tandem intueamur.

CAP. II.

Beatitudinem humanam non pendere tantummodo ex hâc vitâ, ſed exſpectandam eſſe aliam.

Ium arg. pro futurâ vitâ, è Dei, mundi Rectoris optimi et æquissimi existentiâ petitum.

DEum eſſe, rerum omnium auctorem & moderatorem ſummum, tam optimum quàm maximum, rectum, æquum, juſtum: hoc poſtulat rerum natura, hoc communis hominum conſenſus: poſitoque hoc fundamento,

mento, mens humana, ab intuitu hodierni ſtatûs, ad futurum aliquem præſagiendum ſtatim impellitur. Nempe cum animadvertit, in hujuſce Mundi regimine, ſive in hac parte œconomiæ divinæ, leges æqui & recti, in bonis & malis diſtribuendis, non cuſtodiri, inde facile colligit, aliquid ſupereſſe: nondum expleri omnes partes hujus dramatis; & erigitur exſpectatione earum rerum, quæ ſecuturæ ſunt in alterâ vitâ, quaſi in proximâ ſcenâ.

Bona fortunæ & felicitas externa non adhærent virtuti & ſapientiæ in hac vita: his non minus gaudent, nec infrequentius, inſulſi pravique homines. Quod ſi in his ſita eſſet ultimò felicitas humana, & hîc penitus terminanda, hunc perturbatum rerum ordinem minimè ferret ſummus Rector, idemque Judex æquiſſimus. Ut bonis benè ſit, & malis malè; eſt vox Dei, vox hominis, vox univerſæ naturæ. Teſtor verò Cœlum, Terram & conſcia Sidera, apud nos miſeros mortales intra hodiernæ vitæ limites, hoc jus æternum & ſacroſanctum non exerceri. Ergo, ponas modò Deum juſtum ſanctumque, ad hoc conſequens eſt, fore præmia & pœnas in alterâ vitâ: nec ab hodiernâ ſolummodo humanam pendere beatitudinem, aut miſeriam.

Nec hîc tempora noſtra querimur, ut ſolent infelices: aut ſæculum hodiernum præ aliis ferreum dicimus: antiquum obtinet Mundus. Conſule omnium temporum, omnium gentium Faſtos, Romanos, Græcos, quoſcunque velis: ubique reperies *Socrates* & *Catones*, viros eximios, moribus animique dotibus & indole ſingulares, iniquâ ſorte oppreſſos. Hos odit Vulgus profanum & obſtre-

perum: calumniis inſectantur invidi: nec facilè patiuntur liberale ingenium, virtutis & veritatis tenax, rerum potentes & Tyranni. Hic rerum noſtrarum ſtatus.

Præterea, ut rectitudini & juſtitiæ divinæ non congruit ſors promiſcua bonorum & malorum, in perpetuum: ita tenuitas, &, ut ita dicam, vilitas hodierni ſtatûs: ſi unicus eſſet, nulli primus, nulli ſecundus, nec dignitati Dei conditoris, nec incolarum, hoc eſt, humanarum animarum, dignitati reſponderet. Si præter noſtrum, innumerabiles Mundos Deum condidiſſe ſtatuas, erit tibi quidem aliquantulum levior hæc difficultas. Qui verò præter tellurem hodiernam, (atomum, ſi parvitatem ſpectes; ſi ſpurcitiam, ſterquilinium) nullum agnoſcunt mundum habitabilem, nullos incolas: nec quicquam futurum exſtinctâ hâc vitâ: næ illi Majeſtati divinæ graviter officiunt; & Deum ſibi fingunt homine magnanimo minorem. Dein ſi, præter tellurem ipſam, res humanas, quæ hîc agitantur, obſerves: adeò minutas eſſe reperies, aut confuſas, aut ærumnoſas, ut à malo Numine conſtitui, & ab impotenti tolerari, ſuſpicaberis. Inter Principes; quid aliud quàm bella & cædes; inter Privatos, lites, jurgia, calumniæ & cauſarum diſceptationes quotidianæ: ſæpè etiam de lanâ caprinâ? multum ubique ineptiarum & ſtultitiæ, parum ſapientiæ: & quod gravius eſt, raræ breveſque voluptates, multus & diuturnus labor & dolor: vel ex morbis, vel inopiâ, vel inimicitiis, aliiſque incommodis. Adeò ut hujuſce vitæ fabula, Deo, nec auctore, nec ſpectatore, digna videatur, nimirum ſi abſcindas ſequelas omnes, & cum futurâ vitâ connexum.

Vid. Theor. Tell. l. 1. c. 10.

Sed

Sed prodigior ultra: non tantùm Deo indigna ſunt, ſed etiam animâ humanâ, res & negotiola hodiernæ vitæ, ſi futuræ ſpem & proſpectum adimas. Deprimimur in hoc ſtatu mortali, infra locum, & gradum & præſtantiam naturæ noſtræ: unde iſte nobis *pudor*, in nonnullis rebus, aut affectibus naturalibus? unde iſtæc modeſtia aut perturbatio in naturâ humanâ? non tantùm cum peccamus, ſed cum ipſius naturæ deſideriis aut neceſſitatibus obſequimur, cur pudet nos noſtrûm, & naturæ propriæ? Si infra nativam dignitatem nihil agimus: ſi nec capaces ſumus præſtantioris ſortis; nec digniorem habuimus unquam, aut habituri ſumus. Præterea, diſtinemur in hâc vitâ nugis & occupatiunculis, quæ nec decent nec replent animam rationalem, rerum multò majorum & meliorum compotem. Quod optimum eſt, quod nobiliſſimum, quod divinum in nobis, tantùm non obruitur onere & curâ corporis; reculiſque & officiis ad victum, veſtitum, valetudinem neceſſariis. * His tamen non indiget anima, ſed in ſervitutem cogitur, ut mancipium corporis. Subjicitur hic vanitati, & ingemiſcit, vilibus & minutis occupata. Quorſum verò

 ſubli-

* Ecquis eſt qui putet hominem natum ad cibos tantum & potus percolandos, reliquoſque bruti corporis appetitus ſatiandos? ad ventos aucupandos, & ſpes evanidas & fallaces per totam vitam? quâ tamen brevi inſaniâ tranſactâ, in terram recondatur, & in pulverem reſolvatur. *Atque hic finis hominis & rerum humanarum.* Non temerè & fortuitò ſati & creati ſumus: ſed profectò fuit quædam vis, quæ generi conſuleret humano: nec id gigneret aut aleret, quod cùm exantlaviſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum. *Cic. Quæſt. Tuſc.* 1. in fine.

ſublimis ille intellectus, quo cœleſtia & æterna contemplamur, quo Cœlos & Terram metitur: nobilis ardor & adſpiratio ad altiora & majora? Quorſum illa ſitis immortalitatis, quæ nunquam explebitur? Quorſum illa virtus heroica in nonnullis, quæ exſuperat privata commoda, & poſtponit, ob commune bonum aut virtutis amorem? Hæc faciunt ut credam, quum Deus nihil moliatur ineptè, nec inanes nobis indiderit inſtinctus, fore tandem ut, ab hoc carcere liberi, novâ luce & præſtantiore vitâ, boniſque fruamur ſempiternis.

Vides, mentem humanam, & liberiores ipſius motus, coërceri & quaſi ſuffocari in hoc corpore; & quo erectior eſt & excelſior in ſuis cogitationibus, eo magis ſe impediri ſentit. *Cui bono* igitur hæc vis & amplitudo animi noſtri, quibus fertur ultra fines & limites hujuſce vitæ, ſi revera nihil ſuppetat aut ſuperſit ultra? Deus & Natura fruſtra nobis dedêre has alas, ſi tantùm reptare ſuper terram, nunquam humo ſe tollere, nunquam æthera petere, licuerit. Fruſtra quidem, ſed incommodè: nam quo elatior eſt animus in ſuis contemplationibus & à ſenſibus abſtractior, eò minus curat res terrenas, & magis inhabilis redditur ad vitæ communis officia. Quod ſi hæc unica ſit vita, cujus eſt capax, & quaſi totum rei humanæ, perit anima ſuâ virtute: atque omnis ſapientia, præter mundanam, & quæ eò ſpectat, eſt ſtultitia. Infamis indignitas, & calumnia, in Deum & homines. Quis hoc ferre poteſt, cui mica ſalis, aut generoſæ indolis? Quis non indignatur has injurias, ſibi, gentique humanæ impoſitas? Id unicum addam, ſi is ſit ſtatus rerum humanarum, qui hic fingitur; atque id ſciviſſem ante

te diem natalem , hanc vitam mihi oblatam cum indignatione reſpuiſſem : neque vivere, neque mori operæ precium eſſet.

Hactenus à naturâ divinâ & humanâ rationes & argumenta ſumſimus, ad probandum vitæ futuræ ſpem certam & indubiam; occurrit alius argumentandi modus à naturâ rerum, conjunctim cum naturâ divinâ : & ſic ſe habet. Si Deus eſt, ſunt etiam æternæ & immutabiles boni & mali rationes; turpis & honeſti, juſti & injuſti diſcrimina : his autem poſitis, ſequitur, ni fallor, fore alium, præter hodiernum, rerum humanarum ſtatum & ordinem. Forſan primâ fronte non patet hæc ita eſſe connexa : ſed connexionis vim, in utraque parte argumenti, paucis aperiam. Nomine Dei omnes intelligunt Numen ſummum & infinitè perfectum : perfectiones divinas agnoſcunt ſemper; inter alias, ſapientiam, bonitatem, juſtitiam & puritatem omnimodam : quæ cùm ſint perfectiones in Deo, id erunt pariter, pro ratâ proportione, in naturis quibuſcunque intellectualibus à Deo creatis. Dantur itaque boni & mali, juſti & injuſti, turpis & honeſti diſcrimina, ab æterno : non ab impoſitione hominum, aut legibus tantùm humanis conſtituta; ſed ab immutabili Dei naturâ & perfectione promanantia.

Cumque Deus, ſive perfectio ſumma, ſit menſura omnium, rectique judex & obliqui : quæ deviant ab hac regulâ, ſive his oppoſitæ & objectæ qualitates, erunt eo ipſo vitia, labes & errores : ab æterno pariter ſic conſtituta. Atque hæc eſt pars prima argumenti noſtri. Secundò diſcriminatis hoc modo rebus & actionibus, diſcriminantur etiam homines in duos ordines, bonos & malos; juſtos

juſtos & injuſtos; honeſtos & turpes: illi placent Deo, hi diſplicent: illos amat, hos averſatur. Deus enim non poteſt non amare ſui imaginem: perfectiones ſuas, ubicunque occurrunt, agnoſcere: quod ſibi conforme eſt, & divinæ naturæ particeps, fovere & amplecti: & è converſo, quod incongruens, diſcors & oppoſitum ſuæ naturæ, repudiare & abhorrere. Quum verò Deus ſit æqui rectique amantiſſimus, idemque potentiſſimus, non erit otioſus ſpectator: jus faciendum curabit, nec eandem felicitatem amicis & inimicis, dignis & indignis, impertiet; ſed benè aut malè merentibus ſuam unicuique portionem debitam. Et quò quiſque eſt perfectior, virtute, pietate, ſapientiâ, Deoque proximior indole & naturâ, eò erit altior & beatior. Hoc autem cùm neutiquam fiat, ut palam eſt omnibus, in hodiernâ vitâ, conſequentiſſimum eſt, & inſtar Dei ipſius ſtabile & immobile, ut in futura aliqua peragatur.

Atque hæc hactenus: ſolet hic adjici, coronidis loco, atque ultimi argumenti, *Conſenſus Gentium univerſalis* de vitâ futurâ: nec immeritò, ut mihi videtur; vox enim Naturæ, ſi rectè intelligatur, eſt index, teſtiſque veritatis. Sed hujus argumenti vim duobus modis labefactare ſtudent adverſæ ſententiæ fautores. Primò negant hanc opinionem, aut ſpem vitæ futuræ, univerſalem eſſe inter Gentes: ſaltem ſi barbaras includas, dein, inter Gentes excultas & literatas: inter ipſos Philoſophos, ajunt nonnullos in alteram partem fuiſſe propenſiores.

Ad primum quod ſpectat, quotquot è Gentibus Numen aliquod coluerunt; aut cultum religioſum, rituſve qualitercunque ſuperſtitioſos,

tioſos, inſtituêre: eo ipſo teſtati ſunt & prodidêre aut ſpem aut metum vitæ futuræ, & prout Diis ſuis placerent vel diſplicerent, ſe præmia vel pœnas accepturos. Reliqui autem Ethnici, ſi qui ſunt iſtiuſmodi, qui nihil divini ſapiunt, nihil humani ſapere, non minus videntur: ſed pecudum inſtar vitam agere belluinam. Ac proindè iniquum eſſet, ab his homuncionibus metiri genus humanum: ab his fæcibus hominum, & ipſius Barbariei, reliquorum omnium vires & virtutes æſtimare: Si quis vellet alicujus herbæ vim nativam inquirere, non flaccidam & exſuccam colliget è ſolo ſterili: ſed qualis naſcitur in agris non malignis, & rore cœli, ſoliſque radiis vegetatur, ſecundum uſum ordinemque naturæ; & quod huic herbæ competit, id ad ſuam ſpeciem pertinere, aut toti generi proprium & naturale ſtatuet. Vel ſi gemmæ nitorem ac indolem ſcire velles, non tantùm *brutam*, ut ajunt, inſpicies, ſcabram & terræ ſordibus obductam, ſed exterſam & politam: & quid tum valeat, quam vibret lucem, aut virtutem emittat, id totum naturæ & viribus ipſius attribues, & exinde precium lapidi conſtitues.

Ad ſecundum quod ſpectat, ſi qui ſunt aut fuerunt inter Literatos aut Philoſophos, qui vitam futuram abnegant, hos ex eorum eſſe numero conſtat, qui nihil in rerum naturâ præter materiam: aut ſaltem nullum, in rebus mortalibus, turpis & honeſti diſcrimen naturale recipiunt. Sequenti capite refellendi ſunt priores; & ad poſteriores quod attinet, ſi probatum dedimus à naturâ Dei, boni & mali æterna eſſe diſcrimina, errorem, quo nititur illa ſententia, diruimus: & eâdem operâ, & orationis filo, connexam oſtendimus vitam futu-

futuram cum illâ Dei rerumque naturâ. Ut
ſummatim dicam, res eò redit: *Si Deus eſt,
eſt etiam vita futura:* & qui illum agnoſcunt,
hanc è medio tollere, aut ipſius fidem è men-
te humana eradicare, fruſtra ſatagunt. Quam
nobis monſtravit vitam Naturæ lumen, hacte-
nus ſecuti ſumus: ſed clarius lumen emicat
ex oraculis ſacris; vitamque futuram palam &
in aperto omnibus oſtentat. Non diffitendum
eſt, in œconomiâ Judaicâ, vitam æternam
quaſi in umbris & dubiæ lucis crepuſculo con-
ſtitiſſe; ſed in Religione Chriſtianâ, ſol nihil
monſtrat evidentiùs in medio die, quàm no-
bis immortalitatem Auctores ſacri. Ut nihil hic
dicam de Reſurrectionis doctrinâ ſpeciatim,
aut de Judicio ſupremo: notum eſt, tam
Chriſtum quàm Apoſtolos vitam hodiernam
& futuram diſcriminaſſe: atque in hac diſcri-
minatione verti cardinem Religionis noſtræ.
Marc. 8. 36. *Quid profuerit homini*, inquit Chriſtus, *ſi lu-
cratus fuerit mundum totum, animæque ſuæ jac-
turam fecerit?* Anima, cui omnia ſuccedunt
ex voto in hodiernâ vitâ, diſperdi non poteſt;
aut eſſe miſera, niſi in alterâ. Alibi ait Chriſ-
Luc. 16. 9. tus: *Facite vobis amicos ex Mammonâ injuſto, ut
cùm defeceritis recipiant vos in æterna taberna-
Matt. 10. 28. cula.* Dein alio loco: *Ne timete vobis ab iis,
qui trucidant corpus, animam autem non poſſunt
trucidare: ſed timete potius eum, qui poteſt &
animam & corpus perdere in gehennâ.* Denique:
Luc, 12. 9. *Qui me abnegaverit in conſpectu hominum, ab-
negabitur in conſpectu Angelorum Dei. Et qui
Matt. 19. 29. bonis ſuis ſpoliatus fuerit in hâc vitâ, mei cauſâ,
reddam illi multipla in ævo futuro.* His & aliis
innumeris locis, ſæculum hodiernum & futu-
rum diſtinguit, tractatque ut oppoſita aut diſ-
parata Chriſtus: nec tantùm in ſermone aper-

to,

to, ſed etiam in parabolis idem premit argumentum, *de Lazaro & Divite* verba faciens: *De margaritâ inexputabilis pretii: De tritico & loliis:* cæteriſque hujuſmodi. Et in ſuâ Concione ad populum è monte, in colloquiis quotidianis, ubique loci, & nullo non tempore, hujuſce mundi bona aut mala parvi ducenda prædicat, præ Regno Cœlorum, & futurâ beatitudine, aut miſeriâ. Denique ſuâ reſurrectione à mortuis, & adſcenſu in Cœlum viſibili, vitam eſſe futuram, non verbis edocuit modò, ſed etiam ante oculos expoſuit. Eandem calcant ſemitam Apoſtoli, duplicemque vitam, ſtatumve duplicem animæ ubique attribuunt. *Si in hac ſolùm vitâ*, inquit ſanctus Paulus, *ſpem habemus in Chriſto, miſerrimi omnium ſumus. Scimus verò*, ut alibi loquitur, *ſi terreſtris hujus domûs noſtræ tabernaculum diſſolutum fuerit, nos ædificium ex Deo habituros; domicilium non manu factum, æternum in Cœlis. Etenim qui ſumus in hoc tabernaculo ſuſpiramus gravati: non eo exui cupientes, ſed ſuperindui: ut abſorbeatur mortalitas à vitâ.* Pariter ad Romanos ait, totam naturam unà cum nobis ingemiſcere gravatam, & ad immortalitatem quandam adſpirare, nec ullo modo *pares eſſe hodiernæ vitæ perpeſſiones, gloriæ in nobis revelandæ.* Sed quid multa? in Scriptis Apoſtolicis, vitam futuram, vitam æternam, ſonat omnis pagina: tam fundamentum, quàm præmium fidei noſtræ: atque hanc immortalitatem, *in lucem eduxiſſe dicitur Chriſtus per ſuum Evangelium*; hanc nimirum apertiùs explicuit, & efficaciùs quàm aut Moſes in ſuâ Lege, aut in ſuis Scholis Philoſophi.

1. Cor. 15. 19.

2. Cor. 5. 1. 4.

Rom. 8. 18. 19.

2. Tim. 1. 10.

CAP.

CAP. III.

Animam humanam eſſe ſubſtantiam immortalem: diſtinctam à corpore & ab omni materiâ.

Duplex immortalitatis animæ fundamentum: Gratia Dei et animæ natura.

POſitâ hominum vitâ futurâ, ſequitur neceſſariò animæ humanæ immortalitas. Sed hanc alii adventitiam, & gratiâ tantùm divinâ ſuperadditam, aliis congenitam; animamque ſuâ naturâ indiſſolubilem, ſtatuunt. Alterutro modo immortalem eſſe, manifeſtò teſtatur, ut ſuprà vidimus, Scriptura ſacra: cum de vitâ æternâ, reſurrectione mortuorum, judicio, præmiis pœniſque futuris, Cœlo & Inferno, aliiſque cognatis diſſerit: quæ mortuo & diſſoluto corpore, animam uſque durare, vivere, ſenſu & cogitatione frui, ſupponunt. Utcunque operæ precium erit, opinor, paucis inquirere, ſi, præter illam gratiam Dei extraordinariam, quæcunque tandem fuerit, id habeat anima humana, dependenter quidem à Deo, ſed vi & principiis ſuæ naturæ originariæ, ut immortalis ſit & incorruptibilis. Nec enim mediocriter aſſenſum fidemque corroborat, & efficaciores reddit, ea, quæ credimus, in ipſâ rerum naturâ videre radicata.

In animâ, præter cogitationes, aut vim cogitandi, nihil omnino experimur, aut deprehendimus. Quicquid agit animâ, ſive in ſe ipſâ, ſive exteriùs, non tactu aut impulſu agit, ſed vi alicujus cogitationis: intellectûs, voluntatis, appetitûs, aut alterius nominis: & cùm patitur ſive à ſe ipſâ, ſive exteriùs, ea etiam eſt ſpecies aliqua cogitationis; ut nihil

pror-

proſus in mente noſtrâ reperiamus, præter varios modos, aut vim cogitandi. Quod ſi integra natura animæ, & eſſentia, ut dicunt, in cogitatione conſiſtat, eſt eſſentialiter vita, & indeſinenter activa, vel ſui conſcia: nec perire poteſt aliter, quàm annihilatione. Nam ſi cogitationem omnem adimas, aut vim cogitandi, tollis ipſam eſſentiam animæ: quod idem eſt ac deſtruere, vel annihilare animam. Id quidem eſſe penes Deum, non negamus, nec id quæritur impræſentiarum: ſed negamus, vitam ipſius perire poſſe, aut vim cogitandi, ſuperſtite animæ eſſentiâ: id quod, opinor, ab hac conſtitutione animæ, modò recipias, rectâ & neceſſariò ſequitur.

Qui hoc modo naturam mentis humanæ conſtituunt, eo ipſo immortalem conſtituunt, & indeſinenter activam, vel ſui conſciam, niſi redigatur in nihilum. Qui verò præter hanc vim cogitandi, & vitalem energiam, ut vocem illam mutuemur, animæ attribuunt *extenſionem* & dimenſiones: idque fundamenti loco ponunt, antecedenter ad omnem cogitationem: videant illi, quî poterunt probare futuram animæ vitam. *Vitam*, inquam, non durationem ſimplicem: nam aliud eſt ſimpliciter durare, inſtar ſtipitis aut ſaxi: aliud *vivere*, ſenſu & cogitatione frui; id quod omnes intellectum volunt nomine immortalitatis & vitæ futuræ. Poſitâ autem loco animæ ſubſtantiâ extenſâ, quæ non includit neceſſariò vitam, aut cogitationem, pendebit à cauſis externis, aut à gratiâ divinâ, ut, ab hoc corpore ſeparata, his fruatur, vel careat. Sed nemini lites moveo, qui immortalitatem nobis conſervat, ſartam tectam; ſive à naturâ, ſive à gratiâ eam promanare ſtatuat.

In argumento noſtro progredior; qui hanc nobis eripere immortalitatem, ipſis oculis chariorem, ſatagunt; animam non tantùm extenſam ſuo modo, ſed verè & re ipſâ corpoream, adeoque inſtar corporis diſſolubilem eſſe volunt: hos ubique humanæ naturæ inimicos habeo. Sed adversùs inimicos etiam jura quædam & officia ſunt ſervanda: non itaque contumeliis & probris vexemus alii alios, ſed honeſtè, poſitiſque præjudiciis, cauſam paucis diſceptemus.

Dari aliquid *incorporeum* in rerum naturâ, ſi libet, ex communi conſenſu, in compendium cauſæ, pro conceſſo habebimus. Sin minus tibi placeat quicquam concedere, quod non extorquetur vi rationis, probabimus imprimis Deum non eſſe corpus, aut corporeum: poſitoque hoc fundamento, indè ad naturam animæ noſtræ, de quâ agitur, examinandam deſcendemus.

Quanquam inter abſurda, quæ probationis non egent, id meritò numerari poſſit, *Mundum corporeum ſeipſum condidiſſe*; ſine manu artificis, ſine propoſito, aut conſiliis præconceptis; nec minus abſurdum ſummam illam ſapientiam & potentiam, quæ relucent in artificio & regimine naturæ, cæcæ rudique materiæ inſitam eſſe & innatam. Ita tamen comparantur nonnullorum ingenia, ut quicquid non tangit ſenſus externos, aut imaginationem replet: ſive, ut apertiùs dicam, quicquid non eſt corporeum, id totum pro nihilo habent. Age itaque, rem paucis expendamus. Si Deum ipſum eſſe corporeum ſtatuas, erit Deus, vel totus mundus corporeus, tota maſſa materiæ; vel aliqua ipſius pars, ſpecies, aut ſingulare genus: hoc poſterius ſi dixeris, nihil efficies:

cies: quoniam nullum eſt immutabile genus materiæ. Una quidem atque eadem eſt omnis materia quoad ſubſtantiam; ſed quoad modos & qualitates mutatur indies. Quæ dura eſt hodie, cras molleſcit, aut funditur: & quæ hodie eſt tenuis & ſubtilis, concreſcit poſtridie amiſſo ſuo motu; tranſit nempe motus indeſinenter (& ipſius interventu reliquæ qualitates) ex aliis in alias partes materiæ: & nihil manet ſub eâdem formâ perpetuum. Quapropter Deus iſte tuus eſſet inſtar Protei: vel potius pro variis mutationibus materiæ moreretur & reviviſceret. Præterea, cùm non ſit materia univerſa, non eſſet ubique præſens: nec id tantùm, ſed etiam diſrupta eſſet & hiaret ipſius ſubſtantia multis locis, interpoſitis aliis corporibus: nempe ſi Deum eſſe velis materiæ partem fluidam & tenuem, durorum corporum interpoſitione, continuitas ipſius ſolvitur; ſi partem duram & craſſam, fluidis intercurrentibus multoties & multifariàm à ſe ipſo diſtrahitur; nec tam unicum Deum hoc modo efficies, quàm innumeros: nec Deum integrum, ſed tot divulſa membra & fruſta Dei. Denique vel in ſingulis particulis totum Deum includis, vel partim in hâc, partim in illâ: ſed utroque modo eſt mera ſtultitia, quam non operæ eſt perſequi.

Vides, quàm malè conficitur Deus ex materiâ aliquâ particulari, quamcunque ſumſeris: nec minus abſurdum eſt, aut impoſſibile, univerſalem materiæ maſſam in Deum erigere, & in naturam divinam. Si totam mundi adſpectabilis molem, & corpora quæcunque, cœleſtia, terreſtria; animata, inanimata; lapides, ligna, metalla & quæcunque ſordidiora, Deum eſſe fingas: hoc utique ſuperat omnium

Gentium ſtultitiam; illi enim Numen ſuum aliud eſſe ducebant, à marmore, aut trunco, aut quâvis ſtatuâ ei conſecratâ: hanc quidem incolere quodammodo Deos ſuos credidere: ſed incolas ab æde, gladium à vaginâ diſtinguebant; tu autem in unum idemque confundis. Præterea ſecundùm tuam ſententiam, edimus bibimuſque Deum quotidiè, immò ſub pedibus calcamus. Et quicquid patitur materia, cùm impellitur huc illuc, ſcinditur, crematur, conteritur, aut alio modo torquetur, id totum patitur Deus. Materiam enim dicis eſſe Deum, & ſi quidem eſt divina, certè non erit inſenſilis. Hæc quidem aliena ſunt ab omni ratione, ſed te premit adhuc gravius abſurdum: non tantùm malè pati Deum facis, ſed etiam, quod vix ſuſtineo dicere, impium eſſe & nefarium. Enimverò ſi Deus eſt totus mundus, erit etiam omnes ipſius partes; ſive animatæ, ſive inanimatæ; turpes, aut honeſtæ; puræ, aut impuræ: ipſi denique homines Dæmoneſque maligni. Sed ab his infandis abſtinendum.

Hæc & hujuſmodi alia, ſupremi Numinis Majeſtate indigna, tuam comitantur hypotheſin, quæ Deum deprimit & confundit cum materiâ: nec minus cum ratione pugnas ex alterâ parte, dum materiam evehis ad naturam divinam; & perfectionibus, quarum neutiquam capax eſt, invitam & reluctantem induis. Recolamus, ſi placet, quid nomine Dei omnes intelligunt: intelligunt, opinor, omnes *Naturam infinitè perfectam:* ecquis autem hominum eſt, qui naturæ corporeæ omnes inhærere perfectiones, ab hoc fonte promanare, ab his radicibus enaſci, aut ſibi, aut aliis perſuadere poterit? primò, nihil habet vis

aut

aut actionis in ſe ipſâ moles corporea: nec aliundè accipere poteſt, ſi nihil eâ ſit præſtantius. Dein, aliunde acceptam exercere nequit, niſi per diviſionem ſui in varias partes, motumque localem iſtarum partium; ſed nec diviſibilitas, nec latio de loco in locum, cum infinitâ perfectione convenit. Secundò, ſi nullam vim activam, multo minus *cogitationem*, in ſe continet aut includit moles corporea, minimè omnium, cogitationes perfectione infinitas; ſapientiam, potentiam, bonitatem infinitam; præter alias perfectiones, in quibus Numen divinum cæteris rebus omnibus prælucet.

At dices forſan (ut cauſæ noſtræ nihil indulgeamus) non quidem includi aut contineri manifeſtò *cogitationem* in conceptu materiæ, aut molis corporeæ; ſed includi forſan occultè, aut remotè, extra mentis noſtræ aciem & captum. Reſpondeo, inter omnes ideas mentis humanæ, nullam nobis præſentiorem eſſe aut perſpectiorem, quàm ideam *Materiæ*, ſive ſubſtantiæ extenſæ; omnes ipſius dimenſiones evidentiſſimè concipimus: ipſius præterea diviſibilitatem, mobilitatem, figuras, ſitus & proportiones; & quæ circa has proprietates verſantur ſcientiæ, omnium habentur evidentiſſimæ, & maximè demonſtrabiles. Quumque nulla ex his proprietatibus, aut aliâ quâcunque quæ ſub intelligentiam humanam cadit, connexam reperiamus *cogitationem*; inanis videtur ſuſpicio, & ſine omni veritatis ſpecie, hanc præſtantiſſimam, quam fingis, materiæ proprietatem, aut perfectionem, in eâdem ideâ contineri quidem, ſed non eluceſcere; nec à mente noſtrâ indè poſſe quomodocunque attingi, aut derivari.

Dico hanc *præſtantiſſimam* materiæ proprietatem: cæteræ enim, quas recenſuimus, proprietates parvi ſunt momenti, dignitatis exiguæ, ſi conferantur cum cogitatione, &, quæ indè fluunt, perfectionibus. Hæ conſtituunt naturam divinam, & quicquid eſt præclarum aut eminens in naturâ humanâ; illæ nec vitam habent, nec ſenſum; nec ullam rerum maximarum vim, aut virtutem: truncatur dimidiâ parte, eaque nobiliori, quæ nobis viſa eſt integerrima omnium, & conſummatiſſima idea; nempè illa materiæ, vel naturæ corporeæ. Deus nos celavit (damno quidem noſtro, ſi non injuriâ) quod optimum eſt, & ſcitu digniſſimum, in naturâ & notione corporum, mancam nobis, adeoque fallacem hanc imponendo ideam. Sed ficta eſt hæc calumnia in Deum & in homines. Quod materiæ proprium eſt, includitur in ipſius ideâ; & quod alienum eſt, & alterius generis, ut cogitatio, aut vis cogitandi, in eâdem non includitur, nec includi debet: niſi quidlibet in quolibet includere velis, & diſtinctiones rerum penitus confundere.

Sed ut pergamus in argumento, non modò non cohærent, ſed repugnant & ſibi invicem adverſantur, natura divina & corporea: illa, infinitè perfecta; hæc multifariàm & manifeſtò imperfecta, impotens & enervis in ſe, ſed patibilis omni modo à vi externâ: illa immutabilis; hæc, perpetuis mutationibus obnoxia: illa, ſimplex & uniformis; hæc, modificationibus diverſis & compoſitionibus innumeris variata. Quibus abundè patet, inter naturam divinam & corpoream, non modò nullam eſſe connexionem, affinitatem aut ſimilitudinem; ſed etiam manifeſtam repugnantiam;

tiam; &, quod ad hæc conſequens eſt, *Deum eſſe incorporeum.*

Poſito hoc fundamento, quo propiùs accedamus ad propoſitum, aſſerimus ſecundò, *dari poſſe aliquid incorporeum, præter Deum.* Hoc à præmiſſis manifeſtò deducitur, ſine morâ, aut lite; nam cùm Deus ſit incorporeus, exinde patet naturam incorpoream implicare nullam repugnantiam, vel eſſe naturam poſſibilem: productio autem rei poſſibilis non eſt impoſſibilis: & cùm idem Deus ſit omnipotens, pepes illum erit, quicquid eſt poſſibile, actu & re ipſâ producere.

Denique, tertiò affirmamus, animam humanam eſſe naturæ incorporeæ, vel eſſe ſubſtantiam incorpoream: præmittere potuiſſem huic propoſitioni alteram, magis generalem, & quaſi intermediam; nempè, *non tantùm dari poſſe, ſed etiam actu & re ipſâ dari*, vel exiſtere in rerum naturâ, *ſubſtantias incorporeas præter Deum.* Dein, adjunxiſſe, talem, in ſpecie, eſſe animam humanam; ſed utrumque, ſi placet, ſub hoc capite complectemur. Primò, inquam, in genere, intra Univerſi ambitum ſunt quædam ſubſtantiæ incorporeæ præter Deum: nihil enim ex parte rei, ut ex præfatis conſtat, impedire potuit Deum optimum maximum, quò minus in Mundo condendo crearet has naturas incorporeas, & abſque illis imperfectum eſſet quodammodo opus mundanum, & potiori ſui parte mutilatum. Si quis exſtructâ æde magnificâ, in eâdem apparandâ & inſtruendâ nihil adhiberet precioſæ ſuppellectilis; ſed vaſa tantùm fictilia, aut lignaria, aut alterius materiæ vilis inſtrumenta; neglecto omni ornatu lauto, vel honeſto: hunc hominem, hunc

herum, aut maleſanum diceres, aut opibus exhauſtum, aut miſerè avarum: neque minùs, ſi rerum univerſarum Conditor, in opere ſuo ſolvendo & adornando, præſtantiſſimum apparatum, naturas intelligo incorporeas, prætermiſiſſet: promtum pronumque foret dicere, eum aut invidiâ laboraſſe, aut aliquâ impotentiâ, quo minus opus ſuum perficere, aut potuiſſet, aut voluiſſet. Qualis quantuſque eſſet hiatus, quantum in rebus inane, ſi inter Deum & materiam, naturam ſummam & infimam, nihil intercederet: in hoc intervallo locus eſt innumeris rerum ordinibus, iiſque eximiis, quibus omiſſis, aut ſuppreſſis, nec ſui, nec ſuſcepti & inchoati operis, dignitati & honori providiſſet Deus. Denique in rerum naturâ multa ſunt ubique Phænomena, quæ nec ad Deum immediatè, nec ad materiam, commodè referri poſſunt: hæc naturas intermedias poſtulant & cauſas ſecundas à Deo; omni vi corporeâ ſuperiores. Sed his immorandi non eſt hîc locus.

Paratâ hoc modo & quaſi complanatâ viâ, devenimus tandem ad concluſionem ipſam, in qua terminatur argumentum. Nempè, *inter has ſubſtantias incorporeas locum habere animam humanam:* ſive ex earum numero hanc eſſe unam: cardo rei, ut vides, in eo vertitur, ad utram rerum claſſem corporearum, vel incorporearum, pertineat anima humana.

Ut hoc manifeſtiùs pateat, & diſtinctiùs excutiamus, pauliſper & quaſi introſpiciamus nos ipſos: quid ſimus, quantum valeamus, quiſque ſibi conſcius eſt, atque ſuæ exſiſtentiæ: de eâ ſi quis dubitaverit, ipſâ illâ dubitatione convictus ſe exſiſtere neceſſe eſt fateatur: ſed quid ſimus, qui dubitamus, qui volumus,

lumus, nolumus, lætamur, dolemus, cogitamus mille modis: quid ſim, inquam, qui hæc præſto, patiorve, maximè quæritur.

Imprimis ſentio me eſſe Ens diſtinctum ab aliis omnibus: nec dolorem meum ſentit alter, nec alterius ego; nec voluptatem, alioſve affectus. Præterea, plus aut minus aliis ſapio, & velle ſuum cuique eſt, & mihi meum: mihi ipſi valeo, aut ægroto, eſurio, dormio; denique vivo, aut morior mihi ſoli.

Propter hanc conſcientiam actionum & paſſionum mihi propriam, ſingularem & incommunicabilem, me quoddam Individuum appello, ab omni alio Ente diviſum & diſtinctum: diſtinctum à Deo quatenus ſum Ens imperfectum, tam intellectûs quàm voluntatis erroribus obnoxium, & diſtinctum ab omni alio Ente, cùm nec illa cogitationes ſenſuſve meos percipiant, nec illorum ego: interea actiones illæ, aut paſſiones, quarum ſum unicè conſcius, neceſſe eſt pertineant ad aliquam ſubſtantiam, ut ipſius proprietates, aut facultates; non ad Deum, prout antea monſtravimus, & patebit infrà clarius: ſpectant igitur ad ſubſtantiam aliquam creatam, corpoream, aut incorpoream.

His prænotatis, vides in eo verti cauſæ noſtræ cardinem, ad utram rerum creatarum claſſem, corpoream, vel incorpoream, referenda ſit anima humana. Quum verò magna ex parte nos lateant rerum eſſentiæ, nec aliter dignoſcere poſſimus, quid ſint intus, & quantum invicem diſtant, quàm per effecta & proprietates; non abs re erit, primo loco, comparare qualitates & effecta utriuſque naturæ corporeæ & incorporeæ, ſive corporis & animi noſtri: ut indè diſcamus, an idem ſint, vel diverſa: & ſi diverſa, qualiter diſcrepent, vel adverſentur.

Vidimus ſuprà, in ideâ naturæ corporeæ non includi cogitationem; nec reciprocè cogitationem includere ullas proprietates corporis: ac proindè nos fefellit Auctor Naturæ ex utraque parte, ſi cogitatio pertineat ad materiam: & niſi velimus ſapere ultra facultates, vel præter, vel contra: nulla naſcitur occaſio ex ideis noſtris, nulla ratio, confundendi aut uniendi cogitationem cum naturâ corporeâ: atque inquies forſan, ea quandoque experientiâ diſcimus, quæ ex ideis ſolis elicere nunquam potuiſſemus. Eſto: ſed nullâ experientiâ conſtat, mentem noſtram agere, aut pati, per modum materiæ; nec econtra, materiam agere, aut pati per modum mentis, ſive vi cogitationis ſuæ. Notum eſt, materiam agere, aut pati, motu, tactu, & impulſu; ſed nullo modo conſtat, mentem noſtram agere, aut pati, tactu ſuo vel impulſu, aut indè excitatis motibus. Exempli gratiâ, cùm digitum moveo, aut linguam, aut aliud corporis membrum, motu voluntario, nullius conſcius ſum impulſûs à mente facti, aut alliſionis, aut protruſionis, in illam partem corporis. Eſt quidem motus ſpirituum, vel tenuioris ſucci, unde provenit ultimò motus iſtius membri; ſed quæritur jam prima origo, vel cauſa iſtius motûs ſpirituum in cerebro, quatenùs in nobis eſt; & modus, quo provenit immediatè à mente, vel ab actione mentis. Dico autem, me conſcium eſſe nullius actionis mentis meæ, ad hunc motum efficiendum, præter volitionem, aut voluntatis meæ imperium: hanc autem volitionem tactu, aut impulſu peragi, vel effectum ſuum ita ſortiri, nullâ conſcientiâ percipio, nullâ experientiâ deprehendere poſſum: & quoad paſſiones ani-

mæ,

mæ, à corpore & ab objectis impreſſas; hi affectus, quatenus ſunt in animâ, nihil habent cognatum, nihil ſimile, motui locali, aut iis corporis motibus, quibus excitantur. Exempli gratiâ, in dolore & triſtitiâ cor conſtringitur, & dilatatur in lætitiâ & gaudio; ſed nemo fingere poteſt hujuſmodi conſtrictionem aut dilatationem in ipſâ animâ: quaſi anima hominis eſſet muſcularis, ex fibris & tendinibus compoſita. Senſus etiam doloris, cujus conſcii ſumus, & quem clarè percipimus, nec motum localem, nec ullum mobile, nobis repræſentat; ſed eſt idea propria, nulli aliæ aſſimilanda, & à motu locali diverſiſſima.

Denique in ſenſationibus externis, in ſaporibus, odoribus, aut ſonis percipiendis, id quod ſentimus proximè, τὸ πάθος animæ, nullam habet imaginem materiæ, aut motûs: & cùm videmus objecta externa, per imagines in oculo depictas, imagines illæ non poſſunt deferri motu æquali, & in eâdem integrâ figurâ, ad ſedem animæ in cerebro; in quacunque parte, aut regione ſedem habeat, & peragatur perceptio, neque magis perturbatæ & confuſæ objectum diſtinctè (ſuâ vi) repræſentare poſſunt: minimè omnium ſuſpicari licet has imagines, aut imaginum reliquias, eſſe ipſas cogitationes, quæ exinde ſubſequuntur in animâ. Atque eadem eſt ratio de imagunculis, vel notis *memorialibus*, quæ ſunt admodum imperfectæ, & perindè diſpares ſuis archetypis. Denique ſi quæ ſunt præterea cogitationes ad hanc claſſem referendæ, nihil eas includere extenſi, figurati, aut corporei, ſi introſpicias, reperies.

Hactenus de primâ mentis humanæ operatione,

tione, quæ dicitur *ſimplex apprehenſio*: ſive illa ſit idea pura & abſtracta, ſive cum motu, in aliquâ parte corporis, conjuncta. Sunt autem in nobis præter ideas, & apprehenſiones ſimplices, ſuperiora quædam principia & facultates; judicium, ratio, & rationum ſequelæ, aut textura. Eſt denique ſupremum aliquod principium, quod his omnibus præſidet; & propterea dicitur rectè à Græcis τὸ ἡγεμονικὸν, & τὸ αὐτεξούσιον. Dominium habet & imperium tam in animæ operationes, quàm in motus corporis: atque hæc omnia ſeorſim expendenda ſunt, cùm naturam mentis noſtræ inveſtigamus: progrediamur itaque, ſi placet, in his pauliſper examinandis. Diſtribuuntur, ut ſuprà diximus, operationes mentis humanæ, ſuo ordine & conſecutione, in perceptiones ſimplices, judicia, ratiocinationes, &, ſi velis, methodum, ſive cogitationum ſeriem ritè ordinatam: methodus enim complectitur & diſponit plures ratiocinationes; ratiocinatio connectit plura judicia; judicium plures ideas, aut ſenſationes comparat & comprehendit: ita ſi progrediaris ordine, ideæ ſunt velut elementa prima cogitationis, & quaſi litteræ Alphabeti, ex quibus conſtant dictiones; ut ex dictionibus ſententiæ & periodi, & ex ſententiis oratio: atque ita cogitationum ſcala ſermonis partibus quodammodo reſpondet.

De ideis ſatis dictum eſt: ſuccedunt judicia & ratiocinia, in quibus idearum σχέσεις, relationes, proportiones & reſpectus mutuos, mens contemplatur: illud enim notandum, ideas per ſe, & ſeparatim ſpectatas, nullam efficere veritatem, nihil concludere, neque affirmare aliquid, aut negare. Hæc eſt alia men-

mentis actio, aut facultas, quæ ex contemplatione rationum & reſpectuum inter has ideas, (ideas hîc latè ſumtas intelligo) de iiſdem (& conſequenter de rebus quas repræſentant) aliquid affirmat, vel negat: prout ſibi invicem congruunt, vel diſcordant, implicant vel excludunt, cohærent, vel adverſantur; idque ſecundùm varios gradus & modos. Jam finge, ſi libet, ideas ipſas eſſe motus corporeos: quid demum ſunt hi reſpectus idearum? hæ anſulæ & appendices? Quid denique perfectus ille idearum aut judex, qui tam ideas, quàm earum reſpectus, examinat, confert, expendit, dijudicat & componit; & ex earum comparatione varias format propoſitiones, propoſitionum conjugationes.

Denique hunc progreſſum cogitationum, à ſimplici perceptione ad judicium, à judicio ad ratiocinationem, inde ad ordinatam rationum ſeriem & contextum; hunc progreſſum, inquam, fieri credas ab impulſu unius partis animæ in aliam; aut quâvis motuum ſequelâ ſecundùm leges corporum & motûs localis? Mehercule non id credis; conſule te ipſum, intus verte oculos, interroga animam, ſui compotem & conſciam, an nihil aliud ſint hæ operationes, quàm mutationes corporeæ; tactus, impulſus, aut colliſiones corporum, ſeu corpuſculorum, productæque aliæ ab aliis ſecundùm leges motûs localis; ni mentiatur in ſe ipſam anima tua, & ſe deprimere ſtudeat in inferiorem rerum claſſem, quam à Deo non habet, ſed à ſuâ in ſe ipſam iniquitate meretur, fatebitur ingenuè, ſe nihil experiri iſtiuſmodi, nec colligere poſſe quovis indicio, hæc in ſe peragi modo corporeo, virtute ſui corporis, aut alterius cujuſcunque; ſed vi ſibi pro-

propriâ, & ſecundùm leges naturæ cogitantis; ex conceptu idearum, & reſpectuum inter ideas, novos conceptus oriri, magis compoſitos; novos quaſi partus, aut ſuperfætationes.

Ad confirmandum hoc animæ teſtimonium de ſe ipſâ, modò libera ſit & ingenua; recolamus paulilper quod ſuprà diximus: in nudis ideis, ſeparatim ſumtis, & ſine reflexione, non conſiſtere *verum*, aut *falſum*, propriè ſic dictum; ſed in rectâ diſpoſitione plurium idearum inter ſe, ſecundùm ſuas formas & habitudines: ſic enim formantur propoſitiones & judicia in mente, ex his contexitur deinceps ratiocinatio; & ex utriuſque denique ſermo qualiſcunque, oratio, aut diſſertatio. Ex dictis duo conficiuntur; primò, vim animi maximam perſpici in relationibus rerum, vel idearum, contemplandis, diſcernendis, dijudicandis; In his vertitur & progreditur ratio, ab alio ad aliud, per nexus aut reſpectus mutuos: ab his dependet omnis cogitationum ſeries, progreſſio & catena. Ideæ inimaginativæ, ſeorſim ab his ſumtæ, ſunt inſtar arenæ ſine calce: harum cæmenta ſunt dictæ relationes ab intellectu perceptæ; ab *intellectu*, inquam, *perceptæ*: ſecundò enim notandum, hujuſmodi relationes rerum multas habere imagines in cerebro, nullas notas in phantaſia: neque enim repræſentari poſſunt quâvis imagine corporeâ, cùm nullas partes, aut lineamenta, nullam extenſionem habeant. Termini ſubjecti repræſentari poſſunt quomodocunque, triangulum puta, vel quadrangulum, vel quiddam iſtiuſmodi; ſed comparatio vel proportio inter hos terminos, vel alterutrius partes, vel inter alia quæcunque, eſt ratio à rebus inter ſe compara-

paratio reſultans, quæ nullis lineis, nullis coloribus depingi poteſt. Huc transferre licet, quod de naturâ divinâ dixit Propheta: *Cui aſſimilabitis Deum fortem, & quam ſimilitudinem comparabitis ei?* Quam, quæſo, ſimilitudi- Iſa. 40. 18.
dem ſimilitudinis, aut effigiem proportionis abſtractæ, quovis modo, vel in cerebro, vel aliâ quacunque materiâ, ductam aut inſcriptam concipere licet? ita rationes veri & falſi, turpis & honeſti, poſſibilis & impoſſibilis; & notionum etiam univerſalium, quæ ex comparatione plurium rerum oriuntur: hæ, inquam, & hujuſmodi ideæ, in medullâ aut fibrillis cerebri nullam habent plicam, nullam umbram, nullam formam, aut figurationem. Sed de hoc argumento ſatis.

Hactenus unum idemque filum ſecuti ſumus; nempè gradationes mentis noſtræ in ſuis operationibus, quibus à ſimplici perceptione procedit ad judicia & rationes, & inde ad compoſitiſſimas ſeries & ſyſtemata cogitationum in Artibus & Scientiis, & ad prolixos propoſitionum ordines, tam in contemplatione, quàm in praxi, & rerum humanarum regimine. Has vires & virtutes meritò admiramur in mente humanâ, quibus à machinâ ſui corporis diſtinguitur, & ab omni materiâ. Redeamus jam ad alterum, quod ſuprà notavimus, non minus admirabile principium, aut facultatem, quâ mens perinde diſtinguitur à machinâ ſui corporis, & in ipſius motus imperium ſibi vindicat. Hoc principium τὸ αὐτεξούσιον nuncupavimus: Latini dicunt *liberum arbitrium*, voluntarium, aut vim animi ſpontaneam: imprimis vi hujus principii corpus regimus, ſpirituſque, quo libet, amandamus ad movendas has aut illas partes: reſiſtimus præterea

terea propenſionibus corporis; appetitibus, affectibus, ſenſibuſque externis & internis, cùm id nobis viſum fuerit.

Quid hoc autem rei eſt, quæſo, quod obluctatur corpori, ſi nihil ſumus præter corpus? cùm fluvius decurrit in hanc partem, non poteſt ſuâ vi aquas ſiſtere, aut retro flectere in partem contrariam: materia nulla agit in ſe ipſam; nulla machina eſt ſuorum motuum conſcia, & ex illâ conſcientiâ ſuorum errorum correctrix & reformatrix: ſi errat neſcia, pergit errare, donec admotâ manu Artificis, aut Domini, in ſtatum rectum ordinatur & reſtituitur.

Hoc principium *reflexivum*, ut ita dicam, eſt inimitabile omni machinæ & omni materiæ. Hæc vis αὐτορθωτικὴ & ſui ſe pœnitens vires & nervos automatorum corporalium tranſcendit; eſtque reverà ut ſingulare & proprium naturæ intellectuali, & in eâdem maximum & diviniſſimum: non tamen admiror illud ἀεικίνητον in mente noſtrâ, quo tamen omnia materiata ſuperat; ſed eſt adhuc excelſius quidquam, quod tam corpori quàm animæ dominatur; quod præeſt exigendis rationibus omnium in utroque motuum: & quaſi *alter Ego*, & ſupremus Judex, utriuſque actiones recenſet & emendat, vel pro arbitrio confirmat. Dic mihi, quid intereſt inter ſomnum & vigiliam? cùm ſomniamus, cogitationes ſequuntur aliæ alias fortuitò ſecundùm phantaſmata oblata, ſine mentis imperio aut regimine, ſive aptè cohæreant, ſive ſecùs: cùm vigilamus autem, eſt aliquid quod corrigit has cogitationes, moderatur, imperat, ſiſtit, flectit in has illas partes, & rejectis abſurdis connectit & componit in ſeriem rationalem. Quid

eſt

eſt illud ſuperius principium, quod præſidet his motibus corporis, his cogitationibus animi, regitque pro arbitrio? illud ego mentem ſummam & imperatricem appello.

Quoad animæ motus & cogitationes noſtras; illud imprimis experimur: mentem, pro innatâ ſuâ libertate & dominio, ad quamcunque velit cogitationem proſequendam ſeſe applicare; in eâdem hærere diutiùs, vel breviter; hanc deſerere, & ad aliam ſe convertere, pro ſuo beneplacito. Præterea notandum, hoc αὐτεξούσιον, in exercendo ſuo imperio, ſive in corpus, ſive in animam, conſulere quandoque & ducem ſequi rationem; quandoque ſecùs; idque nimis crebrò, agitque tum effrænatè & αὐτοκρατορικῶς, & ſæpè ruit in ſui ipſius perniciem: cùm verò ſociam ſibi adſciſcit rationem; Dei inſtar agit; & tam voluntatis errores, quàm ſenſuum, imaginationis, affectuum, ipſiuſque rationis ad examen revocat; in hoc eluceſcit maximè vis animæ divinæ. In omni quidem actione aut paſſione animæ, infimâ licet, & abjectiſſimâ, ut in ſenſatione, appetitu quocunque aut affectu, eſt quiddam ſuperius omni vi corporeâ: Illud *concipiens* & percipiens intelligo, ubique præſens; cui non ſufficit materia, aut materiata qualiacunque; ſed cùm adſcenditur per gradus, jam memoratos, ad ſupremum apicem naturæ noſtræ, longiſſimè diſtamus à terrâ & terrenis, & in altum cœlum immergimur, ab omni organicâ & machinali conſtructione remotiſſimi. Sed progrediamur: in naturâ cogitativâ duo concurrunt, quæ concurrere nequeunt in materiâ, aut naturâ corporeâ, puta actio & actionis unitas: concipimus cogitationem per modum actionis, idque actionis unitiſſimæ; materia

C au-

autem, vel eſt expers actionis, ut corpora torpida, dura & quieta: vel eſt expers unitatis, ut eſt materia fluida, aut volatilis: quæ multifariis particulis conſtat, hinc illinc motis abſque nexu, aut unitate. His præmiſſis, hæc omnia in nodum conſtringamus.

Datur in nobis *univerſale percipiens*, vel univerſale *conſcium*: quod omnes operationes animæ pervadit, per omnes ipſius actiones & paſſiones diffunditur. Quid illud ſit, quæro à te? Ecquod eſt membrum, pars, aut particula corporis? una eademque res eſt, quæ ſentit objecta externa; quæ judicat & ratiocinatur; quæ vult, aut intelligit; denique quæ impreſſiones omnes recipit, & actiones omnes exerit, aut comitatur: oportet at hoc percipiens univerſale ſit admodum ſimplex & unitatis ineffabilis, ut tot impreſſiones recipiat ſine confuſione; & tot ſimul intueatur rerum rationes & reſpectus: nulla pars aut portio materiæ, tantæ ſimplicitatis aut unitatis capax mihi videtur. Quicquid recipitur, recipitur ad modum recipientis; & ubi plures ſunt partes aut particulæ in recipiente, impreſſio erit divulſa & confuſa. Si tota impreſſio incidit in unum punctum, orietur confuſio; ſi in diverſa, diſtractio: nihil unum percipiet totum, vel conſcium erit totius impreſſionis & objecti: ut autem in objectis externis percipiendis, ita in iiſdem aliiſve quibuſcunque comparandis & dijudicandis, eſt quid unum, quod rationes ſingulorum tanquam tot fila apprehendit, tractatque; dividit aut connectit, protendit aut abrumpit, & variis modis torquet & contexit: & his omnibus variationibus & operationibus, præter vim propriam ſingularum operationum, eſt quædam vis communis, quæ permeat omnes,

veluti

velut in animâ animæ. Hoc univerſale percipiens, vel univerſale conſcium, debet eſſe quid unum, imò uniſſimum, ſi ita loqui liceat; & ſimpliciſſimum unitatis & ſimplicitatis tantæ, ut antea diximus, quanta concipi non poteſt in ullâ ſubſtantiâ extenſâ, diviſibili, & partibus diſtantibus compoſitâ.

His ita diſcuſſis, quâ potui brevitate, mentem noſtram alterius eſſe naturæ à corpore, & à vi corporeâ quâcunque ſuperioris, clarum mihi videtur ex omni parte; ſive ideas utriuſque naturæ contemplemur, ſive motus & operationes animæ: atque illud *univerſale conſcium*, quod ſingulis inhæret. Multis aliis utuntur argumentis Viri docti, iiſque invictis, ad probandam animæ diſtinctionem à corpore, & quâlibet ipſius parte. Certè anima cujuſque eſt quid permanens, & eſt eadem numero per totam vitam: nulla autem pars corporis manet eadem numero per totam hominis ætatem; ſed effluit ſenſim quælibet particula, & nova ſuccedit, ignara & inconſcia rerum, quas nôrit aut fecerit altera præcedens. Sed non opus eſt pluribus hîc immorari, cùm nos clarè & cumulatè docuerit inſtitutio Chriſtiana immortalitatem animæ, & ipſius à corpore diſtinctionem, tam in ortu quàm occaſu: in ortu hominis Textus ſacer diſcriminat corpus ab animâ, cùm ait, Deum formaſſe corpus è terrâ & dein inſpiraſſe animam; nec minùs moriente homine, & diſſoluto compoſito, utramque partem ſeorſim ad ſuam originem remittit: *Tunc revertitur pulvis in terram, ut antea fuerat; ſpiritus autem revertitur ad Deum, qui dederat eum*: propterea nos monuit Chriſtus, corpus quidem occidi poſſe & exſtingui ab hominibus, animam verò ſupereſſe, impen-

Vid. Suar. de Subſt. inter.

Gen. 2. 7.

Eccleſ. 12. 9.

Mat. 10. 28.

Luc. 23. ditam & impercuſſam: & moribundus ipſe ſpi-
46. ritum ſuum in manus Dei commendavit, dum
corpus pependit in cruce. Præterea vivere
Mat. 22. adhuc (aut iſtoc ſaltem tempore) Abrahami
32. & Patriarcharum animas, aſſeruit Chriſtus:
atque ſinum Abrahæ, aut Paradiſum, dat in
Luc. 16. ſedem piis, vel pœnitentibus animabus, hoc
22. corpus exutis: impiis autem infernum & ge-
Luc. 23. hennam. Comparuêre Moſes & Elias in trans-
43. figuratione Chriſti, vitâ mortali defuncti an-
Joh. 11. te multa ſæcula: revocavit etiam ad ſua cor-
43. pora, quoties libuit, defunctorum animas
Mat. 9. Chriſtus; reſumſitque ſuum corpus, poſt tri-
25. duanam mortem, & adſcendit in cœlos vivus,
& gloriâ circumdatus: ita, dictis, factis, om-
nimodo teſtatus eſt Chriſtus, animas humanas
à corpore diſtinctas eſſe, & poſt mortem ip-
ſius ſuperſtites.

Quod morientes obdormire dicantur in * ſacris Litteris, id nihil officit immortalitati animæ; neque enim anima perit in ſomno, aut ceſſat ab omni genere actionis; ſed, ligatis ſenſibus, mundo externo non afficitur: quod quidem fieri poteſt in ſtatu mortis, vel *in ſtatu ſeparato*, ut dici ſolet; cum Deo vivitur, & mundo intellectuali; donec expergiſcamur in reſurrectione, & reſumtâ ſpecie viſibili & corporeâ, cum mûndo externo commercium
Rom. renovemus: nos eò revocante Chriſto, qui
14. 6. Dominus eſt vivorum & mortuorum: ſed de
hac re erit infrà dicendi locus.

Ut hunc ſermonem finiamus, notare licet, pro

* Satis patet in ſacris Litteris mortuos vivere ſuo modo: ſive ſtatum intermedium ab interitu corporis ad reſurrectionem eſſe ſtatum vitæ qualiſcunque, 1 Theſſ. 5. 10.

pro cujuſque indole & ingenio, diſtinctionem animæ & corporis faciliùs, aut difficiliùs, percipi: ſi cuiquam dubitare liceret, quod forſan nonnullis licet, de ſui ipſius corporis exſiſtentiâ, atque rerum omnium externarum; is eſſet utcunque certus de ſuæ animæ exſiſtentiâ. Quod ſatis indicat corpus & animam non eſſe idem, neque neceſſariam inter ſe habere connexionem: hic dubitabundus, inquam, certus eſſet interea de ſuæ mentis exſiſtentiâ, ex hâc ipſâ incertitudine, vel dubitatione: actio enim, vel operatio, qualiſcunque ſit, demonſtrat rem exſiſtere cujus eſt actio: nec eò unquàm pervenire poſſunt Scepticorum pervicaciſſimi, ut negent dubitentve ſeipſos exſiſtere: tollant totum è rerum naturâ; tollant ſolem & ſydera, & quæcunque ſenſus noſtros officiunt, ſuum ipſorum corpus, ſi fas ſit, manebit utcunque res illa cogitans, dubitans, quæ cætera ſuſtulit aut negat exſiſtere: nec ſe confundere poteſt cum iis, de quorum exſiſtentiâ dubitat. Denique quæ hoc modo, ita ſuo, & ab omni corpore diſtinguitur anima, habenda eſt ſubſtantia incorporea; quemadmodum initio diximus; nec diſſolvetur diſſoluto corpore, nec eo pereunte peritura eſt; ſed vitam ſibi propriam poſſidens, manebit ſuperſtes & immortalis, futuræ capax miſeriæ, aut fœlicitatis.

CAP. IV.

Quæ futura ſit animæ conditio, diſſoluto corpore: ſive de ſtatu animarum intermedio in intervallo mortis & reſurrectionis: quoad modum & gradus fœlicitatis, aut miſeriæ.

QUum jam probatum dederimus, tam per notitias naturales, quàm per evidentiſſima ſacrorum Auctorum effata & teſtimonia, animas humanas manere ſalvas & ſuperſtites exſtincto hoc corpore; diſpiciendum proximè, quo genere vitæ deinceps fruituræ ſint, aut quali ſubſiſtant ſtatu, ab hoc corpore ſeparatæ: id quidem primariò in quæſtionem hîc venit, habituræ ſint, nec ne, poſt ſeparationem ab hoc corpore, aliud corpus; cujuſcunque id ſit generis; vel fortè manſuræ ſint nudæ, ab omni corpore, ab omni materiâ ſejunctæ & abſtractæ, uſque ad reſurrectionem. Hujuſce quæſtionis ſolutio nos rectà duceret in notitiam futuri ſtatûs animæ; ſed cùm alia ſit generalior & minùs obſcura, quæ de gradibus fœlicitatis, aut miſeriæ, ante diem judicii inſtituitur, libet hîc primùm ad examen revocare per modum introductionis opinionem Neotericorum quorundam, qui animas ſtatim à morte, recens eductas è corporibus, aut efferunt in cœlum ad ſummam gloriam, & viſionem beatificam; aut deprimunt ad cruciatus inferni, ſummamque miſeriam: quorum utrumque videtur mihi nimium & extremum in ſuo genere. E reformatis Theologis non pauci, metu Purgatorii, omnem

nem ſtatum intermedium animarum quodammodo ſuſtulerunt: ſcilicet in evitandis vitiis ſæpè incidimus in illam ſtultitiam, ut curramus in contraria: ſatis notum eſt, Purgatorium Pontificium eſſe inventum humanum ad captum populi, & in uſum Sacerdotii accommodatum: nec metu hujus phantaſmatis deſerenda eſt Antiquorum doctrina, de inexpletâ animarum fœlicitate aut miſeriâ ante diem Judicii. Sed ad malos & miſeros quod ſpectat, id jam miſſum facimus: ſatis erit impræſentiarum oſtendere, neque ſacris Litteris, neque antiquæ fidei conſentaneam eſſe eorum ſententiam, qui bonorum vitâ defunctorum animas transferunt ad cœleſte regnum, ſummamque illam gloriam, quæ viſio beatifica dici ſolet, ante reſurrectionem & adventum Chriſti.

Qui ſibi aliiſque pollicentur viſionem Dei beatificam ſtatim à morte, æquum eſt ut nobis oſtendant promiſſionem aliquam Evangelicam, quâ ſubnixa tanta fides ſuſtineatur: in his enim & ſimilibus, quæ non fluunt à naturis rerum immediatè, ſed à voluntate & ordinatione Dei, ſpes, nulli innixa promiſſo divino, eſt temeraria. Age itaque, cedo Auctores ſacros tantæ ſpei, & tam ſubitaneæ fœlicitatis, vades & teſtes: in illis locis ſacrarum Litterarum, quæ nos Deum aliquando viſuros teſtantur; qualia ſunt, Matth. 5. 8. 1. Cor. 13. 12. id ſtatim à morte cujuſpiam futurum eſſe minimè docetur: quin docemur potiùs ex adverſo, id tandem fore cùm apparuerit Chriſtus; neque manifeſtatum iri filios Dei niſi in reſurrectione. 1 Joh. 3. 2. Rom. 8. 19. 23. Col. 3. 4.

Præterea, ſecundùm eadem Oracula ſacra, & Apoſtolorum dicta, non niſi in adventu

Chriſti, & in reſuſcitatione mortuorum, gloriam ſuam & ſolenne præmium aſſequentur
1 Epiſt. 5. 4. Sancti. Divus Petrus coronam pollicetur fidis Chriſti paſtoribus, cùm Princeps paſtorum apparuerit: neque populo, opinor, citiùs quàm paſtori referetur merces. Sanctus Apoſtolus
2 Tim. 4. 8. Paulus, in militiâ Chriſtianâ nemini ſecundus, non niſi in die Domini ſe coronam ſuam recepturum eſſe ait: & depoſitam apud Deum animam ſuam tum demùm, unà cum vitâ æternâ, reddendam ſibi confidit: *Mihi perſua-*
2 Tim. 1. 12. *ſum eſt, Eum poſſe depoſitum meum in illum diem cuſtodire*: ac ſi tempus intermedium à die mortis *ad illum diem*, quaſi ſilens & inglorium, non magni faciendum duxiſſet; quod utique minimè feciſſet Vir ſanctus, ſi intervallum illud ſummâ gloriâ & beatificâ Dei viſione replendum eſſe, apud ſe interim reſciviſſet. Denique cùm miſericordiam alicui precatur; cùm gaudia promittit, aut pœnas & ultionem minatur; illa omnia ad diem illam Do-
℣. 18. mini referre ſolet Apoſtolus. Hæc tam bona,
2 Theſſ. 1. 7. 8. 9. 10. quàm mala, ad horam mortis referre oportuiſſet, ſi ſtatim ab obitu, animæ humanæ in ſummas pœnas, aut in ſummam gloriam immerguntur.

Notandum porrò, quemadmodum animam ſuam apud Deum cuſtodiendam uſque ad illum diem depoſuit Apoſtolus, quaſi decubiturus; ita in ſtylo ſacro, dormire vel obdormire, dicuntur
1 Cor. 15. 6. 18. 20. 51. mortui; & expergefieri denuò in die Judicii & reſurrectionis, & alibi paſſim in utroque Fœdere. Scio hæc non intelligenda eſſe ſenſu
1 Theſſ. 4. 13. 14. prorſus litterali: multò minus ita craſſè, ac ſi vitæ & actionis expers eſſet anima poſt mortem; neque enim omnis vis cogitandi unquam excuti poteſt è mente humanâ. Sed utcunque

alie-

alieniſſimus eſt hic loquendi modus à ſtatu, aut poſſeſſione viſionis beatificæ; quæ tam ſecundùm Theologiam, quàm Philoſophiam, eſt perfectiſſima animæ operatio: ac proinde ſomno, aut ſomnio, ubi imperfectiſſimè agit anima rationalis, nullo modo conferenda.

Dignus eſt certè qui expendatur, uterque iſte ſermo ſancti Pauli ad Corinthios & Theſſalonicenſes, de ſpe & ſtatu mortuorum: hortatur Theſſalonicenſes, ne doleant immodicè ſuper mortuis, ſive *dormientibus in Jeſu*; eorum inſtar, qui omni ſpe deſtituuntur: quâ verò ratione hos conſolatur Apoſtolus, & immodicum dolorem repellit? num ex eo quod cœlum ſummum & cœleſtem gloriam protinus ingrediantur piorum animæ, à corporibus ſuis ſolutæ? Hæc quidem maxima fuiſſet conſolatio, & medicina præſentiſſima: attamen nec ab hoc capite, nec à poſſeſſione beatitudinis immediatâ, ſolatium petit, & fomenta doloris; ſed à ſpe certâ beatæ reſurrectionis, reditusque futuri cum Chriſto in adventu ſuo glorioſo: *Nolim autem vos in ignorantiâ verſari, Fratres, quod ad eos attinet qui obdormierunt, ut ne contriſtemini ſicut reliqui, qui ſpem non habent; nam ſi credimus Jeſum mortuum eſſe & reſurrexiſſe, ita etiam Deus eos, qui obdormierint in Jeſu, adducet cum eo. . . . itaque conſolamini alii alios iſtis ſermonibus.* 1 Theſſ. 4. 13. 14. 18.

Porrò, in altero ſermone ſancti Pauli, capite decimo-quinto ad Corinthios ita argumentari videtur, ac ſi tota ſpes noſtra penderet à reſurrectione: neque digna eſſet vita futura, quam quæreremus; digna labore & periculis obeundis, niſi tandem eſſemus reſurrecturi à mortuis: quod ſi verò ab exitu hodiernæ vitæ in gloriam illam beatificam ſtatim 1 Cor. 15. 30.

C 5 eve-

evehimur, beati futuri ſumus, imò beatiſſi-
mi, licèt nulla ſequatur reſurrectio Ampliſſi-
mum eſſet virtutis præmium, divinus ille ſta-
tus animæ; & in cœleſti illâ luce ſemper ver-
ſari, ſumma fœlicitas.

Eodem tamen modo idem Apoſtolus ad Ro-
manos octavo capite, in comparatione malo-
rum & perpeſſionum hujus vitæ cum gloriâ
futurâ, præterit hanc viſionem beatificam, &
tempus reſurrectionis unicè reſpicit; ac ſi an-
te terminum illum nihil compenſationis ob-
℣. 18.23. tingeret Sanctis: *Reor enim minimè pares eſſe*
præſentis temporis perpeſſiones gloriæ in nobis re-
velandæ. Quando verò revelandæ, ſtatim à
morte? minimè, ſed *cùm corporis noſtri re-*
demtionem exſpectamus; nempè in reſurrectio-
4.17. ne. Similiter etiam *ſecundâ Epiſtolâ ad Co-*
rinthios ait, leves afflictiones hujus vitæ con-
ficere nobis æternum pondus ſuperexcellentis
1 Theſſ. gloriæ. . . . *ſcimus enim, ſoluto hoc tabernacu-*
5. 1. *lo*, nos ſtatim abituros eſſe in viſionem Dei
beatificam: non id reperio, quid dein, *nos*
Mat. 19. *ædificium ex Deo habituros æternum in cœlis*;
28.29. corpus cœleſte, quo tandem induemur. Vide
Act. 3. igitur in doctrinâ Chriſtianâ omnia huc refer-
19.20. ri; neque facilè reperies ullam retributionem
2 Theſſ. præter pacem, requiem, animique ſolatium,
1. 7. in Evangelio promiſſum ante reſurrectionem
Apoc. primam, vel ſecundam. Alia loca, quæ huc
20.6. ſpectant, brevitatis cauſâ prætermitto; (quæ
Tit. 2. tamen ut expendas diligenter, omninò con-
12.13. ſulo) audiamus tantùm vocem illam de cœ-
Col. 3. lo, *Beati mortui, qui moriuntur in Domino*; qua-
3. 4. re verò beati? quoniam viſione Dei beatificâ
1 Joh. 3. ſtatim fruituri ſunt: hoc non occurrit apud
2. 3. Prophetam; quid tum demum? *ut requieſcant*
Apoc. 14.13. *à laboribus, inquit Spiritus; & opera eorum eos*
ſub-

ſubſequantur; ſuum præmium tandem habitura: hic rerum ordo, hæc nobis non alia exſpectanda beatitudo: aſſerimus igitur, juxta Religionis Chriſtianæ decreta, aut à ſpe gloriæ futuræ, aut à requie & gaudio interno, Sanctorum vitâ defunctorum, oriturum eſſe fœlicitatem; donec affulſerit lætus ille dies; quo à mortuis eos revocatos, Angelis ſimiles, & ſibi conformes reddet Chriſtus. Quæ præterea legimus in ſacrâ Hiſtoriâ, de mortuis in vitam revocatis, & de animarum ſedibus & receptaculis, huic explicationi reſpondent. Ecquis enim credat Chriſtum revulſiſſe Lazarum à viſione beatificâ, ut in hanc vitam miſeram pedem referre cogeret; aut ſinum Abrahæ, quò tranſlatum legimus alterum Lazarum, eumdem eſſe locum cum regno cœlorum; eundem ſtatum cum viſione Dei, aut clamantes ſub altari animas; aut nondum conſummatos fideles, in ſupremâ gloriâ verſari? ſi Patres in hæc loca conſulamus, multò aliter reſpondebunt. Denique cùm Chriſtus adduxit ſecum in paradiſum animam Latronis, non in ſupremum cœlum, beatæ viſionis ſedem adduxit: eò enim non adſcendit Chriſtus in triduo mortis; neque veteres Auctores, aut * Hebræi, aut Chriſtiani, id *Paradiſi* nomine intelligunt. Hæc omnia ſi expendamus animo libero, & eo quò nos ducit ſacrarum Literarum lumen, faciles ſequamur; neque ab hâc ſemitâ deflectamus quamcunque ob cauſam, aut pedem ultra promoveamus: dicendum erit, aut repetendum potiùs, beatos

1 Cor. 5. 5.
Heb. 9. 23, 28.
1 Cor. 7.
Apoc. 6. 9.
Heb. 11. 39. 40.

* Judæi animarum fœlicitatem ante diem Judicii imperfectam eſſe ſupponunt. Vid. *Pocock Not. Miſc. c. 6. p. 176.*

tes eſſe mortuos in Domino, quod pace, requie, conſolatione impræſentiarum gaudeant; beatiſſimos olim futuros, cùm in adventu Chriſti glorioſa corpora induti, Deum ineffabili modo viſuri ſunt: neque obſtat huic noſtræ ſententiæ quod dixerit Paulus, *ſe fore cum Chriſto, & quaſi domi cum Domino ſi moreretur:* nam quamcunque præſentiam ab Apoſtolo hîc intelligi ſupponas, ſive corporalem & viſibilem, ſive ſpiritualem & internam, cauſæ noſtræ nihil officiet: ſi corporalem præſentiam intellexit Paulus, de tempore reſurrectionis hoc intellexit; interquiete mortis pro nihilo habitâ: animæ enim à corpore ſeparatæ, & ab omni materiâ, nullam habere poſſunt præſentiam corporalem & externam cum Chriſto, durante illo ſtatu; hoc ex naturâ rei eſt impoſſibile: ſi igitur hujuſmodi præſentiam intelligat Apoſtolus, tempus ſeparationis, ſive obdormitionis, ut ipſius phraſi utar, ei in computum non venit; ſed ob rei certitudinem, & inſenſibilem moram, reſurrectionem cum morte proximè conjunxit: atque eò minùs alienus ſum ab hâc explicatione, cùm Apoſtoli ſententiam de appropinquante & repentino Chriſti adventu pluribus in locis ſuarum Epiſtolarum animadverto: quin etiam in primo verſu hujus capitis ad Corinthios, conjunxit tempus exuendi corpus terreſtre, & induendi corpus cœleſte; nullâ habitâ ratione temporis intermedii: *Scimus enim*, inquit, *nos, ſi terreſtris hujus domûs tabernaculum diſſolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, non manu factum, æternum in cœlis:* ubi diſſolutionem hujus corporis cum alterius aſſumtione immediatè conjungit, licèt jam effluxerit plus quàm ſeſquimillennium à morte Pauli, & non-

Phil. 1. 23.
2 Cor. 5. 8.
2 Cor. 5. 1.
Heb. 9. 27.

nondum habet ſuum corpus cœleſte; tempus autem interceptum, in quo nulla rei accidit, nec incidere poteſt mutatio, pro nullo habetur: præterea dixerat Apoſtolus illo capite ad Corinthios, *ſe non cupere exui hoc corpore*; hic v. 4. autem ad Philippenſes ait, ſe cupere diſcedere, ſive demitti à corpore: proinde hæc dictio poſterior ita temperanda eſt & explicanda, ut priori non repugnet & adverſetur: & ſi hâc phraſi, *eſſe cum Domino*, utatur Apo- Ephes. ſtolus eodem ſenſu in his locis, quo alibi; ut 2. 6. & ita ſemper erimus cum Domino; neceſſe 1 Theſſ. eſt ut idem utrobique tempus, eundemque 4. 17. ſtatum reſurrectionis intelligamus. Certè Chri- Epheſ. ſtus abiturus ad cœlum non promiſit Diſcipu- 4. 10. lis, eos ſe recepturum eſſe ad ſe ipſum ante ſuum reditum ad terras. Denique notandum ex naturâ rei, Chriſtum jam adſcendiſſe ſupra Joh. 14. ſummos cœlos glorioſo corpore amictum; nec 3. eò adſcendere poſſe, aut habitare Sanctos, donec corpus ſuum cœleſte pariter induti fuerint: quod cùm nemini concedatur (niſi raptis in cœlum inſtar Enochi) ante reſurrectionem, ut hæc dicta Apoſtoli exponamus, de præſentiâ corporeâ & locali, ratio rei non patitur, nec ordo & œconomia divina.

Quapropter ſi malueris præſentiam Chriſti ſpiritualem & internam hîc intelligere, non repugno: hujuſmodi præſentiam Chriſti etiam in hâc vitâ habent Sancti, & habituri ſunt in futurâ pluribus modis: quibus omnibus, ex hâc interpretatione, piorum animæ poſt mortem dici poſſunt *eſſe cum Chriſto*: primò erunt cum Chriſto, quatenus erunt in cuſtodiâ Chriſti. Chriſtus jamjam moriturus, animam ſuam Luc. 23. in *manus Patris* depoſuit; id eſt, in cuſto- 46. diam & tutelam Patris: cùm verò Chriſtus

mo-

moriendo viciſſet mortem, atque ita vitæ & mortis Dominus factus eſſet, *Stephanus* moribundus in manus Chriſti animam ſuam tradidit; Domine Jeſu, ſuſcipe ſpiritum meum,

Act. 7. 59.

exſpirans dixit. Eodem modo anima ſancti Pauli eſſet cum Chriſto, in ipſius tutelâ, & apud eum depoſita uſque ad reſurrectionem. Dein dicuntur eſſe cum Chriſto animæ Sanctorum poſt mortem, propter conſolationem internam gaudiumque, quod à Chriſto recipiunt. Ex quo Chriſtus venit in mundum, vicitque mortem, ſolatio & fœlicitati *mortuorum in Chriſto* aliquod augmentum acceſſiſſe nihil dubito: tam ex influxu virtutis divinæ, quàm ex certiſſimâ ſpe, & quaſi intuitu glorioſæ reſurrectionis; ideoque in intervallo mortis, Chriſtum nobis adeſſe, & nos cum illo vivere & verſari, rectè dicitur. Denique in hoc loquendi modo reſpicitur oppoſitio; ut ex utroque loco, ad Corinthios & ad Philippenſes, manifeſtum eſt: *eſſe cum Chriſto, & eſſe in hoc mundo, opponuntur*; cùm excedimus ex hoc mundo, non extinguimur, non abolemur, non in nihilum abimus; ubi-nam ſumus? apud Deum, apud Chriſtum;

Luc. 20. 38.

Deo vivimus, Chriſto præſentes ſumus; noſque iterum in theatrum mundi ſecum reducet, vegetos & vitæ plenos.

Col. 3. 3. 4.

Non itaque mirabimur dixiſſe Paulum, *Mors mihi lucrum*; mirandum potiùs tantillum dixiſſe, tantum Apoſtolum, qui tot mala, tot moleſtias, tot pericula, tot labores ſuſtinuerat in hâc vitâ; qui famem & ſitim, & frigora & nuditatem, & plagas & verbera, & carceres & ſaxa, & naufragia, omne genus incommoda, terrâ marique pertulerat, hinc mortem hâc vitâ optabiliorem eſſe, mirari

non

non poſſumus: ſi mors ſolummodo quies eſſet, & malorum induciæ, tanti utcunque valeret: hinc itaque diſcamus de nobiſmet ipſis miſellis, præmiiſque noſtris modeſtiùs ſentire; neque ſtatim, clauſis morte oculis, polliceri nobis aliiſve viſionem beatificam; cùm Apoſtolus Gentium, qui de Religione Chriſtianâ, ſi quis alter, benè meruerat, nil tale tantumve ſibi promittere videatur: paucioribus contenti ſimus in illo intermundio, ut ita dicam; neque parum eſſe ducamus, animam immortalitatis conſciam, & divini amoris plenam, Deo & ſibi acquieſcere; ſpem inſuper lætam & arrectam habere in adventum Chriſti, gloriamque cum eo participandam.

Denique ut in fine hoc addam, vim doctrinæ Chriſtianæ de reſurrectione labefactare mihi videntur, ipſamque quaſi inutilem reddere, qui animabus, ſtatim à morte, viſionem beatificam & ſtatum gloriæ concedunt: animabus enim in ſupremâ luce divinâ conſtitutis, quid opus eſt corpore? inquies, ut corpus etiam particeps fiat gloriæ & præmii, ut erat olim, aut malorum quæ perpeſſa eſt hæc anima in hâc vitâ, aut bonorum operum quæ fecerat: nugas mihi dicis; animus cujuſque is eſt quiſque νοῦς ἐφορᾷ καὶ νοῦς ἐπακούει nihil percipit corpus, neque boni, neque mali; nec voluptate fruitur, nec dolore afficitur materia, quocunque modo vertas, cuicunque rei adjungas: fruſtra igitur coronabis gloriâ rem inſenſilem, aut boni malive auctorem facies, id quod nec intellectu, nec voluntate præditum eſt. Præterea ex tot corporibus, quæ terminus in hujus vitæ curſu, per ſingula ſeptennia, quodnam dederis animæ in conſortium & participationem gloriæ & præmii, cujus ætatis juveni-

venile, aut ſenile? quod ultimò excuſſit anima, vel quo maximè gaudebat & complacuit; & quo jure hoc potiùs quam illud? litem tibi movebunt cætera ut in ſtatum fœlicitatis veniant. Si quis per totam vitam in pietate ſe exercuiſſet, nunc mala ferens Chriſti cauſâ, nunc bona ſua in charitate diffundens; tandemque exiret martyr, octogenarius ſenex; quotum hujus viri corpus in gloriam ſumſeris? an non reſpondendum eſt ut olim Chriſtus, cùm, quotum è ſeptem maritis habitura eſſet fœmina in reſurrectione, quæreretur, *Erratis, neque Scripturas ſcientes, neque potentiam Dei*; non corporis gratiâ, ſed animæ, conſtituitur reſurrectio; & ſingulis animabus, ut ſeminibus, Deus dat proprium aptumque corpus, priſtino in terrâ putrefacto: diſſoluto hoc tabernaculo, *ædificium ex Deo* habituri ſumus; ſed de hac re infrà plura: pergamus in propoſito.

1 Cor. 15. 37. 38. 2 Cor. 5. 1.

Diximus enervari vim reſurrectionis ab hâc ſuppoſitâ ſupremâ beatitudine ante reſurrectionem: rectè enim quæritur à ſancto Auguſtino: *Quid opus eſt ſpiritibus corpora ſua in reſurrectione recipere, ſi poteſt iis etiam ſine corporibus ſumma illa beatitudo præberi?* ideoque apud Antiquos, & in primis Eccleſiæ ſæculis, ſicut infrà oſtendemus, Hæretici, qui negabant reſurrectionem corporis, hanc præmaturam animarum glorificationem, aut ſoli, aut potiſſimùm tuebantur: nuperis autem ſæculis, quis non videt invectum hunc novæ fidei articulum in Eccleſiam Romanam, conſiliis prudentum & politicorum; quo Sanctis invocandis, aliiſque id genus inſtitutis commodior anſa præberetur; cæteriſque quæ adhærent, lucroſis dogmatis patroci-

Gen. ad lit. l. 12. c. 35.

nium:

nium: rectè notavit Bellarminus, hanc doctrinam *fundamentum eſſe omnium aliarum*, quæ ad Sanctos ſpectant; nempè quæ ſpectant ad Sanctorum *cultum*, Sanctorum canonizationem, Sanctorum imagines, Sanctorum reliquias; denique peregrinationes & vota iis nuncupata: vides quantam catenam, auro & argento gravem, ſecum trahit hoc dogma; & ſi his annectas *Purgatorium*, ſive ſtatum animarum quæ ad cœlum non rectà eunt, ſed vivorum precibus, & ſuffragiis Sanctorum, eò ſeriùs aut citiùs evehuntur, habes aurifodinam, quâvis Indiâ ditiorem: ſed *ve illis qui cauponantur verbum Dei*. De Beat. Sanct. Ord. diſput. 2 Cor. 2. 17.

Non tamen hâc cenſurâ digni ſunt, ſi qui, ſine omni ſpe lucri, conſolentur moribundos, animentque velut ad cœlum confeſtim abituros, & ad ſuprema gaudia; exeunt è carcere in libertatem, & quæ ex pio affectu dicuntur ad minuendum mortis metum, non ſunt explicanda cum rigore, inſtar articulorum fidei. Piorum animæ, ubi primùm exceſſerint ex hâc vitâ, in tuto conſiſtunt, extra ictus, extra pœnas, extra errandi pericula; & licèt cœlo externo nondum gaudeant, nondum regno fruantur; ſunt tamen in jure proximo & inexſtinguibili ad illud poſſidendum; ideoque facili anticipatione eo jam frui dici poſſunt. Feſtinamus quidem omnes ad occupandam hæreditatem, atque impetu quodam ferimur in optatam gloriam & beatitudinem: crediderunt è primis Chriſtianis multi, jam tum inſtare adventum Chriſti; ut ex Epiſtolis Apoſtolicis, & antiquis Patribus mihi apertiſſimum eſt; atque eâ fide corroborati, perſecutiones, mortemque fortiùs pertulerunt: ab ipſo temporum decurſu detecto hoc errore, in alium,

quæſo, ne incidamus; neque cœlum invitum ad nos detrahere, aut invadere potiùs quàm hæreditate accipere videamur: ordinem promotionis juſtorum ſupergredientes, ut inquit Irenæus, jam tandem adveſperaſcit mundus, in proximis ſtat Chriſtus & præ foribus; non alio igitur præter hoc indigemus ſolatio: *Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, ut reddam unicuique prout opus ipſius erit. Amen. Etiam veni, Domine Jeſu.* Πῦ σῦ, θάνατε, τὸ κέντρον; πῦ σῦ, ᾅδη, τὸ νῖκος;

Lib. 5. c. 31.

Hæc breviter de ſtatu vitâ defunctorum, ex ſacris Litteris: præterea in rebus controverſis non exigui ponderis eſſe ſolet apud pleroſque, primævæ & incorruptæ antiquitatis fidem inſpicere: licèt enim præteritis Apoſtolis, nulli hominum, nulli ſæculo, infallibilitatem tribuamus; neque primis, neque mediis, neque ultimis; tamen, cùm nondum Religio Chriſtiana aut in artem, aut imperia, evecta fuerat, veritatem nudam ſimpliciùs & ſinceriùs ſequebantur Chriſtiani. Quid itaque ſenſerint Veteres de primâ & proximâ beatitudine Sanctorum, ſive de ſtatu animarum ante diem reſurrectionis, operæ precium erit paucis inquirere.

Quo fonti propiores ſunt rivi, eò ſolent eſſe puriores; & quo Apoſtolis, aut temporibus Apoſtolicis, proximiores ſunt Chriſtiani Patres, eò magis probati & irrefragabiles habentur doctrinæ orthodoxæ teſtes. Quanquam igitur Patres Græcos generatim à partibus noſtris, in hâc cauſâ, ſtetiſſe non dubitem, ſatis erit in hoc capite tria prima Eccleſiæ ſæcula inſpicere; in quibus, ni fallor, nullum reperies, Græcum aut Latinum, præter Hæreticos, atque unum forſan *Cyprianum*, qui defuncto-

rum

rum animas, ſtatim à morte, ad viſionem Dei & cœleſtis gloriæ poſſeſſionem transferebat; eo ſcilicet modo, quo nuperis ſæculis decretum eſt in Eccleſiâ Romanâ.

Hanc quidem fuiſſe ſententiam multorum Hæreticorum in primis Eccleſiæ ſæculis, qui unà tollebant è medio reſurrectionem, conſtat ex Juſtino Martyre, Irenæo, Tertulliano, aliiſque. In Dialogo cum Tryphone hæc habet Juſtinus: Οἳ καὶ λέγουσι μὴ εἶναι νεκρῶν ἀνά- M. p.
στασιν, ἀλλὰ ἅμα τῷ ἀποθνήσκειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀναλαμ- 307.
βάνεσθαι εἰς τὸν οὐρανὸν, μὴ ὑπολάβητε αὐτοὺς Χριστιανούς. *Quique dicunt non eſſe mortuorum reſurrectionem, verùm ſimul atque moriantur, animas ipſorum recipi in cœlum, ne exiſtimetis eos eſſe Chriſtianos.* Vides hæc duo conjungi à *Juſtino*, ac ſi nexum aliquem inter ſe haberent; ſaltem idem Hæretici, qui negabant reſurrectionem corporis, animas ſtatim à morte efferebant in ſupremum cœlum.

Hoc loco ſancti Juſtini lux oritur ex Irenæo, qui iſtius ævi Hæreticis utrumque errorem ſimul attribuit, libro quinto cap. 31. Quoniam autem quidam ex his qui putantur rectè credidiſſe, ſupergrediuntur ordinem promotionis juſtorum, & modos meditationis ad incorruptelam ignorant, hæreticos ſenſus in ſe habentes: Hæretici deſpicientes plaſmationem Dei, & non ſuſcipientes ſalutem carnis ſuæ, contemnentes autem & repromiſſionem Dei, ſimul atque mortui fuerint, dicunt ſe ſupergredi cœlos, & Demiurgum, & ire ad matrem, vel ad eum, qui ab ipſis affingitur, patrem: qui ergo univerſam reprobant reſurrectionem, quid mirum ſi nec ordinem reſurrectionis ſciant? nolentes intelligere, quoniam ſi hæc ita eſſent,

 ut

ut dicunt, ipſe utique Dominus, in quem ſe dicunt credere, non in tertiâ die feciſſet reſurrectionem, ſed ſuper crucem exſpirans, confeſtim utique abiiſſet ſurſum, relinquens corpus terræ, &c. Id certè conſtat ex his primævis Patribus, aliiſque hæreſeωn Scriptoribus, Hæreticos olim, nempè Gnoſticos, Baſilidianos, Valentinianos, Marcionitas, & iſtius colluviei alios, hujus, quam refellimus, ſententiæ primos fuiſſe auctores, primoſque vindices.

Experti ſumus interea tam Juſtini, quàm Irenæi judicium in hoc argumento; non ſtatim propellunt, ut vides, in ſupremum cœlum ſedeſque gloriæ, animas calentes ab hoc corpore: id alibi etiam teſtatur Juſtinus
M. p. cum Tryphone in his verbis: Τὰς μὲν τῶν εὐσεβῶν
223. ψυχὰς ἐν κρείττονί ποι χώρῳ μένειν, τὰς δὲ ἀδίκους καὶ πονηρὰς ἐν χείρονι· τὸν τῆς κρίσεως ἐκδεχομένας χρόνον τότε. *Piæ quidem animæ in loco quodam meliori manent, injuſtæ verò & pravæ in deteriore, judicii tempus tandem exſpectantes.* *Irenæus* etiam, ad finem uſque capitis jam citati, eandem ſententiam pluribus proſequitur: *Si ergò Dominus legem mortuorum ſervavit, ut fieret primogenitus à mortuis, & commoratus uſque ad tertiam diem in inferioribus terræ, pòſt deindè ſurgens in carne, ut etiam fixuras clavorum oſtenderet Diſcipulis ſuis, ſic adſcendit ad Patrem; quomodo non confundentur, qui dicunt inferos quidem eſſe hunc mundum, qui ſit ſecundum nos; interiorem autem hominem ipſorum derelinquentem hîc corpus, in ſupercœleſtem adſcendere locum? cùm enim Dominus in medio umbræ mortis abierit, ubi animæ mortuorum erant, pòſt deindè corporaliter reſurrexit, & poſt reſurrectionem aſſumtus eſt; manifeſtum eſt, quia & Diſcipulorum*

ejus,

ejus, propter quos & hæc operatus eſt Dominus, animæ abibunt in inviſibilem locum, definitum eis à Deo, & ibi uſque ad reſurrectionem commorabuntur, ſuſtinentes reſurrectionem: poſt recipientes corpora, & perfectè reſurgentes, hoc eſt, corporaliter, quemadmodum & Dominus reſurrexit, ſic venient ad conſpectum Dei. His ſimillima habet *Andreas Archiepiſcopus Cretenſis*, Sermone in vitam hum. & in defunctos, (ſed erat, opinor, ſexti ſæculi) impreſſus eſt Lugd. Bat. 1619. in 4. BB. OX.

Huic explicationi *Irenæi*, ab exemplo Chriſti deſumtæ, conſimilia habet Tertullianus, de animâ cap. 55. quæ loca ſe invicem illuſtrant & confirmant: *Quod ſi Chriſtus Deus*, inquit, *quia & homo, mortuus ſecundùm Scripturas, & ſepultus ſecus eaſdem, huic quoque legi ſatisfecit, formâ humanæ mortis apud inferos functus; nec antea adſcendit in ſublimiora cælorum, quàm deſcendit in inferiora terrarum, ut illic Patriarchas & Prophetas compotes ſui faceret: habes & regionem inferûm ſubterraneam credere, & illos cubito pellere, qui ſatis ſuperbè non putant animas fidelium inferis dignas; ſervi ſuper dominum, & diſcipuli ſuper magiſtrum, adſpernati ſi fortè in Abrahæ ſinu, exſpectandæ reſurrectionis ſolatium capere.* Dein infrà in eodem capite apertiùs ait: *Nulli patet cælum, terrâ adhuc ſalvâ, ne dixerim clauſâ; cum tranſactione enim mundi reſerabuntur regna cælorum.* Et in fine ejuſdem capitis, in ſuo de *Paradiſo* Libello, in quo deperdito non exiguam jacturam fecimus, ait, *Se conſtituiſſe omnem animam apud inferos ſequeſtrari, in diem Domini.* Pluribus locis in hoc de animâ Tractatu idem teſtatur aliis verbis: neque minùs alibi, ut in *Apologetico: Et ſi Paradiſum nominemus, locum* c. 47.

 divi-

divinæ amœnitatis, recipiendis Sanctorum ſpiritibus, non cœlum intelligimus. Et contra *Marcionem* quarto: *Eam itaque regionem, ſinum dico*
c. 34. *Abrahæ, etſi non cœleſtem, ſublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus Juſtorum, donec conſummatio rerum reſurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat.* Vide plura, ſi placet, his gemina apud eundem *de reſurrectione carnis*, cap. 23. Sed de Tertulliano ſatis, cùm de ipſius mente in hâc parte nullum ſit dubium.

Cum his Patribus jam nominatis idem ſentit *Origenes*, quoad animas Sanctorum, tam novi quàm veteris Teſtamenti; quibus uſque ad reſurrectionem, inferiorem fœlicitatis gradum impertit: ſententiam ipſius habes homiliâ ſeptimâ in *Leviticum*, his verbis: *Nondum enim receperunt lætitiam ſuam, ne Apoſtoli quidem; ſed & ipſi exſpectant, ut & ego lætitiæ eorum particeps fiam:* atque hujus rei teſtem adhibet *Magiſtrum Gentium Paulum* ad Hebr. XI. additque: *Vides igitur quia exſpectat adhuc Abraham, ut quæ perfecta ſunt conſequantur: exſpectat &* Iſaac *&* Jacob, *& omnes Prophetæ exſpectant nos, ut nobiſcum perfectam beatitudinem capiant.*

Sub fine tertii ſæculi *Victorinus Martyr* & *Lactantius* vixêre, quorum uterque cauſæ noſtræ patrocinatur. Nota ſunt *Lactantii* verba
Sect. 21. libro ſeptimo *Inſtitutionum : Nec tamen quiſquam putet animas poſt mortem protinus judicari: omnes enim in unâ communique cuſtodiâ detinentur, donec tempus adveniat, quo maximus Judex meritorum faciat examen: tum quorum fuerit probata juſtitia, ii præmium immortalitatis accipient.* Itidem *Victorinus* ad illud Apocalypſeos c. VI. 9. *de animabus ſub altari*, cùm altare

tare exterius, non interius, quod eſt cœlum, hîc intelligendum notâſſet; ibi vult exſpectare animas, donec tempus noviſſimum adveniat, quo præmium & pœnæ diſtribuentur: *Sed quia*, inquit, *in noviſſimo tempore Sanctorum remuneratio perpetua, & impiorum ventura damnatio, dictum eſt iis*, Exſpectate:, *& pro corporis ſui ſolatio acceperunt*, inquit, *ſtolas albas, id eſt, donum Spiritûs ſancti.*

Præterea cùm ex antiquiſſimis Patribus plures, ſi non prorſus omnes, animas humanas εἰς Ἅδου deſcendere voluerint, inde teſtantur, non ſtatim, ex eorum ſententiâ, in ſummum cœlum, ſummamque gloriam eas evehendas eſſe. Quamquam enim *Hades* latæ ſignificationis ſit quoad animas ſeparatas, tam juſtas, quàm injuſtas, nemo tamen dixit animas ἐν Ἅδῃ poſitas, quaſcunque, ibidem gaudere viſione beatificâ; cùm igitur eò loci collocent omnes animas antiqui Patres, omnes itidem ab illâ viſione & gloriâ per id temporis excludunt. De *Juſtino*, *Irenæo*, & *Tertulliano*, jam concluſum eſt; quandoquidem ex deſcenſu Chriſti εἰς Ἅδου probant illi, ut infrà videbimus, aliarum omnium animarum futurum in eandem deſcenſionem; *cùm diſcipulus*, ut ajunt, *non ſit ſupra magiſtrum.* Et ex hoc ipſo argumento inverſo, *Macarius* Epiſcopus Hieroſolymitanus, in Concilio Nicæno, Philoſopho exponens incarnationem Chriſti, eum εἰς Ἅδου deſcendiſſe indicat, ut ſimilis nobis fieret per omnia: Κατεφερόμεθα μετὰ τὸν θάνατον εἰς τὸν Ἅδην, ἀνεδέξατο καὶ τοῦτο, καὶ κατῆλθεν ἑκουσίως αὐτόθι. Unde etiam noſtram è morte, hoc eſt, ἐξ Ἅδου reſurrectionem eum effeciſſe ait: & ſubjungit poſtea de hâc re cæteriſque in eodem capite, [illegible] &c.

Gelaſ. Cyzic. de Conc. Nic. l. 1. c. 23.

Hæc eſt Eccleſiæ fides Apoſtolica & inculpata.
Huc ſpectat etiam id quod habet *Euſtathius*, *Antiochiæ Patriarcha*, *apud Theodoretum*, ad illud Pſalmiſtæ, non derelinques animam meam ἐν Ἅδῃ, ubi Ἅδην χωρίον τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν appellat, probatque animam Chriſti fuiſſe verè humanam, quod tam in hâc vitâ, quàm in alterâ humanam ſortem ſubiverit: ἀλλὰ μὴν ἡ τοῦ Ἰησοῦ ἑκατέρων πεῖραν ἔσχε. γέγονε γὰρ καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, καὶ τῆς σαρκὸς ἐκτὸς γενομένη ζῇ καὶ ὑφίσταται. λογικαὶ ἄρα καὶ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ὁμοούσιος. Denique in veteri fragmento, περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας, ſive Caji ſit, ſive alterius perantiqui Chriſtiani, omnes animas, tam juſtorum quàm injuſtorum, ἐν Ἅδῃ retineri non ſemel dicitur; ita incipit: Καὶ οὗτος μὲν ὁ περὶ δαιμόνων λόγος· περὶ δὲ ᾅδου, ἐν ᾧ συνέχονται ψυχαὶ δικαίων τε καὶ ἀδίκων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Hoc dein repetit cum habitaculorum diſtinctione his verbis: οἱ δίκαιοι ἐν τῷ ᾅδῃ νῦν μὲν συνέχονται, ἀλλ' οὐ τῷ αὐτῷ τόπῳ ᾧ καὶ οἱ ἄδικοι. μία γὰρ εἰς τοῦτο τὸ χωρίον κάθοδος, οὗ τῇ πύλῃ, &c, ubi Angelos cuſtodes ponit, qui ingredientes animas ſegregant, & quamlibet ad ſuam ſedem condignam, ad ſuam regionem propriam, ad locum ei debitum, amandant, aut conducunt. Denique, hîc uſque ad reſurrectionem eas morari aſſerit: οὗτος ὁ περὶ ᾅδου λόγος. ἐν ᾧ ψυχαὶ πάντων κατέχονται, ἄχρι καιροῦ, ὃν ὁ Θεὸς ὥρισεν· ἀνάστασιν τότε πάντων ποιησόμενος.

In Dial. I. Pſal. 14.

In Not. Hoeſchel. ad Phot.

Hos Auctores, haud infra tertium ſæculum natos, teſtes habemus doctrinæ primitivæ de animabus ἐν Ἅδῃ: quibus liceat adjungere duos Epiſcopos Cæſarienſes, inferioris, opinor, ſed incertæ ætatis, intelligo Andream, & Aretham, qui ex Commentariis Andreæ ſuos in Apocalypſin decerpſit; ab his autem ita ſcribitur: Θάνατος μὲν χωρισμὸς ψυχῆς καὶ σώμα-

τος, ᾅδης δὲ τόπος ἡμῖν ἀειδὴς ἤγουν ἀφανὴς καὶ ἄγνωστος, ὁ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐκδημούσας δεχόμενος. Mors eſt ſeparatio animæ & corporis: Hades autem eſt regio nobis inconſpicua, ſive nos latens, & notitiam fugiens, quæ animas noſtras hinc emigrantes excipit. Denique iidem Epiſcopi ad cap. VI. Apocalypſεως, *de animabus*, clamantibus ſub altari, idem confirmant, & ſententiæ Pontificiæ de viſione beatificâ penitùs & ex omni parte adverſantur, his verbis: Διὰ τούτων τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν αἰτούμενοι φαίνονται οἱ ἅγιοι· διὸ μακροθυμεῖν ἄχρι τῆς τῶν ἀδελφῶν τελειώσεως κελεύονται, ἵνα μὴ χωρὶς αὐτῶν τελειωθῶσι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Αἱ δὲ λευκαὶ στολαὶ τὴν ἐπανθοῦσαν αὐτοῖς τῶν ἀρετῶν ἐμφαίνουσι λαμπρότητα· ἣν ἠμφιεσμένοι, εἰ καὶ μήπω τὰς ἐπαγγελίας ἐκομίσαντο τῇ γοῦν ἐλπίδι τούτων, ἅπερ νοερῶς ἐνοπτρίζονται, πάσης ἀπηλλαγμένοι παχύτητος, εἰκότως εὐφραίνονται τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ ἀναπαυόμενοι. Πολλοῖς γὰρ τῶν ἁγίων εἴρηται, χώρους ἀξίους εἰληχέναι τῶν τῆς ἀρετῆς ἐργατῶν ἕκαστον, δι' ὧν καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν δόξης τεκμαίρονται. *Propter hæc Mundi conſummationem expetere Sancti videntur, quoniam exſpectare, atque moram ferre jubentur uſque ad fratrum ſuorum mortem, ne ante illos, juxta divinum Apoſtolum, conſummentur. Candidæ autem ſtolæ virtutum ſplendorem, qui illuſtris in illis exſiſtit, inſinuant. Quo circumfuſi, etiamſi promiſſiones nondum adepti ſint, eorum tamen bonorum ſpe, quæ ſpirituali oculo jam contemplantur, ab omni interim materiâ craſſâ liberati, meritò lætantur, in ſinu Abrahæ pacatè requieſcentes; multorum enim Sanctorum ſententia eſt, unumquemque virtutis cultorem, locum factis ſuis dignum poſt hanc vitam ſortiri, ex quo de gloriâ ſibi præparatâ certam conjecturam facere valeat.* Hæc de Hade juxta antiquiſſimos; quem commune animarum receptaculum, ex hâc

vitâ diſcedentium, uſque ad reſurrectionem, conſtituerunt.

Denique ad dictorum veritatem corroborandum, notatu dignum eſt, quâ modeſtiâ & moderatione locuti ſunt beati Martyres, Polycarpus, Clemens Romanus, Ignatius, de loco & ſtatu Sanctorum ex hâc vitâ exeuntium, non mox in ſummum cœlum & viſionem beatificam recipiendos eſſe ajunt, ſed

In Epiſt. ſuâ ad Phil.

* εἰς τόπον αὐτοῖς ὀφειλόμενον, ita *Polycarpus*, in locum iis debitum vel proprium: vel εἰς τὸν ἅγιον τόπον, ut de Paulo Clemens Romanus, οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη, ſic è mundo migravit, & in locum ſanctum

Att. li.

abiit: id poſtea appellat χῶραν εὐσεβῶν, in eâdem Epiſtolâ; ſed dignus eſt, quem perpendamus locus ille, ubi ait omnes ab Adamo uſque ad hodiernum diem, quotquot mortui ſunt in charitate perfecti, requieſcere in regione piorum tanquam in ſuis cubiculis; in adventu Chriſti & reſurrectione mortuorum educendos & manifeſtandos: Αἱ γενεαὶ πᾶσαι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τῆς δὲ ἡμέρας παρῆλθον, ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ τελειωθέντες, κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν ἔχουσιν χῶραν εὐσεβῶν. οἱ φανερωθήσονται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς βασιλείας

Iſa. 36.

τοῦ Χριστοῦ· γέγραπται γὰρ, εἴσελθε εἰς τὰ ταμεῖα μικρὸν ὅσον, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ὀργή καὶ θυμός μου, καὶ μνησθήσομαι ἡμέρας ἀγαθῆς, καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς ἐκ τῶν θηκῶν ὑμῶν. Hæc omnia ſententiæ noſtræ quadrant; & quod χῶραν εὐσεβῶν appellat *Clemens*, id χῶρον κρείττονα nominat *Juſtinus*, & χώρους ἀξίους, vel τόπους ἀξίους alii; & quod τόπον αὐτοῖς ὀφειλόμενον *Polycar-*

* Non ad cœlum aut gloriam, ſed ad τόπον ὀφειλόμενον τῆς δόξης dicit Clemens Ep. c. 5. citat Clericus ad Mat. 17. 18. Ita etiam εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον Judæ, Act. 1. 25.

lycarpus, τόπον ἴδιον appellat *Ignatius*; & quod τόπον ἅγιον *Clemens*, ἱερὰ πρόθυρα *Chryſoſtomus*. Hæc non malè conveniunt inter ſe, & reſpondent illi temperamento, quod Sanctorum fœlicitati ante reſurrectionem adhibet Scriptura ſacra. Ita de ſtatu piorum, qui in ſinu Abrahæ requieſcunt; cùm loquitur Chriſtus, eorum beatitudinem appellat παράκλησιν, ſolatium, Luc. 16. 25. non ſupremam gloriam. Id quod alibi in ſacris Litteris dicitur *requies & relaxatio*, placidoque ſomno comparatur. En *ſtylum ſacrum*, & Virorum Apoſtolicorum; ex alterâ parte en *ſtylum Pontificium* & Eccleſiæ Romanæ: Sanctorum animas *mox recipi in cœlum*, & *intueri clarè ipſum Dominum trinum & unum ſicuti eſt*. Deus bone! unde deſumta ſunt hæc verba? ex quo Libro ſacræ Scripturæ, ex quibus monumentis primitivæ Eccleſiæ? Chriſtus jamjam moriturus ait Diſcipulis ſuis, *vado parare vobis locum; & ſi abiero & paravero* Joh. 16. 2. 3. *vobis locum, iterum veniam & recipiam vos ad me ipſum; ut ubi ipſe ero, vos etiam ſitis*. Vides igitur hunc locum glorioſum, paratum iis à Chriſto, non poſſidendum eſſe donec venerit Chriſtus; tum demum juxta ipſius votum ad Patrem, habitabunt Sancti unà cum Chriſto, Joh. 17. 24. & *ſpectabunt ipſius gloriam*. Satiabor, Domine, cùm evigilavero, adſpectu vultûs tui. Pſ. 17. 15.

Præterea, nec ſacris Litteris, nec rationi naturali conſentaneum eſſe videtur, ſummas pœnas exigere, aut ſumma præmia erogare, antequam res in judicium deducta fuerit, & de cujuſque cauſâ conſtiterit: Judicium autem nullum memorat Scriptura ſacra ante finem Mundi: *Ille eſt dies, quo Deus judicaturus eſt* Act. 17. 31. *orbem terrarum per Chriſtum; tunc demum cujuſque opus probabitur, tum reportabit quiſque* 1 Cor. 3. 13. 14. 15. *con-*

2 Cor. 5. 10. Apoc. 20. 11. 12. 13. *congruenter ad id quod fecerit in corpore: tunc throni poſiti, tunc libri aperti; & judicium erit de ſingulis ſecundum opera ipſorum:* tunc ſeparantur juſti ab injuſtis, oves ab hœdis; illis ad dextram poſitis, his ad ſiniſtram; & in utroſque fertur ſententia. Hæc ex ore Chriſti excipimus: *Quum autem venerit Filius hominis cum gloriâ ſuâ, & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit in throno gloriæ ſuæ: & cogentur coram eo omnes gentes, & ſeparabit eos, alios ab aliis, ut paſtor ſeparat oves ab hœdis, & ſtatuet oves ad dextram ſuam, hœdos ad ſiniſtram: tunc dicet Rex eis qui ad dextram ipſius, Adeſte, benedicti Patris mei, poſſidete regnum paratum vobis à jacto mundi fundamento: tunc etiam dicet iis qui ad ſiniſtram, Exſecrati, abite à me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis ejus.* En tempus judicii, modum, præmia & pœnas, datamque exſecutioni ſententiam: & hæc omnia futura, ubi venerit Filius hominis.

Mat. 25. 31. 32. &c.

Hæc autem, inquies, de Judicio generali intelligenda ſunt: verum eſt; præterea Judicium ſecretum & particulare, quod ſtatim à morte cujuſque inſtitutum eſt, & quamlibet animam exeuntem è corpore mox excipit. Cedò loca, ſi placet, ſacræ Scripturæ, quæ hoc teſtantur: videamus quantum valent, ſi clarè probent judicium privatum ante diem Judicii ſolemnis. Loca, quæ citavimus, ſunt aperta & ipſâ luce clariora; neque ullum judicium prævium ſubinnuunt, ſed excludunt potiùs. In his autem quæ pendent à voluntate Dei, & à revelatione divinâ, non licet ad arbitrium fingere novam rerum œconomiam, ut hypotheſi ſerviamus. Dici poteſt quælibet anima, exiens è corpore, judicium tacitum aut privatum

ſubi-

ſubire, quatenus ſibi conſcia eſt benè aut malè tranſactæ vitæ; teſtemque ſuum, ſuamque ſententiam in ſinu gerit; & pro eâ, quâ eſt, diſpoſitione & affectu, vel iratum, vel amicum Numen ſentit; & quaſi de proximo, quid ſibi impendeat fati, proſpicit & intuetur: ſed hæc nihil efficiunt extra animam; tota res intùs geritur, manetque in eodem loco, ſtatu, habituque anima, uſque ad reſurrectionem.

Obſervatum eſt à nobis * antea, ab Eccleſiâ Romanâ, per illam anticipatam Sanctorum gloriam, inutilem reddi reſurrectionem, neque minùs per eandem anticipationem, judicium generale quodammodo ſuperfluum redditur: enimverò *ſi jam de ſingulis judicatum ſit ſecundùm opera ipſorum*; ſi juſti ab injuſtis jam ſeparentur, atque hi cœlo gaudeant & viſione Dei, illi pœnis, tam externis quàm internis crucientur, quis locus futuro judicio? quid actum agis; de re judicatâ quid denuò judicium inſtituis? ne quid fortè erratum fuerit in primâ ſententiâ, recognoſcitur cauſa? vel damnati appellant alium judicem? non id quidem, inquies, ſed ut ſententiæ privatim datæ, æquum rectumque toti mundo innoteſcat. Rectè, ſi pars læſa querelam adhibet; ſed unumquemque damnatum ſupponis αὐτοκατάκριτοι eſſe: & tardè quidem de jure pœnarum quæſtio effertur, cùm jam eas ſuſtinue-

* V. p. 66, & Lactant. lib. 7. c. 21. p. 653. citatur etiam Genebrardus enumerans multos Patres, qui crediderunt animas non fruituras viſione beatificâ ante reſurrectionem, dum excuſat Johannem XXII. Papam, Gaſſend. de Animarum Immort. Tom. 2. M. p. 654. col. 2. ult.

ſtiterint damnati per aliquos ſæcula; neque
magis congruum eſſe videtur, ex alterâ parte,
in eorum jus inquirere qui poſſeſſione ſæcula-
ri modo, ſed plus quàm millenni, cœlum uſu
capiunt.

Ut redeamus à judicio ad reſurrectionem,
operæ pretium erit inquirere quid nobis proſit
reſurrectio, juxta Theologiam Pontificiam.
Illi ajunt beatitudinem animæ non futuram
eſſe intenſiorem poſt reſurrectionem, quàm
antea; & pro definito habent, *animarum non*
Bellarm. *augendam eſſe gloriam in reſurrectione, niſi ex-*
de beat. *tenſivè*, ut ajunt, *non intenſivè*; accidentaliter,
Sanct. c. non in ſe: animam enim manere in eâdem vi-
2. & 5. ſione Dei beatificâ, in eodem lumine, in eâ-
dem gloriâ, in eâdem operationum ſuarum
perfectione, in eâdem denique beatitudine in-
trinſecâ, quam habuit ante reſurrectionem.
Quantillum eſt quod nobis accedit à reſurre-
ctione, ſecundùm hos Theologos? Quàm
1 Cor. malè convenit illis cum ſancto Paulo? tantine
15. eſt hoc leve fœlicitatis additamentum in reſur-
rectione, ut abſque eo nos omnium hominum
Vid. miſerrimos eſſe diceret beatus Apoſtolus? ut
Chryſ. in abſque eo, immortalitatem animæ pro nihilo
loc. haberet? ut abſque eo, in hâc vitâ ſolâ ſpem
noſtram collocandam eſſe duceret? Denique,
ut abſque eo, omnem beatitudinem præviam,
ſive viſionem Dei dixeris; ſive aliam, nec
nominaret quidem? hinc ſuum præmium uni-
℣. 30. 31. cè repetit; hinc ſuam coronam Apoſtolus.
32. Hinc aliis, contra vim mortis, aut malorum
2 Tim. quorumcunque conſolationem maximè arceſſit.
4. 8.
1 Theſſ. Poſtremò, quod Paulus noſter *æternum pondus*
4. 13. 14. *gloriæ* appellat, id illi levis ſuperpondii loco
Rom. 8. habent: & quod ſanctus Petrus immarceſſi-
18. 23.
2 Cor. 4. bilem gloriæ coronam nuncupat, id illi glo-

riæ

riæ noſtræ appendiculam quandam, non par- 17. &c.
tem maximam aut principalem faciunt. De- 5. 1.
nique Chriſtus ipſe redemtionem Sanctorum 1 Pet. 5.
nonniſi in fine mundi appropinquare, & ex- 4.
ſpectandam eſſe docet; nec retributionem Luc. 21.
promittit ante reſurrectionem juſtorum: tan- 28.
tùm diſtant à doctrinâ Evangelicâ Eccleſiæ 14. 14.
Romanæ decreta in hâc parte! id quod Apo-
ſtoli, quod beati Martyres, quod antiqui Pa-
tres maximum Evangelii promiſſum, fidei
Chriſtianæ fundamentum, ſpei anchoram ha-
buerunt, ſecundùm illa decreta tantùm non
irritum, inutile, & ſuperfluum redditur.

Quid plura? hanc vitam reducem, hanc
ſpem redivivam nobis lucratus eſt Chriſtus,
haud minore precio quàm ſui ipſius vitæ diſ- Heb. 2.
pendio, ſuâ reſurrectione confirmatam: & 14. 15.
quicquid non reſurgit, pro deperdito habet 2 Tim.
in illo ſermone ſacro, uti poſtea Paulus, loco 1. 10. 1 Pet. 1.
memorato, cùm de hoc argumento diceret 3. & 21.
ad Corinthios: *Hoc eſt mirandum & divinæ* Joh. 6.
virtutis opus; ex morte ipſius victoria & 39. &c.
triumphus: hic eſt perfectionis noſtræ termi- Phil. 3.
nus, quò nitimur, quò adſpiramus omnes; ne- 10.
que habent quò ulteriùs progrediantur quàm
maximè ambitioſa deſideria: tunc enim erimus
ἰσάγγελοι eâdem cum Angelis amictâ luce, eun-
dem Deum intuentes.

Ex hactenus dictis, ſatis mihi conſtare vi-
detur, tam per ſacras Litteras, quàm anti-
quiſſimorum Patrum teſtimonia, beatitudinem
Sanctorum, aut unicè, aut potiſſimùm pen-
dere à reſurrectione: atque illam perfectionem
ſummam, ſummam fœlicitatem & gloriam,
quæ viſione Dei beatificâ ſignificari ſolet,
animabus non impertiri ante diem Judicii, &
adven-

adventum Domini: ſi verò ex numero teſtium cauſa hæc eſſet dirimenda, facile foret his primorum ſæculorum Patribus, quarti etiam ſæculi, & deinceps plures adjungere; ſed vis ſacrarum Litterarum, quæ ſola ſufficit, nimio comitatu quandoque obſcuratur: proinde notabo tantùm ſeorſim per modum Appendicis, ex Auctoribus ſubſequentis ætatis loca quædam manifeſtiora ejuſdem argumenti, quæ pro ſuo quiſque otio & animo conſulere poſſit, aut miſſa facere.

APPENDIX.

Vid. hanc m. excuſſam Gerhard. de mort. Tom. 8. p. 396. 397. &c.

QUarti ſæculi habetur Auctor *Quæſtionum & Reſponſ. ad Orthodoxos*, apud *Juſtinum Martyrem*, qui eidem *Juſtino* in ſuâ ſententiâ de vitâ defunctorum ſtatu ante reſurrectionem, adhæret & adſtipulatur: nam de tempore retributionis verba faciens (Reſponſ. ad Quæſt. 60.) hæc habet: ὅτι γὰρ πρὸ ἀναστάσεως τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων ἡ ἀνταπόδοσις γίνεται. *Nemini enim ante reſurrectionem rerum in vitâ tranſactarum retributio redditur.* Dein diluens objectionem de Latrone rectà in Paradiſum delato, ſententiam pleniùs aperit (Quæſt. & Reſponſ. 76.) ὠφέλεια γέγονε τῷ λῃστῇ εἰς τὸν, &c. .... *Utilitas Latroni, quod Paradiſum ſit ingreſſus, hæc fuit: quod fidei commodum re ipſâ percepit, per quam dignus reputatus eſt, qui Sanctorum cœtui adjungeretur: in quo uſque ad diem reſurrectionis & remunerationis reſervatur.*

Divus Chryſoſtomus tanti facit reſurrectionem, ut abſque illâ immortalitatem animæ parvi ducat; & reliqua omnia quæ poſſidentur à Sanctis ante id tempus, pro exiguâ parte

te beatitudinis & remunerationis habeat, hunc, ſi placet, conſule ad caput 15. prioris ad Corinthios, ubi, ad illa verba *Pauli*, ſi in hâc ſolùm vitâ, &c. hæc habet: Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; πῶς, &c. *Quid ais, Paule? Quomodo in hâc vitâ tantùm ſpem habeamus, niſi corpus reſurgat, licèt anima maneat & immortalis ſit?* Reſpondet ſibi, *licèt maneat anima, licèt millies eſſet immortalis, ut eſt; bona illa ineffabilia ſine corpore non reportaret: quemadmodum nec punietur: omnia enim manifeſtabuntur ante Tribunal Chriſti, ut unuſquiſque quæ fecit itidem recipiat in corpore, ſive bona, ſive mala: propterea dicit Apoſtolus, ſi in hâc vitâ tantùm ſpem in Chriſto haberemus, omnium eſſemus miſerrimi: niſi enim reſurgat corpus, incoronata manet anima, extra illam beatitudinem, quæ eſt in cœlis.*

His ſententiam ſuam clarè explicuit Chryſoſtomus, eandemque confirmat alibi exemplis & ſimilitudinibus, ad illud nempè dictum Apoſtoli, ad Hebræos cap. 11. 40. *Hi mercedem non receperunt, ne ſine nobis conſummarentur*; verba ipſius hæc ſunt: οὐδέπω ἀπέλαβον· ἀλλ' ἔτι μένουσι, &c. *Nondum receperunt mercedem, ſed adhuc exſpectant. Qui iſtoc modo obiêre, in tantâ tribulatione, nondum receperunt illi? tantùm habent temporis ex quo vicerunt, necdum receperunt mercedem: vos autem nondum finito certamine, moras ægrè fertis: cogitate, quæſo, quid & quantum ſit, Abrahamum, & Apoſtolum Paulum, exſpectantes, quando tu conſummatus fueris, ut tunc tandem poſſint mercedem recipere*, &c. Pergit adhuc in ejuſdem argumenti contextu, in ſequentibus: & *Abelem* Protomartyrem, & *Noachum* in utroque mundo juſtitiæ præconem, non ante nos co-

ronandos eſſe ait; ἵνα ἅμα πᾶσι τῶν στεφάνων τὸν καιρόν, *omnibus ad coronas recipiendas unum idemque tempus definiit:* uſque ad illud tempus pro ſedibus animarum ſanctarum nominare ſolet quandoque ἱερὰ πρόθυρα: ſæpiùs autem ſinum Abrahæ: vide, ſi vacat, Hom. 24. in prior. ad Corinthios, & Hom. 40. in Gen. ubi ait omnes Juſtos à temporibus Abrahæ uſque ad finem Mundi id ambire & exoptare unicè, ut in ipſius ſinu requieſcant: ſinus autem Abrahæ, ut nôſti, non habetur pro ſummâ gloriâ, aut cœlo ſupremo. Denique hæc omnia confirmantur in ſermone primo Chryſoſtomi de reſurrectione; cùm omnem ſpem noſtram, omnem retributionem ad illud tempus & adventum Domini illic referat; neque ullam nobis citiùs innuat contingere mercedem, præter illam quæ in hâc vitâ ex ipſo certamine oritur, & ex ipſâ exercitatione virtutis & conſtantiæ Chriſtianæ: quibus anima fortior redditur, &, ut ipſius verbo utar, magis philoſophica: ut enim, inquit, Athletæ certando fiunt firmiores & robuſtiores; οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ ἀγώνων τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὶν ἢ τὸν οὐρανὸν ἀνοιγῆναι, καὶ ἢ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ παραγίνεσθαι, καὶ πρὶν ἢ τὰς ἀμοιβὰς ἡμᾶς ἀπολαβεῖν, (vides hæc tria idem valere apud Chryſoſtomum) μέγαν ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὸν μισθὸν, τῆς ψυχῆς ἡμῖν φιλοσοφωτέρας καθισταμένης.

Hæc de ſtatu & beatitudine Sanctorum ante reſurrectionem ſecundùm Chryſoſtomum: at dices forſan eundem Patrem aliis in locis liberius ſublimiuſque loqui de hâc beatitudine intermediâ. Id quidem fieri poteſt; Oratores enim inter perorandum ſæpè incaleſcunt aliquantulum, neque ſingula verba in aurificis ſtaterâ ponderant: cumque ſermones populares,

tes, aut orationes funebres adornant, multæ ſunt cauſæ, quæ perorantem incitare poſſunt ad exaggerandam fœlicitatem *mortuorum in Domino*; nullæ verò ad diminuendam, præter ipſius veritatis conſcientiam. Utile eſſet ad conſolandum & erigendum animos contra vim mortis, præſertim in ſubeundo martyrio, ad excitandos affectus, & pietatem confirmandam, calidè liberiùs loqui de proximè futurâ Sanctorum beatitudine; ſed nulli conſilio, nullis uſibus inſerviret, frigidiùs quàm par erat, & remiſſiùs eandem repræſentare. Quapropter ad indagandam veritatem, & cujuſque Auctoris mentem in hoc argumento, unicus locus, qui hanc fœlicitatem retinet infra terminos à nobis præſcriptos, multos valet eorum, qui tum affectu eandem altiùs efferunt & attollunt. Rectè id notatum eſt ab aliis: *Non eſſe Concionatorum verba* eo rigore accipienda, quo primùm ad aures auditorum perveniunt: multa enim Declamatores per hyperbolen enunciant & inculcant, occaſione locorum, temporum & perſonarum, adducti, vel affectuum impetu, & orationis curſu rapti. Hoc conſultiſſimè dictum eſt, & in hoc argumento, ſi quo alio, locum habere debet. Sixtus Sen.

Non itaque mirabimur Oratores ſacros, ex amore erga mortuos, aut ad demulcendos vivos, molliori vel laxiori uſos eſſe ſtylo, & de *cælo* ſtatim *poſſidendo*, & *intuendo Domino*, verba feciſſe. Cœlum laxè ſumtum, quemlibet fœlicem animarum poſt mortem denotat ſtatum, qui tamen multò frequentiùs *Paradiſus*, aut *Sinus Abrahæ* apud Patres dicitur; notatque ſtatum beatitudinis intermedium, & cœleſti inferiorem. *Generale Paradiſi nomen eſt*, inquit ſanctus *Auguſtinus*, *ubi fœliciter vivitur*; Epiſt. 57. & de Gen. ad lit. l. 12. c. 34.

 vitur;

vitur; atque illud etiam eſt generale nomen, aut notio cœli. Cœlo quodam *interno* fruuntur Sancti ſtatim à morte, externo autem frui non poſſunt ſine corpore. Dein *viſio Dei*, aut *Chriſti*, aut *præſentia divina*, quarum alicubi mentionem facit Chryſoſtomus, non alia eſſe poteſt ante reſurrectionem quàm intellectualis. Erit quidem anima proximior Deo in illo ſtatu ſeparato, quàm in hoc carcere; ipſiuſque virtutem ſibi intimiorem, magiſque præſentem & efficacem perſentiet, ac ſi eſſet coram, & in ipſius conſpectu. Sed de ſupremâ beatitudine, & glorioſiſſimâ Dei viſione, hæc aut hujuſmodi dicta non poſſumus exponere, niſi ſimul ſtatuamus, hunc Patrem apertiſſimè ſibi contradixiſſe: in legendis Auctoribus ſacris, aliiſve, pro regulâ haberi ſolet; à claris ambigua, ab accuratioribus & ſeverioribus vulgaria, & populariter dicta eſſe interpretanda: hanc teneamus viam, & minùs errabimus. Denique nos rectè interpretari verba ſenſuſque Chryſoſtomi, circa ſtatum mortuorum, inde licet argumentum ſumere, quòd Interpretes, Patreſque Græci, qui Chryſoſtomi maximè ſequaces erant, puta *Theodoretus*, *Oecumenius*, *Theophylactus*, *Euthymius* *, eandem nobiſcum ſententiam ſint complexi. Theodoretus ſuam explicat ſententiam, uti antea *Chryſoſtomus*, in cap. 11. ad Hebræos, verſibus ultimis; aſſeritque non alios aliis citiùs remunerari, citiùs coronâ gaudere, aut victores à Deo renunciari, ſed cunctos ſimul & ſemel in reſurrectione: ad illa nempè verba Apo-

* Vide plures Patres in hâc ſententiâ in Not. Kortholt. in Juſtin. XLIV. col. 1. & 2.

Apoſtoli, *Hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſiones, ut non ſine nobis conſummarentur*, hæc habet: Οἱ μὲν οὖν τούτων ἀγῶνες τοσοῦτοι καὶ τηλικοῦτοι, &c. *Eorum ergo fuerunt tot & tanta certamina, ſed ii tamen coronas nondum acceperunt: exſpectat enim univerſorum Deus aliorum certamina, ut, ſoluto ſtadio, omnes qui victoriam fuerint aſſecuti, ſimul victores renunciet & remuneretur.* Nec alio ſenſu *Oecumenius* illud dictum Apoſtoli, atque illam hiſtoriam veterum heroum, fide præſtantium, interpretatur, his verbis: Ἐκεῖνοί, φησι, κάθηνται ἀγέραστοι, τὴν ἡμῶν περιμένοντες ἐπιστασίαν. *Illi*, inquit Apoſtolus, *ſedent irremunerati*, ſine præmio, *noſtram exſpectantes miniſtrationem*, vel adventum. Ita etiam *Theophylactus* in locum, οἱ εἰρημένοι πάντες ἅγιοι, &c. *Dicti omnes Sancti, & ſi teſtimonium haberent, quod Deo per fidem placebant, nondum tamen aſſecuti ſunt cœleſtium bonorum promiſſiones*: aliaque adjicit his paria atque gemina, in verſum ſequentem, ex Chryſoſtomo ferè deſcripta. Denique eandem tuetur ſententiam hic Auctor ad Luc. cap. XXIII. in explicando dicto Chriſti ad Latronem, *hodie mecum eris in Paradiſo.* Cùm enim Paradiſum à cœlo diſtinxiſſet, atque eo modo Evangeliſtam cum Apoſtolo *Paulo*, loco ſuprà citato, conciliâſſet, addit; ὁ γὰρ λῃστὴς, &c. *Latro igitur Paradiſum aſſecutus eſt, non autem aſſecutus eſt regnum cœlorum; aſſequetur autem quando & cæteri omnes, quos* Paulus *enumeravit. Interea Paradiſum habet impræſentiarum*, ſpiritualis quietis regnum: huic explicationi affinis eſt illa Euthymii in eundem locum, his verbis Interpretis: Chriſtus ſciens Latronis intentionem promiſit quod illi optatiſſimum videretur: noverat enim Latro Paradiſum e

doctrinâ Moſaicâ; & tunc quidem dedit ei converſationem in Paradiſo, tanquam arrhabonem regni ſui, quod eſt fruitio ineffabilium ac æternorum bonorum, *quæ oculus non vidit*, &c. *Nondum enim quiſquam Juſtorum accepit promiſſionem, veluti magnus docuit Paulus: poſtmodum verò & huic traderet regnum tempore univerſalis reſurrectionis.* Hæc de *Chryſoſtomo*, aliiſque ipſius Sectatoribus Græcis.

Inter Latinos ejuſdem ſæculi quarti, conſule, ſi libet, *Hilarium*, *Ambroſium* & *Auguſtinum*, circa ſtatum mortuorum. *Hilarius* ſuis in Pſalmos Commentariis ſæpiùs attingit hoc argumentum, & ad illum locum Pſalmi CXXXVIII. *Si deſcendero ad infernum, ades.* Legem imponit univerſalem & inviolabilem animabus humanis, ut deſcendant omnes εἰς ᾅδου: idque propterea à Chriſto factum ait, ut omnem naturæ humanæ curſum ordinemque expleret: idemque edocuerat antea ad Pſalmum LIII. Dein hìc retineri animas, nempè ἐν ᾅδῃ, uſque ad diem Judicii: ad *Pſalmum* II. & *Pſalmum* CXX. ad illa verba, *Dominus cuſtodiet introitum tuum*, hæc habet: Non temporis hujus & ſæculi eſt iſta cuſtodia, ſed futuri boni exſpectatio eſt; cùm exeuntes de corpore, ad introitum illum regni cœleſtis, per cuſtodiam Domini fideles omnes reſervabuntur, in ſinu ſcilicet Abrahæ conſtituti.

Hæc eſt doctrina Hilarii de mortuorum ſtatu; Ambroſii, qui ſcire deſiderat, legat ipſius cap. 10. 11. 12. de bono mortis: cap. decimo, promtuaria animarum uſque ad diem Judicii recognoſcit: *Coronæ enim dies*, inquit, *exſpectatur ab omnibus, ut intra eum diem & victi erubeſcant, & victores palmam adipiſcantur*

tur victoriæ: & cap. undecimo, lætitiam animarum ante reſurrectionem per plures gradus exponens: *Quartò*, ait, *quia incipiunt intelligere requiem ſuam, & futuram ſuam gloriam prævidere: eâque ſe conſolatione mulcentes in habitaculis ſuis cum magnâ tranquillitate requieſcunt, ſtipatæ præſidiis Angelorum.* Denique idem Auctor, lib. 2. de *Cain* & *Abel*, cap. 2. nimius mihi videtur in hâc parte: ſubindicat enim defunctorum animas uſque ad diem Judicii de ſuâ ſorte incertas eſſe, his verbis: *Solvitur à corpore anima poſt finem vitæ hujus; adhuc tamen futuri Judicii ambigua ſuſpenditur.* Hæc de Ambroſio.

Succedit ſanctus *Auguſtinus*, qui licèt nunquam, cautus & modeſtiæ retinens, quæſtionis dirimendæ difficultatem aut invidiam declinet; communiter tamen piorum omnium animas (ſaltem ſi Martyres excipias) *extra cœlum, & extra gloriam*, in ſecretis receptaculis detinet, uſque ad reſurrectionem & diem Judicii; ut ex his infrà locis, ſi per otium conſulas & conferas, manifeſtò patebit. Expoſ. ad Pſalm. XXXVI. ℣. 10. ad illa verba, *adhuc Puſillum*, &c. *Enchirid. ad Laurent.* c. 118. *Gen. ad litteram*, l. 12. c. 35. *De Civ. Dei*, l. 12. c. 9. *Retract.* l. 1. c. 14. *Confeſſ.* l. 9. c. 3.

Plures advocare teſtes ſingulares, aut ab hoc, aut à ſequioribus ſæculis, non erit operæ precium. Sed duo ſunt præterea capita generalia, à quibus argumenta deſumi poſſunt, quæ plures ſimul Patres, teſteſque complectuntur: horum alterum eſt ab opinionibus cognatis primitivorum Patrum, quæ vitâ defunctorum quorumcunque ſtatum, uſque ad reſurrectionem, imperfectè beatum ſuppo-

nunt. Alterum eſt ab uſu & praxi Eccleſiæ in ſuis precibus & oblationibus pro mortuis. Ad opiniones iſtas quod ſpectat, duas potiſſimùm intelligo: illam, quæ ſtatuit Sanctos in millennio reduces, regnaturos eſſe cum Chriſto in terris: alteram, quæ Sanctos ipſos purgandos eſſe docet in ſupremo igne, ſive in conflagratione Mundi, antequam ad cœlum & viſionem Dei adſciſcantur. Harum opinionum utraque magnos habuit fautores, multoſque in prioribus Eccleſiæ ſæculis, prout infrà conſtabit capitibus ſexto & nono: utraque autem ſupponit, hos Sanctos nondum potitos eſſe ſummo bono, cœleſti gloriâ, aut viſione Dei; nec ad iiſdem potiundum eſſe paratos abſque præfatâ purgatione: & ſive vera ſint, ſive minùs hæc dogmata, teſtantur utcunque quid ſenſerint utraque hæc claſſis Patrum (quorum non eſt exiguus numerus) de vitâ defunctorum ſtatu; quantumque, hâc in re, eandem nobiſcum tenuerint fidem & ſententiam.

Alterum caput, quod multorum conſenſum involvit, eſt uſus & praxis Eccleſiæ in ſuis Liturgiis & Officiis ſacris circa mortuos: in his Liturgiis vel continentur tantùm gratiarum actiones & commemorationes pro Sanctis, de quibus hîc non agitur; vel oblationes præterea, & ſupplicationes pro mortuis; atque hoc ſatis oſtendit, nondum perveniſſe, ex eorum ſententiâ, ad ſummam gloriam, & beatiſſimam Dei viſionem, animas illas, pro quibus hæc fiebant ſacra: fiebant autem pro animabus ſanctiſſimis & præſtantiſſimis, Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Evangeliſtarum, Martyrum, aliorumque Eccleſiæ Luminum: ut videre licet, tam apud

Litur-

Liturgias veteres, utcunque dubias aut interpolatas; quàm ex Conſtitutionibus *Clementis*, ex *Cypriano*, *Dionyſio Areopagitâ* dicto, & *Epiphanio*.

Hujuſce praxis, ſive licitæ & laudabilis, ſive non, hoc videtur eſſe fundamentum; quod omnes animas cujuſcunque ordinis, præter animam Chriſti, ἐν Ἅδῃ morari crediderint Antiqui, uſque ad reſurrectionem; atque iis nondum conſummatis profuturas eſſe preces & oblationes Eccleſiæ: *Preces* dico; nam præter oblationes, adhibitas etiam fuiſſe ſupplicationes ex Liturgiis & Auctoribus præfatis, aliiſque, certum & irrefragabile mihi videtur. Ita, *ex. gr.* in Liturgiâ, quæ dicitur *Jacobi*, ſupplicatur Deus, ut lucem & requiem daret omnibus defunctis, de fide recta ſentientibus, ab *Abel* uſque ad hodiernum diem. Μνήσθητι, κύριε ὁ Θεὸς, τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς, ὧν ἐμνήσθημεν, καὶ ὧν οὐκ ἐμνήσθημεν, ὀρθοδόξων ἀπὸ Ἀβὲλ τοῦ δικαίου, μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, αὐτὸς ἐκεῖ αὐτοὺς ἀνάπαυσον ἐν χώρᾳ ζώντων, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου, ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν, &c. Idem conſtat ex aliis Liturgiis, tam Græcis, quàm Latinis, ut videre eſt apud eos qui hiſce colligendis & examinandis operam dederunt. Defunctis precantur præſentem requiem, & futuram lucem & gloriam: ſemperque in omnibus Officiis circa mortuos, irretorto oculo ad reſurrectionem reſpiciunt. Denique nihil occurrit, quod ſciam, in antiquo uſu Eccleſiæ, quod non reſpondeat hypotheſi noſtræ de ſtatu mortuorum & περὶ ᾅδου: ubi omnes animæ præſtolantur adventum Chriſti, ſonitumque ſupremæ tubæ.

Hæc de Teſtimoniis Patrum, ſeorſim, aut

cumulatim; ſed hanc operam, magnâ ex parte, forſan dixeris ſupervacaneam: quandoquidem Pontificii (quorum intereſt maximè, ut cœlo, gloriâ & viſione Dei fruantur Sancti ante reſurrectionem) fatentur, * Patres generatim eâ de re nobiſcum convenire: neque ab illis petendum eſſe auxilium aut patrocinium in hâc cauſâ, quæ pendet tota ab auctoritate Eccleſiæ, & ipſius definitione; eaque, mehercule, tardiuſculâ, ſæculo nempè decimoquinto in Concilio *Florentino*, ubi decretum eſt, animas Sanctorum *mox recipi in cœlum, & intueri clarè ipſum Dominum, trinum & unum, ſicuti eſt.* Interea nos ægrè patimur tot tantoſque Patres & Præſides Eccleſiæ Chriſtianæ verſatos eſſe in errore per quatuordecim ſæcula, & veritatem tam ſerò inventam *Florentiæ*; tantâ etiam vi aut arte (ut refert iſtius Synodi hiſtoria) extortam à Græcis: quos aut malè ſanatos, aut recidivos, jam videmus. Hæc meditentur ii, quorum intereſt: utcunque quoad Reformatos, nihil valet hæc auctoritas Romana, Synodorum aut Pontificum. Nobis integrum eſt, rem æſtimare ex æquo, & ex omnibus ſuis momentis diligenter expendere, quò propendeat, quò nos ducat Scriptura ſacra; quò rei ipſius ratio; quò ætas intemerata Eccleſiæ; nec id tantùm ante

* Tot illi & tam celebres antiqui Patres, Tertullianus, Irenæus, Origenes, Chryſoſtomus, Theodoretus, Oecumenius, Theophylactus, Ambroſius, Clemens Romanus, D. Bernardus, huic ſententiæ (quæ nunc in Concilio Florentino, magnâ demum conquiſitione factâ, definita eſt, quod juſtorum animæ ante diem Judicii Dei viſione fruuntur) non ſunt aſſenſi, ſed ſententiam contrariam tradiderunt, *Staplet. Defenſ. Auctorit. Eccleſ. l. 1. c. 2.*

te oculos habere, quod his reclamantibus factum ſit, aut definitum nudiustertius in Conventu *Florentiæ*. Dignum utique eſt hoc caput *de ſtatu mortuorum* quod excutiatur penitùs, & de quo contendamus pars utraque: huic enim ſuperſtructa eſt tota moles Religionis & Pompæ Romanæ circa Sanctos: de iis canonizandis, ut loquuntur, invocandis & colendis; nec de iis ipſis tantùm; ſed etiam eorum Imaginibus & Reliquiis. Hinc pendent etiam peregrinationes, & vota meritoria, & Sanctorum Miſſæ, & novum illud, ſed utiliſſimum, Purgatorii inventum. Quandoquidem idcirco ex hoc filo pendent tantus apparatus, tantum pondus ſuperſtitionum, ex hoc fundamento, aut lapide angulari, tantum ædificium, noſtrâ plurimum refert nihil temerè concedere in hâc cauſâ, nec indulgere nimis piis affectibus, ſed malè fundatis, in re tam magni momenti.

CAP. V.

De ſtatu naturali animarum in intervallo mortis & reſurrectionis: An nudæ ſint, & ab omni corpore ſeparatæ; vel aërio, aliove, animentur.

EXpeditâ quæſtione primâ, de qualitate ſtatûs intermedii, quoad fœlicitatem vel miſeriam, ſive de animarum ſtatu morali ante reſurrectionem; ſequitur jam altera, & multò difficilior, de earundem ſtatu naturali. Supereſſe, vivere, & cogitare animas poſt mor- Vid. Dall. de pœnis l. 2. c. 12. p. 181. &c. Gerhard. de ψυχοπαν

Tom. 8. p. 419. & de ſtatu animarum ſeparatarum, p. 403.

mortem, ſive diſſoluto hoc corpore, probatum eſt antecedentibus: ſed quod dixit Apoſtolus de ſuâ ecſtaſi, an *in corpore, vel extra corpus, ego neſcio, Deus novit*: idem hîc uſurpare licet: an, exſuto hoc corpore, novum induat anima; vel permaneat nuda & ſine corpore, uſque ad reſurrectionem mortuorum, *ego neſcio, Deus novit*. Saltem id inter obſcura, quæ nec lumine Naturæ, nec ullâ revelatione, clarè conſtat, numerandum eſſe ducerem. Quum hîc nullus locus ſit experimentis, haurienda eſt cognitio noſtra, vel ex innatis ſeminibus veritatis & ab ipſâ rei naturâ, vel è ſacris Litteris: atque illius teſtes, aut Interpretes, habentur præcipuè Philoſophi; hujus verò, Patres Chriſtiani; his autem omnibus conſultis in hoc argumento, vix aliquid certi aut definiti reperies, ubi pedem figas. Quod ad rationis lumen attinet, & rerum naturam, parum hinc opis aut auxilii ſperare licet in hâc quæſtione dirimenda. Quum enim unio animæ ad hoc corpus terreſtre, vel quodcunque aliud, non oriatur (quantum nobis innoteſcit) ab aliquâ neceſſitate naturali, vel connexione neceſſariâ, inter haſce duas naturas; ſed à voluntate Dei, aut à decreto divino: diſſolutâ hâc unione, pendebit ab eâdem voluntate Dei; vel, quod perinde eſt, à legibus Naturæ nobis ignotis, ut novam unionem ſubeat anima, vel maneat ſeparata ab omni materiâ: ſic enim manere poteſt, cùm ſit ſubſtantia, vel res per ſe ſubſiſtendi capax.

Dein, ſi Philoſophos hâc in re conſulas, ſilent plerumque: Platonici verò, Platonicorum nonnulli, ſtatuunt, animam ſtatim ab exceſſu ex hâc vitâ & corpore, ſubituram eſſe

cor-

corpus aërium; & exindè progredi ad æthereum, cùm virtute & ſapientiâ ſatis profecerit: ordine nempè retrogrado, quo in hanc infimam ſedem dilapſa eſt.

Nihil quidem habet abſurdi hæc ſententia, ſed teſtium & probationis eget. Quî conſtat nos exſuiſſe noviſſimè corpus aërium, cùm hîc nati ſumus? vel eoſdem eſſe debere gradus, & ordinem adſcenſûs & deſcenſûs? vel denique nullum intercedere ſtatum ſilentii & ſeparationis ab omni corpore? Quum innumeri ſint mundi intra Univerſi ambitum, multiplices erunt, pro multifariâ Dei ſapientiâ, ordines, modi, & variationes, in revolutionibus animarum: & quem nobis præſcripſit Deus ordinem, adſcenſûs & deſcenſûs, ad ipſius œconomiam ſecretam ſpectat, quæ nos latet in hâc vitâ.

Sed ab umbris & apparitionibus mortuorum, credis forſan probari poſſe, animas humanas, exſuto hoc corpore, aliud ſtatim induere; cujus ope ſe monſtrant aliquando viſibiles & conſpicuas in formâ humanâ. Fateor mihi nondum conſtare, nec perſuaderi poſſe * animas mortuorum apparere unquam, aut apparituras eſſe ante diem Judicii. Genii forſan aut Dæmones vim illam habent, compingendi aërem, aut propria vehicula in ſpeciem humanam vel brutam: eamque exercent aliquando, maximè apud Gentes barbaras, aut ſemi-

* Vide verba Chryſoſtomi Hom. 29. in Matth. & Hom. ult. de Lazaro. Maldonatus in 16. Luc. verſus fin. citat Tertull. de Animâ, ſed fallitur, opinor, cap. non citat. Citat etiam ibid. Athanaſium, vel Auctorem, quiſquis ſit, ad Antiochum, 9. 11. & 13. Iſidor. lib. 8. Etymol. c. 9. & Theophyl. in 8. Matth.

ſemi barbaras; ſed hæc rariùs apud nos fieri exiſtimo, & è ſexcentis narratiunculis de ſpectris, vix unam reperiri hiſtoriam veram. His paſcitur utcunque Vulgus, vitæque futuræ renovatur memoria, & confirmatur Fides: ſed maximam fabularum meſſem in hâc materiâ invexêre Monaſtici, ſuis commentis, aut viſionibus imaginariis, ad introducendam firmandamque fidem Purgatorii.

Ponamus autem, ſi libet, mortuos habere corpora aëria, & vitam vivere animalem; multa hîc quærenda veniunt, ut exſolvamur dubiis. Primò, quam aëris regionem, ſuperiorem, vel inferiorem, habitare velis hos advenas? ſi infrà nubes colloces, omnibus cœli tempeſtatibus & intemperiebus obnoxii erunt: cùm perpetuò verſentur ſub dio, nullis tectis aut ædibus, cujuſcunque generis, muniti. Cùm pluit, cùm ningit, cùm grandinat, cùm tonat, expoſiti hærent in medio aëre; atque tenera eorum corpora neceſſe eſt non impetant modò, ſed etiam trajiciant & tranſverberent hæc meteora: ventuſque impetuoſior agitabit & transferet, ut nubes, in novas habitationes. Quòd ſi ſupra nubes & telluris atmoſphæram conſtituere velis has defunctorum animas, tam malas quàm bonas, ἔξω ὁδοῦ evehis in regiones ſerenas & lucidas; quibus minimè dignæ ſunt, aut idoneæ, animæ improbæ & impuræ: neque has, opinor, ab aliis, hœdos ab ovibus, ſegregari velis ante diem Judicii. Hæc de ſedibus mortuorum.

Secundò, de mortuorum politiâ quærendum eſt: oportet enim ſi corporibus gaudent & vitâ animantium, ut aliquam inter ſe habeant politiam & regimen: viſne igitur ut in eâdem omnes degant Republicâ promiſcuè; vel

vel ut diſpartiantur & diſtribuantur in diverſas Gentes, nominibus moribuſque diſtinctas, ut hîc in terris? ut Galli, exempli gratià, habitent omnes ſimul, & ſeparatim à reliquis: ita etiam Hiſpani, Itali, Germani, Brittanni, cæteræque Gentes per terrarum orbem, ſuas ſibi habeant ſedes in aëre, ſeorſim alias ab aliis: ſuum etiam quæque regimen antiquum, ſuam linguam, moreſque & religionem. Hæc utique definienda ſunt, & quærentibus explicanda: imprimis verò difficile erit, limites imperiorum figere & conſervare, in aëre fluxili; ſine foſſis, aut fluviis, aut propugnaculis: nec minor erit difficultas de conſtituendis Regibus. Ex Antiquis quemnam ſolio reſtituent; primum, vel ultimum? vel quod ſtemma regium cæteris præferent? vel rejectis omnibus titulis antiquis, digniori dabitur? Lites hinc orituras facilè video, & diſcordias, ac etiam bella; ſed quibus modis armiſve pugnaturi ſint in aëre, nondum intelligo: *mortui* certè *nequeunt mori*, an vulnerari poſſint haud ſatis ſcio.

De linguâ etiam & ſermone mortuorum oriuntur quæſtiunculæ. Mortuorum Dialogos finxêre multi, ſed quâ linguâ colloquuntur mortui, neſcio: maternâ, inquies, ſeu vernaculâ, quâ uſi ſunt in terris: ut Græci loquantur Græcè, Latini Latinè, & ſic de cæteris Gentibus: ſed tempora mutantur, & populi & linguæ, de ſæculo in ſæculum. Hodierni Romani veterum Latinorum non callent linguam; nec quamcunque Latinitatem vulgus Italorum. Quî confabulabuntur hi populi cum ſuo Romulo, aut Numa? Celtarum & Scytharum linguas non retinent hodie, qui eaſdem ſedes, per Occidentem &

Septentrionem incolunt. Denique quid fiet à nobis, incolis hujuſce Inſulæ, qui tot habuimus origines & linguas? Britannicè loquemur in corporibus aëriis, vel Saxonicè, vel Normanicè, vel, ut hodie fit, mixtè & compoſitè. Alteram fore ſuſpicor *Linguarum confuſionem*, Babelis illâ graviorem, ſi in hunc modum vita futura ordinanda eſſet.

In hodiernâ vitâ naſcimur infantes, & ſenſim addiſcimus ſermonis uſum, matre & nutrice magiſtris; ſed in aëriâ vitâ nulla, opinor, eſt infantia: etiam qui hinc diſcedunt infantes, ibidem naſcuntur adulti, ſine ætatis diſcrimine: non prodeunt è ſinu matris, neque creſcunt, neque adoleſcunt, ut parvuli noſtri; ſed ſtatim ac æthereâ veſcuntur aurâ, ſermone pollent & ratione ſine ullo tirocinio litterario. Hæc autem dico ſecundùm præfatam hypotheſin, non ex animo: neque enim video, quî poterunt mortui, aut memoriam retinere veteris linguæ, aut novam imbibere unico hauſtu. Sed de ſermone hæc ſatis.

De religione reſtat adhuc non minima difficultas; habeant neceſſe eſt, hi homines aërii, cultum divinum, & religionis formam aliquam & inſtituta: viſne proinde, ut quiſque, ſecundùm ſuam ſectam, eandem quam coluit in terris, proſequatur adhuc religionem? ut Judæi ſequantur Legem Moſis, Mahometani Mahometis: Pagani ſuos Deos colant, & Chriſtiani Chriſtum: dein Pontificios habere velis ſuum Papam, ut hîc infrà; & Reformatos, fidei ſuæ regulam, Scripturam ſacram? ſed quid dixi Scripturam ſacram? de libris aut litteris aëriis nihil intelligo: fruſtra ſcribitur in aquâ, multo magis in aëre: nulla religio ſuum Canonem, aut Legem ſcriptam, reti-

retinere poterit in iſtoc ſtatu; nec ſuos ritus ſacros, & œconomiam externam. Præterea ſi omnes defunctorum animæ, ab origine Mundi ad hodiernum diem, unà habitant in aëre, Judæi reperient ibidem ſuos Prophetas, & Chriſtiani ſuos Apoſtolos: illi proindè de vero Meſſiâ meliùs inſtructi, ex oraculis & interpretatione ipſorum Prophetarum, fient ſtatim Chriſtiani: hi pariter ex ore Apoſtolorum accipient controverſiarum omnium, quæ inter Romanos & Reformatos pendent, deciſionem infallibilem: ad hæc conſequens erit, tam Judæorum converſio, quàm Chriſtianorum unio: ô beatæ ſedes! ô beati mortui præ vivis! Denique reliqua Gens humana, cùm unicum verum Deum, & Meſſiæ myſterium, à Viris divinis clarè expoſitum audiverint, rejectis erroribus ſuis, ad pietatem cultumque Chriſtianum convertentur: en glorioſum Chriſti Regnum; non in terris, nec in cœlis, ſed in aëre inter mortuos. Sed hæc minimè quadrant ad œconomiam Chriſtianam, prout exponitur in ſacris Litteris: atque etiam aliena ſunt à communi fide. Quis enim credit Adamum & Evam, ſive primos homines, omneſque ipſorum poſteros, filios & filias, unà jam victitare in nubibus, aut in aëre, & ibidem victitâſſe per aliquot millennia? num familias ſuas & cognationes antiquas retinent; proſpiciuntque quid rerum geratur in terris, præcipuè inter ſuos Conterraneos, & ſuos maximè Tribules? Sed me tædet plura percontari, aut diſquirere, in re prorſus incertâ, aut incredibili. Si per alia capita interrogationes inſtituas, reſponſuro non minus hærebit aqua: mihi ſaltem, rem animo verſanti, nullus occurrit modus, nulla ratio, conſtituendi Rem-

publicam inter mortuos: ſtatum intelligo externum, corporeum, animalem & viſibilem.

Sed ratione tantùm hactenus, & argumentis à naturâ rei petitis uſi ſumus; oportet præterea Scripturam ſacram conſulere, ſi quid fortè habeat de corporibus mortuorum ante reſurrectionem: at econtra non pauca ſunt in ſacris Litteris, ut mihi videtur, quæ huic ſententiæ, de corporibus aëriis in ſtatu intermedio, minimè favent. Primò, quod duo tantùm animæ noſtræ corpora memorent ſacræ Litteræ, vel duo tantùm genera corporum animatorum, terreſtre & cœleſte: illud quod habemus hodie, ac illud quod habituri ſumus in reſurrectione mortuorum. Capite decimo quinto primæ Epiſt. ad Corinthios, hanc materiam fuſiùs tractat Apoſtolus *Paulus*: & cùm duo diſtinxiſſet corpora, & duo ſolummodo, animæ noſtræ propria, ſubjungit,
ỳ. 49. *Et ſicut geſſimus imaginem terreſtris, geremus etiam imaginem cœleſtis*: nullâ factâ mentione corporis intermedii. Quod etiam explicitius excludere videtur capite quinto ſecundæ ad
ỳ. 1. Corinthios, his verbis: *Scimus enim, ſi terreſtris hujus domûs noſtræ tabernaculum diſſolutum fuerit, nos ædificium ex Deo habituros, æternum in cœlis*. Vides, inter terreſtre & cœleſte corpus, nullum intercedere ſtatum corporeum; ſed eum, qui fortè intercedere poſſit, appellat ſtatum *nuditatis* in ſequentibus; verba hæc
ỳ. 2. 3. ſunt: *In hoc enim ſuſpiramus, expetentes domicilio noſtro, quod è cœlis eſt, ſuperindui.* * *Siquidem etiam* induti, *non* nudi *reperiemur*. Siqui-

* De voce *ſuperindui*, & de hoc loco vide Crellii Explicat. fine p. 315.

quidem ullo corpore veſtiti, non in ſtatu ſe-
parationis reperiemur: (nempè cùm advenerit
Chriſtus ad ſuſcitandum mortuos) anima enim
nuda, vel mens *nuda*, idem valere ſolet ac ſe-
parata ab omni corpore: & *ſuperindui*, niſi
jam veſtito, convenire non poteſt. Secundò,
fatum cujuſque hominis, ſecundùm ſtylum &
rationes ſacræ Scripturæ, pendet unicè ab
operibus hodiernæ vitæ; nulla erit mutatio,
morum aut ſortis, in futurâ: *Sive deciderit* C. 11.
arbor ad Meridiem, ſive ad Aquilonem, quo lo- 3.
co ceciderit arbor, ibi futura eſt, inquit Eccle-
ſiaſtes: quæ ferè referuntur ad mortem homi-
nis, & immutabilem exinde conditionem.
Ita etiam interpretari ſolent *clauſam januam*, Matth.
in Parabolis Chriſti. Sed apertius id docet 25. 10.
Apoſtolus Paulus, ſecundâ ad Corinthios, Luc. 13. 25.
quinto: *Omnes enim nos comparere oportet co-* v. 10.
ram tribunali Chriſti, ut unuſquiſque reportet,
quæ in corpore fecerit, ſive bonum, ſive malum.
Hæc ſortem hominis futuram definire & con-
cludere videntur à faciendis & factis infra hanc
vitam. Quòd ſi alia interveniat vita ante Judi-
cium; eaque talis, ut benè aut malè agendi,
virtutis & vitii, æquè capax ſit ac hodierna,
eaque multo longior ſit & diuturnior; nul-
lam video rationem, cur ab hodiernâ vitâ ſo-
lâ, breviuſculâ, incommodâ, & innumeris
tentationibus obnoxiâ, pendeat totum pondus
æternitatis, vel ſortis futuræ: alterâ illâ mul-
to majoris momenti, neglectâ penitus, vel pro
nihilo habitâ.

Tertiò denique, ſecundùm communem di-
ctionem ſacræ Scripturæ, mors dicitur *ſom-
nus*, & morientes dicuntur *obdormire*: quod
innuere mihi videtur, ſtatum mortis eſſe ſta-
tum quietis, ſilentii & ἀεργασίας: nempè quoad

mundum externum; ut nihil habeamus commercii cum mundo externo, in ſtatu mortis, non magis quàm in ſtatu ſomni. Præterea *expergiſci* dicimur & *evigilare*, in reſurrectione: quamobrem verò? niſi quòd mutato ſtatu, quaſi excuſſo ſomno, in lucem & in mundum viſibilem reſurgamus.

At dices forſan, phraſeologiam ſacram, quâ mors aſſimilatur ſomno, & morientes dicuntur obdormire, eſſe tantùm euphemiſmum, & reſpicere corpus: quod, cùm mortuum, placidè requieſcere videtur, ac ſi eſſet ſomno obrutum. Eſto: ſed plenior fortiorque erit dictio, ſi unà cum corpore animam quoque complecteris: quæ, perindè ac in ſtatu ſomni, requieſcit ab actionibus ſolitis, nec tangitur objectis externis. Quinimo, non tantùm ligantur aut clauduntur ſenſus, ut in ſomno, ſed etiam, ut in ecſtaſi, abſtrahimur à corpore & à mundo corporeo: & cùm ſeſe nobis aperit iterum mundi adſpectabilis theatrum, meritò & appoſitè dicimur *expergiſci* & *evigilare:* quod ſi ſtatim ab exceſſu animæ ex hoc corpore induamur aliud magis actuoſum & vividum; ludantque animæ mortuorum in campis aeriis, vigiles & alacres, nulla apparet ratio cur mortui dicantur *dormire* ante reſurrectionem, & in reſurrectione expergiſci, niſi id totum ad cadavera referas; quod duriuſculum mihi videtur.

Notandum verò, cùm mortuorum animabus ἀεργασία attribuitur, non intelligenda eſt omnimoda & univerſalis, tam interna quàm externa, ſed externa tantùm, quòd nihil ſcilicet operentur aut efficiant in mundum corporeum, nec ab eodem quomodocunque afficiantur: ſed vitam interea habent & cogitationes

tiones immanentes. Ita intelligo verba Chriſti, cùm, ad probandam animæ immortalitatem, ait, Deum ſe dicere, Deum *Abrahami*, *Iſaaci*, *& Jacobi*, *non eſt autem Deus mortuorum, ſed viverum: vivunt enim omnes ei*: per *mortuos* hîc intelligit Chriſtus, omnis vitæ expertes; atque eo ſenſu negat hos Patriarchas eſſe mortuos: *vivunt enim*, inquit, *Deo*. Hoc eſt, ſi rem rectè capio, licet non vivant reſpectu hominum, aut reliqui mundi viſibilis, tamen reſpectu Dei, in mundo inviſibili, & ſecundùm facultates ſuas intellectuales vivunt, vigentque. Luc. 20. 37. 38.

Hæc notâſſe ſufficiat ex ſacris Litteris ad indagandum ſtatum & genus vitæ, quod habituri ſumus proximè poſt mortem, corporeum, vel incorporeum; idque eo fine ut dignoſcamus, an hunc ſolem, hæc ſydera, & amicam lucem viſuri ſimus; aut mundo viſibili qualitercunque fruituri, ante diem reſurrectionis: etenim, ſecundùm Philoſophiam noſtram, niſi uniatur anima alicui corpori, alicui portioni materiæ, ſeorſim & ſeparatim, cui vitaliter & modo peculiari adjungitur, nullum habere poteſt ſenſum aut perceptionem mundi externi, cujuſcunque phænomeni corporei, cujuſcunque partis aut motûs materiæ. Hoc forſan παράδοξον videbitur nonnullis, qui fieri poſſe credunt, atque uſu venire, ut anima ſentiat omnia externa, & mundi corporei motus, etſi nulli corpori ſingulari uniatur, nec uni parti materiæ magis quàm alteri; &, nuda licèt, pro loco aut regione, in quâ præſens eſt, circumſtantis mundi, & vicinorum corporum perinde recipiat impreſſiones, ac ſi haberet ſuum ſibi corpus proprium. Sed quî poteſt hoc fieri, quæſo, niſi animam fin-

gamus impenetrabilem? corpora enim non agunt niſi motu, contactu, & impulſu; & ubi nulla eſt reſiſtentia, nulla poteſt eſſe preſſio, aut impulſio. Præterea, motus corporum non producunt ſenſationes in nobis, aut cogitationes, ſuâ vi, (effectus enim eſſet nobilior ſuâ cauſâ) nec ſuâ vi poſſunt agere in naturam incorpoream: ſed id fit, lege ab Auctore Naturæ conſtitutâ, inter has animas & hæc corpora ſingularia: virtute cujus legis ſympathiam inter ſe habent, in ſe invicem agunt, & reciprocè patiuntur: id quod dicitur *uniri*, aut *vitaliter conjungi*: ut aliud ſit unio, aliud nuda præſentia. Viderem utique clauſis oculis, ſi nuda præſentia, aut vicinia objecti, ſatis eſſet ad excitandum ipſius ſenſum in animâ: & niſi fingas animas ſeparatas, ſive nudas, ſympathiam habere cum totâ machinâ mundanâ, ſive cum omnibus corporibus, ſenſationes vel impreſſiones ſenſibiles recipient à nullis.

Denique, ut hæc claudam, voluptas & dolor, quæ ſunt ſenſationes primariæ, & maximi momenti, oriri non poſſunt in animâ, ſine corpore proprio, ei vitaliter unito; ſunt enim affectus, qui adveniunt animæ propter bonum aut malum, quod accidit corpori, quatenus ſuo: ſi baculo percuſſeris proximum parietem, video motum baculi, & audio ſonum ictus aut plagæ; ſed me nihil dolet: ſi verò eodem baculo & eâdem vi percuſſeris corpus *meum*, (ſive portionem illam materiæ, quam corpus *meum* appello) ſtatim me dolet: oritur nempè nova ſenſatio, à viſu, aut auditu, prorſus diverſa, quam dicimus *dolorem*. Eodem modo, ſi gladio vel ſecuri brachium arboris amputaveris, me præſente, nullum dolorem ſentio; ſi verò eodem gladio aut ſecuri

mihi

mihi brachium abſcideris, pungor aut excrucior ſupra modum; ictu ſcilicet aciculæ in digitum proprium magis afficior, quàm ictu fulminis bombardici in aliud quodcunque corpus: de voluptate corporeâ par eſt ratio. Hæc autem ſatis teſtantur non à quolibet corpore, nec à quâlibet præſentiâ animæ, vel proximitate, oriri nobis ſenſationes: ſed præter præſentiam localem requiri ſtatum alium *unionis* aut ſympathiæ, ut materiæ motibus afficiamur. Sed de his ſatis.

Denique, ut hæc finiam, mortui non cog- Iſa. 63.
noſcunt, ut mihi videtur, res viventium in 16.
hâc terrâ; neque ſuæ familiæ tractant nego- Job. 14.
tia, aut diſtrahuntur curis: quieſcunt à ſuis 20. 21.
laboribus: neque facilè concipio vetulam, exempli gratiâ, quæ neque legere neque ſcribere nôrit, aut unius litteræ in alphabeto ducere lineas; multo minus pingere accuratè, aut ſtatuas formare: hanc, inquam, vetulam ſtatim, exſuto corpore, formam ſuam repræſentare poſſe, omniaque ſui corporis lineamenta; adſpectum, ætatem, aniles rugas, exactiſſimè; nec tantùm formam corporis, ſed etiam veſtes, & apparatum externum: idque tam exactè & abſolutè, ut neque Apelles ipſe, neque Phidias, nulla ars fingendi aut pingendi, artem hujus vetulæ adæquare unquam potuiſſet. Ad hæc obſtupeſcimus, ut à communi fide aliena: quandoquidem verò nobis ignotæ ſint vires & facultates animæ ab hoc corpore ſolutæ, & tenuiori amictæ, fatendum eſt hæc utcunque perſuaſiora ad vim demonſtrationis non prorſus accedere.

Hæc de animabus defunctorum pro luce nobis conceſſâ, ſive à naturâ rerum, ſive ab Oraculis ſacris, aut quæſivimus, aut definivimus.

vimus. Ex quibus conſtat, primò, animas ſupereſſe exſtincto corpore. Secundò, bonas bene; malas malè, ſe habituras. Tertiò, nec illis ſummam fœlicitatem, nec his ſummam miſeriam, acceſſuram eſſe ante diem Judicii. Denique probabilius eſſe, animas fore in ſtatu ſeparato uſque ad reſurrectionem, quàm ullo corpore veſtiri. Hoc tamen inter *obſcura*, aut non explicitè revelata, numerandum cenſeo; nec minus Chriſtiani eſt quàm Philoſophi in nonnullis ἐπέχεσθαι. Si quod ſit in hoc craſſo, quod gerimus, corpore interius vehiculum, quo veſtita evolat anima in articulo mortis, mihi neutiquam diſplicebit: ſed philoſophandum eſt ſecundùm allegata & probata. Hæc hactenus; pergamus jam ad cætera.

CAP. VI.

Tranſitio ad reliquas partes hujus Tractatûs: primò, de adventu Chriſti, & de conflagratione Mundi.

INter ſilentes mortuos hactenus verſati ſumus: nunc redeundum eſt in magni mundi theatrum; ubi nova ſeſe aperit rerum facies, nova ſe oſtentant phænomena. En, in nubibus advenientem Chriſtum; flammantem Mundum; reſurgentes mortuos; & parata ad Judicium tribunalia: illuſtres, ſi uſpiam, ſcenas & ſpectacula. Dein ſequentur & ſuccedent novi Cœli, & nova Terra: Chriſti Regnum millenne: denique omnium finis, & rerum

rum noſtrarum conſummatio. Hæc ſunt maximi momenti & ponderis argumenta, diſquiſitionis noſtræ graviſſima capita: quæ (ſuo ordine) pro modulo noſtro, & innato cuique, vel à ſacris Litteris affuſo lumine, proſecuturi ſumus.

Ex his, quatuor prima in idem tempus, ni fallor, coincidunt. Chriſtus venturus eſt ad judicium in flammis ignis: & eodem tempore reſurgent mortui. Atque hæc quatuor capita pro clariſſimè revelatis habeo, quoad res ipſas, aut rerum ſummam; ſed cùm de modis & circumſtantiis agitur, diſtinguendum erit non rarò inter hypotheſin *vulgarem* & *rationalem*, litteralem & arcanam. Denique quæ penitus abducuntur à notitiâ noſtrâ, qualia occurrent nonnulla, ea referenda ſunt ad *œconomiam ſecretam*. 2 Theſſ. 1. 7. 8. &c.

Ad Mundi conflagrationem quod attinet, & adventum Chriſti, ea pridem tractavimus integro Libro; qui eſt tertius *Theoriæ Telluris*: propterea breviuſculè tantùm & ſummariè retractanda ſunt in hoc loco, ne actum agere videamur. Veniet Chriſtus ad judicandum & ad regnandum; ad judicandum omnes, & ad regnandum cum ſuis Sanctis: utrumque explicuit ſuis Diſcipulis, eoſque ſibi adſcivit in utroque ſolio aſſeſſores: *In regeneratione cùm ſederit Filius hominis in throno gloriæ ſuæ, vos etiam ſedebitis in thronis duodecim, judicantes duodecim Tribus Iſrael.* Utrumque pariter, Regnum & Judicium, conjunxerat antea, de vitâ futurâ verba faciens, Chriſtus: *Futurum eſt enim ut Filius hominis veniat, cum gloria Patris ſui, cum Angelis ſuis: & tunc reddet unicuique ſecundùm facta ipſius.* Denique in divino & ſolenni, quod fudit Chriſtus paulò ante mor- Matth. 19. 28. 16. 27. 28.

tem, in monte Olearum, Oraculo, meminit ſæpius ſui reditûs ad terras: *Tunc apparebit ſignum Filii hominis in cælo: & tunc omnes Tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli, cum potentiâ & gloriâ multâ: mittet verò Angelos ſuos, cum tubæ voce magnâ, & cogent Electos ejus à quatuor ventis, à cælorum extremo ad eorum extremum.*

Matth. 24. 30.

Matth. 26. 64.

His, aliiſque locis, ex ore Chriſti edocemur de ſuo reditu & futuro adventu ad terras. Id quod Angeli poſtea, & dein Apoſtoli iterum iterumque prædicârunt. Scio interim ea dicta Chriſti de futuro ſuo adventu ita à nonnullis reſtringi & mutilari, ac ſi nil aliud ſignificarent quàm excidium Hieroſolymorum: licèt Chriſtus manſerit in coelis, pereuntibus Hieroſolymis; nec apparuerit, aut advenerit, tunc temporis; niſi impropriè, quatenus opera & judicia Dei habentur pro ipſo Deo. Prætèrea ſplendor externus, gloria Patris & Angeli comites, in his deſcriptionibus, denotant adventum proprium & perſonalem, nec quadrant ad figuratum. Denique, Judicium univerſale, & finis Mundi, conjunguntur cum hoc adventu Chriſti, in locis præmiſſis. Apparatus judicialis manifeſtò deſcribitur dicto loco Matth. 19. 28. ſi conferatur cum Apocal. 20. 4. 11. 12. Dein judicialis remuneratio cujuſque aut punitio, ſecundùm ſua opera, Matth. 16. 27. 28. ſi conferas cum Rom. 11. 5. 6. &c. Et in ejuſdem Evangeliſtæ cap. 25. 31. 32. &c. tam apparatus, quàm ſententiæ judiciales, cum hoc adventu Chriſti connectuntur: *Quum autem venerit Filius hominis, cum gloriâ ſuâ, & omnes ſancti Angeli cum eo, tunc ſedebit in throno gloriæ ſuæ. Et cogentur coram eo omnes Gentes, & ſeparabit*

eos,

tos, alteros ab alteris, ut paſtor ſeparat oves ab hœdis, &c.

Quemadmodum hæc loca perſpicuè deſignant Judicium univerſale, idque in adventu Chriſti; ita Judicium illud deſignat finem Mundi, & cum eodem cohæret. Audent adſerere nonnulli, in 24. capite Matthæi, aliiſque in locis paribus, nihil dici *de fine Mundi*, aut extremâ conſummatione ſæculorum: ſed ea omnia, quanta quanta, unicè & ſolidè referenda eſſe ad Excidium Hieroſolymorum. Audax propoſitum, & malè fundatum, ut mihi videtur: quid, quod uno atque altero forſan in loco reſpiciatur Excidium Hieroſolymitanum, cùm de aliquo Chriſti adventu ſermo habetur; ideone ubicunque fit mentio ſui adventûs in Evangeliis, glorioſi licèt in ſummo gradu, multiſque indiciis comitati, quæ, nón Hieroſolymis, ſed Naturæ ipſi, Mundoque perituris conveniunt: hæc etiam loca ad unius urbis populique cladem reſtringere & detorquere audebimus? Temerarium hoc mihi videtur, ut nihil aliud dicam.

Sed de hoc capite Matthæi nunc agitur: in quo dicti Interpretes ajunt nihil reperiri, quod Mundi finem reſpiciat, vel ultra cladem Hieroſolymitanam extendi debeat. Id quod redargui poteſt, ni fallor, duplici modo. Primò, nonnulla memorantur in hoc capite, & prædicuntur, quæ non occurrunt in Hiſtoriâ Excidii Hieroſolymitani. Secundò, quæ alibi memorantur in ſacris Litteris, cùm ſupremus Chriſti adventus, in fine Mundi, deſcribitur, congruunt & reſpondent dictis in hoc capite; ac proinde de eodem adventu utraque intelligi debent.

Quod primum dicitur ỷ. 14. *Prædicabitur*

tur Evangelium regni, ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, *in toto terrarum orbe: ut ſit teſtimonio omnibus Gentibus, & tunc veniet finis.* Hæc nondum ſunt peracta, multo minus ante cladem Judaïcam: ſed per *totum Mundum* hîc intelligi volunt Judæam tantùm; & per omnes Gentes, varias Tribus, vel Nationes Judæorum: quod licèt duriuſculum ſit, huic tamen ſoli, modò nil aliud obſtaret, non immorarer. Secundò verò, Prodigia, ſive mira Phænomena cœli & terræ, Chriſtique venientis in nubibus, quæ perhibentur antecedere finem rerum hîc prædictum & deſignatum, non anteceſſêre, nec comitati ſunt, Excidium Hieroſolymæ. Hæc
24. 29. præſagia ita narrantur apud Matthæum: *Poſt afflictionem iſtorum dierum Sol obſcurabitur, nec dabit Luna ſplendorem ſuum: & ſtellæ cadent è cœlo, & poteſtates cœlorum concutientur: tunc apparebit ſignum Filii hominis in cœlo: & tunc omnes Tribus plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum potentiâ & gloriâ multâ.* Sed everſis Hieroſolymis nullibi comparuit Chriſtus in nubibus cœli, nec Sol aut Luna ſplendorem ſuum perdiderunt; nec cœli concuſſi ſunt. Apparuit quidem Cometes, cujus cauda, ut ſolet, enſem vel gla-
De Bell. dium referebat. Cætera autem oſtenta, quæ
Jud. l. 7. narrat Joſephus; ſunt alterius generis.
c. 12.

His præterea ſignis in cœlo accedunt alia ſecundùm Hiſtoriam ſacram, in terrâ: terræ motus nempè, & maris ac fluctuum marino-
Cap. 21. rum fremitus. Ita enim S. *Lucas: Erunt ſi-*
25. 26. *gna in Sole & Lunâ & ſtellis, & in terrâ anxietas Gentium in conſilii inopiâ, reſonanti mari & ſalo.* Quid verò Hieroſolymis cum mari, aut fluctuum marinorum æſtu & fremitu? ecquid iſtiuſmodi accidiſſe legitur ſub illud tempus?

pus? nihil planè; ſed ad aliam & majorem cataſtrophen, hæc & præfata propriè ſpectant, nempè ad Excidium Mundi: quapropter appoſitè meminit Chriſtus, in hâc explicatione, temporum *Noe* & Diluvii; quod erat clades non gentilis, ſed univerſalis.

Interea non me latet, Interpretes, de quibus hîc loquimur, in explicandis hiſce Phænomenis ad metaphoras & allegorias confugere: & loca prophetica allegare, in quibus figuratè uſurpantur hæc, vel ſimiles locutiones. Eſto, quoad nonnullas; ſed haud æqua mihi videtur lex interpretandi, ut quæ nonnunquam à Prophetis figuratè uſurpantur, ea ſemper & ubique in eodem ſenſu ſint intelligenda. Stylus Evangelii eſt caſtigatior, nec tam facilè diſſilit à ſenſu litterali, à quo nunquam recedendum eſt ab Interprete, niſi eum coëgerit materiæ ſubjectæ neceſſitas: atque alibi oſtendimus, hæc Phænomena, cœli & terræ, mira licet & inſolita, litteraliter eventura verſus finem Mundi, laborante Naturâ, & inſtante conflagratione. Erat quidem Excidium Hieroſolymæ typus Excidii mundani: quo minus miremur ea mixtim & quaſi confusè narrari. Eſt etiam, in ſtylo ſacro, inter typos & antitypa quædam, ut ita dicam, idiomatum communicatio: ac apud Prophetas, ejuſdem vaticinii repetita completio, per gradus ad ſummum adſcendens. Theor. Tell. l. 3.

Hactenus argumentum ſecundum, à ſignis externis: ſequitur tertium exinde deſumtum, quod notetur in hoc vaticinio alia temporum periodus, præter illam de Excidio Hieroſolymæ, eaque poſterior; ſic enim dicitur apud S. Lucam: *Hieroſolyma calcabitur à Gentibus, uſque quo impleantur præſtituta tempora Gentium.* Cap. 21. 24.

Ecce periodum, aliam ab Hieroſolymitanâ, eaque poſteriorem: diſſolutio enim Judaïca dicitur duratura uſque ad hanc alteram periodum. Quæro igitur, quænam ſit hæc periodus poſterior, ſi non mundana? vel inſtauratio Judæorum ſub Mundi finem, poſt expleta tempora Gentibus evangelizandis & convertendis deſtinata? hujus autem periodi poſterioris mentionem ſequuntur ſtatim ſigna illa in cœlis & in terrâ, ſignumque Chriſti venientis in nubibus: ac proindè ad illam propriè referenda videntur, non ad Excidium Hieroſolymæ. Præterea cùm Chriſtus dicit, *De illo die nemo ſcit, ne Angeli quidem cœlorum*, diem aliquem intellexiſſe videtur remotiorem hoc Excidio: quod cùm diſtaret per ſemi-ſæculum ab illoc tempore, omnem Angelorum fugiſſe notitiam, minus veriſimile eſt, quàm ſi multorum ſæculorum ordines interponas, & ſupremum diem Mundi hîc intelligas.

Luc. 21. 25. 26. 27.

Matth. 24. 36.

Hæc de notis inſitis in ipſo Textu. Si præterea comparemus hoc vaticinium cum aliis locis ſacræ Scripturæ, ubi ſupremus Chriſti adventus deſcribitur, & dies Judicii: ex cognatione & ſimilitudine dictionum, idem utrobique tempus deſignari, & eundem rerum ſtatum; agnoſces: utrobique venit Chriſtus in nubibus; utrobique comitantur Angeli; utrobique clangor tubæ: tu verò qui partes contrarias tueris, Dic, quæſo, quibus in locis ſacram Scripturam concedas loqui de vero, perſonali, & ſupremo Chriſti adventu? non negas, ſat ſcio, hunc exſpectatiſſimum & deſideratiſſimum Chriſtianis adventum: & ſecundùm ſententiam noſtram, de eodem loquitur Chriſtus multis in locis, multis itidem

Apo-

Apoſtoli. Exempli gratiâ, Chriſtus in Evangelio Matthæi cap. 16. 27. Tu autem non concedis. * Matth. 24. non concedis. Matth. 26. 64. non concedis. Matth. 19. 28. & cap. 25. 31. 32. aut negas, aut hæſitas.

Præterea, Apoſtoli ſecundùm mentem noſtram de eodem loquuntur ſæpius, *ex. gr.* 2 ad Theſſ. 1. 7. 8. &c. Tu autem renuis: nec Angeli ſatellites, nec vindex ignis, nec ſempiterna improborum perditio, quæ memorantur hîc omnia, ſatis apud te valent ad probandum extremum Chriſti adventum in fine Mundi, hoc loco intelligendum eſſe. Dein in Epiſt. 2 Petri, cap. 3. ℣. 4. 8. 9. 10. &c. nos adventum Domini, diem Judicii, hujuſque Mundi diſſolutionem & renovationem, monſtrari & exhiberi credimus: neque hîc aſſentiris. Denique Judæ ℣. 14. 15. & Apocal. c. 1. 7. nos pariter de adventu Chriſti judiciali & viſibili interpretamur: tergiverſaris hîc etiam: aliiſque in locis, quos nimium eſſet perſcribere.

Ægrè patimur, tot nobis eripi loca ſacra, in quibus ſpem noſtram de futuro Chriſti adventu ſtabilitam duximus: nec gratum faciunt illi, aut utile rei Chriſtianæ, qui prophetiarum pondus minuere, ſenſumque in anguſtum redigere ſatagunt; idque nonnunquam, ut videtur, per fas nefaſque: tam litterâ quàm ſpiritu reluctantibus. Ut cùm ſupremi Judicii apparatus manifeſtè deſcribitur, aut Mundi conflagratio, aut gloria Patris, aut ſatellitium Angelicum, aut denique Chriſtus ipſe, deſcen-

* Vid. Dr. Ham. in hæc loca ſequentia: præcipuè in Matth. 24. 3. not. 6. 2 Theſſ. 1. & in 2. Pet. 3. & Lightf. in Mar. cap. 4. p. 18.

deſcendens de cœlo, & conſpicuus in nubibus: qui hæc illuſtria & apertiſſima ad umbras & ſchemata reducunt, hæc univerſalia & mundana ad unius urbis Gentiſque exciſionem; illi non tantùm venam divitem in ſterilem tenuemque convertere, ſed etiam, hujuſmodi interpretatione, verbis pariter ac rebus vim facere mihi videntur. Quid enim manifeſtius illâ conflagratione & fine Mundi, in locis prænotatis S. *Pauli* & S. *Petri* deſcriptis; quæ tamen in neſcio quas allegorias diſſolvunt. Sed id ægriùs ferendum, & ad argumentum noſtrum propiùs ſpectat, quod de-
Matth. ſcenſum *Chriſti in nubibus cœli* à litterâ & veri-
24. 30. tate detorqueant *: nec aliud ibidem ſignificari velint, quàm Dei judicia & pœnas cœlitus immiſſas; cùm tamen iſtius dictionis vim addiſcere licuiſſet ex interpretatione Angeli,
Act. 1. qui verum & perſonalem eſſe docet hunc ad-
11. ventum in nubibus: ait enim Angelus, Chriſtum eodem modo rediturum ad terras, quo diſceſſerat à Diſcipulis: nempè perſonaliter & per nubem adſpectabilem.

Operæ precium mihi viſum eſt, hæc breviter annotare, ne quid teſtimonii, in re tanti, & tam celebri cauſâ excideret. Niſi Chriſtus è cœlo redeat, periimus: ſpes noſtra vana eſt, fides fruſtra, ut Apoſtolus ait de reſurrectione. Sed innumera ſunt præterea in ſacris Litteris hujuſce glorioſi & exoptatiſſimi adven-

* Nubem vel nubes hîc accipiendas eſſe litteraliter, vid. rem diſcuſſam Gerhard. Tom. ix. de Extrem. Jud. p. 67. 68. deſumitur hæc dictio ex Dan. 7. 13. ubi loquitur de ſecundo Chriſti adventu. Per nubes cœli intelligunt Judæi Angelos & ſatellitium Angelicum, inquit *Pearſ. on the Cr.* p. 322. *marg.*

adventûs argumenta & teſtimonia, variiſque nominibus exprimitur: plerumque dicitur παρουσία: quandoque ἀποκάλυψις: (1 Cor. 1. 7. 2 Theſſ. 1. 7. 1 Pet. 1. 7. 13. & cap. 4. 13. Luc. 17. 31.) nonnunquam ἐπιφάνεια: (2 Theſſ. 2. 8. 1 Tim. 6. 14. 2 Tim. 4. 1. & 8. Tit. 2. 13.) quandoque etiam φανέρωσις, Col. 3. 4. 1 Pet. 5. 4. Atque dies ille ſolennis à Prophetâ & Apoſtolo appellatur ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς, *dies ille magnus & illuſtris Domini*, in quo inquit Deus, *Edam prodigia in cœlo ſurſum, & ſigna in terrâ deorſum: ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, priuſquam veniat dies ille Domini, magnus & illuſtris.* Hæc ſigna, hæc prodigia, nondum in ſcenam producta ſunt: ſupereſt illa pars dramatis, actus ultimus: in quem ſolent repræſentationes & præclara ſpectacula reſervari: nec dictis obſtat, quòd citetur hæc prophetia in effuſione Spiritûs ſancti in Apoſtolos, ac ſi tunc temporis ſuam completionem accepiſſet; accepit quidem aliquatenus, quoad partem priorem, de donis & inſpirationibus divinis: ſed manifeſtum eſt, partem poſteriorem, de quâ nunc loquimur, ſive has mutationes, hæc prodigia in naturâ externâ, non ſpectaſſe ad hanc effuſionem Spiritûs ſancti; nec aliud præter ventum vehementem tempore hujus deſcenſûs contigiſſe. Act. 2. 20.

Superſunt cætera, multa & magna, in adventu Domini perficienda: in illo die *mirabili & terribili*, ut inquit Propheta, impiis & irreligioſis nihil terribilius eſſe poteſt irati Numinis adſpectu: quo adventante, tremit terra, facies cœli turbatur, & tota Natura languet, quaſi moribunda: Sole in tenebras con-

Luc. 21. 26. verſo, & Luna in ſanguinem. Tunc *exanimabuntur homines*, improbi ſcilicet, *præ metu & exſpectatione eorum quæ ſuperventuræ ſunt in orbem terrarum*, ut inquit Evangeliſta. *Pii verò attollent capita, cùm viderint Filium hominis venientem in nube, cum potentiâ & gloriâ multâ*: cujus viam illuminat & præfulgurat Angelorum exercitus, ſtellis cœli numeroſior & clarior.

Hactenus adventum Chriſti futurum ex ſacris Litteris probatum dedimus; ipſius autem gloriam depingere, aut tempus definire, non Theor. Tell. l. 3. cap. 12. eſt penes Genus humanum. Quoad prius, leve aliquod ſpecimen obtulimus, loco præfato, ab aliis accurandum. Quoad poſterius, fatendum eſt primævos Chriſtianos & Apoſtolos ipſos, quantum ex Hiſtoriâ ſacrâ colligere licet, credidiſſe ſuis temporibus inſtare adventum Domini, vel non procul abeſſe. Sed de hâc re poſtea diſceptabitur, cùm de die Judicii diſſerendum erit, ne ſimus nimii in hoc capite.

Cum adventu Chriſti conjungitur *Mundi conflagratio*, ut nos docent Oracula ſacra. Id 2 Epiſt. 1. 7. 8. refert explicitè Apoſtolus *Paulus ad Theſſalonicenſes*: *In revelatione Domini Jeſu de cœlo, cum Angelis ſuis potentibus, igne flammanti, infligentis ultionem*, &c. Eodem modo Apo- 2 Epiſt. 3. 10. ſtolus *Petrus* adventum Chriſti, vel diem Domini cum Mundi combuſtione & diſſolutione conjungit: *Veniet autem ſicut fur in nocte dies ille Domini, in quo cœli cum ſtridore præteribunt: elementa verò æſtuantia ſolventur; terraque, & quæ in eâ ſunt opera, exurentur.* Præterea Dominum in igne venturum eſſe ad Judicium, loca non pauca ex utroque Fœdere teſtantur. Ita in eodem capite *Petrus*, verſu ſepti-

ſeptimo hæc habet: *Qui verò nunc ſunt cœli & terræ, eodem ſermone recunditi, aſſervantur igni, in diem damnationis & exitii impiorum hominum.* Eò etiam reſpicit, ni fallor, Apoſtolus *Paulus* ad Corinthios primâ: *Cujuſque opus manifeſtum fiet, dies enim declarabit: nam per ignem revelabitur: & cujuſque opus, quale ſit, ignis probabit.* Huc ſpectat etiam locus ad Heb. cap. 10. 27. *Manet horrenda quædam exſpectatio judicii, & ignis fervor, qui devoraturus eſt adverſarios.* Cap. 3. 12. 13.

Neque minus apud Prophetas, cùm de adventu Domini, hoſtiumque ipſius excidio agitur, exhibetur apparatus igneus vindicis & præſentis Numinis. Id in Pſalmis *Davidis* iterum iterumque innuitur: & apertè dicitur ab Iſaiâ cap. 66. 15. *Ecce Jehova cum igne venturus eſt, & curribus ſuis ſimilibus turbini, ad reddendum cum excandeſcentiâ iram ſuam, & increpationem ſuam, cum flammis ardentibus.* In eundem ſcopum collimat idem Propheta cap. 34. ℣. 8. 9. 10. Præterea apud *Danielem* deſcribitur *Antiquus dierum* in ſuo tribunali, totus flammis coopertus: *Solium erat ut ſcintillans ignis, rotæ ut ignis ardens, à cujus conſpectu fluvius ignis manabat prodiens, cui millies mille miniſtrabant, & coram quo myrias myriadum ſtabant: & conſidente judicio libri ſunt aperti* Denique apud *Malachiam* ſimilis Naturæ facies exhibetur, in illo die advenientis Domini: *Ecce ille dies adveniet, ardens tanquam fornax: quo erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes iniquitatem, ſtipula, & inflammabit eos dies ille venturus.* Pſ. 11. 6. & 50. 3. & 68. 2. 3. & 83. 15. 16. & 97. 3. C. 7. 9. 10. Cap. 4. 1.

Hactenus Auctores ſacros adduximus teſtes futuræ conflagrationis Mundi in adventu Chriſti; atque hanc concluſionem inter manifeſta

fidei Chriſtianæ dogmata recenſendam æſtimo, ſi rem ipſam ſpectemus. Sunt autem præterea plures circumſtantiæ, modi & conditiones hujus conflagrationis, dignæ quidem ſtudio noſtro, & contemplatione, ſed non perindè manifeſtæ, nec ſcitu neceſſariæ. Qualia ſunt, futuri incendii tempus explorare & prædiſcere: ipſius limites & terminos deſignare: quouſque tendet ſurſum, aut deorſum: quouſque in terræ viſcera, aut in cœli regiones penetrabit. Porrò cauſas & ſemina univerſalis incendii exquirere, quatenus nempè fundatur in rerum naturâ, in materiâ & formâ telluris. Denique ipſius initia, progreſſum & finem explicare: & in quam formam & faciem redigetur tellus, finito incendio. Hæc, aliaque cognata, fuſiùs tractavimus in dicto Libro: quem adire cupio Lectorem, qui plura deſiderat de hoc argumento.

CAP. VII.

De Judicio ſupremo: ipſius apparatu, modo, fine & effectu.

IN adventu Domini reſurgunt mortui, & ſe ſiſtunt in Judicio: præcedit quidem ordine Naturæ reſurrectio; ſed ex iis quæ eodem tempore peraguntur, ea commodiùs tractantur primo loco, quæ citiùs expediri poſſunt. Inter ea autem omnia, quæ ſpectant ad ſtatum futurum, graviſſima & operoſiſſima eſt doctrina Reſurrectionis; cui proinde locum ultimum, de quatuor prædictis, reſervamus.

In

In tractandâ hâc materiâ exponemus Judicii ſupremi apparatum externum, prout exhibetur & depingitur in ſacris Litteris. Dein res ipſa, & arcana veritas, ſecundùm hypotheſin rationalem explicabitur. Denique finis & effectus hujus Judicii in reos aut innocuos, damnatos aut abſolutos Hæc ſummam parteſque utiles hujus argumenti complecti mihi videntur: rejectis multis ambagibus, & diſputatiunculis, quæ ſolent agitari in Scholis ſine fructu: quibuſque vis mentis, in ſuperfluis occupatæ, diſſipatur & diſperditur.

Ad apparatum externum quod attinet, primò deſcribitur Judex, in tribunali ſedens, ſuo ſtipatus ſatellitio, apud Prophetam *Danielem*, C. 7. 9. 10.
his verbis: *Videbam donec poſita fuere ſolia, & Antiquus dierum ſedit: cujus veſtimentum, ut nix erat album, & pili capitis, ut lana munda, ſolium ut ſcintilla ignis, rotæ, ut ignis ardens: à cujus conſpectu fluvius ignis manabat prodiens, cui millies mille miniſtrabant, & coram quo myrias myriadum ſtabant: donec judicio conſidente libri aperti ſunt.*

In Apocalypſi S. *Johannis*, Judex, Judicandi, & Judicia unà repræſentantur: *Vidi*, Apoc. 20. 11. &c.
inquit Propheta, *thronum magnum candidum, & quendam ei inſidentem, à cujus conſpectu fugit terra & cœlum: & vidi mortuos, parvos & magnos, ſtantes in conſpectu Dei: & libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt, qui eſt liber vitæ: judicatique mortui, ex iis quæ ſcripta erant in libris, ſecundùm opera ipſorum. Et reddidit mare mortuos ſuos: mors quoque & infernus reddiderunt mortuos, quos habebant: & judicatum eſt de ſingulis ſecundùm opera ipſorum.... Et qui non inventus eſt in libro vitæ ſcriptus, conjectus eſt in ſtagnum ignis.* Hæc fuſiora ſunt

dictis à *Daniele*, ſed cum iiſdem concinunt, ut ſolent, Apocalyptica. Audiamus denique ſermonem Chriſti de proceſſu ultimi Judicii, latâque in utramque partem, bonos & improbos, ſententiâ: *Quum venerit Filius hominis cum gloriâ ſuâ, & omnes ſancti Angeli cum eo. Et cogentur coram eo omnes Gentes, & ſeparabit eos alteros ab alteris, ut paſtor ſeparat oves ab hœdis. Et ſtatuet oves quidem ad dextram ſuam, hœdos autem ad ſiniſtram. Tunc dicet Rex iis qui ad dextram ipſius erunt, Adeſte, benedicti Patris mei, poſſidete regnum paratum vobis à jacto Mundi fundamento.* . . *Tunc dicet etiam iis qui ad ſiniſtram erunt, Exſecrati, abite à me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis ejus.* Hæc Chriſtus dicto loco. Dein in nonnullis locis additur, Chriſtum Apoſtolos & Sanctos habiturum aſſeſſores.

Matth. 25.31. &c.

℣. 41.

Matth. 19.28. 1 Cor. 6.2.3. Apoc. 20.4.

Si hæc loca ſacrarum Litterarum, aliaque conferamus, hujuſmodi erit extremi Judicii apparatus & repræſentatio. Erecto ſolio magno candenti, huic inſidet Chriſtus Judex: & aſſeſſores habet Apoſtolos & Sanctos. Stant autem à tergo & circumcirca miniſtri & ſtipatores Angeli. Dein ſiſtuntur pro tribunali mortui, pallentes, tremuli; clangore tubæ convocati: quibus ita diſpoſitis, juſſoque ſilentio, afferuntur regiſtra ſive libri memoriales: in quibus facta, dicta, cogitationes cujuſque in vitâ anteactâ, annotantur. His apertis lectiſque uniuſcujuſque cauſa decernitur ſecundùm opera ſua, ſive congruenter ad id quod fecerit in corpore. Denique examinatis & expenſis omnibus, improbiſque ad ſiniſtram poſitis, ad dextram bonis, profertur à Judice ſententia: dira quidem in improbos, *Abite à me maledicti in ignem æternum*; in bonos verò

læta

læta & beatifica: *Adeſte, benedicti Patris mei, poſſidete regnum vobis à jacto Mundi fundamento paratum.*

In hâc ideâ futuri Judicii univerſalis, ſunt quædam procul dubio θεατρικῶς dicta, vel repræſentata ad formam & modum fori humani: quæ non ſunt eventura in die Judicii. Hâc in parte neminem, opinor, adverſantem habebimus. Ex alterâ etiam parte manifeſtum eſt, è dictis nonnulla ſecundùm narrationem litteralem impletum iri. Deſcendet de cœlo Chriſtus perſonaliter & viſibiliter; comitante turmâ Angelicâ; & ad ipſius adventum ſuſcitabuntur mortui, examen aliquod vel probationem ſubituri, unde cujuſque ſors pendebit. Hæc autem peragenda eſſe ſub imperio & auſpiciis Chriſti, Scriptura ſacra multoties teſtatur, Matth. 17. 27. Joh. 5. 22. 27. Act. 17. 31. Rom. 14. 9. 2 Timoth. 6. 8. & aliis paſſim in locis.

Vides proinde in hâc repræſentatione ſupremi Judicii, permiſtam eſſe hypotheſin vulgarem & arcanam: ſapientis autem eſt diſtinguere, quid, quantumque, ad alterutram pertineat: probatio animarum, ut puniantur, vel remunerentur, pro ratione puritatis, vel pravitatis in unaquâque eſt ſumma rei, fundamentum & finis: neque multum refert, ſive fiat hæc probatio per modum judicii externi & proceſſûs forenſis, ſive aliter: modò ſit efficax, atque finem ſuum obtineat. E Veteribus nonnulli hanc probationem per ignem inſtitutum iri voluerunt, in conflagratione Mundi: de quâ re ſtatim agemus; utcunque conſtat, ſtylum ſacrum, in adornando hoc proceſſu judiciali, accommodari ad inſtituta & conſuetudines humanas: neque repertum

iri libros in aëre, non recitandam, cuique anteactæ vitæ hiſtoriam. Teſte conſcientiâ, animique ſtatu, in quo hæret, indice, quemque ſuum mereri fatum ſatis conſtabit.

Sed hæc diximus accommodari, magnâ ex parte, ad mores & conſtitutiones humanas: & ſpeciatim ad dogmata & fidem Ethnicorum: qui judices pariter apud inferos conſtituebant juſtitiæ cuſtodes, atque actionum humanarum vindices, aut remuneratores: eorum nota ſunt nomina & officia, & varia pœnarum genera, quas improbis infligunt, ex Græcis Auctoribus: *Plato*, præ cæteris, hanc materiam copioſè expoſuit pluribus in locis: in *Phædone*, in *Gorgiâ* ſub finem, & in decimo de *Republicâ*, ex relatione Eris Armenii, ab inferis reducis. Hæc autem, & alia, quæ ad inferos & mortuorum ſtatum pertinent, ab Ægyptiis mutuati ſunt Græci, ſecundum * *Diodorum Siculum:* quod primum ab *Orpheo* factum ait, quem ſecuti ſunt poſtea veteres Poëtæ & Theologi Græci.

Sed hæc obiter: notatu dignius eſt, apud Veteres ſtatuiſſe aliquos nullum fore miniſterium perſonale, aut apparatum artificioſum in diſtribuendis ſortibus animarum; ſed à divinâ Providentiâ ita compoſitam eſſe rerum naturam, ut eſſet ſuâ ſponte ejus quod æquum eſt, cuique animæ, corpore mortali ſolutæ, diſtributrix: quam vim, Dei aut Naturæ, ideo dixêre

* Τὰς καὶ τῶν ἀσεβῶν ἐν ᾅδου τιμωρίας, καὶ τοὺς τῶν εὐσεβῶν λειμῶνας, καὶ τὰς παρὰ τοῖς πολλοῖς εἰδωλοποιΐας ἀναπεπλασμένας παρεισαγαγεῖν μιμησάμενον τὰ περὶ τὰς ταφὰς τὰς κατ' Αἴγυπτον, &c. Hæc & alia ejuſdem tituli, de Orpheo & Ægyptiis refert Diodorus, L. 1. m. fol. 86.

dixêre Nemeſin: atque etiam Adraſtiam, ἀναπόδραστον αἰτίαν οὖσαν κατὰ φύσιν, quòd *hanc cauſam à Naturâ conſtitutam nemo valeat effugere*, ut inquit Auctor Libri *de Mundo*. Eodem modo ab Ammiano Marcellino dicitur *Adraſtia vel Nemeſis, ultrix facinorum impiorum, bonorumque præmiatrix*: *quam*, inquit, *Theologi veteres fingentes Juſtitiæ filiam, ex abditâ quâdam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc ut Regina cauſarum, & arbitra rerum, hæc diſceptatrix, urnam ſortium temperat, accidentium vices alternans.*

Sed hanc vim in rerum naturâ inſitam, quâ, facto diſcrimine, jus tribuitur cuique in ſtatu futuro, non ſatis explicuerunt veteres Philoſophi, aut Theologi, ut conſtare poſſit quibus modis & cauſis efficiatur ſine proceſſu judiciali. Patrum Chriſtianorum nonnulli, ut ſuprà notavimus, hanc probationem & criſin per ignem factum iri crediderunt, in Mundi conflagratione: quâ involutas eſſe volunt omnes animas humanas, hujus telluris pridem incolas: & pro ratione ſuæ puritatis, vel impuritatis, plùs aut minùs, aut nihil omnino inde damni ſubituras: fundatur autem hæc ſententia in ſermone Apoſtolico ad *Corinth.* cap. 3. ỳ. 13. his verbis: *Cujuſque opus manifeſtum fiet: illa dies enim id declarabit, nam per ignem revelabitur; & cujuſque opus quale ſit ignis probabit.* Origenes contra Celſum ita ignem extremum à Græcis Philoſophis habitum πῦρ καθάρσιον τοῦ L. 5. m. κόσμου, *ignem luſtralem Mundi*. Dein ſubdit, p. 240. 241. εἰκὸς δ᾽ ὅτι καὶ ἑκάστῳ τῶν δεομένων τῆς διὰ τοῦ πυρὸς δίκης ἅμα καὶ ἰατρείας· καίοντος μὲν, καὶ οὐ κατακαίοντος τοὺς μὴ ἔχοντας ὕλην δεομένην ἀναλωθῆναι ὑπ᾽ ἐκείνου τοῦ πυρὸς· καίοντος δὲ, καὶ κατακαίοντος τοὺς ἐν τῇ διὰ τῶν πράξεων, καὶ λόγων, καὶ νοημάτων, τροπικῶς λεγομένῃ οἰκοδομῇ ξύλα, χόρ-

τον,

ον, ἢ καλάμην οἰκοδομήσαντας. Hunc ignem non tantùm Mundi naturalis luſtralem eſſe ait, *ſed etiam, ut veriſimile eſt, ſingulòrum hominum: quotquot opus habent ignis hujus vel pœná vel remedio: urentis & non exurentis eos, qui non habent materiam, cui ab illo igne conſumi opus ſit: urentis item & exurentis eos qui non in actionum, ſermonum, cogitationumque figuratè dicto ædificio, lignum, fœnum & ſtipulam, ædificârunt* Et in ſequentibus addit: Ὁ λόγος οὖν μόνους μὲν ἀγνώτους τοῦ πυρὸς καὶ τῶν κολάσεων φησὶ διαμένειν τοὺς τὰ δόγματα, καὶ τὰ ἤθη, καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἄκρως κεκαθαρμένους. τοὺς δὲ μὴ τοιούτους, κατὰ τὴν ἀξίαν χρήζοντας τῇ διὰ πυρὸς κολάσεως οἰκονομίᾳ, ἐν τούτοις ἐπί τινι τέλει φησὶν ἔσεσθαι, ὃ τῷ Θεῷ ἁρμόζει ἐπάγειν τοῖς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ πεποιημένοις, καὶ παρὰ τὸ βούλημα τῆς κατ' εἰκόνα φύσεως βεβιωκόσι. *Hæc itaque doctrina ſolos ab incendio, & ab hâc pœná intactos fore pollicetur, qui puri ſunt & purgati, quoad dogmata, mores & effectus, principemque animæ partem: aliis autem horum diſſimilibus, qui pro meritis opus habent hâc œconomiá igneá & pœnali, ad certum tempus inferendum eſt, quod in eos Deo convenit inferre, qui ad imaginem divinæ naturæ facti, contemtâ Dei voluntate, non ſtuduerunt ut vita reſponderet eidem imagini.*

Hanc autem ſententiam de probatione animarum per ignem noviſſimum, quum non poſſit demonſtrari lumine Naturæ, in ſacris Litteris fundatam prædicant ipſius vindices: idque potiſſimum, ut diximus, in præfato ſermone Pauli ad Corinthios: quem ideo paucis examinandum proponemus.

Multæ quidem agitantur quæſtiones circa illum locum Apoſtoli; ſed ad rem noſtram quod attinet, tota controverſia pendet à duabus vocibus, earumque interpretatione. Quid nempè

nempè intelligat Apoſtolus per *diem*, vel *diem*
illum: & quid per *ignem*. Nonnulli ignem
hîc intelligunt metaphoricum; tribulationem
& afflictionem: nos autem verum & natura-
lem ignem, in conflagratione Mundi futu-
rum; & per *diem* itidem illi intelligunt *diem*
tentationis: nos *diem Judicii*, *diem Domini*:
atque ut hæc eſt communis explicatio, & ſim-
pliciſſima, ita multis modis confirmari poteſt;
primò ex locis paribus, ubi eadem vox, *dies*,
occurrit, atque illam vim habet, & ſignifi-
cationem, quam ei dedimus; ut 1 Theſſ. 5. 4:
ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ. Hîc dies Do-
mini intelligitur, ut ex verſu ſecundo patet:
quis autem ſit ille dies Domini, qui venit ut
fur in nocte, explicat S. *Petrus*, cùm illum
eſſe docet, in quo flagraturus eſt Mundus;
Veniet autem ſicut fur in nocte dies ille Domini, 2 Epiſt.
in quo cœli cum ſtridore præteribunt. Eodem 3. 10.
modo uſurpatur ἡμέρα ab Apoſtolo ad He-
bræos; cùm dicit cap. 10. 25. τοσούτῳ μᾶλλον
ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν ubi ἡ ἡμέρα notat
planè diem Domini, diem Judicii & confla-
grationis, ut patet ex verſu 27. Præterea, 2 Theſſ.
ἡ ἡμέρα κατ' ἐξοχὴν idem eſt ac ἡ ἡμέρα ἐκείνη no- 1. 10.
tum autem eſt dictionem illam in ſacris Litte- 2 Tim. 1.
ris diem Domini, vel diem Judicii indicare. 12. & 18.
cap. 4. 8.

Secundò hic dies ab Apoſtolo propoſitus
primùm indefinitè definitur & determinatur
per verba proximè ſequentia: eſt dies qui *re-*
velatur in igne, ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. Dies ig-
neus in revelatione Domini, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ
Κυρίου -- ἐν πυρὶ φλογὸς, ut dicit poſtea idem A-
poſtolus ad Theſſalonicenſes: nec dubitari 2 Epiſt.
poteſt hæc duo loca eandem rem, idemque 1. 7.
tempus reſpicere: ſive ἀποκαλύπτεται referatur
ad diem, ſive ad Dominum, ſive ad opus ip-
ſum:

ſum: adventus quidem Domini dici ſolet in ſacris Litteris ἀποκάλυψις, & ſignari per *ignem*; ut notiſſimum eſt: adeoque ex utrâque parte huic loco reſpondet. Præterea, altera nota, vel character hujus diei, quod ſit ἡμέρα δηλωτικὴ, *dies declarativa*, deſignat non minùs diem 1. Cor. 4. 5. Domini, quàm diem Judicii: ſecundùm illud quod ſequitur in proximo capite, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος· ὃς καὶ φωτίσει, &c. *Donec veniat Dominus, qui & illuſtraturus eſt res tenebris occultatas, & manifeſta faciet conſilia cordium: ac tunc erit laus unicuique à Deo.* Idemque dictum eſt ad Rom. 2. 16.

Denique his rationibus adde, ſi libet, interpretationes Patrum, aliorumque. Theodoretus in locum, cùm diverſam illam materiam, aurum, argentum, lignum, fœnum, ſtipulam, explicuiſſet, ſubjungit: Τὴν δὲ τῶν ὑλῶν διαφορὰν οὐχ ὁ παρὼν βίος, ἀλλ' ὁ μέλλων, ἐλέγξει· τοῦτο γὰρ εἶπεν [ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει] ἀντὶ τοῦ, ἡ τῆς κρίσεως. *Materiarum autem differentiam, non vita præſens, ſed futura patefaciet: hoc enim dixit* (dies enim revelabit) *pro eo, dies Judicii revelabit.* Dein ſubjicit ad verſum ſequentem: Κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν βάσανός ἐστι, καὶ ἐξέτασις ἀκριβής· καὶ τοὺς μὲν εὖ βεβιωκότας, καθάπερ χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφανεῖ· τοὺς δὲ τῆς κακίας ἐργάτας, δίκην ξύλου, καὶ χόρτου, καὶ καλάμης, καταναλώσει. *In die illuſtris apparitionis Domini, examen fiet & diligens inquiſitio: & eos quidem qui rectè vixerint, tanquam aurum, aut argentum, reddet ignis ſplendidiores. Eos autem, qui iniquitatem fecerint, inſtar ligni, & fœni, & ſtipulæ, comburet.* Nec aliter *Theophylactus* in locum: Ἡμέραν μὲν τὴν κρίσεώς φησιν· ἐν πυρὶ δὲ λέγει τὰ ἔργα ἀποκαλύπτεσθαι, τουτέστι, φανερὰ γίνεσθαι ὁποῖα τὴν φύσιν ἐστιν. ἄρα χρυσὸς, ἄρα τοὐναντίον.

Per

Per diem, *Judicii diem intelligit*, *in igne verò revelari opera dicit*, id eſt, *manifeſtum fieri cujuſnam ſint naturæ: utrum aurum ſint, an diverſum*. Eodem modo *diem* hîc explicant *Baſilius Gregorius Nazianzenus* & *Nyſſenus*, *Hieronymus*, & generatim omnes Patres, maximè Græci. Denique *Latina Verſio*, Patres ſecuta, vel aliquod vetus exemplar, vocem *Domini* hîc expreſſam habet.

Hæc de voce ἡμέρα: altera vox, unde pendet hujus loci explicatio, eſt πῦρ, ſive *ignis*. Sed modò conſtet & conveniat de ſignificatione prioris vocis, ἡ ἡμέρα: eam nempè, in hoc loco, denotare *diem Domini*, vel *diem Judicii*: de alterâ voce, *ignis*, parum erit dubii: talis enim ſit oportet, qualis ad diem adventumque Domini pertinet; verus ſcilicet & materialis. Et qui hîc intelligi volunt ignem metaphoricum, vel figuratum, peccant in regulam receptam ab Interpretibus ſacrarum Litterarum, *non recedendum* à litterâ ſine neceſſitate. Non deerit certè ignis veri copia in adventu Domini, cùm flagrabunt cœli & terra: neque præter hunc ignem opus eſt ut fingant alium metaphoricum; ſuamque metaphoram ter faſtidiosè repetant in eodem ſermone.

Hactenus oſtendimus diem, adventumque Domini, atque ignem genuinum & realem, ab Apoſtolo hîc deſignari; ſed manet præcipua difficultas, de vi hujus ignis: quî poterit *probare*, *vel manifeſtum reddere cujuſque opus*; ut ſit revera πῦρ δοκιμαστικὸν καὶ διακριτικὸν, *ignis exploratorius & diſcriminativus*. Opera & actiones, quæ tranſiêre, nequeunt revocari ad examen per ignem: id fatendum eſt; ſed habitus & diſpoſitiones animi, undè profluxerunt

rerunt, illæ actiones, maneat: animæque, quibus inhærent, prout ſunt puræ vel impuræ, plùs aut minùs ab hoc igne afficientur. At, inquies, ignis non poteſt agere in nudas animas, aut naturas purè ſpirituales: veſtiantur oportet aliquo corpore, ut vim & actionem ignis ſentiant: huic nodo non ſumus ſolvendo, plenè & perſpicuè: ſed cùm eadem ſit difficultas de igne Inferni, ab omnibus conceſſo, non debet nos morari, aut multum negotii faceſſere, communis ſcrupulus: modò de re conſtiterit, utrumque pariter, quoad modum, ad *œconomiam ſecretam* referendum erit. Interea quo magis huic ſententiæ lucem afferamus, * remque ipſam, quoad ejus fieri poteſt, demus probatam, libet conſulere alia quædam ſacræ Scripturæ loca, quæ eandem præ ſe ferre, aut involvere, videantur notionem. Dein Patrum nonnullorum placita & explicationes eâ de re ſubjungemus.

Quoad Scripturam, ad hunc cenſum referri poſſunt dictum Chriſti de hoſtiâ igniariâ; atque alterum *Johannis Baptiſtæ* de duplici
Matth. baptiſmo, aqueo & igneo: verba Chriſti hæc
3. 11. ſunt, † πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται· καὶ πᾶσα θυσία
Marc. 9. ἁλὶ ἁλισθήσεται: *Omnis enim homo ſalietur igni;*
49. ſicut & *omnis oblatio ſale ſalietur.* Ita enim cum aliis ſentio transferendum vel intelligendum eſſe; ut καὶ ſit comparativum, ut ſæpè

* Joh. Erigen. de prædeſt. c. 19. ait corpora Sanctorum mutatum iri in qualitatem æthercam, quæ ab igne ſuperari non poteſt; impiorum autem in aëriam, quæ à ſuperiori igne pati aut conſumi poteſt, citat. Allix. de ſang. Chriſti p. 68.

† Πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, τουτέστι, δοκιμασθήσεται· ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι ἐν πυρὶ δοκιμασθήσεται πάντα, Theophil. *in locum.*

ſæpè aliàs, Matth. 6. 10. Joh. 6. 57. Hîc de futurâ ſorte hominum loquitur Chriſtus, quemadmodum ex contextu patet: & de eorundem aliquali probatione vel purificatione: cùm verò dicit πᾶς πυρὶ ἁλισθήσεται, ignem & ſalem conjungere videtur, quorum utrumque vim habet abſtergendi: ſal arcet putredinem in corporibus mollibus & humidis; ignis autem emollit, fundit, purificatque duriſſima: metallorum ſitum & rubiginem, ſcoriam & fæces, expurgat: excoctiſque vitiis, quaſi nova & puriora reſtituit. Ita creditur à nonnullis, animas, quæ ſub hâc ſpecie & figurâ metallis comparantur ab Apoſtolo, quaſi refundi & refingi in ſupremo igni; aut quemlibet hominem, Deo acceptum, quâdam doloris acrimoniâ tanquam ſale condiendum eſſe: improbos autem igne purgandos, aut inſtar holocauſti conſumendos: veriſimile eſt quidem ex antecedentibus ad ignem futurum hîc reſpici; ſed obſcurior eſt hic ſermo Chriſti quàm cui poſſit ſuperſtrui ſingularis aliqua doctrina, aut concluſio.

Tranſeo ad dictum Johannis Baptiſtæ, qui duplicem baptiſmum memorat aquæ & ignis: quemadmodum Veteres dixêre purgandum eſſe Mundum duplici modo, aquâ & igni. *Ego quidem*, inquit Baptiſta, *baptizo vos aquâ ad reſipiſcentiam. . . Ipſe verò qui poſt me venit, vos baptizabit Spiritu ſancto & igne.* In hoc dicto reſpici non tantùm ad tempora Evangelii, ſed etiam ad ſecundum Chriſti adventum, ignemque extremum, id quod ſequitur argumento eſſe poteſt: ſequitur enim, *Cujus ventilabrum in manu . . . triticum coget in horreum, paleam autem exuret igni inextincto.* Matth. 3. 11.

Bapti-

Tit. 3. 5. Baptiſmus dicitur λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως: & renovatio Mundi per ignem dici ſolet apud Græcos παλιγγενεσία, & ἀνακαίνωσις. Eſt quidem λουτρὸν duplex, θερμὸν & ψυχρόν: balneum frigidum eſt baptiſmus aqueus, calidum & ſiccum, igneus: hoc autem illo eſt efficacius & penetrabilius: qui aquæ luſtrali illam vim concedunt, ut, cooperante Spiritu ſancto, indè regenerentur infantes; eodem operante Spiritu, non minorem vim flammis adfuturam, negare vix poterunt. Deſcendit
Act. 2. 4. c. 1. 5. Spiritus ſanctus in lingulis igneis: qui etiam dicitur baptiſmus, ac ſi typus eſſet futuri baptiſmatis ignei. Diluvium aquæ erat quidam
1 Pet. 3. 21. baptiſmus Mundi: diluvium ignis erit multo magis; purgabit acriùs, ſordeſque eluet efficaciùs: & quemadmodum cohibere poteſt Deus vim flammarum, ut corpora non afficiant, ut in fornace Babylonicâ; ita eandem poteſt intendere & corroborare ut animas tangant; vel potiùs nova illa corpora, quibus tunc temporis conjungentur.

Hæc attulimus ex * ſacris Litteris ad præfatam ſententiam, ſive probandam, ſive illuſtrandam. Eidem, ut diximus, conſentiunt & adſtipulantur ex antiquis Patribus nonnulli nec pauci: quos jam opportunum erit attexere. *Origenis* teſtimonium antea adduximus, ex quinto libro contra Celſum: cui loco alter
p. 174. geminus eſt in quarto his verbis: Οὐκ ἀρνούμεθα τὸ καθάρσιον πῦρ, καὶ τὴν τοῦ κόσμου φθορὰν, ἐπὶ καθαι-
ρέσει

* Dictum illud Chriſti Matth. 12. 32. de blaſphemiâ in S. S. irremiſſibili in hodierno ſæculo, & in futuro, variè explicant Interpretes: qui litteraliter accipiunt, non aliam remiſſionem intelligere poſſunt, quàm quæ peragetur πυρὶ καθαρτίῳ in fine Mundi.

ῥύπτει τῆς κακίας, καὶ ἀνακαινώσει τοῦ παντός· λέγοντες παρὰ τῶν Προφητῶν ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων μεμαθηκέναι. Quod ita reddit Interpres, *Non negamus luſtratorium ignem abſumturum, unà cum ipſo Mundo, univerſam malitiam: quandoquidem è ſacris Prophetarum libris hoc didicimus.* Eandem doctrinam fuſiùs explicat, hîc illîc, in ſuis Commentariis. *Homiliâ tertiâ in Pſalmum* 36. cùm dixiſſet omnes omnino, Apoſtolis ipſis non exceptis, hoc examen igneum ſubituros, oceanum ignis in Mundi conflagratione futurum comparat Mari Rubro; malos autem & bonos Ægyptiis & Iſraelitis: atque hos illud Mare Rubrum, vel ſtagnum ignis, tranſituros eſſe ait illæſos & impunes; alteros autem demerſum iri. *Homiliâ ſextâ in Exodum* idem docet explicitè: atque hunc ignem expurgatorium Domini *conflatorium* appellat, *ad quod*, inquit, *veniendum eſt omnibus.* Pariter *in Homiliâ* 13. *in Jeremiam*, repetitâ eâdem doctrinâ, hunc ignem ſupremum, alio nomine à ſacris Litteris itidem deſumto, *baptiſmum ignis*, & *lavacrum ignis*, nuncupat. Denique, ut reliqua prætermeam, in fine libri octavi * Commentariorum in Epiſtolam ad Romanos, hæc habet: *Qui verò verbi Dei & doctrinæ Evangelicæ purificationes ſpreverit, triſtibus & pœnalibus purificationibus ſemet ipſum reſervat. . . . Hæc verò ipſa purgatio, quæ per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantiſve ſæculis, de peccatoribus exigat cruciatus, ſolus ſcire poteſt ille, cui Pater omne judicium tradidit.*

Neque

* Locus Origenis eſt apud Sixtum Sen. ſed vide locum ipſum, & ſi reticendum eſſe dicit ut myſterium.

Neque fingere licet, ut nonnulli fingunt, hanc ſententiam de probatione & purgatione igneâ fuiſſe propriam Origenis: erat enim omnium ferè Patrum communis, uſque ad tempora Auguſtini: Lactantius imprimis hoc idem docet

Inſt. Div. l. 7. c. 21. apertè, tam de juſtis, quàm injuſtis: *Juſtos*, inquit, *cùm judicaverit Deus, etiam igni eos examinabit: tunc quorum peccata, vel pondere, vel numero, prævaluerint, perſtringentur igni, atque comburentur: quos autem plena juſtitia, & maturitas virtutis incoxerit, ignem illum non ſentient: habent enim aliquid in ſe Dei, quod vim flammæ repellat ac reſpuat.* Hoc non minus audacter affirmat *Hilarius*, Epiſcopus Pictavienſis: nec his flammis beatam Virginem

Pſ. 118. penitùs eximit: *Quomodo*, inquit, *deſiderabile poteſt eſſe judicium, in quo nobis eſt ille indefeſſus ignis obeundus: in quo ſubeunda ſunt gravia illa expiandæ à peccatis animæ ſupplicia. Beatæ Mariæ animam gladius pertranſivit, ut revelentur multorum cordium cogitationes: ſi ergo in judicii ſeveritatem capax illa Dei Virgo ventura eſt, deſiderare quis audebit à Deo judicari?* & Canone 2. in 3. Matthæi, cùm illud explicat, *Baptizabit vos in Spiritu ſancto & igne: Baptizatis*, inquit, *in Spiritu ſancto reliquum eſt, ut conſumentur in igne Judicii.*

Sanctus Ambroſius iiſdem inſiſtens veſti-

Pſ. 36. giis, & auctoritate ſacræ Scripturæ, ut ſibi videtur, ſuffultus, de futuro judicio & examine, in die Domini, eodem modo diſſerit: *Igne nos examinâſti, dicit David: ergo omnes igni examinabimur: ut Malachias dicit, Ecce venit Dominus omnipotens, & quis ſuſtinebit diem introitûs ejus, quoniam ipſe introibit, ſicut ignis conflatoris: & ſedebit conflans & purgans, ſicut aurum & argentum, & purgabit filios Levi.*

vi. Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel, &c. cum multis aliis eodem pertinentibus. Rurſum in expoſitione Pſalmi 118. *Omnes, inquit, oportet probari per ignem, quicunque ad Paradiſum redire deſiderant,* &c. atque illud ſubindicari dicit, per gladium igneum verſatilem, ad ingreſſum Paradiſi poſitum. Concludit denique: *Ergo quia examinandi ſumus, ſic nos agamus, ut judicio mereamur probari divino: teneamus hîc poſiti humilitatem, ut cùm unuſquiſque veſtrûm venerit ad Judicium Dei, ad illos ignes quos tranſituri ſumus, dicat, vide humilitatem meam & erue me,* &c.

Vide Eze. 22. 18. 19. &c. & Zach. 13. 9.

Baſilius magnus ejuſdem erat ævi & ſententiæ, mentemque ſuam teſtatur ſuis in prima capita Iſaiæ Commentariis: primò, in caput quartum, cùm Propheta loquitur de *ablutione Jeruſalem ſpiritu judicii, & ſpiritu ardoris.* ℣. 4. Hîc diſtinguit Baſilius baptiſmum aquæ, ſpiritûs & ignis: quorum ultimus eſt, ſecundùm illum, ἡ ἐν τῷ πυρὶ τῆς κρίσεως βάσανος, *examen quod igne fiet in die Judicii:* ſubditque, τὸ δὲ πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι διὰ τοῦ πυρὸς δοκιμασίαν: cum aliis in eundem ſenſum. Præterea capite nono ad illud Prophetæ, *propter indignationem Domini,* &c. inquit, ℣. 19. δείκνυσι ὅτι τὰ γήϊνα τῷ πυρὶ τῷ κολαστικῷ παραδίδονται, ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῆς ψυχῆς: *Monſtrat igni punitivo tradenda eſſe terrena, in beneficium animæ.* Dein ſubdit: *Non omnimodam internecionem & exterminium comminatur, ſed innuit expurgationem juxta Apoſtoli ſententiam, ſi cujus opus exarſerit, damnum patietur: ipſe autem ſalvus fiet, ſic tamen quaſi per ignem.* Vide etiam, ſi libet, de Spir. ſancto, cap. 15. & 29. & pluribus in Iſaiam locis; ut in cap. 6. p. 172. & cap.

11. p. 224. &c. Et in ſuo Heptaëmero, cùm de condendo ſole diſſerit p. 61. in igne illo futuro vim lucendi & vim urendi diviſum iri aſſerit, ut lucendi qualitas juſtos afficiat, improbos autem uſtiva: *quod ab arcanâ quâdam doctrinâ nos doctos eſſe* ait, ὅθεν καὶ ἐν ταῖς, &c.

Hæc de Baſilio: cui adjungere licet ὁμοψήφους utrumque Gregorium, Nazianzenum & Nyſſenum. Apertior eſt Nyſſenus in hâc doctrinâ explicandâ: ad quem ideo liberandum ab hâc opinione, aliiſque cognatis, tanquam à tot labeculis interſperſis ſuis Operibus, *Germanus*, Patriarcha Conſtantinopolitanus, ſermonem apologeticum conſcripſit: ut videre
Cod. 233. eſt apud Photium. Sed fruſtra: conſule, cùm vacat, Nyſſeni Tractatum de *Animâ* & *Reſurrectione*: & *Catechetica Orationis* cap. 8. & 26. & 35. hiſque lectis, quæ fuit mens Auctoris in hâc materiâ, facilè perſpicies. Quin & in *Oratione pro mortuis* hæc habet verba de purgandis animis: Ἤτοι κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν διὰ προσευχῆς τε καὶ φιλοσοφίας ἐκκαθαρθεὶς, ἢ μετὰ τὴν ἐνθένδε μετανάστασιν διὰ τῆς τοῦ καθαρσίου πυρὸς χωνείας. *Vel in præſenti vitâ precibus & philoſophiâ purgatus, vel poſt obitum per expurgantis ignis fornacem.* Neque miror Nyſſenum adhæſiſſe Baſilio, cujus Scripta ſecundas ad illa divinitùs inſpirata habere ſtatuit, nec ipſis Moſaïcis minùs admiranda. Hexaëm p. 2. & 5. Nazianzenus Platonem & Origenem mihi ſapere videtur in pluribus: & in hoc argumento perinde ac in aliis: ſed Oratores & Concionatores quandoque loquuntur populariter, quandoque ex animo; id quod Lectori cordato ſemper obſervandum eſt in legendis Patribus; & quò magis ab opinione vulgi recedit oratio, eò magis Auctoris mentem indicat.

Vide,

Vide, ſi placet, ipſius Orationem 39. & 40. ubi de Baptiſmo ignis, ad expurgandam mentem, verba facit: & de ſuppliciis nunquam deſituris dubitat. Denique in Orat. 26. in princip. ubi loquitur de cenſoribus ipſius doctrinæ: Ὁ Θεὸς, inquit, οἶδε, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ δηλώσει σαφῶς ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα, καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ, ᾧ πάντα κρίνεται, ἢ καθαίρεται τὰ ἡμέτερα. *Deus ſcit, inquit divinus Apoſtolus, idque revelationis dies perſpicuè revelabit, ignisque ille poſtremus, quo noſtra omnia expendentur, vel purgabuntur.*

Denique S. Hieronymus accuſatur, ut notum eſt, à *Rufino*, quòd dogmatis Origeniani clanculum adhæſerit: inter quæ eminet illud de terminandis damnatorum pœnis poſt expurgatam malitiam. Lites illas componere, inter Hieronymum & Rufinum, non meâ intereſt: ſed quoad argumentum noſtrum, in varias partes ſeſe flexiſſe videtur Hieronymus, aut mutatâ ſententiâ, aut diſſimulatâ: & repetendum animo quod ſuprà diximus, magis illa valere ad prodendam Auctoris mentem, quæ contra vulgi ſenſum proferuntur, quàm quæ dicta ſunt populariter, vel ita intelligi poſſunt. Interea, ad rem noſtram quod attinet, de purgandis animabus in die Judicii, & finiendis tandem pœnis Chriſtianorum, (præter ea quæ dixit ad cap. 4. Amoſ.) mentem aperit diſtinctè in fine Commentariorum in *Iſaïam*, his verbis: *Et ſicut Diaboli & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde ſuo, non eſt Deus, credimus æterna tormenta; ſic peccatorum atque impiorum, & tamen Chriſtianorum, quorum opera in igne probanda ſunt atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementiæ ſententiam Judicis.* Monet

autem hoc dogma minimè ſpargendum eſſe in vulgus, ne majorem ad licentiam eo abutantur. Cùm verò Dæmones, Atheos & Apoſtatas excipit, id firmat Regulam in non exceptis: atque etiam hoc modo, & in hâc parte, ſe diſcrepare ab Origene alibi oſtendit.

L. 1. contra Pelag. cap. 9.

His addit Suicerus (voc. Βαπτισμὸς p. 630.) Nazianzenum & Damaſcenum: conſule loca ab ipſo notata. His adde Cæſarium Arelatenſem, qui nonnulla peccata juſtorum poſt reſurrectionem igne ait expianda. Q. locum apud Auctorem in BB. PP. notante *Cave*. Citatur etiam Chryſoſtomus in eandem ſententiam, ſed locus non mihi occurrit impræſentiarum.

Hæc notâſſe ſufficiat ex Patribus uſque ad Auguſtinum: quo tempore degenerare cœpit hæc doctrina de purgandis animabus in ſupremo igne & in die Judicii: degenerare, inquam, incœpit in Purgatorium ſpurium & adulterinum, ignemque fictitium, nullibi locorum reperiundum: quem fingunt hi Novatores ſtatim à morte animas excipere & excruciare, ante diem Judicii, ante adventum Domini, ante conflagrationem Mundi: hoc utique nuncupare licet *Purgatorium ſuppoſititium*: quandoquidem loco genuini πυρὸς καθαρτηρίου, cujus meminêre Scriptores ſacri & antiqui Patres, hi Doctores ſubſtituerint alienum, ſuorum cerebrorum prolem. Ignis καθάρσιος, in ſacris Litteris & à Patribus memoratus, accendetur in die Domini, in die Judicii, in conflagratione Mundi; ut ex Auctoribus & locis ſuprà notatis apertiſſimum eſt: Pontificii verò ſuum ignem Purgatorium flagrare volunt hodiè, & à principio Mundi flagrâſſe, ex quo nempè mors intravit in Mundum, & animæ

pecca-

peccatrices è ſuis corporibus immundè exie-
runt. Sed ubinam, quæſo, terrarum ardet
hic ignis? trans oceanum in altero Hemi-
ſphærio, vel nobiſcum? quo inſtinctu eò
confluunt animæ, vel quo lictore eò trahun-
tur invitæ? Nullus eſt iſtiuſmodi ignis imma-
nis & perennis in ſuperficie terræ; ſuâ enim
ipſius luce ſeſe proderet: & ſi latet in viſceri-
bus terræ reconditus, faltem aliquo ſpiraculo,
ut in montibus ignivomis, opus eſt, ne ſuo
ſuffocatus pereat fumo & fuligine.

In rebus, quæ ſpectant ad mundum natu-
ralem, aut aliquam ipſius partem, Theologi
plerumque incurioſi, aut imperiti, crudas
proferunt ſententias, & à rerum naturâ alie-
nas. Ecce ignem, ingentem & formidabi-
lem, quem ſtruunt hi Doctores; ſed neque
originem nobis indicant tanti ignis, neque
fomitem quo alatur, neque locum idoneum
quo ſubſiſtat & exſpiret. Hæc, inquiunt,
non curat populus: rectè; ſed apud ſapientes
habebitur ignis phantaſticus, cujus nulla red-
di poteſt ratio. Et ſtultitiæ proximum eſt,
ut lucrifacias inſipientes, ſapientes perdere.
Id mali & vitii habet Religio Pontificia, quòd
ſe nimium accommodat vulgo; neque tantùm
ignorantiæ vulgi, ſed etiam ipſius affectibus
ſuperſtitioſis. Evehere potiùs debemus natu-
ram humanam, quantum licet; populumque
ad veritatem & ſanam mentem propiùs addu-
cere. Crevit hominum ſcientia à primis ſæ-
culis, creſcitque indies: & quæcunque fuerit
olim, nulla eſt hodiè neceſſitas, aut utilitas,
piis utendi fraudibus. Quinimo magno id vi-
detur eſſe nocumento pietati & fidei noſtræ:
dum homines naſuti, qui dolum ſubolent, ab
hâc aut illâ parte ſubornatâ, totam Religionem

nil aliud eſſe, quàm artem lucroſam, præproperè judicant. Ab inventis humanis & additamentis primùm purganda eſt Religio Chriſtiana: dein quæ dicta ſunt in ſacris Litteris more humano, & ad captum vulgi, ita ſunt explicanda, ut veritati ipſi non officiant, neque viris ſapientibus ſint offendiculo. Sed hæc obiter.

De modo Judicii ſupremi, pœnarum & diſcriminis faciendi inter bonos & malos, hæc dixiſſe aut quæſiviſſe ſufficiat: nempè quantum erit apparatûs externi, in illo rerum ordine, quantum vi divinâ aut naturali peragundum: ſpeciem veri præ ſe fert veterum Patrum hâc de re ſententia, & fundari videtur in ſacris Litteris: ſed cùm Revelatio in hâc parte non ſit plena & explicita; nec poſſit naturæ lumen hujus myſterii rationes attingere: hunc articulum doctrinæ Chriſtianæ, quoad rem ipſam inter clara, quoad modum rei inter obſcura, numerandum cenſeo.

Solet hîc præterea diſceptari de *ſignis* antecedentibus Judicium generale, & de ipſius *tempore* & termino; de quorum utriuſque ſententiam noſtram protulimus in dicto Tractatu *de Conflagratione Mundi*. Id tantùm adjicere libet, primorùm ſæculorum Chriſtianos in metiendis temporibus Mundi malè ſubduxiſſe calculos: credebant enim communiter, inſtare diem Domini tunc temporis, ſive iſtâc ſuâ ætate: elapſis tamen exindè ſedecim, & quod excurrit, ſæculis, nondum illuxit beatus ille dies: nec illius crepuſculum adhuc vidimus.

Incœpit hæc opinio de inſtanti rerum fine, à temporibus Apoſtolicis: unde dimanavit

per

per aliquot ſæcula, tam ad * Doctores quàm ad populum; ſed deficiente primo calculo, quo indies exſpectabant adventum Domini, vel ſtatim ab everſis Hieroſolymis, protrahebant uſque in ulteriora tempora, ſed nunquam in longinqua, ſuam ſpem & exſpectationem: in ipſis temporibus Apoſtolorum increbuiſſe hunc ſermonem, teſtantur tam S. *Pauli* quàm *Petri* Epiſtolæ: ille ad Theſſalonicenſes ſecundâ, monet ne terreantur ac ſi inſtaret dies Domini; oportet, inquit, ut priùs adveniat Antichriſtus: ſed, nec tempus, nec moram Antichriſti indicat; permanſurum autem indicat uſque ad adventum Chriſti. Dein irriſores illi, apud S. *Petrum*, haud exprobrâſſent Chriſtianis tardum Domini ſui adventum, quæritantes, *ubi eſt pollicitatio adventûs ejus?* nisi hujuſmodi promiſſum de ſubito Chriſti adventu crebriùs teſtati & profeſſi fuiſſent Chriſtiani: neque id negat Apoſtolus in ſuo reſponſo aut apologia, ſed hanc retardationem miſericordiæ & longanimitati Dei adſcribit.

Cap. 3. 2.

2 Ep. 3. 4.

Sed quid miramur privatos aut inferioris ſubſellii Chriſtianos à vero aberrâſſe in hâc parte,

* Tertull. de cult. fœm. l. 2. c. 9. & ad uxor. l. 1. c. 5. Lactant. l. 7. c. 14. & 25. Ambroſ. Orat. in obitum Satyri fratr. & C. 9. in Lucæ 21. Chryſoſt. Hom. 33. in Joh. prope finem. Hieron. Epiſt. 11. ad Ageruchiam, & l. 4. in Matth. 25. è Veteribus plures credidêre adventum Chriſti ſtatim ſecuturum eſſe adventum Antichriſti: cujus adventum jam tum inſtare credebant, adeoque adventum Domini & finem Mundi. Vid. eundem Tertull. reſurr. carn. c. 27. Cyprianum ipſius diſcipulum, Ep. ad Thibaritanos, m. 56. & Epiſt. 58. ad Lucium Pap. & Præfat. ad Fortunatum de Exhort. Martyrii, alioſque plures. Vide 1 Joh. 2. 18. & 2 Theſſ. 2. 8.

te, quum Apoſtolos ipſos in eâdem fuiſſe ſententiâ, ex eorum dictis colligant Interpretes: neque id tantùm arguitur ex eo, quòd ætatem illam, & ſæculum tunc decurrens, *tempora noviſſima & finem Mundi*, ſæpiùs appellitent Apoſtoli: 1 Cor. 10. 11. Heb. 9. 26. 1 Joh. 2. 18.) ſed quòd appropinquatione & proximitate adventûs Domini uſi ſint inſtar calcaris, aut acrioris argumenti, ad excitandum ſui temporis Chriſtianos, ad vigilantiam, ſobrietatem, moderationem in rerum mundanarum uſu, patientiam, bona opera, charitatem & pietatem: (Heb. 10. 24. 25. 1 Pet. 4. 7. 8. 1 Cor. 7. 29. 2 Pet. 3. 11. 12. Philip. 4. 5.) denique quòd crederent adventum Domini & diem Judicii ſibi ipſis adhuc in vivis ſupervenire potuiſſe. Id ſæpiùs inculcat *Paulus* *, 1 Theſſ. 4. 15. 16. 17. 1 Cor. 15. 52. & corpus ſuum mortale abſorptum iri à vitâ, hoc eſt, à corpore immortali & vivifico, credit, aut expetit: nec ſe inveniri *nudum*, aut exutum carne & corpore, in die Domini. (2 Cor. 5. 3. 4.)

* Vid. Grot. in hunc locum.

Hæc de Apoſtolis communique fide circa præmaturum Chriſti adventum: ſed unde acceperunt Apoſtoli hanc ſententiam? à verbis Chriſti, ut videtur, perperam intellectis. Quæſierunt à Chriſto Diſcipuli ipſius tempus Excidii Hieroſolymitani, & adventûs ſui: (Matth. 24. 3.) & cùm ſigna & circumſtantias iſtius Excidii iis enarrâſſet Chriſtus, ſubdit, εὐθέως μετὰ τὴν θλῖψιν, &c. *ſtatim poſt afflictionem dierum iſtorum, ſol obſcurabitur, &c. tunc apparebit ſignum Filii hominis in cœlo: & tunc omnes Tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum potentiâ & gloriâ multâ.* (Matth. 24. 29. 30.)

His

His auditis ab ore Chriſti, poſt Excidium Urbis & Templi, Statûſque Judaici, ſe ſtatim venturum, vel Filium hominis rediturum in nubibus cum magnâ gloriâ; parum temporis interfuturum crediderunt, inter hanc cladem & reditum Chriſti; eandemque ſuis poſtea Diſcipulis tranſmittebant fidem & notitiam. Præterea cùm alia Chriſti dicta recolerent, in eâdem confirmati hæſerunt ſententiâ: dixerat enim antea, nonnullos, qui adſtabant, illum viſuros venientem in gloriâ Patris ad Judicium, antequam mortem guſtârint: & in præfato capite, cùm de ſuo adventu, ipſiuſque ſignis, verba feciſſet, ſubjicit: *Amen dico vobis, nequaquam præteribit hæc generatio, uſque dum omnia iſta facta ſint. Cælum & terra præteribunt, ſermones autem mei nunquam præteribunt.* Denique cùm *Petrus* Chriſtum interrogâſſet de ſorte Johannis, quid de illo fieret? reſpondit, *Si velim eum manere donec veniam, quid ad te?* Matth. 16. 27. 28. Matth. 24. 34. 35. Joh. 20. 21.

His unà collatis, & ad litteram expoſitis, nil miror Diſcipulos Chriſti opinionem illam imbibiſſe, de ſubito ipſius reditu ad terras, ad judicandum vivos & mortuos: nec miror quòd eos permiſerit Providentia delabi in errores innocuos, quibus non tam læſa fuit, quàm promota pietas, &, pro cauſâ Dei, moriendi patientia & promtitudo. Denique non mirabimur, id Deum celâſſe Apoſtolos, quod celaret Angelos, & ipſum Filium hominis: ait enim Chriſtus, *De die illâ & horâ nemo ſcit: ne Angeli quidem, qui in cœlo ſunt, neque Filius, ſed Pater:* vel, ut eſt apud Matthæum, (c. 24. 36.) * *ſed Pater meus ſolus.* Marc. 13. 32.

Hæc

* Vide PP. de hujus loci interpretatione in noſtrum ſenſum, Gerhard. Tom. 12. de extrem. Judic. p. 126.

Hæc ita enarravimus conformiter ad litteram & Hiſtoriam: quòd ſi materiæ ſubjectæ non conveniat interpretatio litteralis, recedendum eſt à litterâ, & quærenda commodior explicatio: id ſaltem patere videtur, ignotum fuiſſe Apoſtolis tempus certum Judicii futuri, adventûs Domini, aut finis Mundi; neque id quidem ſolicitiùs quærendum eſſe, innuit reſponſum Chriſti, cùm interrogantibus Apoſtolis de reſtitutione Regni
Act. 1. 7. ad Iſraelem, ait, *Non eſt veſtrum nôſſe tempora ſive opportunitates, quas Pater in ſuâ ipſius auctoritate ſtatuit.* Quòd ſi verò calculo rotundo uti liceat, & conjecturas inſerere, cùm jam effluxerint quinque millennia, & quod elabitur, à Mundo condito: vaticinium illud, receptum, tam inter * Judæos, quàm primos Chriſtianos, de *ſex millennis* pro duratione Mundi, & indè ſecuturo ſabbatiſmo, quo minùs effectum ſuum ſortiatur, nihil video, aut in ſacris Litteris, aut in rebus humanis.
Theor. Tell. l. 3. cap. 5. Sed de hâc re ſatis alibi dictum eſt. Id nobis curæ ſit interea, ut puri & inculpati reperiamur in illo die: & examen quodcunque fuerit, aut quandocunque, ſubeamus fœliciter: in Dei gloriam, & animarum noſtrarum ſalutem æternam.

* Vide Hiſtoriam hujus Prophetiæ apud Gerhard. Tom. ix. de extrem. Judic. p. 127.

CAP.

CAP. VIII.

De reſurrectione mortuorum, & de reſuſcitatorum ſtatu & corporibus.

HActenus progreſſis ſupereſt caput maximum & graviſſimum, de reſurrectione mortuorum, & reſuſcitatorum ſtatu: in quo tractando conſuetam ſequemur methodum; ut priùs expediamus rem ipſam; dein modos & adjuncta proſequamur: idque pro lumine nobis dato, vel à ſacris Litteris, vel ab ipſâ rerum naturâ.

Quoad rem ipſam, nihil eâ clariùs revelatur in doctrinâ Chriſtianâ. Habuerunt etiam, tam Gentes, quàm Judæi, ideam aliquam reſurrectionis futuræ, ſed generalem & confuſam: illæ, totum Mundum renovatum iri, homineſque unà renovandos & revicturos, ſtatuebant: id apud Stoïcos & Platonicos vulgatiſſimum eſt; nec apud Græcos tantùm, ſed primariò apud Orientales, Ægyptios, Chaldæos, Perſas; *de Magis* dicit Theopompus apud Laërtium, ἀναβιώσεσθαι κατὰ τοὺς Μάγους τοὺς ἀνθρώπους, *reviviſcere*, vel *revicturos eſſe homines ex Magorum ſententiâ.*

Vide Theor. Tell. l. 4. c. 5.

In Proœmio.

Ad Judæos quod attinet, nihil quidem eos docuit explicitè Moſes, in ſuâ Lege, de reſurrectione mortuorum, aut immortalitate animæ. Hæc autem Moſi innotuiſſe nihil dubito, ac etiam * Sapientibus à Moſe inſtructis,

* Sed ad juſtos plerumque & ad Iſraelitas reſtringunt reſurrectionem. Vide Buxt. Syn. Jud. c. 1. p. 31. & Gerhard. de Reſur. Tom. 8. p. 809. antepen. & Daſſovium.

Dein

ctis, & arcanæ doctrinæ conſciis; poſtea apud Prophetas exhibita fuit reſurrectio συμβολικῶς: in Hagiographis apertiùs: & tandem apud Danielem apertiſſimè. Sed tamen non niſi diebus Meſſiæ pleno jubare erat effulſura hæc doctrina ſalutaris, omnibus ſuis numeris & partibus expleta.

In hoc igitur triumphamus Chriſtiani, in hoc læto nuncio: victâ morte & debellatis inferis, nos tandem in lucem reduces, immortalitate beatâ fruituros; non hæc indutos cadavera, quæ nunc circumgeſtamus, ſed corpora cœleſtia: nec in his terris verſantes, ſed in alto æthere, in ſedibus & conſortio Angelor. fœlices. Erigite animos Chriſtiani, attollite capita: *Et has cùm habeamus promiſſiones, purificemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs: perficientes ſanctimoniam in timore Dei.* 2 Cor. 7. 1.

His breviter prænotatis, quâ auctoritate divinâ, quibus ſacræ Scripturæ teſtimoniis, nitatur hæc ſpes tanta Chriſtianorum, proximè & diligenter perſpiciendum.

Imprimis Chriſtus ipſe ſæpiùs aſſeruit, ſuiſque ſæpiùs pollicitus eſt, reſurrectionem à mortuis: idque ſe præſtiturum dixit, utpotè Dominum vitæ & mortis. Denique ſe haud impa-

Dein reſurrectionem primam intelligere videntur ad vitam terreſtrem, & corpora ultra cœleſtia non agnoviſſe.

Supponunt etiam ex eorum Rabbinis nonnulli, ſe non tantùm iiſdem corporibus, ſed etiam in iiſdem veſtibus reſurrecturos eſſe; idque tantùm in Terrâ Canaan: atque eò revolutum iri per cavernas ſubterraneas Iſraelitarum, extraneis qui in regionibus mortui ſunt, corpora: vel ſaltem oſſiculum Luz, undè, tanquam à ſemine, totum corpus repullulabit. Vide Daſſov. de Reſur. mortuor. ſecundùm Judæos.

imparem eſſe excitandis aliis, ſeipſum excitando à mortuis, præmonſtravit. Primò, reſurrectionem aſſeruit contra Sadducæos, & Matth. argumento uſus eſt optimo, quod depromi 22. poterat ex Scriptis Moſaïcis: quæ ſola pro canonicis & authenticis habuêre iſtius Sectæ homines. Dein præmia proponit ἐν τῇ ἀναστάσει Luc. 14. τῶν δικαίων, *in reſurrectione juſtorum*, iis qui be- 14. nefaciunt egenis & infirmis, à quibus nullam ſperare poſſunt in hâc vitâ compenſationem. Sed quæ Diſcipulis ſuis, & rerum jacturam paſſis, ſui nominis gratiâ, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, Matth. (*in renaſcentiâ*, vel *reſurrectione*) promittit, 19.28. majora ſunt & clariora. Præterea ſe penes eſſe imperium *vitæ* & *mortis*: atque ſuâ vi, ſuâ voce mortuos evocaturum è ſuis monumentis, ipſe palam & perſpicuè affirmat. Prius, in principio Viſionum Apocalypticarum, cùm Cap. 1. Johannem alloquitur his verbis: *Ego ſum pri-* 17. 18. *mus ille & ultimus: & qui vivo & fui mortuus, & ecce vivo in ſæcula ſæculorum. Amen. Et habeo claves inferorum & mortis.* Poſterius apud eundem Johannem in ſuo Evangelio capite ſexto ſæpiùs: ℣. 40. *Hæc eſt autem voluntas ejus qui miſit me, ut quiſquis conſpicit Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam:* Et ſuſcitem ipſum ego ultimo illo die. Dein ad Martham cap. XI. inquit: *Ego ſum reſurrectio* ℣. 25. 26. *& vita: qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet. Et quiſquis vivit & credit in me, non morietur in æternum.* Denique utrumque reperies conjunctum capite v. ejuſdem Evan- ℣. 26. 27. gelii: *Sicut Pater habet vitam in ſeipſo, ſic* &c. *dedit & Filio habere vitam in ſeipſo. Et auctoritatem ei dedit judicium exercendi, quatenus Filius hominis. Ne hoc miramini: nam venit hora, quâ omnes, qui in monumentis ſunt, audient vo-*

cem ejus: & prodibunt qui bona fecerint in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerint, in reſurrectionem condemnationis.

His omnibus, ab ore Chriſti acceptis, abundè probatur futura mortuorum reſurrectio. Sed animatur fides & fortior efficitur, cùm dicta factis corroborantur: & datis teſtamur exemplis, ea nos præſtare poſſe, quæ ſumus polliciti, proindè Chriſtus non tantùm alios, cùm in terris verſatus eſt, excitavit à mortuis, quod etiam fateor à Prophetis olim factum; ſed excitavit etiam ſeipſum; crucifixum, mortuum & ſepultum: excuſſis nempè mortis vinculis, tertio die anima remeavit ad ſacras reliquias, vitamque iis inſpiravit immortalem.

In hoc gloriamur Chriſtiani: in hâc victoriâ, hoſti ultimo & potentiſſimo, Regi terrorum, extortâ. Ecquis unquam Sapientum, aut Magorum Orientalium; ecquis Philoſophorum, cujuſcunque Gentis aut nominis; aut Legiſlatorum celebrium; aut denique ſacrorum Prophetarum, à mortuis ſurrexit? animam depoſuit, & reſumſit? mortem vicit, & ad vivos rediit? ſolus hic Dux & Deus noſter triumphavit de inferis: & ab hoc victore lætam ſperamus à morte liberationem.

Neque hæc reſurrectio à mortuis contigit Chriſto inopinanti, aut præter ſpem & exſpectationem, quaſi vi alienâ facta; nôrat enim, & prædixerat, tam ſuis quàm aliis, hoc eventurum: idque infra triduum à morte ſuâ: dixit ad Judæos, *Deſtruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud: loquebatur autem de templo corporis ſui*, inquit Apoſtolus Interpres. Et hoc ipſum Chriſti dictum allegabant poſtea, loco criminis, ipſius accuſatores:

Marc. 8. 31. Joh. 2. 19. Joh. 2. 21.

res: ejuſdemque memores primarii Sacerdotes Matth. 26. 61.
& Phariſæi petierunt à Pilato, ut muniretur
ſepulchrum: quod proindè factum fuit. Præ- Matth. 27. 62.
terea & Judæis ſignum petentibus ſuæ miſſio- 63. &c.
nis divinæ, ſimile reſponderat antè Chriſtus: Matth. 12. 40.
Sicut fuit Jonas in ventre ceti tres dies & tres noctes: ita erit Filius hominis in corde terræ tres dies & tres noctes. Hæc ſatis aperta ſunt: atque horum dictorum, aut conſimilium, oblivionem exprobrat Angelus mulieribus, quæ Chriſti corpus venerunt quæſitum in ſepul-
chro cùm jam ſurrexerat: *Non eſt hic, ſed* Luc. 24. 6. 7. 8.
ſuſcitatus eſt: mementote ut locutus ſit vobis, cùm adhuc in Galilæâ eſſet: dicens, oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertio reſurgere. Recordatæ ſunt igitur verborum illius; *uti etiam* Joh. 2. 22.
ipſius Diſcipuli.

Nec ſignis & ſymbolis tantùm, ſed verbis etiam explicitis, ſuam mortem & reſurrectionem, & utramque ſpontaneam, ſæpiùs indi-
cavit: *Nemo tollit vitam à me, ſed ego depono* Joh. 10. 18.
eam per meipſum: poteſtatem habeo deponendi eam; & poteſtatem habeo rurſus eam aſſumendi.
Dein inquit, *pauliſper, & non conſpicietis me,* Joh. 16. 16.
& rurſum pauliſper, & videbitis me. Quod in ſequentibus explicat de ſuâ morte & reditu.

Atque hæc potentia, vitam ſuam, ſi voluiſſet, tutam & incolumem conſervandi, ſa-
tis eluxit, cùm prementibus inimicis, ſubitò Joh. 8. 59.
ſe reddit inconſpicuum, eoſve ſtupefactos & Luc. 4. 30.
impotentes, ſolo etiam adſpectu, vultûſque
ſui radiis, proſtravit alios, qui eum perditum Joh. 18. 6.
veniebant. Denique in transfiguratione ſuâ, Matth. 17.
in ſancto monte, ſe totum convertit in flammam vitalem; in corpus lucidum, formæ Angelicæ, vel potiùs gloriæ divinæ: quâ transf-

Matth. 28. 3. formatione ſuâ corporis ſatis oſtendit, *ſe vitam habere in ſe ipſo:* aut ſe penes eſſe mortem
Dan. 16. 5. 6. obruere, & mortalitatem omnem abſorbere,
2 Pet. 1. 16. 17. quoties & quandocunque ei libuerit.

Atque, ut hoc etiam adjiciam, cùm ad rem noſtram pertineat, in hâc ſuâ glorificatione, adductis de coelo Moſe & Eliâ vivis & immortalibus, immortalitatis noſtræ, & futuræ reſurrectionis, pignora & exempla in his nobis exhibuit. Id quod poſtea aperiùs exhibitum fuit, cùm reſurgente Chriſto, Sanctorum plures, à mortuis unà excitati, in urbe
Matth. 27. 52. 53. Hieroſolymitanâ multis apparuerunt.

Denique ut huic ſermoni coronidem imponamus; non tantùm à mortuis ſurrexit Chriſtus, ſed in cœlum adſcendit: partâ victoriâ triumphum egit: atque nube vectus lucidâ, veluti triumphali curru, adſpectantibus Diſcipulis, comitantibus Angelis, terras deſeruit, & ad priſtinas ſedes, in patriam & ad Deum Patrem rediit. Hæc eſt vera ἀποθέωσις, quam fruſtra affectârunt Cæſares, & Heroës, aliique inter Gentes, dignitate, fortitudine, aut ſapientiâ eximii. Atque hæc cùm dixerit, feceritque Chriſtus, Servator noſter, apud vivos & mortuos; tandemque regnet in cœlis, corpus glorioſum indutus: quod de reſurrectione noſtrâ futurâ docuit, aut promiſit, certum, ratum & immutabile, æquum eſt habeamus.

Hæc teſtimonia Apoſtolorum aptiùs digerenda ſunt; atque illud primò notandum: in prædicationibus Apoſtolorum ad Judæos & Gentes, cùm jam Chriſtus terras reliquerat, illud primarium fuiſſe argumentum & materiam, *Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis.* Indè duplex fundamentum Religionis Chriſtianæ,

Jo-

Jeſum Nazarenum eſſe Meſſiam, & *futuram à mortuis reſurrectionem*, ſtabilitum dedêre: cùm in vivis eſſet Jeſus, ſuis operibus, adſcitis etiam Prophetarum Oraculis, ſe teſtatus eſt eſſe Meſſiam: cùm verò ſurrexiſſet à mortuis, & adſcendiſſet in cœlum, ſpectantibus Apoſtolis, hinc novum arripuêre argumentum, ad demonſtrandum tam eundem Jeſum eſſe verum Meſſiam, quàm ſpem Chriſtianorum de futurâ reſurrectione vitâque æternâ, in eo rectè fundari: hinc in Actis Apoſtolorum videmus hoc caput ubique tractâſſe in ſuis concionibus primos Evangelii Prædicatores Apoſtolos. Vide exempla ordinemque apud *Gerhard.* Tom. 8. de reſurr. p. 733. c. 16.

His ſummatim expoſitis de dictis factiſque Chriſti, quæ reſurrectionem noſtram reſpiciunt, ſequitur jam doctrina Apoſtolica de eodem argumento; quæ prædictis conſona, diffuſior eſt, & plura capita complectitur: illud imprimis notare licet, reſurrectionem mortuorum cauſis aut potentiis naturalibus nunquam, ſed operationi ſemper divinæ, ab Apoſtolis attribui. Et ſæpiſſimè quidem iidem Chriſto, Domino noſtro, cui hactenus ſoli hoc opus admirandum adſcripſimus, in Diſſertatione illâ ſolenni ſancti Pauli ad *Corinthios* de reſurrectione futurâ, in exordio, 1 Epiſt. c. 15. medio, & fine, Chriſtum facit auctorem reſurrectionis noſtræ: quam ita connexam exhibet cum illâ Domini, ut ſe invicem ponant & tollant: *Si Chriſtus*, inquit, *prædicatur ex mortuis ſuſcitatus eſſe; quomodo dicunt quidam inter vos, non eſſe reſurrectionem mortuorum?* ubi ſequelam illam, à reſurrectione Chriſti ad noſtram, ſupponit indiſſolubilem. Dein, ex 1 Cor. 15. 13. & 16. alterâ parte: *Si reſurrectio mortuorum*, inquit,

 non

non eſt, *Chriſtus quoque non eſt ſuſcitatus*. Rectè igitur in principio ſui ſermonis teſtatiſſimam fecit reſurrectionem Chriſti; utpote fundamentum ſuæ de reſurrectione noſtrâ doctrinæ & inſtitutionis.

Præterea, radicem omnis vitæ cœleſtis ponit in Chriſto, ut mortalitatis in Adamo; quem ideo Chriſti facit typum vel ἀντίστοιχον:
℣. 21.22. *Sicut enim*, inquit, *in Adamo omnes moriuntur*; *ita in Chriſto omnes vivificabuntur*: quem
℣. 45. propterea factum ait, εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν, *in ſpiritum vivificum*. Denique, per eundem Jeſum Chriſtum, inſultat morti & inferis, jam
℣. 55.57. victis, & exarmatis: *Ubi tua*, *ô mors*, *victoria*? *ubi tuus*, *ô ſepulchrum*, vel *inferi*, *aculeus*? *Deo gratia*, *qui dat nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum*. Dixerat enim
℣. 25.26. antea, oportet Chriſtum regnare, *donec omnes inimicos ſuppoſuerit pedibus ſuis*: *ultimus autem hoſtis aboletur mors*. Mors autem non aliter aboleri poteſt, quàm univerſali reſurrectione à mortuis.

Nec in hoc capite tantùm, ſed alibi, cùm incidit occaſio, cauſam & originem reſurrectionis noſtræ fundari in Chriſto docet: eumque ſuâ reſurrectione conſtitui Dominum vivorum & mortuorum, ac Judicii poſt reſur-
Rom. 14. 9. rectionem futuri: *Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo*: *cùm autem Chriſtus*, *vita*
Act. 17. 31. *noſtra*, *manifeſtabitur*, *tum & vos cum eo manifeſtabimini in gloriâ*, inquit idem Apoſtolus ad *Coloſſenſes* 3. 3. 4. ac etiam ad *Philippenſes*
Cap. 3. 20. 21. ait: *E cœlo Servatorem exſpectamus*, *Dominum Jeſum Chriſtum*, *qui transfigurabit corpus noſtrum humile*, *ut conforme fiat ejus corpori glorioſo*: *pro vi illâ efficaci*, *quâ poteſt etiam ſubjicere ſibi omnia*.

Ni-

Nimius eſſem, ſi plura loca, quæ ſatis nota 1 Pet. 1.
ſunt, hîc adducerem, ad teſtandum, à Chri- 3. 4.
ſto, capite noſtro, *Primogenito à mortuis*, 2 Cor. 4.
(Col. 1. 18.) *Primitiis dormientium*, (1 Cor. 14.
15. 20.) ab ipſius, inquam, vi & virtute 1 Joh. 5.
pendere ſpem noſtræ reſurrectionis: nec ta- 11. 12.
men ita pendet à Chriſto, ut non etiam ita origi-
naliter pendeat à Deo Patre: id ſæpiùs affirmat Joh. 5.
& Chriſtus & Apoſtoli, Act. 2. 24. & 32. Gal. 26. & 17.
1. 1. Epheſ. 1. 19. 1 Cor. 6. 14. Heb. 13. 2.
20. Quin etiam pendet à Spiritu S. ſuo mo-
do: & uterque concurrunt in hâc operatione
divinâ. Ita Apoſtolus ad Romanos cap. 8. 11.
*Si Spiritus ejus qui ſuſcitavit Jeſum ex mortuis,
habitat in vobis: is qui excitavit Chriſtum ex
mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora ve-
ſtra, per inhabitantem ipſius Spiritum in vobis.*
Nec miror in reſuſcitandis mortuis quodam-
modo cooperari Patrem, Filium, & Spiritum
ſanctum: eſt enim inſtar novæ creationis; cùm
ex ſtatu inviſibili, velut ex nihilo, educun-
tur in lucem innumeræ animæ, corporibus
ſui generis reveſtitæ. Eſt etiam animabus ip-
ſis renaſcentia quædam, vel παλιγγενεσία, vitâ
nova, novus Mundus, & omnia nova. Ac
proinde Apoſtolus ſupereminentem Dei po-
tentiam, impenſam & quaſi expromtam in
hoc opere, cum magnâ verborum emphaſi
ſignificat.

Hactenus reſurrectionis noſtræ certitudinem Epheſ. 1.
& ſtabilitatem, & cauſas ipſius efficientes, 19.
ex ſacris Litteris expoſuimus; & hæc quidem
clarè revelantur: ad alia jam procedendum,
quæ minùs clarè & explicitè definita ſunt.
Atque illud imprimis occurrit, quod propo-
nitur aut quæritur ab Apoſtolo: *Quali corpo-* 1 Cor.
re reſurrecturi ſumus? πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ 15. 35.

δὲ σώματι ἔρχονται; *Quomodo ſuſcitantur mortui? quali corpore prodeunt?* ut huic quæſito reſpondeamus, & corporis, quo ſumus amiciendi in reſurrectione, exploremus qualitates: obſervandum primò, quas ei dotes & qualitates attribuunt Auctores ſacri. Dein, illis ſuppoſitis, (quas Scripturâ teſte ad hæc corpora pertinere noverimus) deſpiciendum præterea, quæ exindè, rectâ ratiocinatione, deduci poſſunt aliæ, magis particulares: quæque indolem & conſtitutionem phyſicam iſtorum corporum propiùs & intimiùs indicant. Denique conſulenda eſt rerum natura, & ad partes ſemper vocanda, cùm de rebus corporalibus agitur: ne quid incongrui aut abſurdi, ex imperitiâ noſtrâ, ſacris Oraculis imputemus.

Sed ut compendio agamus, quæſitum illud Apoſtoli, *Quali corpore ſumus reſurrecturi*, duo potiſſimùm includere videtur. Primò, *Quali corpore?* hoc eſt, num organico, & inſtar hodierni, vel inorganico, & alterius ab hodierno formæ & ordinis? Secundò, *Quali corpore?* an corpore craſſo & concreto, quale eſt hodiernum, vel tenui, raro, & levi, inſtar aëris, aut ætheris? Horum dubiorum alterum, ut vides, futuri corporis formam reſpicit; alterum materiam: & ſi hæc ambo poterimus expedire, ſatisfactum erit, opinor, propoſitæ quæſtioni.

È ſacris autem Litteris petenda eſt reſponſio ad utramque partem: idque non tantùm ex hoc capite S. *Pauli ad Corinthios*, ſed ubicunque loci, à Chriſto vel Apoſtolis, conditiones corporum, quibus in cœlo gaudebimus, explicantur. Ex illis quidem conditionibus nonnullæ ſunt generales & communes, quæ nihil certi aut determinati indicant in

hoc

hoc genere: aliæ ſunt ſpeciales & propriæ, quæ dici poſſunt *characteres* vel *characteres indices*; quibus utpotè, ſi diligentiùs attendamus, indicatur materia aut forma corporum Beatorum. Hos proindè characteres indices pro ratione argumenti in duos ordines diſpeſcimus: quorum prior priorem, poſterior alteram quæſtionem enodabit. Corporis immortalis noſtri formam, an futura ſit organica, vel inorganica, reſpicere & indicare videntur hi quatuor characteres ſacri: *Non opus habebit ventre, aut eſcis*: non conſtabit *carne & ſanguine*: erit ἀχειροποίητον: & denique ἰσάγγελον. Hi quatuor characteres examinandi ſunt ſigillatim: & quantum quiſque valeat, quid in ſe involvat, quouſque pertingat, diſcernamus.

Quoad primum, de quo ſic loquitur Apoſtolus, *Eſca ventri, & venter eſcis: Deus au-* 1 Cor. 4.
tem & hunc & illas abolebit. Quando verò abo- 13.
lebit? non in hâc vitâ, ergo in futurâ; non in hoc corpore mortali, ergo in corpore glorioſo & immortali. Quòd ſi ventre careat illud corpus, carebit etiam viſceribus, & parenchymatis, aliiſque quibuſcunque infra ventris cavitatem contentis: his verò omnibus ablatis, quale manebit corpus? mutilum, hiulcum & penitùs imperfectum in ratione corporis organici; præterea quæ ſub ventre ſunt partes, vel deerunt, vel aderunt inutiles, de quâ re poſtea; denique crura, tibiæ & pedes, qui inſerviunt ambulationi: eaque peragitur ſuper aliquod immobile, aut pavimentum; nulla porticus aut pergula, motus de loco in locum non erit per modum ambulationis, ſed ut ſe movent Angeli. Hæc igitur inferiora omnia erunt unà abolita, ut nullius uſûs & ſupervacanea.

Præterea, ubi nulla eſt *eſca*, nulla erit *nutritio:* nutritioni autem ſubſerviunt plures facultates & organa; quæ pariter abolenda ſunt unà cum eſcâ. Hujuſmodi ſunt organa guſtûs, manducandi & deglutiendi organa: concoctionis etiam ſanguificationis & diſtributionis. E glandulis etiam non paucæ, quæ nutritioni aut ſecretioni conducunt. Quî ferre poteſt hæc damna corpus organicum? ferre tamen debet illud, quod habituri ſumus corpus, ſi has rationes rectè deduximus. Sepoſitis igitur aut amputatis his partibus, quotquot ſunt, de *carne & ſanguine*, quid porrò ſtatuendum ſit, ſi cum præfatis unà ſint perituri expendamus.

Cùm diſſeruiſſet Apoſtolus de qualitatibus corporum Beatorum, addit in fine ſui ſermo-
1 Cor. 15. 50. nis: *Hoc autem dico, Fratres, quòd caro & ſanguis regnum Dei hæreditare non poſſunt* *: non poſſunt, inquit, eſt aliqua repugnantia, ut videtur, inter ſtatum cœleſtem & conditiones carnis & ſanguinis; proindeque neceſſitas quædam, ut corpus, quod anima induet in cœlis poſt reſurrectionem, ſit ἄναιμον καὶ ἄσαρκον, carne & ſanguine careat.

At, inquies forſan, caro & ſanguis in hoc dicto Apoſtoli non ſunt accipiendi litteraliter, ſed myſticè, aut allegoricè, quatenus denotant opera carnis, vel pravitatem & impuritatem moralem. Reſpondeo primò, hoc gratis dictum eſt: nec gratis tantùm, ſed etiam contra receptam interpretandi regulam, quâ pro-

* Reſurrectionem carnis appellant vulgariter, & Sapientes aliter intelligebant. Vid. Orig. dicta apud Huet. Orig. p. 132. med. τὴν κεκηρυγ. &c. ut inquit Origenes contra Celſum.

prohibemur recedere à litterâ, niſi ad id nos premat neceſſitas, à naturâ rei & materiæ ſubjectæ; hîc autem nulla eſt iſtiuſmodi neceſſitas; quinimo reliqui characteres huic adeo ſunt conſoni & cognati, (quod clariùs patebit in ſequentibus) ut neceſſitas nos premat potiùs ex alterâ parte, retinendi ſcilicet ſenſum litteralem. Denique quæ ſequuntur in eodem verſu ſatis indicant, *carnem & ſanguinem*, hîc *phyſicè*, non *moraliter* accipiendos eſſe: ſequitur enim neque *corruptio incorruptionem*. Corruptio ibi intelligitur *phyſica*; & per φθορὰν vult intelligi Apoſtolus φθαρτὸν, corpus hoc noſtrum corruptibile; & per incorruptionem, ſtatum incorruptibilem. Vide Grot. alioſque.

Sed adhuc forſan ſubterfugere tentabis per alteram viam: diceſque carnem quidem & ſanguinem, tales nempè, quales habemus hodie, non poſſe hæreditare regnum cœlorum; ſed aliud genus carnis & ſanguinis, quale habituri ſumus poſt reſurrectionem, poſſe. At verò, ut tibi reſpondeam, nullibi diſtinguit Apoſtolus hoc modo duo genera carnis & ſanguinis, genus corruptibile & incorruptibile: memorat quidem plura genera carnis, nempè hominum, pecorum, piſcium & volucrum; & ſunt omnes corruptibiles: nec ullibi mentionem facit carnis incorruptibilis, oblatâ licèt occaſione: nullibi, inter alias plures, diſtinctionem illam adhibet, *alia eſt caro corruptibilis, alia incorruptibilis*; ſed econtra, præſumere videtur aut ſupponere, omnem carnem ſanguinemque eſſe corruptibiles: ac proindè inſtituit propoſitionem univerſalem, ſine ullâ limitatione aut diſtinctione, *caro & ſanguis non poſſunt hæreditare regnum Dei.* Hoc eſt, corpus carne & ſanguine conſtans: tantun- ℣. 39.

dem valet *corruptio* in ſecundâ parte verſiculi, ac *caro & ſanguis* in priori: ut & *incorruptio* tantundem ac *regnum Dei*. Cœlum terrâ miſcent, qui corruptibile & incorruptibile hoc modo confundunt. *Sanguis incorruptibilis* id mihi videtur, quod Logici appellant contradictionem in adjecto: ſtamina enim ſanguinis ſunt admodum diſſolubilis texturæ & miſtionis: iiſque diſſolutis, ſequitur corruptio, vel putrefactio. Atque idem dici poteſt de carne, quæ ſanguis, ſimiliſve ſucci, eſt quoddam coagulum. Sed de hâc re infrà plura, cùm de ſanguine Chriſti, & glorioſo ipſius corpore diſceptabitur.

Interea, his ita diſcuſſis, ſatis conſtare mihi videtur dictum illud Apoſtoli, *carnem & ſanguinem* cœli poſſidendi non eſſe capaces, intelligi debere, ſicut effertur, litteraliter & univerſaliter: ac proindè corpora noſtra cœleſtia & incorruptibilia fore, carnis & ſanguinis expertia; omniumque pariter organorum & partium, quæ ex carne aut ſanguine conſtituuntur. Quòd ſi deſideretur non ſanguis modò, ſed tota compages carnea, ſupererit nihil præter ſceleton exſuccum, ornatu aut apparatu corporis organici denudatum.

Hactenus corpora Sanctorum in cœlis non eſſe organica, ex ſacris Litteris probavimus per partes: jam, qui totum corpus reſpiciunt & complectuntur, characteres alios conſulamus: quemadmodum cùm corpus noſtrum
2 Cor. 5. 1. cœleſte dicitur ab Apoſtolo ἀχειροποίητον: & cùm reſpectu corporis illius dicimur ἰσάγγελοι.
Marc. 14. 58. Quoad primum, in illo loco ad Corinthios
Heb. 9. 11. Apoſtolus inſtituit comparationem & antitheſin inter hodiernum corpus, & cœleſte futurum. Quæritur igitur quid ſibi velit, vel

quo-

quomodo ſit reddenda vox illa ἀχειροποίητον: ſi verbatim reddas, *non manu factum*, nulla erit antitheſis, ex illâ notâ, inter corpus, quod habituri ſumus, & hodiernum: hodiernum enim non manibus fit, nec arte humanâ, ſed naſcitur è liquido ſemine, & ex parvâ guttâ creſcit in molem majuſculam, & in admirabilem compagem, vi internâ & quaſi divinâ: nullâ manu admotâ, nullâ cooperante hominum arte. Secundò ſi ἀχειροποίητον, *non artificiale*, quod aliquantò latius videtur: neque hoc modo conſervabis antitheſin, aut diſtinctionem ab hodierno corpore: quod pariter eſt *non artificiale*, ſeu naturale, tam in ortu, quàm incremento. Sed alio quidem reſpectu & ratione habet ſpeciem corporis artificialis, vel mechanicè conſtrui hodiernum corpus, nempè quod ex multifariis partibus diviſæ materiæ, aptè & articulatim conjunctis, aut coagmentatis, componatur: hâc ratione conſtituit fabricam mechanicam, vel organicam, & dici poteſt χειροποίητον, atque eodem modo, & ſecundùm hanc eandem analogiam ἀχειροποίητον tantundem valet ac *inorganicum*: quâ interpretatione conſervatur antitheſis inter illa duo genera corporum, hodiernum & cœleſte: & Beatorum corpus eſſe inorganicum arguitur. Dicta autem antitheſis licèt non exprimatur utrinque in hoc loco Apoſtoli, alibi tamen utraque pars oppoſitionis vel comparationis exprimitur: ut in dicto Chriſti apud Marcum, cap. 14. 58. ναὸς χειροποίητος τῷ ἀχειροποιήτῳ opponitur: & utrumque intelligit Chriſtus de ſuo corpore, atque hodiernum, χειροποίητον, alterum ἀχειροποίητον nuncupat: in quâ comparatione dicta antitheſis vix alio modo explicari poteſt, quàm quo ſuperiùs

periùs illam explicuimus. Denique hanc explicationem confirmat Apoſtolus ad Hebræos, cap. 9. ubi ſimilitudinem tabernaculi, ad quod hîc alludit tacitè, pluribus proſequitur: & quemadmodum Chriſtus Templum, ita Apoſtolus Tabernaculum vel Sanctuarium appellat χειροποίητον, (℣. 24.) cui reſpondet corpus noſtrum terreſtre. Dein corpus Chriſti in cœlis ὀ χειροποίητον appellat, (℣. 11.) additque per modum expoſitionis, τουτέστιν, ὀ ταύτης τῆς κτίσεως, *hoc eſt, non hujuſce conſtructionis*, aut *fabricæ*, ſed alterius formæ ab hoc corpore terreſtri & organico. Sed de hâc voce ſatis, & de hoc charactere ſatis.

Ultimus character deſumitur à paritate Beatorum in cœlo cum Angelis. Chriſtus dicit ad Sadducæos, * *filios reſurrectionis fore* ἰσαγγέλους, *ſimiles Angelis*: quod quidem adſpectu primo reſpicit nuptias & concubitum, aliis tamen non excluſis. Imò, eâ occaſione, ſententiam magis generalem Chriſtus edidiſſe videtur, quâ paritas filiorum reſurrectionis cum Angelis ad plura poſſit, & debeat, extendi: & ad plura quidem extenditur à ſancto Luca, qui hoc dictum Chriſti ita profert: *Qui verò* (Luc. 20. 35. 36.) *digni habiti fuerint, qui ſæculum illud conſequantur & reſurrectionem ex mortuis, neque ducunt uxores, neque nuptum dantur; nec enim mori*

* Filii reſurrectionis ſunt filii Dei, inquit Chriſtus Luc. 20. 36. בְּנֵי אֱלוֹהִים, ut nuncupantur Angeli: non neſcio dictionem illam *filios Dei* Sanctis in hâc vitâ aliquatenus congruere, quatenus nimirum ſpiritum adoptionis receperunt, atque ſpem certam futuræ hæreditatis & gloriæ: ſed cùm vitam futuram reſpicit, denotare mihi videtur ſtatum Angelicum, ſecundùm dictum Chriſti in hoc loco, & alibi, Matth. 5. 9. Joh. 1. 12.

mori poſſunt amplius, pares enim ſunt Angelis, ὔτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται, ἰσάγγελοι γάρ εἰσι. Ex his verbis primò conſtare mihi videtur, Angelos habere corpora; dein nos talia habituros eſſe corpora qualia habent Angeli *; ac proinde inorganica. Quoad primum, ſi paritas illa Beatorum cum Angelis conſiſtit tantùm in parte ſpirituali utrinque, non in corporibus: tum corpora noſtra, poſt reſurrectionem, poſſunt eſſe mortalia, non obſtante hâc paritate: Chriſtus autem dicit, propter hanc paritatem nos ampliùs mori non poſſe: oportet igitur corpora utriuſque, ſive partem corporalem, reſpiciat hæc paritas: morimur enim, ſeu mortales ſumus, ratione corporis tantùm, ſive in hâc vitâ, ſive in quâvis aliâ. Præterea hæc immortalitas & paritas cum Angelis, de quibus loquitur Chriſtus, ſunt privilegia reſurrectionis, vel nobis accedunt poſt reſurrectionem: at immortalitas animæ ſemper fuit; & quæ nobis venit per & poſt reſurrectionem, eſt immortalitas corporis. Hoc igitur reſpectu futuri ſumus pares Angelis: denique ſimiles eſſemus Angelis potiùs ante reſur-

* Hoc apertè aſſeruit S. Auguſtinus: talia, inquit, erunt corpora noſtra poſt reſurrectionem, *qualia ſunt Angelorum corpora*, in Pſalm. LXXXV. ad illa verba, *Eruiſti animam meam ex inferno inferiori*, & in Pſalm. 145. non procul ab initio, corpus noſtrum cœleſte appellat *corpus Angelicum*. Tertullianus, ſuo modo, appellat *carnem angeliſicatam*, de reſur. carn. c. 26. & *demutationem in ſubſtantiam Angelicam*, lib. 3. contra Marc. c. ult. Lactantius *transformationem in ſimilitudinem Angelorum*, lib. 7. c. 26. Conſule, cùm vacat, plura loca Auguſtini, ubi eundem prodit ſenſum: ut Epiſt. 3. ad Fortunatian. Gen. ad Lit. lib. 12. c. 35. dein lib. 2. c. 17. & lib. 3. c. 10. de corporibus Angelorum lapſorum & non lapſorum: aliaque conſimilia.

ſurrectionem quàm poſt, ſi Angeli non habent corpora *.

Angelos non eſſe ſubſtantias ſpirituales, ſed veſtiri corporibus ſui generis & ordinis, id præterea demonſtrare mihi videtur, quòd conſtituturi ſint comitatum & ſatellitium Chriſti in ſuo adventu glorioſo: oportet igitur ut
Matth. 25. 31. ſint viſibiles, & corporibus induti; iiſque
2 Theſſ. 1. 7. nobilioris ordinis, ut cœleſtis illius pompæ majeſtatem & magnificentiam augeant & expleant. Nec ſuſtinebis, opinor, dicere, habituros quidem corpora tunc temporis, ſed mutuatitia, vel facta ex aëre, pro re natâ, diſſipanda iterum, aut deponenda, ubi finitum fuerit ſpectaculum. Haud patieris, inquam, hoc dici: Chriſtum quidem rediturum eſſe comitatiſſimum, ſed phantaſmatibus, fugitivis umbris millies mille, & inanibus viſis; & hujuſmodi larvatos Angelos ſolium Dei in cœlis circumdare. Porro, cùm dici-
2 Cor. 11. 14. tur in ſacris Litteris, *Satanam ſe transformare quandoque in Angelum lucis*: illa metamorphoſis ſupponit Angelum lucis habere formam aliquam externam, aliquam ſpeciem viſibilem, quâ dignoſcitur & diſtinguitur: id verò quicquid ſit, habere non poſſunt abſque omni corpore: & quoad malos Angelos in genere, cùm ſint capaces pœnæ & cruciatûs per ignem
Matth. 25. 41. corporeum, eoque deſtinati, exinde patet hos Spiritus degeneres ſua habere qualiacunque corpora. Dein ex alterâ parte, Sanctis & Beatis nihil ſocietatis aut commercii intercedere poteſt cum bonis Angelis, niſi hi, perin-

* De hâc re vid. Huet. Orig. lib. 2. 435. 5. §. 2. 9. p. 71.

perinde ac illi, ſint aliquo modo viſibiles & incorporati.

Denique, ut hoc addam, ecquis ſanæ mentis, atque operum Dei æquus æſtimator, rem ſecum reputans, credere poteſt bonâ fide ex animo, regiones cœleſtes & æthereas, quantas quantas, vacuas eſſe omni creaturâ intelligente, viſibili, omni animali ratione prædito, præter pauculas animas humanas? Quantas oportet fingere in rerum naturâ ſolitudines & eremos? ad quas tamen ſuis incolis replendas, Deo optimo maximo, rerum Conditori, nec potentia defuit, nec bonitas: quòd ſi nobiſcum ſtatuas, Angelos habere corpora ſui generis & ordinis; non quidem organica, (quid Angelis enim cum oſſibus, artubus, Luc. 2. viſceribus, aqualiculo, aut membrorum com- 39. page?) ſed lucida & ætherea; quemadmodum Pſ. 104. è Patribus non pauci ſtatuerunt, ut alibi di- 4. ctum eſt: atque his corporibus Angelicis no- Archeol. ſtra fore ſimilia ſi concedas *: ex hâc hypo- Philoſ. theſi Deo univerſitatis Opifici conſtabit l. 2. c. 8. ſuus honos, cœlo ſuus apparatus, & illuſtrium incolarum exercitus; nobis denique cum Angelis vitæ ſocietas; iiſque par & cognata, corporis animique indoles & immortalitas.

Hactenus quæſtionis ab Apoſtolo propoſitæ, ποίῳ σώματι ἔρχονται, reſpondimus parti primæ, quæ formam corporis noſtri immortalis reſpicit; ſequitur pars altera, quæ materiam ejuſdem, & materiæ qualitates complectitur. Diſ-

* Angeli autem vehiculo lucido veſtitos ſeſe exhibere ſolent: vid. loca apud Gerhard. Tom. ix. p. 659. ante med. & cùm dicuntur à S. Judâ τὸ ἴδιον οἰκητήριον, proprium domicilium, dereliquiſſe, (℣. 6.) vel corpus eorum denotat, vel locum corporeum.

Diſquirendum hîc igitur, quali gaudebimus in cœlo corpore, concreto, craſſo, hodierno ſimili; vel levi, raro, tenui, liquido, inſtar lucis, aut ætheris, aut materiæ cœlo cognatæ? In hâc parte quæſtionis excutiendâ, eâdem quâ priùs uſi methodo, per characteres ſacros, vel indices in ſacris Litteris fundatos, progrediemur. Dicitur autem ab Apoſtolo *Paulo* corpus Beatorum *cœleſte*, *ſpirituale*, *potens*, *glorioſum*, & *glorioſo Chriſti corpori conforme*. Cùm dicitur *cœleſte* notat id materiam, ex quâ componitur: quemadmodum enim hodiernum corpus conſtat ex materiâ terreſtri, ita corpus, quod cœleſte dicitur, ex materiâ cœleſti conſtabit: vel ſicut corpus Adami compactum fuit ex pulvere vel limo terreſtri, ita ex adverſo, corpora filiorum Dei in reſurrectione ad imaginem Chriſti, ex materiâ cœleſti, vel conſimiliter modificatâ, conſti-
1 Cor. 15. 47. 48. & 2 Cor. 5. 1. 2. tuentur: Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκὸς, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, Κύριος ἐξ οὐρανοῦ· οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοὶ, καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι, &c. reſpectu corporis in hâc vitâ, aſſimilamur Adamo; & reſpectu corporis in futurâ, aſſimilamur Chriſto. Quod ſi eaſdem qualitates aut modificationes cum materiâ cœleſti habiturum ſit corpus noſtrum cœleſte, ſupereſt tantùm quærendum, qualis ſit materia cœlorum, vel qualiter modificata? Reſpondeo, non eſt dura, aut ſolida, inſtar vitri, cryſtalli, aut glaciei, ut è Veteribus nonnulli ſomniabant; ſed eſt puriſſima & tenuiſſima, ſicut aër, aut æther: hujuſmodi proindè erit corpus noſtrum cœleſte.

Secundò dicitur *ſpirituale*; τὸ πνευματικὸν, aut πνεῦμα, vel notat aliquid expers omnis materiæ: quo ſignificatu nulli corpori qualicunque congruit:

gruit: vel materiam aliquam levem & tenuem; inſtar venti, halitûs, aut aëris: quo ſenſu etiam רוח apud Hebræos uſurpatur, & *ſpiritus* apud Latinos: ut cùm tenuiores ſanguinis noſtri partes aut particulæ nuncupantur *ſpiritus*: ſive animales, ſive vitales: neque aliter accipienda mihi videtur illa vox, cùm corpus noſtrum cœleſte dicitur *ſpirituale*; modò illud ex conſequenti adjicias, corpus illud eſſe magis vivificum quàm hoc mortale; hominemque tunc factum εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν, vim habere conſervandi ſuum corpus ſine cibo, potu, ſomno, aliiſque; quibus ſemper indiget *Adami* corpus ψυχικὸν, ſeu animale.

Tertiò, dicitur *potens* & actuoſum: σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, cadaver, ſine vi aut motu; v. 13.
ἐγείρεται ἐν δυνάμει. Potentia corporis conſiſtit in motu, aut in vi movendi ſeipſum, & alia: quod facilè & celeriter ſe movet de loco in locum, dicitur agile: & ſi præterea vim habeat movendi alia corpora, eò potentius habetur. Notandum verò, corpus, cujus partes ſunt in quiete, & cohærent aliæ aliis, nullam in ſe habere vim movendi ſeipſum: motus enim inter corpora non producitur niſi à motu, vel à corpore moto. Proinde, ut corpus ſit agile, neceſſe eſt ut partes ipſius ſint in motu: ut in aëre, vento, flammâ, & luce. Corpora quidem dura & cohærentia, quæ ſe flecti patiuntur, & dicuntur elaſtica, reſiliunt, & ſe reſtituunt in ſitum priſtinum; idque magnâ vi: ſed vis movens non provenit à corpore duro, ſed ab aliâ materiâ, ſubtili & mobili, intra illud corpus incluſâ. Præterea, in machinis ex materiâ firmâ durâve, & ex aliâ fluidâ aut volatili compoſitis, partes ſolidæ impelli poſſunt à parte ſpirituoſâ, &

 totum

totum compoſitum ſimul moveri, aut aliquam ipſius partem; ut in motu corporis noſtri, aut membrorum, videre eſt: quòd ſi nulla ſit materia mobilis, aut inquies; nec propria, nec aliena, intra corpus durum, manet in ſe immobile, & non niſi vi externâ moveri poteſt.

Hæc ſi rectè à nobis dicta & conſtituta ſunt, ut corpus noſtrum in cœlis ſit agile & actuoſum, debet conſtare ex materiâ, non inerti & torpidâ, qualis eſt materia corporum concretorum; ſed levi, vividâ & volatili; ut, eâ ratione, obſequioſa mentis imperio, facilè feratur in quaslibet partes; alia corpora pervadat, rareſiat, aut condenſetur, pro arbitrio. Denique vis unita partium aut particularum, quibus conſtat hujuſmodi corpus, erit fortiſſima: & ſi omnes eâdem vi & in eundem terminum dirigantur, obvia quæque, inſtar venti aut fulguris, penetrabunt, aut proſternent.

Neque mirari licet, ut illud adjiciam, penes animam eſſe hujuſce ſui corporis ſpiritualis partes, quomodocunque libet, moderari & dirigere: cùm etiam in hoc craſſo hodierno corpore, ſpiritus & tenuiores ſuccos mandet, huc illuc, in nervos & muſculos, pro ſuo voluntatis imperio: & cùm totum illud corpus πνευματικὸν nil aliud ſit quàm congeries ſpirituum & nobiliſſimæ materiæ, rationi conſentaneum eſt, jus plenum in tali imperio corpus impellendi, retinendi, aut quaquaverſùm determinandi ipſius partes, animæ glorificatæ concedere.

Sequitur character quartus, quo corpus Beatorum dicitur *glorioſum*: vox illa denotat aliquid majus pulchritudine, aut partium proportione, nempe lucem aliquam, aut fulgorem:

goretn: neque aliâ ferè ratione, materia vel corpus, pulchrum licèt, apparere poteſt *glorioſum*, niſi lumine & radiis illuſtretur. Præterea vox illa δόξα, *gloria*, in ſacris Litteris, cùm de corporibus naturalibus prædicatur, aut etiam de manifeſtationibus divinis, vel angelicis, aliquid lucidum & illuſtre ferè ſemper connotat; ut ſtatim patebit ampliùs. Interea vides in hoc ipſo capite memorari gloriam ſtellarum; (quæ in luce poſita eſt) idque ut explicetur gloria corporum noſtrorum cœleſtium. Denique Propheta *Daniel*, de ſtatu Juſtorum poſt reſurrectionem verba faciens, ad eum exhibendum, eodem uſus eſt exemplo ſtellarum, fortiuſque applicat: *Multi*, inquit, *ex dormientibus in pulvere terræ expergiſcentur: hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemtum æternum: & intelligentes ſplendebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad juſtitiam erudiunt multos, ut ſtellæ in ſempiterna ſæcula.* Eundem ſtatum & tempus, eandemque gloriam deſignavit Chriſtus, cùm dixit; *Tunc Juſti effulgebunt ut ſol in regno Patris ſui.* A Prophetâ, Chriſto & Apoſtolo, in aperto eſt eandem gloriam deſcribi: illamque porrò gloriam eſſe lucis & ſplendoris participationem.

℣. 40. 41. 42.

Dan. 12 2. 3.

Matth. 13. 43.

Sed quæri hîc poteſt, an lux illa & ſplendor inhæreant corporibus glorificatis, vel foris adveniant, & reflectantur tantùm, aut tranſmittantur; ut in gemmis, aut metallis politis, aliiſque corporibus duris. Hoc utique à datis exemplis ſolis & ſtellarum decidi poſſe videtur: utcunque id pleniùs excutiemus in ſequenti charactere; quo corpus noſtrum in cœlis dicitur conforme glorioſo Chriſti corpori. Interea id ratum fixumque maneat,

corpora Beatorum eſſe aliquo modo lucida & fulgida, atque eo modo glorioſa.

Phil. 3.21. 1 Cor. 15.48. 49. Succedit tandem character ille ultimus & illuſtriſſimus *de conformitate corporis noſtri cœleſtis ad glorioſum Chriſti corpus*. Hæc nota priorem confirmat; & præterea indicat lucem illam inhærere vel inhabitare Sanctorum corpora in cœlis, & ab interno manare fonte & principio: Chriſtus enim, dum in terris eſſet, ſe totum lucidum reddidit in ſuâ transfiguratione: non lumen aliunde illapſum reflectendo, ſed ex ſeipſo virtutem illam emiſit, quâ corpus, vultum & veſtitum, gloriâ imbuit, luce inundavit & immerſit: ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς· *Fulſit facies ejus ut ſol: veſtimenta autem ejus candicabant ut lux*. Sic ait Evangeliſta. (Matth. 17:2.)

Dein, poſt ſuam reſurrectionem, aliâ atque aliâ formâ comparuit, (Marc. 16. 12. Luc. 24. 16. Joh. 20. 15. & 21. 5.) ſe viſibilem aut inviſibilem præſtitit, pro arbitrio, Luc. 24. 31. clauſiſque foribus, bis ingreſſus eſt ædes, ubi erant Diſcipuli, Joh. 20. 19. & 26. Et tamen ſe præbebat oſſeum & carneum ſuis Diſcipulis, ut, iis dubitantibus, fidem faceret ſuæ reſurrectionis. * Quibus indiciis ſatis oſten-

* Clem. Alexandrin. Strom. 6. p. 649. ἔφαγεν γὰρ οὐ διὰ τὸ σῶμα, &c. *comedebat enim non propter corpus*, quod ſanctâ virtute continebatur: ſed ne iis qui cum eo verſabantur, in mentem veniret de eo aliter ſentire; ſicut certè poſtea quidam ſuſpicati ſunt, eum apparuiſſe ut viſum & phantaſma, *Origen. apud Hieron. in Proœm. ad lib.* 18. in Iſa. comedit poſt reſurrectionem ſuam, & bibit, & veſtitus apparuit, tangendum ſe præbuit, ut dubitantibus Apoſtolis fidem faceret reſurrectionis: ſed tamen non diſſimulat figuram aërii corporis

oſtendit, ſe corpus ſuum in tenue & volatile reſolvere, aut in concretum craſſumve recolligere potuiſſe.

Denique cùm adſcendit in cœlum, more alitis Angeli, quale fuit ipſius corpus, aut vehiculum? erat leve & mobile inſtar currûs ignei, quo vectus olim Elias, cœlum vivus adiit: pariter cùm Chriſtus poſtea viſus eſt à ſancto Johanne in Patmo, *Oculi erant ut flamma ignis, pedeſque ſimiles chalcolibano, velut in fornace ardentes*: ut antea fuerat à Daniele viſus Filius hominis. Denique rediturus eſt tandem in eâdem formâ glorioſâ, lucidâ, flammeâ: aliter habitantibus terram haud viſibilis eſſet in alto æthere, nocte dieque: quin etiam *illa gloria Patris*, quâcum appariturus dicitur, eſt ipſiſſima hæc forma lucida: pro- Apoc. 1. 14 15. Dan. 10. 5. 6.

ut

ris & ſpiritualis: clauſis enim ingreditur oſtiis, & in fractione panis ex oculis evaneſcit. Pariter Damaſcenus hoc eum feciſſe ait, *οὐ νόμῳ φύσεως, οἰκονομίας δὲ τρόπῳ τὸ ἀληθὲς πιςούμενος τῆς ἀναςάσεως, de Orthod. fid.* lib. 4. c. 1.

Citantur præterea in hunc ſenſum *Theophyl.* in cap. 24. Lucæ, & Beda in cap. 20. *Johan. apud Gerhard.* Tom. IX. p. 672. med: *Chryſoſt. Hom.* 87. *cod. Gr. in Johan. ἄξιον δὲ διαπορῆσαι, πῶς*, &c. Dignum autem dubitatione, quomodo corpus incorruptibile formam clavorum acceperit, & mortali manu tangi potuerit: ſed hoc te non perturbet: *hoc enim permiſſionis fuit*; (vel condeſcenſionis *συγκαταβάσεως*) corpus enim tam tenue & leve ut clauſis januis ingrederetur, omni craſſitudine carebat: ſed ut reſurrectio crederetur, talem ſe exhibuit. *S. Auguſt. de Civ. Dei*, lib. 22. cap. 19. Claritas in Chriſti corpore, cùm reſurrexit, ab oculis Diſcipulorum potiùs abſcondita fuiſſe, quàm defuiſſe, credenda eſt; non enim eam ferret humanus atque infirmus adſpectus, quando ille ita à ſuis deberet attendi ut poſſet cognoſci; *noluit ſe tangi*, Joh. 20. 17. *quod non eſſet in ſtatu* tangibili aut palpabili, ut antea: jam redux à mortuis & adſcenſurus ad Patrem.

Dan. 7. 9. 10. ut Pater, vel *Antiquus dierum*, ab eodem Prophetâ deſcribitur, cum apparatu flammanti & luminoſo.

Atque ut hæc finiam adjicere libet, gloriam Dei, quæ dicitur ab Hebræis שכינה *ſchechinah*, & eſt præſentia Dei majeſtativa, habere ſemper ſpeciem lucis, flammæ, aut candentis nubis: ut in itinere ex Ægypto, & in Sancto Sanctorum. Eademque res, quæ dicitur *gloria Dei*, dicitur etiam nubes, vel nubes lucida, Num. 12. 5. & 16. 19. 42. Matth. 17. 5. cum 2. Pet. 1. 17. multiſque aliis in locis, in utroque Fœdere, patet, gloriam Dei, vel glorioſam ipſius præſentiam, materiâ aliquâ lucidâ, flammeâ, aut candenti exhiberi: erat autem hujus gloriæ divinæ, hujuſce *ſchechinah*, eximium habitaculum corpus Chriſti, & quaſi Sanctum Sanctorum, in quo hæc gloria clariùs elucebat: ad quod etiam ſæpiùs alludi ſolet ab Auctoribus ſacris, Joh. 1. 14. Heb. 9. 11. Apoc. 21. 3.

His ita expoſitis, ſtatuendum eſſe videtur, corpus Chriſti glorioſum, quod in cœlis gerit, eſſe inſtar flammæ, ætheris, aut lucis liquidæ; ac proinde corpus noſtrum cœleſte non diſſimilis fore materiæ, quandoquidem eidem futurum eſt conforme: & revera, ſi * rationem & Philoſophiam conſulas, aliud genus materiæ vix poteſt ſubſiſtere, aut ſe ſuſtinere, in cœlis & regionibus æthereis, ubi omnia ſunt liquida, omnia tenuiſſima. Denique cùm in cenſu & ordine corporum, aut in naturâ materiatâ, nihil novimus glorioſius luce & flammâ; ex iis conſtare corpus

* Vid. Origen. cont. Celſum, lib. 3. m. p. 136.

pus Chriſti glorioſum; noſtrumque pro ſuo modulo, donec quid præſtantius exſtiterit, æquum eſt ut judicemus.

Non alienum eſt à ratione, aut ſacris Litteris, forſan dices, gloriam corporis Chriſti in cœlis hoc modo exponere; niſi obſtaret recepta doctrina de *carne & ſanguine* Chriſti, etiam in ſuo corpore cœleſti remanentibus. Reſpondeo, aliud atque aliud ſenſiſſe Patres, aut dubios hæſiſſe, in hoc argumento de carne & ſanguine cœleſtis Chriſti corporis: negant, ut noſti, omnes Origeniſtæ, atque multò aliter philoſophantur. Præterea Patribus ſecundæ Synodi Nicænæ, inter alias definitiones & capita * Concilii Conſtantinopolitani, (quod dicitur Iconoclaſtarum) quæ publicè relicta approbârunt †, illud erat unum, Chriſtum cum Patre jam ſedere, & tandem huc rediturum, οὐκ ἔτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, *Non ampliùs quidem carnem, nec tamen corpore vacantem:* nempè ſubtili & ſine craſſitie: ſequitur enim, *ut ab his, à quibus compunctus eſt, videatur: & maneat Deus extra craſſitiem carnis.* Quid his apertius? Notandum

* Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν Κύριον, &c. Si quis non confeſſus fuerit Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, poſt aſſumtionem animæ rationalis & intellectualis carnis, ſimul ſedere cum Deo Patre, atque ita quoque rurſus venturum cum paternâ majeſtate, judicaturum vivos & mortuos, non ampliùs quidem carnem, neque incorporeum tamen: ut videatur ab iis à quibus compunctus eſt, & maneat Deus extra craſſitudinem carnis, anathema ſit.

† Μέχρι τούτων εὐγνωμόνησεν, &c. Hucuſque rectè ſentiunt, & Patrum traditionibus convenienter dicunt; imò potiùs tanquam propria dogmata aſſerentes, ſibi laudem & gloriam vendicant: *ita loquuntur ore Epiphanii, Labbe Conc. Nic.* 2. *Act.* 6. *Tom.* VI. *p.* 541.

dum etiam, hæc verba, οὐκ ἔτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, quæ ad cauſam noſtram proximè ſpectant, ipſiſſima eſſe Gregorii Nazianzeni verba, de eâdem tractantis materiâ: nempè in Orat. 40. verſus finem hæc habet de Chriſto: καὶ ἀναστάντα τριήμερον ἀνεληλυθέναι, &c. *Tertio demum die ad vitam rediiſſe, atque in cælos adſcendiſſe: ac denique glorioſum & illuſtrem rediturum, ut de vivis & mortuis judicium ferat,* οὐκ ἔτι μὲν σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, *non ampliùs quidem carnem, nec tamen vacantem corpore, ſed auguſtius diviniuſque corpus habentem: qualeque ipſe ſolus novit; ut & ab his, à quibus punctus eſt, videatur, & Deus omnis molis & craſſitiei expers maneat.*

Fruſtra laborant Doctores Pontificii, ut hæc verba, οὐκ ἔτι σάρκα, ad ſenſum metaphoricùm, vel aliquo modo figuratum detorqueant: ad ſignificandum nempè, non ſubſtantiam carnis, ſed ipſius affectiones & infirmitates.

Ea verò quæ ſequuntur verba, tam in dictis Conciliis quàm in Greg. Nazianzeno; illic, *ut maneat Deus extra craſſitudinem carnis:* in altero, *ut Deus molis omnis & craſſitiei expers maneat.* Hæc, inquam, verba planè indicant, σάρκα, *carnem*, hîc accipi phyſicè & ſecundùm naturam ſuam ſpecificam; quatenus opponitur materiæ tenui & liquidæ: atque eo ſenſu negari carnem de corpore Chriſti in cœlo; ſuffragiis & conſenſu, ut vides, duorum Conciliorum.

Denique, dixi nonnullos è Patribus dubios eſſe in hoc capite; idque notiſſimum eſt ex reſponſo ſancti Auguſtini ad Conſentium, qui hanc illi propoſuerat quæſtionem, *utrum nunc corpus Domini oſſa & ſanguinem habeat, aut reliqua carnis lineamenta?* Cui quæſito cùm gene-

generaliter & ex parte reſpondiſſet Auguſtinus, ſubdit: *Fides adſit, & nulla quæſtio remanebit: niſi fortè de ſanguine requirendum eſt: quia cùm dixiſſet, palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, non addidit ſanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere; & de compendio, ſi placet, finita eſt quæſtio: fortaſſis enim acceptâ occaſione ſanguinis, urgebit nos moleſtior perſcrutator, & dicet, ſi ſanguis, cur non & pituita? cur non & fel flavum & fel nigrum? quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari etiam Medicinæ diſciplina teſtatur: ſed quodlibet quiſque addat, corruptionem addere caveat, ne ſuæ fidei ſanitatem caſtitatemque corrumpat.* Epiſt. 146.

Vides hìc cautum dubiumque hærere ſanctum Auguſtinum; & docilem, ſed ancipitem, Conſentium: nonnulli quidem audentiùs craſſiùſque loquuntur de glorioſo Chriſti corpore: non diffiteor; ſed aliis in alios impræſentiarum libratis, pergamus, ſi placet, in argumento. Quicquid enim ſtatuerint, ſive Concilia, ſive Patres, cedendum eſt ſacris Litteris & rationi.

Secundò igitur dico, vel ex dictis repeto, *carnem & ſanguinem*, ſecundùm Apoſtolum, *hæreditare non poſſe regnum Dei.* Hæc verba ſi litteraliter accipiantur, & ſignificatu proprio, κυριολεκτῶς, res confecta eſt: ita verò accipi debere hoc in loco, ſecundùm receptas interpretandi leges, ſatis, ni fallar, ſuprà demonſtravimus. 1 Cor. 15. 50.

Tertiò denique, rationi repugnat & rerum naturæ, ut caro & ſanguis ſint incorruptibiles: quale nunc eſt corpus Chriſti, & erit olim corpus noſtrum in cœlis. Sed reſpondebis forſan, non eſſe quidem incorruptibiles,

ſuâ naturâ, carnem & ſanguinem; ſed reddi poſſe incorruptibiles, manente, ſalvâque eorum naturâ ſpecificâ. Hoc eſt quod nego: in hâc parte diſſentimur: & nè dolus lateat in generalibus, age, ſi placet, rem paucis aporiamus, ut de ſtatu quæſtionis manifeſtiùs conſtet. Quodlibet genus corporum habet ſuas proprietates: quarum nonnullæ ſunt accidentales & mutabiles; aliæ eſſentiales & immutabiles: quibus nempe abolitis aut immutatis, materia illa deſinet eſſe corpus ejuſdem generis & naturæ, cujus erat antea, tranſitque in aliam claſſem aut ordinem corporum. Exempli gratiâ, cùm herbæ, quas comedimus, convertuntur in ſanguinem & carnem; non ſunt (licet eadem maneat materia) ampliùs herbæ, ſed caro & ſanguis; alterius planè generis & naturæ. Corpora pariter, cùm caro & ſanguis viciſſim convertuntur in herbas & gramina, quod utique non rarò fit, cùm humus pingueſcit ſanguine & cadaveribus: ita converſi deſinunt eſſe caro & ſanguis. Cùm Chriſtus in nuptiis Canæ vertit aquam in vinum, manſit eadem materia, ſed aliter modificata: & propter novas illas modificationes nomen & naturam aquæ perdidit.

Dic igitur, ſi placet, & ne nos ludas, quæſo, verbis: quam mutationem fieri velis in partibus & particulis ſanguinis & carnis, ut ex materiâ corruptibili fiant incorruptibiles? ſalvâ naturâ carnis & ſanguinis: vel ſi id tibi potius fuerit, dic quas proprietates aut conditiones carnis & ſanguinis eſſentiales eſſe velis & inſeparabiles: quibus nempè conſervatis, manent ſemper caro & ſanguis; iiſdemque ablatis, pereunt, vel in aliud genus corporum tranſeunt. Si hæc te neſcire dixeris, te neſci-

neſcire fateris, an id fieri poſſit, quod factum aſſeris: quod temerarii & præcipitis eſſe videtur. Sed, age, experiamur adhuc ſi alio modo in apricum proferre latentem veritatem licuerit. Dic, ſi placet, ex quibus principiis aut ſtaminibus conſtet ſanguis. Nôſti, quæ apud omnes ferè recipiuntur ſanguinis principia: nempè ſal, ſulphur, ſpiritus, aqua, terra: ſive verò hæc ſumſeris, ſive alia, mihi perindè eſt, modò ſint nota, determinata & terreſtria: his interim poſitis, quæro, velíſne has partes, hæc principia manere in tuo ſanguine cœleſti: putaſne corpus Chriſti in cœlis compoſitum eſſe ex ſale, ſulphure, aquâ & terrâ? niſi hæc retineat ſtamina & principia fundamentalia, ſanguis tuus cœleſtis non erit ſanguis, niſi æquivocè & καταχρηστικῶς: neque enim ſubſtantiam ſanguinis habebit: & hæc ſi retineat, non erit corpus cœleſte & incorruptibile.

Notandum enim, poſitâ hâc materiâ ſanguinis, ipſius formam conſtituendam eſſe in debitâ miſtione & texturâ harum partium, aut principiorum. Sed quamcunque miſtionem aut texturam finxeris, erit diſſolubilis: imò diſſolvetur & diſſipabitur, ut lignum aut ſtipula in igne, à materiâ cœleſti, circumfuſâ & intercurrente: poteſt quidem conſervari potentiâ divinâ incorruptus, ut etiam ſanguis hodiernus, ut puerorum corpora in fornace Babylonicâ: ſed erit uſque ſuâ naturâ corruptibilis, modò iiſdem conſtet elementis, quomodocunque miſtis, quibus ſanguis noſter conſtituitur.

Quod verò de *ſanguine* diximus, idem de *carne*, ſervatâ proportione, dici poteſt; neque opus eſt eadem hîc fila retexere, aut con-

ſimilem

ſimilem analyſin inſtituere; ſatis eſt obſervemus: ſi mollities & humiditas maneat, manebit etiam corruptibilitas. Quòd ſi fiat dura & ſicca, naturam induet lapidis, aut vitri: aut ſaltem erit inſtar Mumiæ, in Arabicis aut Ægyptiacis arenis exſiccatæ & induratæ. Hæc autem cùm aliena ſint tam à ratione quàm à fide, non operæ eſt ulteriùs proſequi.

Interea dictorum in hoc argumento hæc ſumma eſt & concluſio. corpus Chriſti glorioſum in cœlis non conſtare compage aliquâ oſſium, carnis, & ſanguinis, cæteriſve humoribus aut viſceribus terreſtris & hodierni corporis; ſed præſtantioris eſſe materiæ, aliûs indolis, puritatis & perfectionis: ut verbo dicam, conſtat ex materiâ penitùs cœleſti, tam quoad ſubſtantiam, quàm accidentia. Denique gloria hujus corporis cœleſtis, externa & viſibilis, in eo propriè conſiſtit, quod ſit luminoſum, atque ſuis radiis illuſtre: *ſuis*, inquam, radiis, non mutuatitio lumine, tranſmiſſo, aut reflexo, ſed innato & vivo; inſtar fontis vivæ aquæ: atque hujus illuſtris gloriæ Chriſtus è cœlo ſpecimen dedit cùm Saulum allocutus eſt, & emiſſis radiis, quaſi fulgure, occœcavit & proſtravit, Act. 9. 3. περιέστραψεν αὐτὸν, inquit Evangeliſta, φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ· Καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, &c. Lumen ſpargebat vel effundebat corpus Chriſti glorioſum, luce ſolis meridianâ clarius & fortius. Confer Act. 9. 17. 27. cum Act. 22. 6. & 26. 13.

Hic mihi videtur habitus ſtatuſque proprius glorioſi corporis Chriſti: his tamen non obſtantibus, facilè concedemus penes eſſe Chriſtum, ſemperque fuiſſe, in quamcunque voluerit formam, & quodcunque temperamentum, corpus ſuum, vel partem corporis, tranſmutare.

tate. Dum in terris ageret, obambulavit undis, & non ceſſêre levi corpori: per quadraginta dies ἄσιτος καὶ ἄποτος permanſit: poteratque corpus ſuum ἀπαθὲς reddere: reddidit utique rarum denſum; grave, leve; lucidum, opacum; viſibile, inviſibile; pro ſuo beneplacito: multò magis nunc potens eſt ſui corporis in cœlis; & materiam ſequacem in ſanguinem aut quemlibet ſuccum, in carnem aut quamlibet concretionem, pro arbitrio poteſt convertere. Proindè eâ de re diſceptatur, nec de potentiâ Chriſti, aut in elementa externa, aut in ſuum corpus; ſed de ſtatu ipſius proprio, & de formâ illâ, quæ dicitur *glorioſa & cœleſtis:* hæc, inquam, non eſt oſſea, carnea, aut ſanguinea, ſed liquidæ lucis & ſtellantis auræ congeries; prout dignitati ſuæ divinæ, & regionibus æthereis, ubi reſidet Chriſtus, eſt maximè conſentaneum.

Hæc dicta ſunt, quâ potui brevitate & perſpicuitate, de materiâ & formâ corporis Chriſti in cœlis; atque etiam corporis noſtri, eidem per vim ſuam divinam conformandi: horum utrumque deprehendimus, facto examine, *inorganicum & inconcretum:* at licèt hoc examen, per characteres & indices è ſacris Litteris depromtos, exactoſque ad rerum naturam, inſtitutum fuerit, adeò tamen aſſueti ſumus corporibus craſſis, ex carne & oſſibus, & ſolidorum membrorum compage, conſtitutis, ut vix aliud genus corporum animatorum concipere valeamus, aut probationibus quibuſcunque aſſenſum præbere. Quiſquis verò mediocriter verſatus fuerit in Scriptis veterum Philoſophorum; aut etiam perlegerit quæ philoſophantur Patres Chriſtiani de Angelis & Dæmonibus, ab iſthoc præjudicio haud

haud difficulter liberabitur; quare illis auctor ſum, ut primum expendant, num Angeli habeant corpora; dein qualia ſint. Quoad prius, habes veterum Patrum, Græcorum maximè, ſuffragia & conſenſum de Angelorum corporibus: prout alibi oſtenſum eſt. Dein, qualia ſint illa corpora Angelorum, diſces ab iiſdem Patribus Græcis, & inter Latinos ab Auguſtino, multis in locis, *libro de Gen. ad lit. in Epiſtolis, de Civ. Dei*, & alibi ſparſim: docent nempè omnes, ea eſſe ſubtilia, & tenuia, inſtar aëris aut ætheris: puriora bonis Angelis, malis craſſiora. Receptâ hâc doctrinâ Patrum, & eorum auctoritate, quaſi ſecundariâ, (primaria enim eſt illa ſacræ Scripturæ, & rationis atteſtantis) diluetur & evaneſcet vulgare illud præjudicium, *unicum eſſe genus corporum animatorum*, organicum ſcilicet, & materiæ concretæ, ut eſt hodiernum, carnoſum & membroſum: eſt aliud genus corporum, ſortis & ordinis cœleſtis, qualia habent Angeli, & habituri ſumus noſipſi, cùm Angelis erimus pares. Corpora craſſa, gravia & inertia, qualia habemus hodie, ſunt in infimâ claſſe corporum, quæ habitant mentes, ſive naturæ rationales; & quæ conſtant materiâ levi, ſubtili & mobili, his multò nobiliora ſunt in genere corporum animatorum, & ad omnes actiones, tam corporis, quàm animi, habiliora & expeditiora. Quin etiam in hoc terreno corpore pars ſubtilis, fluida, & tenuis, quam *ſpiritus* appellamus, eſt proprium & proximum vehiculum animæ; his imperat, his utitur inſtar mentis, ad movendum corporis membra; & à ſubtilitate vel craſſitudine, copiâ vel inopiâ, motu regulari vel irregulari ſpirituum, pendent affectus & operationes

tiones mentis; plùs aut minùs valent vigentque. Hæc itaque ſyſtaſis, aut collectio ſpirituum & tenuis materiæ, eſt ſedes animæ, & corpus ſuum primarium & intimum: cui conſervando integumentum cutis & carnis eſt tantùm inſtar capſulæ, aut cruſtæ Apage igitur vulgare illud deliramentum, ἀφιλέτεσθαι καὶ ἀτέλεχον, ſine *ventre & viſceribus*, ſine *carne & ſanguine*, nullum eſſe poſſe corpus animarum capax, aut cujuſcunque naturæ ſpiritualis habitaculum. *Spiritus*, inquit Chriſtus, *non* Luc. 24.
habet carnem & oſſa: non dicit ſpiritum eſſe 39.
ἀσώματον, ſine corpore, ſed non habere corpus carneum & oſſeum: prout ſuprà dictum fuit de ipſo Chriſto à Patribus, οὐκ ἔτι σάρκα, οὐκ ἀσώματον δέ. Certè Chriſto expeditius fuiſſet dicere, nec minùs ad propoſitum, *ſpiritus non habet corpus, quemadmodum me habere videtis*, ſi omni omnino corpore vacâſſet ſpiritus: hoc autem non dixit, *ſed ſpiritus non habet carnem & oſſa*: nempè corpus craſſum, viſibile & palpabile, quale meum eſſe videtis & palpatis.

Denique, iiſdem vocabulis, epithetis, appellationibus, quibus utitur Apoſtolus in deſcribendo vel depingendo corpore noſtro futuro, iiſdem ipſiſſimis utuntur Philoſophi, cùm corpus illud, quod habituros dicunt juſtos in vitâ futurâ, ſive in cœlis, exprimunt & definiunt. Paulus corpus noſtrum futurum appellat cœleſte, vel æthereum in cœlis; illi pariter οὐράνιον & αἰθέριον inſcribunt, & terreſtri itidem opponunt: immortale appellat ille & incorruptibile; nec minùs illi ἀθάνατον, ἄφθαρτον, ἄμβροτον, ἀΐδιον: ſyderibus comparat ille, alteri ἀστροειδῆ nuncupant: hic lucidum & glorioſum, illi pariter αὐγοειδές. Denique uterque

que eâdem communi voce & titulo σῶμα πνευματικὸν, corpus ſpirituale denominant. Dubitari non poteſt, quin idem genus, eadem ſpecies & natura corporum utrobique deſignetur: intelligunt autem Philoſophi, ut norunt omnes, non craſſum & ſanguineum corpus, nedum machinamentum aliquod durum & organicum; ſed vehiculum, ut appellant, à tenui agilique materiâ conflatum: ut animarum ei, in quâ reſident, ſedi (id quod ſæpiùs repetunt) corpus ſemper fiat congener & cognatum.

Hactenus, quæ maximi ſunt momenti in doctrinâ reſurrectionis, pro virili explicuimus: ſuperſunt alia, licèt non ejuſdem ponderis, digna tamen meditatione & examine. Quoniam verò plus nimio jam excrevit hoc caput, reliqua illa, ad hoc argumentum ſpectantia, ſeorſim in ſequenti capite complectemur.

CAP. IX.

Quodnam corpus habituri ſimus in reſurrectione: idem, vel aliud ab hodierno.

ARgumenti de reſurrectione inſtituti abſolutâ jam parte primariâ, quæ rei ipſius certitudinem & cauſas, novique corporis materiam & formam continet: ſequitur pars altera & quaſi ſecundaria, quæ cætera ejuſdem ordinis, ſed inferioris loci, perſequitur quæſita. Quale eſt illud imprimis, *Utrum in eodem corpore, quod morientes depoſuimus, reſurre-*

ſurrecturi ſumus? Idem *numero* corpus hîc intelligitur, eâdem conſtans materiâ, iiſdemque ipſiſſimis particulis. Hæc eſt Quæſtio celebratiſſima, ſed, ut mihi videtur, curioſa magis quàm neceſſaria: quid enim tuâ aut meâ intereſt, ſive eaſdem habeamus particulas, ſive alias non minoris dignitatis & virtutis? vel quid fiat de exuviis aut cadaveribus noſtris, * dummodo habitemus in luce inter Angelos? Sed quoniam eâ de re non exiguæ moventur lites, videamus, ſi placet, ſtatum cauſæ: dein in quam partem propendeant Scriptura ſacra & ratio libera.

Primò convenit, opinor, utrinque, quoad corpora eorum qui reperientur inter vivos in adventu Domini, ea ſcilicet mutatum iri immediatè manentibus iiſdem particulis, aut earum magnâ parte: nempè reſolutâ hâc mortali compage membrorum, eadem materia, (ſordibus exceptis) tranſmutabitur in aliam formam & in alias qualitates: utpote in eaſdem quas habent corpora immortalia & incorruptibilia: hoc ab Apoſtolo dicitur, *non exſui corpore, ſed ſuperindui: ut abſorbeatur mortalitas à vitâ: ſive ut hoc corruptibile induat incorruptibilitatem.* Qualis quidem tranſitus fieri non poteſt ſine aliquâ fuſione aut reſolutione partium: ut corpora terreſtria purificantur, aut convertuntur in flammam. 2 Cor. 5. 4.

Præterea, convenit pariter utrinque, ni fallor, corpus

* Sed ut ex barbâ capillos detonſos negligimus, ita ille divinus animus egreſſurus hominem, quò receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe judicat pertinere, quàm ſecundas ad editum infantem. Seneca Epiſt. 92.

corpus Chriſti, cùm reſurrexit à mortuis, iiſdem, quibus antea, conſtitiſſe particulis: & cùm adſcendit in coelum, eaſdem etiam retinuiſſe, & puritatem coeleſtem evexiſſe virtute ſui ſpiritûs vivifici. His igitur utrinque concoſſis, manet tantùm lis, aut dubium, de cadaveribus ordinariis, ſive de corporibus vitâ defunctorum, quæ computruerunt, diſſoluta & diſſipata ſunt: partibus eorum aut particulis mutatis mille modis, diſperſis mille locis; utrum hæ particulæ recolligentur ſingulæ, in ſeparatas maſſulas, pro numero corporum defunctorum à principio ad finem Mundi. Dein refingetur unaquæque maſſula in membra, & lineamenta, formamque integram priſtini ſui corporis.

Sunt quidem nonnulla ſacræ Scripturæ loca, quæ huic unitati, aut, ut dici ſolet, *identitati* corporum, hodierni & futuri, favere mihi videntur, ſaltem primâ facie. Chriſtus
Joh. 5. 28. 29. ipſe de reſurrectione verba faciens, *Veniet hora*, inquit, *quâ omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem ejus*, nempè Filii Dei, *& prodibunt*, &c. Hîc innuere videtur Chriſtus, in reſurrectione ipſa cadavera, quæ jacent in ſepulchris, ad vocem ipſius joditura: quemadmodum prodiit è ſepulchro Lazarus, ad vitam reductus. Atque huic conſonum eſt, quod ait idem Johannes in Apocalypſi, *&*
Cap. 20. 13. *reddidit mare mortuos ſuos*, *in reſurrectione univerſali*. Utrumque elementum, terra & aqua, quæ abſorbuerunt cadavera, eadem reſtituêre; ut animata iterum, ad judicium ſiſterentur. Pariter ejuſdem Prophetæ viſio, vel ſcena reſurrectionis, idem teſtatur; *Vidi mortuos*, in-
ỳ. 12. & cap. 11. 18. quit, *magnos & puſillos ſtantes in conſpectu throni*. Si puſilli manent puſilli poſt reſurrectionem,

ctionem; videritque Propheta infantum, puerorum, & epheborum greges, perinde ac adultorum, ante thronum judicii: illud videtur indicare, quemlibet habiturum eſſe idem corpus, in quo mortuus eſt, ſive puſillum fuerit, ſive magnum.

Mitto illud *Jobi*, quoniam Hebræi, aliique optimi Interpretes, de redemtione & inſtauratione temporali id totum exponunt: nec utique veriſimile eſt, hominem Arabem, alienigenam, idque ante datam Legem, aut tempora Moſis, magis perſpectum habuiſſe myſterium resurrectionis, quàm omnes Hebræos, aut Hebræorum Prophetas, à multis exindè ſæculis. Mitto alia in veteri Canone & apud veteres Prophetas figuratè adumbrata, quæ huc adduci ſolent. Id propiùs rem attingit, quòd non uno in loco afferat ſanctus *Paulus*, hæc corpora mortalia renaſci, aut immutatum iri in glorioſa: & hoc capite ad Corinthios, licèt primò aſſerere videatur aliud corpus ab eo quod cecidit, aut ſatum fuit, renaſciturum: tamen in ſequentibus ſecundùm vim litteræ, & ſenſum maximè obvium, idem corpus novis qualitatibus imbutum, retinere videtur. His dictis ſacræ Scripturæ addunt nonnulli rationes & argumenta, quibus probare ſatagunt idem numero corpus reſuſcitatum iri, & in cœlos evectum, ex æquo & recto jure: ut ſicut partes ſuas habuit in ſuſtinendis malis, aut peragundis bonis, in hâc vitâ; ita particeps fiat præmii & gloriæ in futurâ: neque enim æquum eſſe cenſent, aliud certare, aliud coronari; aut quod huic debetur, ſive bonum, ſive malum, in alterum conferri. Atque in hunc lapidem impegêre multi Patres.

Cap. 19. 25. 26.

Rom. 8. 11.
Phil 3. 21.
1 Cor. 15. 37. 38.

Hæc autem argumentatio, ut antea monuimus, eſt prorſus ἀφιλόσοφος, nulli aut falſo innixa fundamento; neque enim præmii aut pœnæ, doloris aut gaudii, capax eſt materia quæcunque ſemper inſenſilis, ſive in hodierno corpore, ſive in futuro. Anima ſola non tantùm *vult* & *intelligit*, ſed etiam ſola *ſentit*, ſive dolorem, ſive voluptatem; ſolaque habet affectus, bonos aut malos: proinde hujus ſolius eſt benè aut malè agere; benè aut malè pati; peccare aut placere Deo; puniri aut remunerari; denique, miſera eſſe aut beata, ſolius eſt animæ. Præterea corpus noſtrum non eſt quid ſtabile, aut ſemper idem, ſed in perpetuo fluxu, motu, & mutatione: plura geſſimus corpora in hâc vitâ, ſecundùm decurſum ætatum; & in uno forſan nos benè geſſimus, in altero malè, quomodo reddetur ſingulis par pari? Sed hanc rem antea tetigimus, & levi argumentationi refellendæ non eſt operæ precium diu immorari.

Interea, de ſuprà allatis ſacræ Scripturæ locis, quæ præ ſe ferunt, fore idem, quoad ſubſtantiam, corpus noſtrum mortale & immortale, quid ſtatuendum? Utique adhærendum eſt litteræ, modò cætera conſentiant, & nihil ei adverſetur ex parte rei, de quâ tractatur. Diſpiciendum itaque imprimis, quid in ſe contineat & includat illa ſententia de *identitate utriuſque corporis*, terreſtris & cœleſtis; quæ commoda aut incommoda, & ſi quæ etiam repugnantia. Paulò ſuprà notavimus, corpus noſtrum in hodiernâ vitâ eſſe multiplex: diſſipatur & reſarcitur indies, & poſt aliquot annos fit ex integro novum: proindè in curriculo totius vitæ ſex aut ſe-

ptem

ptem habemus diverſa corpora; & adhuc quidem plura, ſi vivaces & longævi ſimus.

Hoc facit ut mihi veniat in mentem quæſtio à Sadducæis malè propoſita, de fœminâ, quæ ſeptem habuiſſet maritos, quemnam ſcilicet ex iis habitura eſſet in reſurrectione: fœmina illa ſit anima, quæ ſeptem habuit corpora, quaſi conjuges: quæritur ex his ſeptem quodnam habitura ſit in reſurrectione? omnia enim habuit: illud è ſeptem, opinor, dices, quod habuit ultimum. Cæterum fieri poteſt, animam multò plus boni aut mali perpetrâſſe in alio corpore, quàm in noviſſimo: proinde illud aliud potiùs ſocium habere deberet ſuæ gloriæ, aut miſeriæ. Præterea dedecet aulam cœleſtem, cœtuſque Angelicos, corpus vietum aut attritum, aut puſillum & infantile; & in horum alterutro maxima pars humani generis fatis concedit: quòd ſi corpuſculum illud infantile ad florem ætatis promovere velles, aut eodem reducere corpus ſenio confectum, tot tantiſque opus eſſet additamentis & interpolationibus, ut inſtar navis Argûs centies reparatæ, nomine tenus tantùm idem eſſet corpus. Denique mallem ego ædificium de cœlo novum, quàm tugurium terrenum, quomodocunque adauctum aut reſarcitum. Matth. 22.

Secundò notandum, cùm idem *numero* corpus repoſcitur in reſurrectione, poſcitur ſaltem ut iiſdem *genere* partibus conſtet, iiſdem viſceribus, humoribus & membris, quibus antea conſtitit in vitâ mortali. Sed quî hoc fieri poſſit non video, cùm manifeſtum ſit ex ſacris Litteris, nonnulla viſcera & membra abolitum iri: utpote *ventrem*, cum iis quæ ad ventrem ſpectant, aut ſub ventre

 ſunt.

ſunt *. Præterea, *carne & ſanguine* non conſtituturum eſſe corpus cœleſte, ſuprà, ni fallor, luculenter oſtendimus, nec denique conſtructione quâvis organicâ; ut ſaltem formâ idem eſſe non poſſit, quamvis idem eſſet materiâ. Miror equidem nonnullos, eò, dicam audaciæ, vel temeritatis, perveniſſe, ut eaſdem partes omnes, gulam, viſcera, & totam ſupellectilem culinariam: dein ſexuum diſcrimina, & apparatum utrinque liberis procreandis inſtitutum: denique partes quæ habentur excrementitiæ, dentes, ungues, capillos, barbam; has omnes reſurgere velint, & corpus noſtrum cœleſte conſtituere. Hæc olim anſam præbuêre nonnullorum dictis vel dicteriis, quorum meminit ſanctus Hieronymus: ſi barbam & capillos, inquiebant, habituri ſumus in cœlo, tum *opus erit tonſoribus:* ſi infantes illic erunt, *opus erit nutricibus:* ſi ſanguis retineatur, inquit ſanctus Auguſtinus, quæretur, *cur non pituita? cur non & fel flavum, & fel nigrum?* Sed viderint ipſi qui hæc audactèr ita ſe habere pronunciant: me judice, hæc & hujuſmodi magis decent vitam animalem quàm Angelicam; qualem in cœlo

Gen. 6. Job. 1. 1. & 38. 7. Pſ. 89. 7.

vivent Sancti, qui ſunt Filii Dei, cùm ſint filii reſurrectionis.

Neque valere mihi videtur commune reſponſum, hæc viſcera, has partes, adeſſe quidem in corpore cœleſti, non tamen exerceri, neque ſuis fungi officiis, ut ſolent in hodierno

* Nullum fore ſexuum diſcrimen, ſtatuunt, *Athan.* Serm. 3. contra *Arian. Hilar.* Can. 23. in Matth. *Baſil.* in Pſal. 114. *Theodor.* quæſt. 37. in Gen. *Macar.* Hom. 34.

no corpore. Sed quorſum adſunt, quæſo à te, ſi nihil agunt; quorſum reſtituuntur partes, quæ futuræ ſunt inutiles? Deus non redundat in ſuperfluis: & ſi in hoc, quod nunc gerimus, corpore, mortali & imperfecto, nullas habeamus partes, minimas licèt, inutiles aut ſuperfluas; viſne in corpore multò perfectiori & præſtantiori, totam ferè compagem vel ipſius partem maximam eſſe ſupervacaneam? At regeres tandem, has omnes partes ſpectare ad integritatem naturæ humanæ, ideoque non defuturas in cœlo. Itanè verò; ſpectare poſſunt ad integritatem humanæ naturæ, aut ullius naturæ, partes inutiles: ſpectant quidem illæ partes ad integritatem corporis mortalis & terreni, minimè verò immortalis & cœleſtis: horum autem utriuſque perinde capax eſt natura humana. Nec denique ornatûs cauſâ ſuperaddi dicas: quæ enim gratia, quis decor partium, quas indecoras appellat ipſe Apoſtolus? aut earum quæ alvo reconduntur, aut quæ ingeſtioni aut egeſtioni inſerviunt. Humanam quidem figuram Diis ſuis dederunt Antiqui, præcipuè Epicurei: quos refutat Cicero, quòd nec uſus eſſet externarum partium, nec internarum pulchritudo: nihil autem in Naturâ ſupervacaneum. *Nec externa magis quàm interiora placent*, cor, pulmones, jecur, cætera, quæ, detractâ utilitate, quid habent venuſtatis? De Nat. Deorum l. 1. ac ſi nihil eſſe poſſit beatum & immortale, niſi ſit bipes, ut idem alibi.

1 Cor. 12. 23.

§. 93. p. 134.

Hactenus quæſivimus, quod corpus è multis quæ geſſimus in hâc vitâ, & quas partes iſtius corporis, reſuſcitata velint: ut ſit ad eorum mentem, *idem corpus*. Quærendum ultimò, quem modum inſtituant recolligendi

has partes, hos pulviſculos deſiderati corporis. Cineres & particulæ cadaverum multifariam diſperguntur, per mare per terras: neque tantùm per terrarum orbem, ſed etiam in regiones aëris, à calore ſolis evecti, in mille plagas diſſipati. Præterea, non tantùm diſſeminantur ſparſim & ſolutè per omnia elementa, ſed etiam inſeruntur in corpora animalium, arborum, foſſilium, rerumque aliarum, undè facilè eximi aut extricari nequeunt. Denique in his migrationibus ex aliis corporibus in alia, novas induunt formas & figuras, neque eandem retinent naturam & qualitates.

His poſitis & conceſſis, quæritur à quibus cauſis fiat, & quâ ratione, hæc recollectio partium & particularum, uniuſcujuſque corporis, quantumcunque diſſitarum, ubicunque latentium. Naturam fruſtra laceſſes; nihil habet virium in re tantâ & tali: nec ad omnipotentiam divinam provocandum eſt, ſine cauſâ juſtâ, dignâ & neceſſariâ. Quum verò planè inutile ſit, eaſdem (numero aut ſpecie) nos habere partes in corpore immortali, quas habuimus in mortali, circa rem inutilem occupare non licet ſummam Dei potentiam: apud homines dicitur, ſtultus labor eſt ineptiarum; apud Deum, ne fando quidem audiendum. Miraculum eſſet, ut ita dicam, operoſiſſimum, omnium cadaverum humanorum, ab origine Mundi ad ejuſdem finem, recolligere pulveres & pulviſculos: dein ſeparatim referre unumquemque ad ſuam maſſam vel cumulum, illamque maſſulam exinde in veterem corporaturam refingere & recomponere; hujuſmodi miraculi, multifarii & ſine fructu, nullum adhuc novimus exemplum. Hæc de rei inutilitate & ambagibus: cæterum an ſit

in cenſu poſſibilium, à multis ambigitur; quum eadem pars materiæ non poſſet eſſe ſimul in diverſis locis, aut in diverſis corporibus. Ajunt illi Gentes aliquas eſſe Anthropophagos, alios aliis veſcentes: neque eandem numero carnem pluribus ſimul reddi corporibus, par eſſe, aut poſſibile. Sed quid paucas Gentes memorant? ſumus omnes ἀλληλοφάγοι, alter alterius paſcimur reliquiis: non quidem immediatè, ſed poſt aliquot tranſmutationes in herbas & animalia; in illis herbis & animalibus Majores noſtros comedimus, vel eorum aliquas minutias. Si cujuſque cineres ab exordio Mundi aſſervati fuiſſent in ſuis urnis & capſulis ſeorſim; vel potiùs ſi ſingula cadavera in mumiam converſa, manerent magnâ ex parte integra; aliqua eſſet ſpes recuperandi partes benè multas ejuſdem corporis abſque alienarum miſturâ. Quandoquidem verò cadavera, ut plurimum, diſſolvuntur & diſſipantur, parteſque eorum magno ſe corpore miſcent; exhalantur in aërem, reciduntque in rore & pluviâ; imbibuntur à radicibus plantarum, & faceſſunt in gramina, frumenta, & fructus, unde redeunt in orbem ad corpora humana: fieri poteſt, per hunc circuitum eandem partem materiæ plures ſubiiſſe μετενσωματώσεις, plura habitâſſe corpora, quàm animam Pythagoræ; ſingulis autem horum corporum reddi non poteſt in reſurrectione: ſi reddatur primo poſſeſſori quod æquum eſſe videtur, deſiderabitur in cæteris: vel ſi reddatur ultimo, deerit prioribus. Fac, ſi placet, exempli gratiâ, primos Adæ Poſteros, vel primorum ſæculorum homines, ſua primùm repetere corpora; dein ordine cujuſque ſæculi populos, ſua itidem repoſcere: ſeris

L 5 nepo-

nepotibus Adæ, aut ultimis terræ incolis, vix ſuperſunt * dimidiata corpora, præreptis nempè partibus & particulis omnibus, quæ ad Majorum ſuorum corpora pertinebant.

Denique eſt alter adhuc nodus in hâc cauſâ, nec facilè ſolvendus: quum partes materiæ tranſeant quotidie ex uno genere in aliud, mutatis earum figurâ & magnitudine, aliiſque ſubinde qualitatibus; caro non manet caro, neque ſanguis ſanguis, à principio ad finem Mundi, vel à cujuſque obitu ad ipſius reſurrectionem. Rem clariùs explico: quælibet ſpecies, vel ordo corporum, conſtat ex particulis ſibi propriis & diſtinctis ab aliis figurâ, mole, motu, aut quiete: quibus particulis certo modo diſpoſitis, debito ſitu, miſtione aut texturâ, fit corpus talis aut talis ſpeciei, ordinis & nominis. Ponamus itaque carnem, exempli gratiâ, aut ſanguinem, conſtare particulis ſibi propriis; hæ particulæ non ſunt immutabiles: cumque putrefacto cadavere ſolutæ fuerint, & tranſierint in alia corpora, fieri non poteſt, quin, varios ſubeundo poros, & diſſimiles meatus in corporibus diſſimilibus, figuras & magnitudines mutârint, ceſſerintque eo ipſo in alîus generis particulas: ac proinde ſi recollectæ eſſent & com-

* In dirutis oppidis & urbibus, quæ in agros campoſque convertuntur, & in Regionibus limitaneis, & Regnorum confiniis, ubi prælia multa commiſſa ſunt, hujuſmodi tranſmutationes fiunt maximè. De Agris Maſſilienſibus poſt prælium Cimbricum, *vid. Plutar. in Vitâ Marii:* & nota ſunt Poëtæ carmina,

Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit, reſecandaque falce,
Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus.

commiſtæ, non conſtituerent denuo carnem & ſanguinem, ſed alterius generis ſubſtantias, aut ſuccos.

Hæc pauca, ni fallor, palàm faciunt, inutile ac operoſum eſſe, ſi non prorſus impoſſibile, ut unum idemque habeamus corpus in hâc vitâ & futurâ, perpenſis ſcilicet omnibus, quæ in illâ *identitate* includuntur. Atque his argumentis adjicienda ſunt illa præterea, quæ ſuprà tractavimus, tam de materiâ quàm formâ corporis noſtri cœleſtis: probant enim illa à fortiori, non eſſe unum idemque utrumque corpus, ſi neque materiâ neque formâ conveniant. Proindè connexa & cognata ſunt hæc duo capita, atque ſuum lumen trajiciunt alterum in alterius partes: conſpirant autem manifeſtò in eandem ſententiam, de * diverſitate corporis noſtri mortalis & immortalis; tam ſpecie quàm numero, tam quoad ſubſtantiam quàm accidentia. Si quem

* At dices forſan non fore eandem perſonam, niſi idem ſit corpus, ſaltem quoad partem ipſius maximam. Imò verò nullam licèt partem haberet anima corporis demortui; quinimo nullum licèt omnino haberet corpus, eſſet tamen eadem perſona. Sanctus Paulus ait ſe raptum eſſe in tertium cœlum, & neſciviſſe an in corpore fuerit, vel extra corpus: ponamus eum raptum extra corpus, ideone non fuit Paulus adhuc, atque eadem perſona? Chriſtus dixit Latroni, *Hodie mecum eris in Paradiſo*: corpus Latronis hæſit in patibulo, nunquam abiit in Paradiſum: quemnam itaque aſſumſit Chriſtus ſecum in Paradiſum, aliam perſonam, vel eandem? Quin etiam Chriſtus ipſe erat idem, ſive eadem perſona in triduo mortis, dum jacuit in ſepulchro ſacrum depoſitum prioris corporis. Ad hæc omnes Martyres & Sancti, Prophetæ & Patriarchæ, omnes denique defuncti, ſive boni, ſive mali, ante reſumta corpora eædem manent perſonæ, ut patet ex cujuſque ſorte propriâ, & ab aliis omnibus diverſâ.

quem verò tantus inceſſit amor corporis ſui terreſtris, ut eo carere nequeat; reſurgat & reddatur ei, per me licet, ſub eâdem formâ & iiſdem particulis, modò ſtatim immutandum concedat *illud corpus terreſtre* in cœleſte alterius formæ & qualitatis.

Hactenus examinavimus, quid Scriptura ſacra, & ex alterâ parte quid ratio, & natura rei, dictet, aut definiat, de eodem vel diverſo corpore in hâc vitâ & futurâ, in cœlis & in terris: quantumque ex utriuſque teſtimoniis colligere liceat, lis hoc modo terminanda mihi videtur. Secundùm hypotheſin litteralem Scripturæ, idem corpus, quod cecidit, reſurrecturum eſt; idem cadaver, quod jacet in ſepulchro, proditurum eſt. Ad *vocem* Chriſti, vel ad ſonitum tubæ, mare ejiciet mortuos ſuos, terra ſuos itidem; & quodlibet elementum aut regio hujuſce Mundi inferioris, quæ abſorbuerat & recondiderat cadavera, in apricum proferet, vel intacta, vel redintegrata.

Hæc mihi videtur idea reſurrectionis in ſacris Litteris maximè obvia, & vulgo quidem accommodatiſſima: quam ideo hypotheſin vulgarem appellare licet. Sunt autem præterea, in iiſdem ſacris Litteris, corporis quod habituri ſumus in reſurrectione characteres quidam ocultiores, qui, rei naturam penitiùs inſpicientibus, ſatis indicant, cùm erimus ἰσάγγελοι, & conformes gloriæ & lumini ipſius Chriſti, alterius ordinis ab hodierno fore corpus noſtrum, &, tam materiâ, quàm formâ, diverſiſſimum ab hâc craſſâ membrorum compage, viſcerumque & humorum farragine. Ac proindè aliam eſſe doctrinam arcanam, ſive hypotheſin rationalem, aliam vulgarem in

hoc argumento: idque ſæpe accidit in ſtylo ſacræ Scripturæ, rem exprimi aut repræſentari populariter, & ad captum vulgarem, nonnullis in locis; in aliis tamen non deeſſe indicia, quibus ſedulus inveſtigator latentem veritatem eruere poſſit: *Sapientiam loquimur inter* 1 Cor. 11. 6. *perfectos*, inquit Apoſtolus, & inter imperfectos ea quæ commodiùs capi poſſunt: quo docendi modo & methodo elucere mihi videtur ſapientia divina, quòd ſimul infantibus Heb. 5. 13. 14. præbetur lac, & adultis cibus ſolidus.

Hactenus quæ nobis viſa ſunt graviora capita in doctrinâ reſurrectionis, corporumque Sanctorum in cœlis, quàm fieri potuit paucis & diſtinctè expoſuimus: idque utramque adhibendo hypotheſin, vulgarem & rationalem. Nulli non notum eſt, & in confeſſo, Scripturam ſacram ſæpiùs ἀνθρωπολογεῖν, more loqui humano, in tractandis rebus abſtruſioribus: &, ni fallor, tam ſcena Judicii generalis, quàm ſcena reſurrectionis generalis, more humano repræſentatur, in primâ ſuâ facie, & apparatu exteriori: intus autem ſi introſpicias, eadem quidem res eſt, at ſub aliâ & ſimpliciori formâ: quòd autem non ſatis diſtinxerint hanc duplicem hypotheſin Veterum nonnulli, doctrinam reſurrectionis minùs intelligibilem reddiderunt.

Eſt aliud præterea obſervandum, undè ſuborta eſt in tractando hoc argumento aliqua obſcuritas, aut confuſio: ex eo ſcilicet quòd non ſatis diſtinxerint iidem Auctores reſurrectionem primam & ſecundam, ex mente Veterum: has enim diſtinxêre ex antiquiſſimis Patribus multi, atque aliud nos genus corporis habituros eſſe in primâ reſurrectione, aliud in ſecundâ ſtatuerunt: in primâ quidem cor-

pus

pus carneum, oſſeum & ſanguineum, inſtar hodierni, ſed purius & perfectius, quale fuiſſe creditur Adami corpus in Paradiſo. In ſecundâ autem reſurrectione erit corpus ſpirituale, cœleſte, Chriſti, ſecundi Adami, glorioſo corpori conforme; ſine carne & ſanguine, quale deſcribitur à ſancto Paulo in ſuo ſermone de reſurrectione ad Corinthios. Atque hæc duo genera corporum, poſt hanc vitam, diſtinguebant Patrum quotquot (utique nec pauci nec exigui nominis) millenne Chriſti regnum tuebantur: eâque adhibitâ diſtinctione, quæſtionibus ſuprà propoſitis de naturâ & de identitate corporum in reſurrectione, alio atque alio modo reſpondendum, prout de primâ & ſecundâ reſurrectione quæſtionem intellexeris; ſi de primâ, corpus quidem erit carneum, ſed non *idem numero* cum præcedenti; ſi de ſecundâ, erit quidem corpus idem numero cum proximè præcedenti, ſed non carneum, neque terreſtre. Proindè vides, in hâc lite nihil certò & exactè definiri poſſe, donec conventum fuerit de ſtatu cauſæ; de unicâ nempè, aut duplici reſurrectione. Quæcunque autem diſſeruimus ſuprà de reſurrectione ex characteribus ſacris, reſpiciunt reſurrectionem ultimam & univerſalem, corpuſque cœleſte, quod tunc temporis habituri ſunt Sancti: hæc enim eſt notiſſima & in ſacris Litteris celebratiſſima reſurrectio; de quâ etiam, ni fallor, ſuam diſſertationem unicè inſtituit Apoſtolus Paulus: de primâ autem reſurrectione, in millenni regno Chriſti, & renovatione rerum, ſequenti capite acturi ſumus; eâque expoſitâ, quid de totâ hâc materiâ ſtatuendum ſit, clariùs eluceſcet.

Interea

Interea rectè dicitur à Tertulliano, *Fiducia Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum:* quod quidem verum eſt de utrâque reſurrectione; meminitque Auctor ille primæ reſurrectionis non ſemel: erat enim Chiliaſta. Proinde Tractatum illum *de reſurrectione carnis* (in quo quidem plus ingenii quàm judicii) æquum eſt interpretemur & intelligamus de primâ reſurrectione, cùm redinduimur carnem vel corpus carneum; idque in terris. Secunda autem reſurrectio eſt immutatio potiùs quàm reſurrectio, & tranſitus in vitam Angelicam, vel, ut ipſius verbis utar, * *Demutatio in ſubſtantiam Angelicam, & in cœleſte regnum tranſlatio.* Eodem modo apud Juſtinum Martyrem, cùm de reſurrectione primâ agitur, dicitur *reſurrectio carnis*, nempè in millennio, (p. 307.) atque reſurrectionem illam primam fore carnalem probat Irenæus l. 5. c. 33. Sed ut redeamus ad dictum illud Tertulliani, *Fiducia Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum;* ſpes noſtra, vita noſtra Chriſtus, qui ſuâ vi &

* Confitemur in terrâ nobis regnum repromiſſum, ſed ante cœlum, ſed alio ſtatu; utpote poſt reſurrectionem, in mille annos, in civitate divini operis Hieruſalem, cœlo delata: quam & Apoſtolus *matrem noſtram ſurſum* deſignat, &c. hanc dicimus excipiendis reſurrectione Sanctis, & refovendis omnium bonorum utique ſpiritualium, copia, in compenſationem eorum, quæ in ſæculo vel deſpeximus, vel amiſimus, à Deo proſpectam. Hæc ratio regni terreni, poſt cujus mille annos, intra quam ætatem concluditur Sanctorum reſurrectio, pro meritis, maturiùs vel tardiùs reſurgentium: tunc & Mundi deſtructione, & judicii conflagratione commiſſâ, demutati in atomo in Angelicam ſubſtantiam, ſcilicet per illud incorruptelæ ſuperindumentum, transferamur in cœleſte regnum, Tertull. l. 3. contr. Marc. cap. ult.

& voce mortuos in lucem revocat, ipſe caput & primitiæ reſurrectionis. Eſt autem illa dies Domini tempus retributionis Juſtorum, & reſtitutionis omnium. Adventus Chriſti, ſive Meſſiæ, ſpes erat & exſpectatio omnium bonorum; ipſius natales celebrârunt Angelorum exercitus, clamantium, *Gloria in excelſis: pax in terris*. Sed quanto major erit gloria in cœlis, quanto major pax in terris, cùm ſecundò advenerit Chriſtus, Angelorum ſatellitio comitatiſſimus? Si ad vocem Mariæ ſalutantis Elizabetham, Johannes, vix dum vivus, in utero matris ſuæ exſultavit: ſi tanta fuit virtus Jeſu infantuli, Jeſu vix dum concepti, vix dum formati, & latentis in viſceribus ſuæ matris, ut eum appropinquantem ſentiret Johannes, quem videre non potuit; quanto magis advenientem eundem Chriſtum in triumpho, appropinquantem Deum ſentient, & exſultabunt mortuorum animæ, quocunque ſtatu repoſitæ; & levabunt capita Juſti cum gaudio, inſtante eorum redemtione.

Luc. 1.

Deus nos celavit magnâ ex parte intermundii, ſive ſtatûs intermedii, à die mortis ad diem reſurrectionis, conditiones: premitque nos malis & miſeriis hodiernæ vitæ; quo magis eſſemus intenti in ſpem futuræ reſurrectionis; & ſecundum Chriſti adventum (præclaram illam ἐπιφάνειαν) Mundique renovati gloriam, erecti & quaſi exſerto collo è longinquo exſpectaremus. Denique cùm hanc habeamus ſpem, hanc fiduciam, perſtemus immobiles in virtute & pietate: *quum ſciamus laborem noſtrum non eſſe inanem in Domino.*

Rom. 8. 18. 19. 20. 21. 22.

CAP.

CAP. X.

De reſurrectione primâ & ultimâ: de Cœlo Terraque novis, & inſtauratâ Naturâ: de Chriſti Regno millenni: & de rerum omnium conſummatione.

Reſurrectionem duplicem ſuprà notavimus, primam & particularem, dein ſupremam & univerſalem. Quæ quidem diſtinctio rarò occurrit in ſacris Litteris; &, ni fallor, apud unicum S. Johannem (in ſuâ Apocalypſi) explicitè: neque tamen hoc officit rei veritati, ...e alienum eſt à more Spiritûs ſancti. In ...ri Teſtamento Prophetæ duplicem adven... Meſſiæ non præſignârunt, ſaltem expli... , & ad captum Judæorum; quibus non ...tuit olim, nec dum innoteſcere videtur. ...indè nec cuiquam mirum eſſe debet, mul...ninus offendiculo, quòd duplicem reſur...ionem nobis parciùs aut tardiùs revelaverit ...videntia: aut quòd myſterium illud reſer...it explicandum per ultimum Prophetarum: ...s cùm officium eſſet, Eccleſiæ Chriſtia... fata, ſive proſpera, ſive adverſa, per om... ſæcula ad conſummationem rerum, ſuâ prophetiâ complecti & exponere, locus, tempus, & ratio, poſtulabant, ut millenne regnum Chriſti, & Sanctorum reſurrectionem primam, tacita aut intacta non relinqueret. Quocirca ſui vaticinii cap. viceſimo hoc arcanum, à ſæculis reconditum, apertè tandem prodidit & explicuit.

Præterea notandum, ab hoc errore vel cæcitate Judæorum circa unicum adventum

Meſſiæ, profluxêre alii errores non pauci; hinc glorioſum Meſſiam, & ſtatim ab aditu primo illuſtrem & præpotentem exſpectabant; gloriâ ſecundi adventûs in primum malè tranſlatâ, vel utroque in unum eundemque confuſo. Dein alia multa, quæ ſpectabant unicè ad ſecundum adventum Meſſiæ, ad *dies Meſſiæ* promiſcuè & indiſcriminatim referebant: inde reſurrectionem fore crediderunt in *diebus Meſſiæ*, ſine diſcrimine: novos Cœlos atque novam Terram, cæteraque fœliciſſimi temporis indicia, quæ à Prophetis narrantur in diebus Meſſiæ futura. Denique עולם הבא, *ſeculum venturum*, de quo tot & tanta in diebus Meſſiæ collocant. Hæc & alia multa, pacem, juſtitiam, regimen divinum, rerum omnium copiam, in iiſdem diebus futura prædicant Judæi: idque veriſſimè, ſi ad ſecundum Meſſiæ adventum ea referantur: diſtingue tempora, & omnia conveniunt: his autem non benè diſtinctis, orta eſt in fide Judæorum circa præfata capita, & etiamnum manet, non exigua confuſio.

Non diſſimili modo, quòd Auctores Chriſtiani non diſtinxerint primam & ſecundam reſurrectionem, orta eſt diſſenſio & obſcuritas in doctrinâ de conditionibus & naturâ corporum, quæ ſumus habituri in reſurrectione: aliis puta contendentibus pro carne & ſanguine, & compage organicâ; corporibuſque adinſtar hodiernorum compoſitis & configuratis. Dum alii corpora noſtra craſſa in tenuia & ætherea converſum iri ſtatuunt. Horum autem utriuſque dogma verum eſſe poteſt, modò tempora diſtinguas & reſurrectiones: in primâ reſurrectione, cùm vivitur in terrâ, puta *novâ*, corpus noſtrum erit terreſtre, compoſitumque

tumque ad formam hodierni, in fine autem millennii, cùm adſcenditur in cœlum, mutabitur idem corpus in cœleſte & æthereum; prout ratio loci, & vitæ illius angelicæ, manifeſtò poſtulat: ut ſuprà dictum eſt.

Hanc autem adſcenſionem in cœlum & ſecundam reſurrectionem, de quâ loquimur, præcedunt *Mundi renovatio* & Chriſti *Regnum millenne*, maximi momenti capita: de iis igitur pauca in anteceſſum dicenda ſunt; ſed pauca, inquam, cùm utramque hanc materiam fuſiùs tractaverimus in *Telluris Theoriâ ſacrâ*, l. 4.

Finitâ conflagratione generali, & per ignes illos extremos in chaos quoddam redactâ tellure, ex illo chao (vi divinâ & conſilio præſidentibus) formanda eſt *nova* tellus, ad imaginem primigeniæ & paradiſiacæ: ſcil. ſine mari, ſine montibus, ruptiſve ſcopulis & ſalebris: cui reſpondet pariter cœlum *novum*, mite & ſerenum, ſine meteoris noxiis: & ver perpetuum ſine viciſſitudinibus temporum, hyemis aut æſtatis incommodis; de quibus phænomenis novis & hodie inſolitis, eorumque cauſis, ſatis egimus in Libro præfato. Theor. prædict. cap. 5. & 9.

Hanc renovationem Mundi futuram omnis Antiquitas, tam ſacra quàm profana, celebravit; ut alibi à nobis oſtenſum eſt: inter Prophetas veteres Iſaias, novos cœlos, & novam terram, futura bis annunciat; ſubditque indicia renovatæ Naturæ, *longævitatem*, vel potiùs immortalitatem incolarum; *& animalium indolem innocuam*. Sanctus Johannes, in ſuis viſionibus de novis Hieroſolymis, novos itidem cœlos, & novam terram ſe vidiſſe memorat: additque characterem telluris novæ, quòd *nullum mare habuerit*. Hæc Mundi, ut ita dicam, reſurrectio dicitur à Chriſto παλιγ-

C. 65. & 66.

Apoc. 21. 1.

Matth. 19. 28.

 γενε-

γενεσία: quâ voce includitur Mundi ſubintellecti præexiſtentia, interitus & renaſcentia; eodem ferè modo dicitur à ſancto Petro in ſuâ
Act. 3. 21. Concione ad Judæos, ἀποκατάστασις, *reſtitutio ad ſtatum priſtinum*, & utrobique pro ſuo indice & charactere habet, *tempus remunerationis*, ideoque ſæculum futurum. Sanctus Paulus
Rom. 8. 20. 21. hanc Mundi futuram renovationem multis in locis ſubindicat: primò, hodiernam naturam vanitati ſubjectam eſſe docet, ac liberatum iri à ſervitute & corruptione, cùm filii Dei ſuam accipient libertatem & gloriam: hunc autem ſermonem Apoſtoli de Mundo naturali ex-
Archæol. Philoſ. l. 2. c. 2. plicandum eſſe, ſatis, opinor, alibi probatum eſt. Denique, τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, *orbem habitabilem futurum*, nempè cùm præterierit hujuſce Mundi ſchema, commemorat idem Apoſtolus; Chriſtoque, ut proprio Domino, ſubjicit, Hebr. 2. 5. 1 Cor. 7. 31. Cæterum his omnibus multo clarior & apertior eſt ſermo ſancti Petri, in ſecundâ ſuâ Epiſtòlâ Catholicâ, capite tertio; ubi hanc materiam tractat diſtinctè, & non tantùm novos Cœlos & novam Terram, futura aſſerit, ſed etiam duo præcedentia commemorat, & diſtinguit in antediluviana & hodierna. Sed cùm hic locus ſancti Petri mihi videatur irrefragabilis, præter ea quæ preſsè diximus operæ precium erit ei pauliſper immorari.

Quæ dicta ſunt à Prophetis de novis Cœlis & novâ Terrâ, hujus ſententiæ adverſarii in allegorias convertunt, atque ita qualitercunque eludunt: ſed dictus ſermo ſancti Petri de iiſdem Cœlis & Terrâ novis, nullâ vi aut arte in allegorias reſolvi poteſt, aut à ſenſu litterali detorqueri: eſt explicitus, ordinatus, & datâ operâ inſtitutus ad probandum rerum naturam

turam

turam mutabilem, Mundumque ſucceſſivè triplicem: Mundum, inquam, *naturalem*, de quo erat quæſtio cum Irriſoribus iſtis, ℣. 3. notumque eſt nomine *Cæli & Terræ* Hebræos ſignificare Mundum adſpectabilem, ſive rerum naturam. Sed Apoſtoli verba, (℣. 11. 12. 13.) quæ huc ſpectant, ſi placet, audiamus: *Quum igitur hæc omnia diſſolvenda ſint, quales oportet vos eſſe in ſanctis cònverſationibus & pietatis officiis: exſpectantes & maturantes ad adventum diei Dei, in quo cæli ignescentes ſolventur, & elementa æſtuantia liqueſcent.* Sed Cœlum novum *ac* Terram novam *ſecundùm ejus promiſſum exſpectamus, in quibus juſtitia inhabitat.*

Plura ſunt indicia in hoc ſermone Apoſtoli cum præcedentibus collato, quæ voces illas, *Cœlum novum & Terram novam*, ad Mundum viſibilem & naturalem reſtringunt: primò, vis, uſus & ſignificatio eorundem verborum, vel ejuſdem phraſeologiæ, in antecedentibus: dein ipſa forma, ſtructura, & contextus orationis, quâ exprimitur hæc renovatio: denique tempus, ad quod refertur. Hæc omnia arguunt & teſtantur, Apoſtolum hîc loqui de Cœlis & Terris veris & materialibus, non imaginariis aut allegoricis. Quoad primum indicium, hæc dictio, ſive hic modus loquendi ter occurrit in hoc ipſo capite: verſu quinto, *Cœlum & Terra quæ olim exſtiterunt*, ſive præterita, & Mundus antediluvianus: dein verſu ſeptimo, *Cœli & Terra quæ nunc ſunt*, hodierna, ſive Mundus poſtdiluvianus: denique, verſu decimo tertio, *Cœli novi & Terra nova*, quæ futura ſunt, ſcilicet poſt conflagrationem. Quum verò, ex omnium conſenſu, *Cœli & Terra*, tam in verſu quinto, quàm ſeptimo, litteraliter, de materiali

& naturali Cœli & Terræ compage intelligendi ſint: quo jure, quâ lege interpretandi, eadem verba, ſive eandem locutionem, in eodem capite, & in eodem contextu & continuatione argumenti, in alienam planè ſignificationem detorquere poſſumus? Ita ſcilicet, ut primo & ſecundo loco, Mundum naturalem; tertio verò allegoricum & figuratum intelligamus: idque ſine ullo indicio mutati ſtyli in Auctore; & ſine ullâ, ex parte materiæ ſubjectæ, neceſſitate.

Dein ſecundò, idem pariter teſtatur forma orationis & modus, quo cohæret aut dependet à præcedentibus. Cùm hodierni Mundi exuſtionem deſcripſiſſet Apoſtolus, ſubdit, *Cæterum & nihilominus exſpectamus novos Cælos & novam Terram:* loco combuſtorum, vel pereuntium, ſubſtituit hos novos Cœlos, & Terram: oportet igitur ut ſint ejuſdem generis cum iis qui perierunt; puta, materiales, non allegorici. Res ita ſe habet, ac ſi dixiſſet Apoſtolus, quanquam perituri ſint Cœli & Terra hodierni, prout jam explicuimus; non tamen hic finis erit rerum, (quod forſan ſuſpicabamini) ſed renovatio tantùm: exſpectamus enim ſecundùm promiſſa Dei, alios Cœlos & Terram ſucceſſura, in quibus habitabunt Juſti.

Denique tertiò, quandoquidem non niſi poſt conflagrationem generalem exſtiturus eſt hic Mundus novus, vel hæc renovatio, quæcunque demum fuerit, ipſa ratio temporis ſatis indicat, hanc renovationem exponi non poſſe de renovatione aliquâ Evangelicâ, (ut volunt Allegorici) vel quâcunque aliâ in hâc vitâ. Atque hæc argumenta, ni fallor, probant invictè, Cœlos & Terram in hoc ſermone

mone Apoſtolico, κατὰ κυριολεξίαν, ſecundùm verborum vim, & rei naturam accipiendos eſſe.

Reprehendimus & increpitamus, idque meritò, Socinianos malefidæ interpretationis, cùm ea, quæ dicta ſunt in principio Evangelii Johannis de Mundo naturali, ad Mundum moralem & metaphoricum detorquent. Si ipſi verò qui hâc in re ** in eandem ſimilemve culpam & errorem incidunt, dum ea quæ apertè dicta ſunt de Mundo materiali à S. Petro, ad Mundum moralem & allegoricum, ** fidenter enim aſſero, non magis clarè & diſtinctè deſignari Mundum naturalem in principio Evangelii Johannis, quàm in dicto capite ſancti Petri, cùm de novis Cœlis & de novâ Terrâ loquitur.

His poſitis & conceſſis, ſit hæc prima concluſio, *Mundum naturalem, Cœlos & Terram renovatum iri poſt conflagrationem.* Dein eſto hæc ſecunda concluſio, in ſubſequentibus probanda: *Millennium, ſive millenne regnum Chriſti, in Mundo renovato, ſive Cœlo & Terrâ novis, celebrandum eſſe.*

Millenne regnum Chriſti pro doctrinâ orthodoxâ habitum eſt apud primævos Chriſtianos, & aliquandiu obtinuit ſine labe & ſine lite; cùm verò hanc doctrinam ex parte corruperant, aut minùs habuerant perſpectam recentiores Millennarii: qui hujuſce regni ſedem in hodiernis terris, & ipſius fœlicitatem in hodiernâ *vitâ*, conſtituêre; dederatque hic error fervidis & fanaticis ingeniis, ſpe inani inflatis, tumultuandi cauſas, probis autem & ſapientibus offendiculum; malè audire cœpit apud plures hoc dogma innocuum, & etiamnum non eſt ſine omni invidiâ. Qua-

propter ut his malis occurramus, operæ precium erit, quid in hâc re ſtatuerint antiqui Patres, quando & ubinam futurum duxerint hoc regnum, paucis exponere.

Quoad rem ipſam, fore tandem millenne regnum Chriſti in terris, hodiernis aut novis futuris, ex oraculis Prophetarum & Apoſtolorum, ſatis, ni fallor, alibi probatum dedimus. Teſtes etiam adducuntur in hâc cauſâ antiquiſſimi Patres, omnium ferè Gentium, Græci plures, Latini etiam, & Africani: in hoc numero ſunt imprimis Papias Hierapolis Epiſcopus, Juſtinus Martyr, Sibyllini Carminis Auctor, vel Interpolator, ante Juſtini tempora, Scriptor Epiſtolæ ſub nomine ſancti Barnabæ, Irenæus, Melito Sardenſis, Methodius: præterea Tertullianus, & diſcipulus ipſius Cyprianus, Africani: Nepos Epiſcopus Ægyptius, Victorinus Petavionenſis & Lactantius, Latini. Hi vixêre omnes intra tertium Eccleſiæ ſæculum: dum magis integra & incorrupta ſtetit doctrina * Apoſtolica. Ex his etiam Patribus nonnulli, non tantùm ita ſe ſentire teſtantur, ſed & Eccleſiam ſui temporis, vel alios omnes in fide Chriſtianâ rectè ſentientes: alii hoc dogma à ſancto Johanne & Apoſtolis traditione receptum affirmant.

Sed præter hæc teſtimonia explicita, & cauſæ, quæ agitur, proxima, conſtat aliundè ab argumentis & indiciis in iſtorum temporum Hiſtoriâ fundatis, hoc dogma *de Regno*, ita enim appellatum eſt olim, habitum eſſe dogma

* Vid. locum Gennadii. Tractatus Tichonii eſt in B B. P P. & in Orthodoxogr.

ma Chriſtianum; idque tam ab Ethnicis ipſis quàm à nobis. Ab Ethnicis, inquam, qui ſibi malè metuebant à Rege, quem venturum exſpectabant Chriſtiani; quos ideo ambitionis inſimulabant, aut quòd ſpargerent ſeditionis ſemina, Regnum ſibi in terris olim obventurum pollicitantes. Præfatus Juſtinus in ſuâ Apologiâ pro Chriſtianis ad Antoninum Pium, quæ eò planè ſpectant, hæc habet verba: Ὑμεῖς ἀκούσαντες βασιλείαν προσδοκῶντας ἡμᾶς, ἀκρίτως ἀνθρώπινον λέγειν ἡμᾶς ὑπειλήφατε, ἡμῶν τὴν μετὰ Θεοῦ λεγόντων, &c. *Vos regnum à nobis exſpectari audientes, ſine diſcrimine aut judicio humanum à nobis deſignari ſuſpicamini: cùm nos illud, in quo cum Deo regnaturi ſumus, intelligamus.* Quod ſe exhortari ſæpiùs ſolerent Chriſtiani, alii alios ad perpetiendam mortem forti animo: eo quòd Martyres in cauſâ Chriſti regno potituri eſſent; hòc de regno in hodiernâ vitâ interpretabantur Ethnici, ac ſi molirentur aliquid Chriſtiani contra Imperium, aut eo ſe fruituros crederent. Quibus rectè reſpondet Juſtinus in proximè ſequentibus, *quandoquidem* libenti animo mortem oppetimus in cauſâ Chriſti, manifeſtum eſt nullam nobis eſſe ſpem Regni in hâc vitâ: vel eam ſpem nos temerè unà cum vitâ abjicere & exſcindere.

Præterea idem arguitur ex actis Domitiani: quemadmodum enim Herodes, nato jam Chriſto, metuebat ſibi ne Chriſtus ei regnum eriperet, ob famam ſparſam inter Judæos, Meſſiam, quem tunc temporis exſpectabant, regnum Iſraeli reſtituturum. Ita poſtea, ut narrant Hiſtorici, Domitianus Imperator ex ſtirpe Davidicâ ortos è medio tolli juſſit, ac propinquos Chriſti ad examen vocavit, ut Euſeb. Hiſt. Eccl. l. 3. c. 15.

Vid. etiam Niceph. l. 3. c. 10. 11. rationem redderent de Chriſto & Regno ejus, quodnam eſſet, quando, & ubinam locorum exſtiturum. Cui inquiſitioni occaſionem dedêre ſermones libriquе * Chriſtianorum de futuro in Terris Chriſti Regno.

Hæc de Ethnicis: inter Chriſtianos ſuæ fidei in hâc parte id mihi videtur argumentum quòd *preces fuderint pro mortuis*: ſcilicet ut partem haberent in reſurrectione primâ preces &

Append. ad cap. 4. oblationes pro mortuis per aliquot ſæcula in uſu fuiſſe, prout ſuprà notavimus, nihil mihi dubii eſt: non autem eodem ſemper conſilio, nec eaſdem ſemper gratias & beneficia pro animabus

* Chriſtus Dominus nunquam negavit (ſæpè licèt oblata, ſi voluiſſet, occaſione) ſe eſſe Regem, vel habiturum eſſe Regnum, dixit quidem Pilato, quærenti an Rex eſſet Judæorum, Regnum ſuum non eſſe ex hoc mundo, neque eſt omnino: regnant enim in hodierno mundo improbi, regnant Satanas & Antichriſtus. Deletis autem his inimicis ſuis, & renovato Mundo in illo venturo regnabit cum ſuis Sanctis. Chriſtus Zebedæis negavit primas ſedes in ſuo regno, regnum ipſum non negavit. Pariter Diſcipulis de temporibus Regni ſciſcitantibus, tempora quidem tacuit, Regnum non renunciabat, Act. 1. 6. Regnum autem terreſtre, non æternum & cœleſte, à Chriſto ſubintelligi, perinde ac ab illis qui hæc ei proponebant, arguunt illa bona terreſtria & temporalia, quæ promittit, memoratve in ſuo regno futuro. Promittit ſuis Diſcipulis bona temporalia ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, Matth. 19. 28. (quod de Mundo renovato intelligendum eſſe ſuprà notavimus) dixitque in ſupremâ Cœnâ ſe poſtea non bibiturum eſſe ex ſucco vitis, donec novum biberet cum illis in Regno Patris, Matth. 26. 29. & eodem tempore ait, (Luc. 20. 29. 30.) Ego paciſcor vobis, prout pactus eſt mihi Pater meus, Regnum: ut edatis & bibatis in menſâ meâ, in regno meo. In cœlis neque editur, neque bibitur: & licèt nonnunquam metaphoricè uſurpentur illæ phraſeologiæ, primariæ tamen verborum ſignificationi adhærendum eſt, niſi depellamur neceſſitate, quæ hîc nulla eſt.

Vid. Luc. 23. Act. 17. 7.

mabus defunctorum petebant ſupplices, ut fruerentur pace & requie, ut immunes evaderent ab extremis ignibus, ut maturè reſurgerent, & partem haberent in reſurrectione primâ; hæc erant votorum ſumma: horum poſtremum dicitur apertè à Tertulliano, ubi officium piæ uxoris erga defunctum maritum explicat, his verbis: *Pro animâ ejus orat, & refrigerium interim adpoſtulat ei, & in primâ reſurrectione conſortium; & offert annuis diebus dormitionis ejus.* Atque alibi *moram reſurrectionis* loco pœnæ habet pro luendis levioribus delictis. Nec diſſimiles effudit preces *ſanctus Ambroſius* pro *Valentiniano* & *Gratiano*, fratribus, præmaturâ morte abreptis, in ſuâ funebri Oratione pro Valentiniano ſecundo, quam claudit his verbis: *Te quæſo, ſumme Deus, ut chariſſimos juvenes maturâ reſurrectione ſuſcites & reſuſcites: & immaturum vitæ iſtius curſum maturâ reſurrectione compenſes, Amen.* Atque alibi in eundem ſenſum diverſos reſurgentium ordines & tempora conſtituit. Denique in * Liturgiâ antiquâ Gothicâ hæc precum publicarum formula præſcribitur: *Quieſcentium animas in ſinu Abrahæ collocare dignetur Deus, & in partem primæ reſurrectionis admittat: per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Nempè cùm non crediderint Veteres animas piorum ſtatim à morte in cœlum adſcendere, aut ſummâ protinus frui gloriâ & viſione beatâ: cumque reſurrectionem primam ante illud tempus, Regnumque Chriſti, exſpectârint; eoque potiri, primum habuerint

De Anim. cap. ult.

* Loca ſunt apud Daillé de Uſu PP. p. 288. ult. Conſule alias Liturgias, Moſarab. & Ambroſ. vel Ital. Vid. Daillé de Pœnis, p. 513. ult.

rint beatitudinis gradum: hunc ſtatum, hanc reſurrectionem precabantur ſuis, in Chriſto dormientibus, tanquam pignus futuræ gloriæ, initiationem quandam ad vitam cœleſtem.

Sed de his ſatis, cùm non ſit opus pluribus in re notâ & confeſſâ: nam in Scriptis Veterum quique verſatiſſimi, inter recentiores aut hodiernos Auctores, licèt non ſtent à partibus Millennariorum, agnoſcunt tamen hoc dogma circa futurum Chriſti regnum in terris, receptum fuiſſe plurimùm in primis Eccleſiæ ſæculis: ſed non perinde eſt in confeſſo, in quibus terris, hodiernis vel futuris, hoc millenne regnum Chriſti ſtatuendum ſit. Vulgò creditur à Millennariis recentioribus, in hâc vitâ & in hodiernis terris, regnaturum eſſe Chriſtum: ſed non ad mentem Veterum hoc credunt, nî multum fallor, nec ad mentem ſacræ Scripturæ, nec denique ſecundùm ipſius rei naturam. Quoad Millennarios antiquos, quorum ſuperſunt Scripta, de renovatione Mundi naturalis omnes verba faciunt, in adventu Chriſti peragundâ. Juſtinus id non ſemel memorat in Dialogo cum Tryphone: & in novis & inſtauratis Hieroſolymis millennium collocat, adductis verbis Prophetarum *de novis Cælis & novâ Terrâ*. Dein (pag. 369.) Τὴν τῶν ἁγίων γῆν appellat terram illam, in quâ regnaturi ſunt Sancti unà cum Chriſto: atque τὴν καινούργησιν, *renovationem Mundi* (in quo nova Hieroſolyma) Chriſto attribuit, non minùs quàm primam Mundi conſtructionem, p. 340.

Non diſſimili modo Irenæus renovationem Naturæ cum temporibus Regni conjungit: *Prædicta*, inquit, *benedictio*, *nempè Jacobo facta*,

Lib. 5. c. 33.

facta, de fertilitate terræ, ad tempora Regni ſine contradictione pertinet; quando regnabunt Juſti ſurgentes à mortuis: quando & creatura renovata & liberata multitudinem fructificabit univerſæ eſcæ & rore cœli, & ex fertilitate terræ. Idem vel tantundem affirmat capite ſequenti, & deinceps identidem ad finem Libri.

Eodem ſpectare videntur verba Lactantii: Lib. 7.
Deus enim veniet, ut orbe hoc ab omni labe purgato, c. 22.
redivivas Juſtorum animas corporibus innovatis ad ſempiternam beatitudinem ſuſcitet. Denique ſi Gelaſio Cyziceno fides, Patres Nicæni in eâdem fuêre ſententiâ, Regnumque Chriſti & Juſtorum in novâ terrâ collocârunt, his verbis: Καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν προσδοκῶμεν, Hiſt.
κατὰ ἱερὰ γράμματα· φαινομένης ἡμῖν τῆς ἐπιφανείας καὶ Act.
βασιλείας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Conc.
&c. *Novos cœlos & terram novam exſpectamus,* Nic.
ſecundùm ſacras Litteras: cùm apparuerit nobis illuſtris præſentia, & regnum magni Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti: & tunc, ut ait Daniel (cap. 7. 18.) *recipient Sancti Regnum altiſſimi: & erit terra pura, ſancta, terra viventium, non mortuorum: quam oculis fidei prævidens* David, *clamat*, (Pſalm. 27. 13.) *Credo videre bona Domini in terrâ viventium: terra manſuetorum & humilium. Beati*, inquit Chriſtus, *mites: quoniam ipſi poſſidebunt terram:* & Propheta *Iſaias* ait, *& calcabunt ipſam* Cap. 26.
pedes manſuetorum & humilium. Vides 6.
ſecundùm tot Patres, in novis Cœlis, & novâ Terrâ fore ſedem millennii: nec proinde ante renovationem Mundi beatum illum rerum ordinem eſſe exſpectandum, ex mente veterum Chiliaſtarum.

Fateor Antiquos non ſemper convenire de ordine

Ut ſuprà. ordine conflagrationis & renovationis Mundi, quæ prior, quæ poſterior; huic illam poſtpoſuiſſe videtur Tertullianus, ſed malè: errorem ſuum facilè corrigere potuiſſet, ex verbis ſancti Petri, qui, exuſtis cœlis terriſque hodiernis, ſtatim ſuccenturiat novos cœlos, novamque terram, in habitationem Juſtis. Nec quidem expeditè concipi poteſt renovatio Mundi ſine præcedente conflagratione; vel aliquâ ſaltem concuſſione aut demolitione, quæ genus humanum tolleret: præſertim ſi, ſecundùm ideam ſancti Johannis, nova terra novam formam, orbiſque habitabilis novus nullum mare ſit habiturus: at id forſan occaſionem dedit errandi nonnullis, quòd duplex futura ſit mutatio Mundi, altera ad principium, altera ad finem Millennii: nempè cùm *fugient Cœlum & Terra: & locus eorum non erit inventus*. Sed hæc fuga Cœli & Terræ, & loci ſui priſtini derelictio in fine Millennii futura, neutiquam exponenda ſunt de conflagratione communi, ſed de mutatione aliquâ inſigniori, qualis, in fine Millennii, Sanctorum etiam corporibus acceſſura eſt, cùm in Regiones cœleſtes transferentur.

2 Epiſt. 3.12.13.

Apoc. 21.1.

Apoc. 20.11.

Sed hæc obiter. Pergamus in propoſito, & in quâ terrâ, hodiernâ, vel futurâ, Regnum Chriſti & Sanctorum conſtituunt *Auctores ſacri*, jam porrò videamus. Vidit ſanctus Johannes (Apoc. 21. 1. 2.) novos Cœlos & novam Terram: dein vidit ſanctam Civitatem, ſive nova Hieroſolyma, de Cœlo deſcendere: puta in illam novam Terram: quo alio enim deſcendere potuit? Conſtat autem ex capite præcedenti Civitatem ſanctam (eandem cum Civitate dilectâ) eſſe Regnum Chriſti, vel ipſius Metropolin: ad quod conſequens eſt,

Cap. 20. 9.
Iſa. 65. 17. 18.

Pro-

Prophetam vidiſſe Regnum Chriſti deſcendere in novam terram, ſedem ſuam ibidem habiturum.

Præterea. ſeries viſionum Apocalypticarum; & ſpatia temporum quibus continentur, Millennio, ſuiſque antecedentibus, non relinquunt locum intra fines hujuſce Mundi. Credo equidem non duraturum eſſe hunc Mundum, quantumcunque, in mille annos ab hodierno die: & ſi qua fides ſexmillenni Prophetiæ Judæorum, (quam è Patribus Chriſtiani plurimi ſunt amplexi) non ſupereſt ſemimillennium ab hinc ad rerum exitum. Sed his miſſis, conſtat utcunque hanc recentiorum Chiliaſtarum hypotheſin plus nimio temporis exigere pro reliquâ ætate Mundi, ſi rem æſtimemus ex calculis Apocalypticis: nam ſecundùm illud ſyſtema prophetiarum, multa ſuperſunt adhuc præparanda & peragunda, antequam incipere poſſit Chriſti & Sanctorum regnum; non niſi deleto penitùs Antichriſto, Satanaque ligato, regnabunt Sancti: ſed excidium Antichriſti non pauca debent antecedere, quæ nondum completa vidimus; nondum adſcendêre, aut ſurrexêre, Teſtes; nondum cecidit pars tertia Civitatis; nondum præteriit Væ ſecundum, aut incepit tertium. Quæ omnia memorantur in capite undecimo Apocalypſeωs ante interitum Antichriſti eventura. Apoc. 20.

Præterea nondum effuſæ ſunt Phialæ capite decimo ſexto: nec quot ſuperſint adhuc effundendæ, certò novimus. Denique quæ exindè ſequuntur ad caput uſque viceſimum, ubi incipit Regnum Chriſti, reſtant exercenda in Antichriſtum, ad diminuendum & tandem abolendum ipſius Regnum, parandumque thea-

theatrum in adventum Chriſti. Quanto autem tempore opus erit, ut hæc compleantur ſingula ſuo ordine, vix audeo conjectare: ſed quantumcumque fuerit, præcedere debet beatum Millennium, atque ætatem Mundi tanto longiùs protrahere. Sed ut in his complendis non parum temporis elabetur, ita (ſecundùm eandem Apocalypſin) his completis, ſtatim ſequitur finis Mundi: nec locus aut ſpatium relinquitur annorum mille beatitudini: cùm ſonuit tuba ſeptima, dicitur inſtare vel adeſſe
Cap. 11. 18. tempus judicandi mortuos: ideoque finis Mundi; nam ante id temporis mortui non
Cap. 19. 20. ſunt judicandi. Pariter Beſtia devicta conjicietur in ſtagnum ignis, ardens ſulphure: quod denotare mihi videtur conflagrationem Mundi, ſi cum viſionibus Danielis, (cap. 7. 11.) & doctrinâ ſancti Pauli conferatur, 2 Theſſ. 1. 8. & 2. 8.

Epocha Regni Chriſti & Sanctorum paſſim in ſacris Litteris deſignatur per illud indicium, qûòd conjuncta ſit cum die Judicii, vel eo præeunte introducatur. Neque alio opus eſſe videtur argumento, ut doceamur, regnum illud non exſpectandum eſſe in hâc vitâ, aut in hodierno ſæculo. Sed loca Prophetarum, ſi placet, Danielis & S. Johannis eâ de re pauliſper conferamus. In dicto capite ſeptimo Danielis, à verſu nono ad finem, ſæpiùs repetitur conſeſſus judicialis, vel prævius regni Sanctorum, vel cum eodem conjunctus, ℣. 22. cùm venerit Antiquus dierum, judicium ſimul & regnum tradentur Sanctis. Dein conſidente judicio (℣. 26. 27.) *regnum, dominatus, & amplitudo regnorum ſub toto cœlo dabitur populo Sanctorum excelſorum.* Eodem modo ſanctus Johannes, hâc in re,

ut ſolet aliàs, Danielis veſtigiis inhæret: non tantùm quòd deſcripturus Millennium, thronos judiciales priùs conſtituat, in capite viceſimo; ſed quòd antea capite undecimo, ut ſuprà notavimus, tam mortuos quàm vivos judicandi tempus, cum tempore Regni & Dominii Chriſti & Sanctorum connexerat; cùm ſonuiſſet tuba ſeptima, magnâ voce pronunciatum eſt in cœlo: *Facta ſunt regna Mundi Domini noſtri, & Chriſti ejus, qui regnabit in ſæcula ſæculorum.* Dein poſtea, *adveniet præſtitutum tempus, ut judicentur mortui, & ut des mercedem ſervis tuis Prophetis & Sanctis, & timentibus nomen tuum. . . . Tum apertum eſt templum Dei in cœlo, & viſa eſt Arca fœderis,* &c. Manifeſtum eſt hìc repræſentari à Prophetâ regnum & tempora regni, ut loquuntur Veteres: reſpondetque hæc idea ejuſdem regni apud Danielem deſcriptioni, in utrâque parte: tam quoad dominium datum Sanctis, quàm iſtius dominii tempus, nempè cùm judicandi ſunt mortui. Quod ſolenne tempus cùm non ſit adventurum ante finem Mundi, neque ante eundem terminum, auſpicabitur beatum Millennium ſecundùm hæc Oracula. Denique pars ultima deſcriptionis, de *templo aperto*, & conſpecta in eo *Arca fœderis*, de *Schechinah* intelligenda eſt; quæ incubuit Arcæ fœderis in Sancto Sanctorum, quæque illuſtris adhuc videbitur in Chriſti regno, ac beato, de quo loquimur, Millennio: prout infrà expoſitum erit.

Cap. 11: 15.

℣. 18.

℣. 19.

His notis calculiſque Prophetarum, circa tempora Regni, conſona ſunt verba Chriſti, cùm τὴν παλιγγενεσίαν & conſeſſum judicialem conjungit, Matth. 19. 28. *Vos*, inquit, *qui ſecuti eſtis me* ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, in renaſcentiâ, vel renovatione

rerum, *cùm ſederit Filius hominis in throno gloriæ ſuæ, ſedebitis vos etiam in thronis duodecim, judicantes duodecim Tribus Iſrael. Et quiſquis reliquerit domos*, &c. Hic apparatus judicialis, ut vides, exprimitur: Chriſtum autem hîc loqui de ſuo regno millenni, duo teſtantur indicia: primò, quòd uterque Prophetarum jam dictorum, eodem modo quo Chriſtus, regnum illud introducat: ut patet ex præcedentibus. Secundò, quòd hanc παλιγγενεσίαν notet & indigitet Chriſtus pro loco & tempore, quibus merces & retributio reddentur Sanctis, & ſervis Chriſti fidelibus. Eundem prorſus ad modum, quo dixit poſtea Johannes, idem tempus ſtatumque delineans, *venit tempus* judicandi mortuos, & reddendi mercedem ſervis tuis. Conſentiunt itaque Auctores ſacri in hoc charactere temporis, quo principium Millennii ultra fines hujuſce ſæculi protenditur.

Sed de tempore futuri Millennii ſatis: redeamus jam ad ipſius ſedem, quam in novis Cœlis & in novâ Terrâ conſtituimus, ſecundùm viſionem ſancto Johanni factam: nec aliter Iſaias Propheta, cùm Deum conditurum eſſe dixerat novos Cœlos & novam Terram, & Hieroſolyma exſultantia, his ſubjungit ſtatim novum Naturæ ordinem, hominumque lætum, pacificum & fœlicem ſtatum: quibus regnum Juſtorum, & ipſius fœlicitas, exhibentur. Quod eo fidentius dico, & de hoc regno interpretor, cùm videam ſanctum Petrum novos Cœlos & novam Terram à Prophetis promiſſos in ſedes & habitationem Juſtis aſſignâſſe: quod aliter capiant, exponi non poteſt, quàm de hoc, de quo loquimur, regno.

Apoc. 21. Iſa. 65. 17. &c. 2 Epiſt. 3. 13.

Denique, præter hæc dicta prophetica, quibus

quibus regnum Chriſti cum novis Cœlis & Terris, explicitè vel implicitè, connectitur, idem argui poteſt à tempore adventûs Chriſti ad regnum; quem agnoſcunt Millennarii futurum in principio illius regni. Chriſtus autem non adveniet ante finem Mundi, vel ante tempora renovationis: proindè nec ante eundem terminum auſpicabitur Millennium. Ἀποκατάστασις πάντων & παλιγγενεσία denotant renovationem Mundi: Chriſtus autem non adveniet ante hanc ἀποκατάστασιν & παλιγγενεσίαν: prius nos docet plenè & perſpicuè ſanctus Petrus in ſuâ Concione, Act. 3. 21. cùm ait de Chriſto: *Quem oportet cœli capiant uſque ad tempora reſtitutionis omnium: de quibus locutus eſt Deus à ſæculo, per os omnium ſanctorum ſuorum Prophetarum.* Pariter quoad alterum, Chriſtus ipſe ſuum adventum, quo compenſaturus eſt eos, qui in hoc ſæculo, ſui nominis cauſâ, mala fuerant perpeſſi, ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ſtatuit, Matth. 19. 28. 29. quod de regno ſuo, in Mundo renato, exponendum eſſe, ex adjunctis ſuprà oſtendimus: cùm nimirum, Regis aut Victoris inſtar, palmas & ſpolia, & partæ jam pacis ſumma munia, militibus ſuis ſerviſque fidelibus, qui belli tulerunt æſtum & pericula, diſtribuet. Neque cœlum & æternam gloriam unicè reſpicit hæc promiſſio, quum bona externa & temporalia memorat, præter vitam æternam: atque huic omnino congruit ſermo ſancti Pauli, cùm Chriſto ſubjicit, tanquam ſuo Regi, τὴν * οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, orbem habitabilem futurum: Heb. 2. 5. 6.

* Οἰκουμένη ſignificat τόπον οἰκήσεως, ex vi vocis, & ſecundùm ſyntaxin ſubintelligitur γῆ.

rum: vel עולם הבא * ut loquuntur Hebræi: quem Meſſiæ pariter ſubjecerunt.

Denique, ut hæc finiam, nullum agnoſcit
Matth. 23. 39. Scriptura ſacra futurum Chriſti adventum ante judicialem, vel ante finem Mundi: quapropter hæc tria conjunxit Apoſtolus Paulus
2 Epiſt. 4. 1. ad Timotheum, mortuorum κρίσιν, Chriſti ἐπιφάνειαν & βασιλείαν: *Obteſtor te coram Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui judicaturus eſt vivos & mortuos, in apparitione ſuâ & regno ſuo.* Idemque Apoſtolus unà cum ſancto Petro adventum Chriſti cum Mundi conflagratione conjungit, 2 Theſſ. 2. 7. 8. 2 Pet. 3. 10. Confer hæc cum argumentis conſimilibus apud Gerhard. Tom. ult. p. 139. 140. 141.

De ſede regni millennis in novis Cœlis & novâ Terrâ, hæc hactenus ex auctoritate ſacrâ adduximus. Præterea res ipſa loquitur, atque idem ſuadet ratio: quorſum enim nova tellus, ſi incolarum vacua? Quorſum novus orbis habitabilis ſine habitatore? dein hodierna Tellus, vel hodiernus Naturæ ordo, vanitati

* Dictio illa αἰὼν μέλλων, vel עולם הבא, ſumitur vel latè pro temporibus Meſſiæ indiſcriminatim, vel ſtrictè pro temporibus Regni Meſſiæ: quo ſenſu ſtrictiori & maximè proprio, diſtinguitur, tam ab hodierno ſæculo, quàm ab æternitate; ſive ab illo tempore, quo Chriſtus traditurus eſt Regnum in manus Patris. Atque hoc ſenſu proprio, pro ſæculo nempè intermedio inter hodiernum & æternitatem, ſæpè ſumitur in ſacris Litteris: Chriſtus regnaturus eſt ἐν τῷ αἰῶνι μέλλοντι, Epheſ. 1. 22. 23. Heb. 2. 5. 6. Nondum autem regnat eo ſenſu, nec regnaturus eſt eo ſenſu, ubi tradiderit Regnum in manus Patris; nempè poſt finalem reſurrectionem & omnia ſæcula expleta. Patet itaque dari Regnum Chriſti intermedium, atque illud propriè dici ὁ αἰὼν μέλλων, quanquam locutio illa laxè ſumta omnes dies Meſſiæ comprehendat.

nitati aut corruptioni ſubjectus, fœlicitatem beati ſæculi ferre aut recipere non poteſt. Denique incongruum eſſet Martyres & Sanctos è mortuis in hodiernam vitam & inter hodiernos homines deducere. Hæc paucis, ſi placet, expendamus. Quoad primum, probatum & conceſſum habeo, ratum fixumque, *Renovatum iri Mundum naturalem*: cœlum noſtrum terramque ſenſu proprio & litterali. Hæc eſt vox clara ſacræ Scripturæ; & habita eſt pridem, ut hodie, fides orthodoxa. Dic igitur, oro te, quo conſilio, quem in finem renovanda eſt Tellus? Cui uſui inſerviet renaſcens ille Paradiſus? Omnes utique agnoſcunt in melius mutandam eſſe Tellurem: noſque, ſuffragante ſacrâ Scripturâ, in formam, pulchritudinem, & fertilitatem paradiſiacam reſtituendam oſtendimus.

Vid. Juſt. vel Auctor. Quæſt. ad Græc. p. 196.

Theor. Tell l. 4. c. 2. & 8.

Age ſis itaque, Deus & Natura nihil faciunt fruſtra, multo minùs integros rerum Ordines, Mundoſque habitabiles: nec habitabiles tantùm, ſed omnibus Naturæ beneficiis, cœli & ſoli, inſtructiſſimos: ſedes denique planè beatas. Hujùſmodi verò ſedes beatas, Mundumque pulcherrimum, cùm fingere non liceat incaſſum facta, dic, obſecro, quo propoſito, quem in finem: ſi quem nôſti rectiorem & nobiliorem illo quem aſſignavimus, imperti: ſin minus nullum noveris magis idoneum, hunc mecum amplectere, Orbemque illum futurum habe pro verâ *Terrâ viventium*, pro vero Canaan, Terrâ promiſſâ; Terra, ubi *regnabunt Sancti*; Terra, quam *habitabunt Juſti*; denique Terra, quam *hæreditate poſſidebunt mites* & innocui, qui in hodiernâ minimam ferè tenent portiunculam: nec tanti quidem eſt tota, ut eam magnoperè cupiant.

Τὴν οἰκουμ. τὴν μέλλ.

Pſal. 141. 6.

Apoc. 5. 10.

2 Pet. 3. 13.

Matth. 5. 5.

Secundò enim hodierna Tellus, & Cœlum illi proprium, præbere nequeunt, nec quidem capere, fœlicitatem illam naturalem, quæ conſtituitur Sanctis in Chriſti Regno millenni: fœlicitatem *naturalem* dico; nam præter bona animi, ſanctoſque affectus, quibus gaudebunt jugiter, Natura externa erit tota aurea; & de malis illis, quæ vitam hodiernam premunt, nihil erit reliquum. Neque pauperies, aut rerum inopia; neque labor ſervilis & illiberalis; neque bella & diſcordiæ; neque morbi & ægritudines corporis, locum ullum habitura ſunt in Millennio. Stante autem hodiernâ Naturâ, evitari non poſſunt hæc incommoda, poſſunt quidem diminui, boni regiminis ope, boniſque legibus; ſed tolli non poſſunt, niſi unà mutetur naturalis rerum ordo. Non fertilior evadet hæc terra, quo durat longiùs, ſed potiùs ſiccior & ſterilior: atque eo magis erit inopia rerum, ad vitam victumque neceſſariarum; & augebitur ſervilis labor, & miſeria; neque ceſſabunt lites, & diſcordiæ, vel privatæ vel publicæ; nec bellorum cauſæ & contentiones. Præterea ſi eadem maneat cœli facies, eadem temperies, eaſdem aëris injurias & incommoda patiemur uſque ſecundùm anni temporumque viciſſitudines: denique nec deerunt morbi, dolores & ægritudines, quibus hodie laboramus. Hæc autem prorſus ſunt aliena ab ideâ Regni Chriſti, quemadmodum à Prophetis exprimitur, nec præmii rationem haberet, multo minùs Regni, ſtatus hodierno haud beatior.

Apoc. 21. 4.

Tertiò, fac reſurgere à mortuis beatos Martyres, alioſque Sanctos, ac inter hodiernos homines verſari; non video quod genus vitæ, vel quod genus mortis daturus ſis his redi-

redivivis: viſne mortuos eſſe denuo, intra breve tempus more cæterorum mortalium? vel ad mille annos, victuros? Si prius, non meruit tantillum vitæ, ut ipſius gratiâ, clauſtra mortis, & amica ſilentia perrumperent: vitæ, inquam, terrenæ gratiâ, inter nubila & caliginem, moleſtias & incommoda hodiernæ Terræ & Cœli. Putas, ſat ſcio, beatos fuiſſe Martyres in alterâ vitâ, ante ſuum huc reditum, aut deſcenſum? quodnam verò aut quam ob rem, cepit eos ſuæ beatitudinis faſtidium?

- - - Anne aliquas ad cælum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas: iterumque ad tarda reverti
Corpora? terrenoſque artus, moribundaque membra?
Quæ brevis & miſeræ lucis tam dira cupido eſt.

Nec ex alterâ parte, vitam longævam millennem aut ſemimillennem patitur hodiernus, aut ſimilis quicunque, naturæ ſtatus.

Sed perge ad reliqua: redeant in has terras Martyres & Sancti, quod genus vitæ, dum inter nos verſantur, dabis his novis incolis? Uxores ducent? ut olim filii Dei filias hominum amavêre; operamque dabunt procreandis liberis, vitæque regundæ eodem modo quo reliqui mortales? Quæ bona hîc poſſeſſuri ſunt non video. Quas hæreditates adibunt, & quo jure? Omnia prærepta ſunt & dudum occupata in hodiernâ Terrâ: non fas eſt aliis eripere patrimonia, nec poſſunt ſuccedere in bona & fundos Majorum ſuorum, ante multa ſæcula, & ultra omnem hominum aut tabularum memoriam, vitâ defunctorum. Denique expenſis omnibus bonis, animi, corporis, & fortunæ, nullâ ex parte operæ pre-

cium mihi videtur, multo minus præmium Sanctis dignum, ſtatum mortis cum vitâ, qualis eſt hodierna, commutare. Sed de his ſatis.

Hæc pauca è Scriptis ſacris, & ex ipſâ rei naturâ, depromta, meditanda proponimus ſequioris ævi Millennariis: qui, neglectis Veterum veſtigiis, præfeſtinant, & ex ardore nimio præcipitant Regnum Chriſti in has terras, & in hodiernum ſæculum; ubi Principum & aliorum concitant invidiam, atque dogmati prorſus innocuo & inermi odium pariunt: retardantque hâc ratione id, quod maximè promovere in votis habent. Non inficiamur in melius progreſſurum eſſe genus humanum, ſaltem ex parte, etiam in hodiernâ vitâ: & meliuſculè ſe habituras eſſe res Chriſtianas; labefactum iri tyrannidem Antichriſtianam, avulſumque aliquas iſtius Imperii partes. Augebitur præterea inter bonos vis pietatis & charitatis; amorque veri, recti, æqui & honeſti: atque his benè munitis, alii alios in minutioribus diſſentientes non vexabunt, aut perſequentur. Denique augebitur ſcientia, tam divina, quàm naturalis: & ſpeciatim Religionis Chriſtianæ ſtatus genuinus, & illius œconomiæ mens, conſilium, & ſapientia, meliùs innoteſcent. Hæc quidem deſideratiſſima ſunt: ſed ad fœlicitatem Regni, de quo agitur, opus eſt præterea ut concurrat natura externa, & novus rerum ordo: lux etiam veritatis plenior & perfectior, quàm capere poſſumus in hodiernâ vitâ. At expedienda ſunt, quæ ſuperſunt in hoc argumento.

His ita poſitis & conſtitutis, ſupereſt ut Millennii ſtatum explicemus. Conſtat parte natu-

naturali & intellectuali; quæ & qualis futura ſit Naturæ facies, quis ordo, in ſæculo illo venturo, ſive in novis Cœlis & novâ Terrâ, in præmemorata *Theoria* ſatis abundè diſſeruimus, nec hîc libet jam dicta repetere. Et quoad partem intellectualem, conſtat illa maximè *contemplatione & devotione*: exercitiis Angelicis, quibus præparatur animus ad vitam cœleſtem. Hæc etiam, eodem in Tractatu, pro modulo noſtro deſcripſimus & expedivimus. Reſtant tantùm quædam ſuperaddenda *de præſentia Chriſti extraordinaria in illo ſuo Regno: & de conſummatione Oeconomiæ Chriſtianæ.* Qùum verò loquimur de præſentia Chriſti in ſuo Regno, non id volumus, Chriſtum deſcenſurum eſſe in Terras formâ humanâ; & verſaturum cum hominibus, ut olim in Judæâ; nec vitam ducturum eſſe terreſtrem, ſicut in tempore ſuæ carnis: hæc eſſet quodammodo ſecunda incarnatio; ſed apparebit eminus, in ſuo corpore glorioſo, per modum perpetuæ aut conſtantis *Schechinah*: ut olim in Sancto Sanctorum; & ex alto Cœlo demiſſâ ſuâ ſede, reſidebit in conſpectu terrarum, Rex auguſtus, Numen viſibile. Hæc autem pluribus expedienda ſunt & explicanda.

Cùm tradidiſſet ſanctus Johannes doctrinam Millennii, novoſque Cœlos & novam Terram, viſione ſibi adhibitâ, repræſentâſſet, ſubdit ſtatim: *Atque ego Johannes vidi ſanctam illam civitatem, Jeruſalem novam, deſcendentem à Deo de Cœlo.... & audivi vocem magnam è Cœlo, dicentem, Ecce Tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum iis.* Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν. καὶ αὐτοὶ, &c. Hoc de *Schechinah* intelligendum eſſe ſuadent ipſa verba, & verborum iſtorum uſus Apoc. 21. 2. 3.

in ſtylo ſacro: *Ecce Tabernaculum Dei cum hominibus*, inquit vox è Cœlo: talis nempè Dei præſentia, aut habitatio, qualis erat in Tabernaculo, ubi ſe exhibuit Schechinah. Dein adjicitur in eundem ſenſum, σκηνώσει μετ' αὐτῶν ὁ Θεὸς, *inter eos ponet Deus tabernaculum ſuum*. Denique quo magis innoteſcat, hîc indigitari habitationem Dei cum Sanctis in millenni Regno, ut olim cum Populo Iſraelitico in Sanctuario, ſubjicit Propheta, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν. Quæ ſunt eadem verba, ſi conſulas, quibus cum Iſraelitis, in conventu & in ſanctuario, habiturum ſe promiſit Deus, Exod. 29. 42. 43. 44. 45. 46. Lev. 26. 11. 12.

Præterea, eadem uſus eſt in Evangelio locutione ſanctus Johannes, cùm habitationem Dei in carne humanâ adumbrare voluit, Joh. 1. 14. ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Occurrit adhuc eadem dictio in Apocalypſi, cùm Turbæ palmiferæ (qui ſunt iidem cum Sanctis
Apoc. Millennii) fœlicitas & privilegia recenſentur:
7. 15. 16. inter alia enim dicitur, ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου,
17. nempè Chriſtus, σκηνώσει ἐπ' αὐτοὺς, *habitabit ſuper eos*, vel tabernaculum figet inter eos: quod explicationi noſtræ de *Schechinah* in Regno Chriſti reſpondet. Nec aliter Propheta Ezechiel, illius, de quo loquimur, Regni beatitudinem deprædicans, Sanctuarium Dei, ſive Dei ſedem, ut in Sanctuario, ibidem collocat.
Cap. 3. 7. His omnibus unicum præterea locum ex iiſ-
26. 27. dem oraculis Apocalypticis adjiciam: ubi de
28. Millennio agitur, atque unà mentio ſit aperti Templi, conſpectæque Arcæ fœderis, cui
℣. 15. nempè ſuperincubuit *Schechinah*. Capite undecimo, cùm ſonuiſſet Tuba Angeli ſeptimi, de-

deſcribitur Regnum Chriſti & Sanctorum: & inter alia dicitur, *apertum eſt Templum Dei in* ỳ. 19.
Cœlo: & viſa eſt Arca Teſtimonii in ipſius Templo. Hoc eſt, ſi rectè interpretor, aperto Cœlo, viſa eſt *Schechinah*, ſive gloria Chriſti, quæ cooperuit Arcam fœderis in ſanctuario: quemadmodum Stephanus Protomartyr, aperto Cœlo, vidit gloriam Dei, & Filium hominis ad dextram Dei. Act. 7. 55. 56. Atque huc referendum eſt, opinor, celebre vaticinium Jeremiæ Prophetæ, cap. 3. 16. 17. &c. cùm nova Jeruſalem, non Arca fœderis, erit ſolium Jehovæ.

His indiciis & teſtimoniis propheticis ſatis, opinor, conſtat, in ſæculo venturo, & Regno Chriſti fore aliquam præſentiam Numinis viſibilem & ſolennem, quam nuncupamus *Schechinah*. Sed notandum præterea: id, quod Hebræi dicunt *Schechinah*, Græco ſtylo, tam novi Fœderis, quam apud Septuaginta Interpretes, dicitur δόξα vel δόξα τοῦ Θεοῦ, ut notum eſt ſatis, crebriſque exemplis comprobatum *, atque hac pariter voce utitur ſanctus Johannes, ſeque vidiſſe ait, *Gloriam* Dei, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, reſidentem in ſanctam Jeruſalem, quæ è Cœlo deſcendit: ỳ. 10. 11. Angelus illi monſtravit τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχουσαν τὴν ΔΟΞΑΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ. Dein omni genere lucis & ſplendoris hanc civitatem in ſequentibus illuſtrat, hanc gloriam depingit, atque *faciem Dei* viſuros eſſe Millennii compotes, diſertè aſſerit. Confer. Joh. 17. 24. Cap. 22. 4.

Duplici modo & ſtylo, ut vides, ſignificavit

* Vid. Exod. 24. 16. 17. & 33. 18. & 40. 34. 35. 1. Reg. 8. 11. 1. Sam. 4. 21. 22. Iſa. 6. Haback. 3. 3. 4. Joh. 1. 14. & 12. 47. 55. Heb. 9. 5. Roman. 9. 4.

cavit Propheta, futuram in novis Hieroſolymis in Regno Chriſti & Sanctorum, divinam *Schechinah*. Sed me rogabis forſan, quid ſit *ſchechinah*? cùm toties ipſius hîc fiat mentio, & apud alios Scriptores: qui tamen negligunt, aut nimis arduum eſſe ducunt, quid illa voce intelligendum ſit, luculenter exponere: neque ego prorſus illud in me ſuſcipio, ut definire ſatagam accuratiùs: at ſi locum veniamque dabis digreſſiunculæ, ſtatum Quæſtionis aperiam; ut aliis fiat minùs difficile, aut rem penitus expedire, aut ſaltem, ubi hæret aqua, deprehendere.

Vox שכינה non occurrit, quod ſciam, in Bibliis Hebræis, in Targum autem ſæpius, & apud Rabinos: deducitur, ut notum eſt, à שכן *habitare*, vel *commorari*; ſignificatque, ſenſu communi accepta, *habitationem*, vel *commorationem*. Quòd verò ad ſignificandam præſentiam divinam peculiariter, aut majeſtatem divinam, adhibita fuerit illa dictio, fecit, opinor, uſus iſtius verbis שכן apud Moſem, cùm præſentia Dei ſingularis in monte Sinaï, aut in Tabernaculo, aut alibi, exprimitur, Exod. 24. 15. 16. & cap. 25. 8. & cap. 29. 45. 46. & 40. 35. & Deuter. 33. 16.

Hæc de voce, ſed quid res ſit, quæritur: *ſchechinah* latè ſumta uſurpatur ad deſignandum quodlibet effectum notabile præſentiæ Divinæ; minus latè præſentiam divinam ſub aliqua ſpecie, aut ſigno *viſibili*, denotat; denique, ſtrictiſſimè, præſentiam majeſtativam, ut aiunt, in materia aliqua lucida, ignea, aut candeſcenti exhibitam, ut in Rubo igneo, ad Moſem: (Exod. 3. 2. Deuter. 33. 16.) in Columna ignis, aut Columna nubis, ad Iſraelitas in deſerto: (Exod. 13. 21. 22. Num. 14.

14. 14.) in monte Sinaï: (Exod. 19. 18. & 24. 15. 16. 17. &c. 33. 18. 21. & Deuter. 33. 2.) ad Tabernaculum: (Exod. 25. 8. & 40. 34 35. Lev. 16. 2. Num. 9. 15.) & in Sancto Sanctorum in Templo, 1 Reg. 8. 10. 11. 2 Chron. 7.

Atque hujuſmodi * *ſchechinah* majeſtativam hoc loco ſubintelligimus, & exſpectamus in futuro ſæculo; conſtatque duabus, ut vides, partibus, parte materiali & ſpirituali: prima ſolet eſſe aliquo modo lucida aut albeſcens; ut lux ipſa, ignis, æther, nubes aut fumus albicans, & hujuſmodi. Atque hæc † ſubſtantia lucida creditur ab *Abarbanele* unica, & ſemper eadem: nempè illa ipſa lux primigenia, quam Deus in principio creavit: eâ utitur, ut vehiculo, cùm ſe quodammodo conſpicuum exhibet. Sed utcunque id ſit, quæritur præcipuè de parte alterâ: quæ ſit illa ſubſtantia ſpiritualis, quæ ſubjacet materiæ illi tenui & ſplendeſcenti. Vir optimus & eruditiſſimus, Joſephus Medus, cenſet Angelos ſemper ſubſtitiſſe *ſchechinah*, neque aliam fuiſſe præſentiam, aut ἐπιφάνειαν divinam, quàm Angelicam, ſub nomine Dei; aliàs Deum ipſum eſſe ubique æqualiter præſentem: dici autem ſpecialiter præſentem, ubi ſatellitium Angelicum comparet; non deeſſe quidem *ſchechinah* comitatum Angelicum, facilè credo: ſed per modum comitatûs, cui præſidet & prælucet Dominus aliquis perilluſtris.

Tract. de Sanctit. Eccleſ.

Juſti-

* Vide de *ſchechinah* locum apud Whitb. de Deit. Chriſt. p. 57.

† Hoc notat Epiſc. Eli.

Juſtinus Martyr *, Irenæus †, Tertullianus ‡, aliique Patres plurimi, τὸν Λόγον ſubfuiſſe ajunt τῷ *ſchechinah*, in ** commemoratis ſub veteri Fœdere manifeſtationibus. Judæi, & inter Patres Chriſtianos nonnulli, ſtatuunt *animam Meſſiæ* præexſtitiſſe temporibus incarnationis, ipſiſque originibus Gentis Judaicæ; ante Legem, & per totam Oeconomiam Legis & Prophetarum. Quod ſi cum *Logo* eandem conjunctam eſſe ſupponunt per illa tempora, his non incongruens eſſet ſupponere, conjunctim cum eodem *Logo* conſtituiſſe *ſchechinah* Patriarcharum & Prophetarum; atque motus illos à cœlo ad terras, reditusque; & apparitiones, quandoque ſub humanâ ſpecie, quandoque aliâ, Meſſiæ attribuen-

* In Apolog. 2. p. 95. 96. & in Dialog. cum Tryphon. p. 341. 342. & p. 356. 357. & alibi ſæpius.

† Lib. 4. cap. 17. 23. 37.

‡ Adverſus Judæos, cap. 9. de carne Chriſti, cap. 6. adverſ. Marcion. lib. 2. c. 27. lib. 3. c. 6. ad Praxeam, cap. 14. & ſequent. Theoph. Antioch. p. 99. 100. Clem. Alexand. ſæpius Protrept. p. 6. Pædag. p. 111. Euſeb. Demonſt. Evang. lib. 5. c. 9. & ſequentibus fuſiſſimè, & Hiſt. Eccleſ. lib. 1. c. 2. Cyril. Hieroſ. Catech. c. 10. Præter hos anteſignatos, conſule præterea, ſi libet, Novatianum de Trin. c. 25. & ſeq. Origenem, lib. 6. contra Celſum, Baſil. adverſ. Eunom. Chryſoſt. in Gen. Hom. 41. 42. 48. & in Act. Hom. 16. Theodor. in Gen. Quæſt, 92. in Exod. Quæſt. 5 Hilar. de Trinit. 4. 5. 12. Ambroſ. de fide ad Gratian. lib. 1. c. 5. & de Fid. contra Arian. c. ult. Prudent. in Apotheoſi contra Patripaſſ. Sulp. Sever. Hiſt. ſacræ lib. 1. Caſſian. lib. 7. de incarn. c. 9. Leon. Epiſt. 13. Iſidor. Hiſpal. de nativit. Domin. c. 1. alioſque plures, apud Kortholt. not. in Juſt. p. 34. & apud Suicerum, voce Ἄγγελος, & apud Bull. ſec. 1. c. 1.

** Hoc negat Auguſtin. contra Maximin. lib. 3. c. 26. citante Pamel. in Tertull. adverſus Jud. c. 9. p. 194. Vid. etiam Auguſt. de Trin. lib. 3. c. 9. & c. 11.

buendas eſſe, neque hæc aut hujuſmodi in meram divinitatem cadere. Siquidem aliter vix poſſum intelligere Juſtinum Martyrem *, alioſque ex antedictis Patribus, qui ex inviſibilitate Dei Patris, ejuſdemque infinitate & omnipræſentiâ probare volunt, Deum Patrem nunquam apparuiſſe; nec deſcendere poſſe, aut adſcendere, aut ullo modo locum mutare: non video, inquam, hæc argumenta ab inviſibilitate & omnipræſentiâ divinâ deducta, pro Deo Patre magis valere quàm pro Deo Filio: niſi ſupponas animam Meſſiæ præexſtitiſſe, atque τῷ Λόγῳ unitam fuiſſe, ante ſuam incarnationem; ab eaque unà cum Angelis hæc omnia fuiſſe præſtita: aliter enim ὁ Λόγος ſimplex nulli unitus Creaturæ, Angelicæ aut humanæ, eſt † inviſibilis & omnipræſens, perin-

* Juſt. M. in Dial. cum Tryphone, ſæpiùs diſputat contra omnem motum localem, apparitionem, aut conſpectum Dei Patris, & p. 355. 356. inquit, cùm Scriptura dicit, adſcendit Deus ab Abrahamo: aut locutus eſt Dominus ad Moſem: & deſcendit Dominus ad videndam Turrem, quam exſtruxerant Filii hominum: aut quando clauſit Deus Arcam Noæ forinſecus, μὴ ἡγεῖσθε αὐτὸν τὸν ἀγέννητον Θεὸν καταβεβηκέναι, & ne puteris ipſum ingenitum Deum vel adſcendiſſe, vel deſcendiſſe quopiam: nam ineffabilis ille Pater, & Dominus univerſitatis hujus, non venit in locum aliquem, neque deambulat, neque dormit, neque ſurgit . . . neque mobilis eſt, neque loco ullo, atque adeo neque Mundo univerſo comprehenſibilis: ut qui ante exſtitit quàm Mundus eſt conditus: quonam igitur modo ille, vel alloquatur aliquem, vel conſpiciatur ulli, vel in minimâ parte terræ appareat? His paſſa & gemina reperies apud cæteros Patres prænotatos.

† Qualis fuit regreſſus Filii ex hoc Mundo ad Patrem, talis fuit ipſius egreſſus à Patre: ſed egreſſus erat localis, & naturæ humanæ adſcenſus localis ex his Terris in Cœlum, Joh. 13. 1. & 6. 63. & 16. 28. Perſona Chriſti adſcendit, ergo Perſona Chriſti deſcendit;

vel

perinde ac Deus Pater; neque hîc ſufficit réſponſum Bulli, quod vid. ſect. 4. c. 3. p. 462. &c.

Sed, ut ad rem noſtram redeamus, utcunque hoc ſit quoad Phænomena illa veteris Teſtamenti ante incarnationem Dei: (de quâ re alibi forſan erit differendi locus) *ſchechinah* illa, de qua hîc loquimur, quæ in ſæculo venturo, in Regno Chriſti & Sanctorum, elucebit, eſt ipſe Chriſtus, in corpore ſuo glorioſo: quod ſatis apertè dicitur à Prophetâ, Apoc. 21. 23. *Gloria Dei eam*, nempè civitatem, *illuſtrat: & lucerna ejus eſt Agnus*. Hujuſce gloriæ ſpecimen dedit in terris, carne adhuc amictus Chriſtus, in ſuâ transfiguratione. Dein è cœlo, in manifeſtatione factâ
Luc. 9. 32. ſancto Stephano & Saulo. Sed illuſtriſſima erit illa ἐπιφάνεια, illa *ſchechinah*, cùm veniet Chriſtus in flammis ignis myriadibus Angelorum comitatus, ſub hujuſce Mundi exitu & excidio; & ferè ſolet adjungi cum illo adventu Chriſti vox *gloria*, vel *gloria Dei*: quod reſpondere τῇ *ſchechinah*, * & majeſtativam Dei præſentiam pariter ſignificare, ſuprà notavimus: atque hanc gloriam & divinam præſentiam in novis cœlis receſſuram, non uno modo nobis indicavit ſanctus Johannes, ut priùs oſtenſum eſt.

Sed notare licet ulteriùs, in gloriâ regiâ & majeſtate Chriſti repræſentandâ, Auctores ſacros

• vel erant deſcenſus & adſcenſus reales & locales, vel apparitiones tantùm, nunc in Cœlis, nunc in Terris.

* Neque ad Patrem neque ad Spiritum ſanctum ſpectat *ſchechinah*, ergo ad Filium vel Λόγον, cùm ſit quid divinum, & non tantùm angelicum. Vid. Grot. de Rel. Chriſt. lib. 5. p. 369. ſect. 3.

cros exhibere primò, perſonam Chriſti; dein ipſius comitatum, aut ſatellitium; poſtea ſedem & civitatem regiam; denique ſolium aut thronum Principis. Gloria perſonæ Chriſti non ſemel deſcribitur in Apocalypſi, ſemperque in formâ lucidâ aut flammeâ. Cap. primo ℣. 13. &c. de Filio hominis verba faciens Propheta; *Lucebant*, inquit, *caput & capilli inſtar nivis: oculi erant ut flamma ignis: pedes inſtar chalcolibani, ardentes in fornace: vultus denique inſtar ſolis, cùm ſplendet in ſuo vigore.* Quid his fortius, clarius aut illuſtrius? niſi forſan deſcriptio illa, quæ ſequitur capite quarto, ubi Rex throno inſidens, dicitur adſpectu *ſimilis lapidi jaſpidi & ſardio: & in circuitu throni erat iris ſpecie ſimilis ſmaragdo.* Dein quoad comitatum Chriſti, conſtabit ex Angelis lucis: ut paſſim dicitur in ſacris Litteris antea citatis. Denique ad civitatem regiam quod ſpectat, civitatem magni Regis, ſanctam Jeruſalem è cœlo delapſam, notiſſimum eſt, ipſius gloriam per omnigenas gemmas fulgidas, & colorum lumina à Prophetâ depingi, capite viceſimo primo, ℣. 10. 11. dein ℣. 18. 19. 20. 21. non autem hîc lapides ipſos, quorum nomina recenſet Propheta, nudè & litteraliter, quis unquam intellexit. Æquum tamen eſſe videtur, ut ſit aliquid viſibile & illuſtre, quod per has lucidas gemmas adumbratur. Qui iridem pinxit in guttis aquæ, nubiſque, oriente aut occidente ſole, tantâ pulchritudine, tot coloribus adornat; illi facilè eſt integrum, in ſuo corpore æthereo, aut vicino cœlo, omnimodas lucis formas & variegatam gloriam, ſupra omnium gemmarum, aut materiæ terreſtris qualitercunque purgatæ, nitores & mutuatitia

lumina, excitare & exprimere. Neque novum mihi videtur, aut præter morem ſacri ſtyli, per gemmarum imagines obumbrare *Schechinah*: pectorale Pontificis (ubi Urim & Thummim, & reſponſa divina) compoſitum fuit, juſſu Dei, ex multis gemmarum ſpeciebus & ordinibus, Exod. 28. 15. 16. &c. in monte etiam Sinaï cùm Deus apparuit, in pavimento ſapphirino ſtetiſſe dicitur, claritate cœleſti circumcinctus, Exod. 24. 10. His adde, ſi libet, cùm futura Eccleſiæ gloria deſcribitur ab Iſaiâ Prophetâ, (cap. 54. 11. 12.) & Paradiſus ab Ezechiele, (cap. 28. 13.) repræſentatio fit utrobique per gemmas & gemmata, ut in hâc ideâ Apocalypticâ.

Sed ut pergamus: his licèt argumentis & exemplis plus quàm veriſimile fiat, pertinere ad ſtatum millennem & ad civitatem ſanctam τὸ *ſchechinah*: cætera tamen, quæ eo ſpectant, difficile eſt expedire, aut hypotheſin aliquam inſtituere, in quâ coeant & concurrant tot & tam diverſæ conditiones & characteres, quot & qualibus in hujuſce admirandæ Prophetiæ duobus ultimis capitibus inſignitur: illud etiam difficultatem auget, quòd ambiguum ſit, ex his characteribus quot & quinam ῥητῶς & ad litteram, quinam verò συμβολικῶς ſunt interpretandi. Eccleſiam Chriſtianam triumphantem in hâc ideâ civitatis glorioſæ repræſentari, communis eſt * ſententia, idque eam præcipuè ob rationem, quòd ipſius fundamentis inſcribi dicuntur nomina duodecim Apoſtolorum, ℣. 14. atque nomina duodecim Tri-

* Quin etiam Propheta David & hunc ſtatum futurum reſpexiſſe videtur, Pſ. 17. 15. vid. D. Ten. p. 366.

Tribuum Iſraelis, ipſius portis, ỷ. 12. quo quidem nomine & titulo deſignari ſolet in Apocalypſi verus Dei populus. Denique hæc civitas diſertè dicitur ab Angelo *Sponſa Agni*, ỷ. 9. 10.

Cùm verò hîc repræſentari ajunt Eccleſiam triumphantem, intelligenda eſt, ut mihi videtur, Eccleſia triumphans in terris, ſive in Terrâ novâ & Cœlis novis: quæ nimirum paulò antea viderat Propheta, ỷ. 2. vidiſque pariter deſcendentem de cœlo hanc civitatem ſanctam, ỷ. 2. 10. conſtitutam nempè ex Sanctis reſuſcitatis in primâ reſurrectione. Neque ulla quidem eſt, propriè & ſtrictè loquendo, Eccleſia triumphans in cœlis: vel ante vel poſt reſurrectionem. Ante reſurrectionem non patet Sanctos eſſe in ſtatu viſibili, aut in ſocietate viſibili: ſed eorum animas apud Deum reconditas eſſe, & Deo vivere. Poſt reſurrectionem autem, nempè univerſalem, cùm Chriſtus tradiderit Regnum in manus Patris, non erit ultra forma aut facies Eccleſiæ, ſed Deus erit omnia in omnibus. Nec obſtat huic ſententiæ, quòd civitas illa dicatur Jeruſalem cœleſtis, vel ſuperna: ita enim dicitur quòd è cœlo deſcenſura ſit, ut inquit Propheta, ſemel atque iterum, aut deſuper adventura, à primis reſurgentibus conſtituta, Chriſto unà deſcendente. Cap. 21. Apoc. 3, 12. Cap. 21. 2. & 10.

Illuſtris illa ſocietas, quæ deſcribitur à ſancto Paulo ad Hebræos, licèt aliquatenus Oeconomiæ Evangelicæ, præ altera Legis, conveniat, nulli tamen Eccleſiæ militanti propriè convenit, cumque dicatur *Civitas Dei & Jeruſalem cœleſtis*, neceſſe eſt ſtatuamus eandem eſſe cum illâ à ſancto Johanne memoratâ & deſcriptâ: licèt nonnulla alterius ordinis (pro Cap. 12. 22. &c.

genio illius Auctoris) immiſceri videantur. Certè qui partem habent in primâ reſurrectione, conſtituunt πανήγυριν καὶ ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων· & quamvis non ſint adhuc δίκαιοι τετελειωμένοι omni modo & ſenſu, ſunt tamen initiati ad vitam cœleſtem, candidati æternitatis, cœlique, & conſummatæ gloriæ hæredes proximi.

Digreſſio de ſtatu Judæorum in Millennio, vel futuro Meſſiæ Regno.

Hîc ſeſe offert non incelebris Quæſtio, quem nempè locum habituri ſint Judæi in Regno Meſſiæ? fatendum eſt, Judæis primùm facta eſſe promiſſa, tam de Meſſiâ quàm de Meſſiæ Regno; atque ſuam Canaan, ſive
Rom. 4. 13. Terram promiſſam, typum fuiſſe Terræ novæ,
& ipſius Regni Chriſti: docuitque ſanctus
Heb. 11. 10. Paulus ſemen Abrahami fore hæredes Mundi, nempè futuri: neque enim hodierno potiuntur. Præterea Christo naſcituro dixit Angelus Mariæ, *Ei dabit Dominus Deus ſolium Davidis patris ipſius, regnabitque in domo Jacobi in æternum, & Regni ejus non erit finis*, Luc.
Vid. Philon. quis Hæres ſit mundi, & 1. 32. 33. hoc autem Regno non potitur ille hodie, ſed Mahometes. Ad hæc Prophetæ iterum atque iterum pollicentur Judæis inſtaurationem: non tantùm à Captivitate Babylo-
Dan. 7. 14. nicâ, ſed novam gloriam & fœlicitatem, ma-
Mic. 4. 7. jorem quàm unquam habuerint antea.
Zeph. 3. 20. Quin etiam deſignat Propheta Iſaias novam
Cap. 65. 17. &c. Terram novoſque Cœlos, atque nova Hieroſolyma, in quibus hâc fruituri ſint fœlicitate:
& 66. 22. eundemque ſtatum characteribus aliis alii præſignificaverunt Prophetæ.

Denique ſanctus Johannes in ſuâ Apocalypſi Judæo-

Judæorum ſemper palam aut implicitè meminit, cùm regnum Chriſti deſcribitur & futura ipſius gloria, ab eorum converſione orditur ſuam prophetiam: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum transfixerunt: & plangent coram eo omnes Tribus terræ.* Cap. 1.7. Dein cùm thronus Chriſti deſcribitur cap. 4. 4. & viginti quatuor Seniores adſtantes, Judæi cum Chriſtianis conjunguntur: duodecim nempè Apoſtoli cum duodecim Patriarchis, vel etiam Phylarchis Judæorum: Cap. 21. 12. & 14. quemadmodum poſtea novæ Hieroſolymæ fundamenta S. Apoſtoli, portis autem inſcribuntur nomina duodecim Tribuum Iſraelis. Præterea cap. 7. cùm ſignantur ſervi Dei, primò ſignantur Tribus Iſraelis, dein ex omnibus Gentibus, Tribubus, Populis & Linguis innumera multitudo, atque iterum numerantur illi 144000. ſtantes in monte Sione cum Agno, c. 14. 1.

Ad hæc cùm ſeptimâ tubâ adveniſſet Regnum Chriſti, viginti quatuor Seniores proſtrati venerantur ſedentem ſuper thronum, dicuntque *adveniſſe tempus præſtitutum mortuorum, quo judicentur, & des mercedem ſervis tuis Prophetis, & Sanctis, & timentibus nomen tuum, parvis & magnis: & perdas eos qui perdunt terram.* Cap. 11. 15. &c. Tunc apertum eſt templum Dei in cœlo, & *viſa eſt Arca pacti ipſius in ejus templo.* Arca pacti eſt monumentum pacti cum Abrahamo & Judæis initi, cujus ſe ſemper memorem fore Deus ſpoponderat, utpote fœderis perpetui & æternum duraturi: quod atque hoc ſigno teſtatur Chriſtus ſe non oblitum eſſe ſui fœderis populique antiqui, ſed eos velle ſecum adſciſcere in ſui Regni participes. . . . . Non diſſimili

modo cap. 15. ante effuſas phialas iræ divinæ, cùm cecinissent Sancti canticum Moſis & canticum Agni, apertum fuit in cœlo templum Tabernaculi teſtimonii ad ſignificandam præſentiam divinam, ut olim in exitu ex Ægypto: & poſtea in Tabernaculo, ubi aſſervatæ erant Tabulæ Legis; atque ita Judæi cum Chriſtianis in eandem Eccleſiam coaleſcunt.

Denique, in ultimis capitibus hujuſce propheticæ non pauca ſunt, quæ Judæis favent. Cap. 18. 20. Apoſtoli cum Prophetis conjunguntur triumphantes cum Agno in Beſtiam, & laudantes Deum: & ſequente capite ✠. 7. paratur ſponſa ad nuptias cum Agno, Sanctorum juſtitiâ amicta. Non me latet hanc ſponſam Agni à nonnullis haberi Eccleſiam unicè Chriſtianam ſeparatim à Judaïcâ, idque temporibus Conſtantini, cùm Imperium Romanum factum eſt Chriſtianum; ſed hæc eſt eorum ******* qui nullam omnino futuram Judæorum converſionem exſpectant, aut agnoſcunt; contra aperta Chriſti & S. Pauli verba, plurium Prophetarum Oracula, totamque vim
Luc. 21. 24. Rom. 11. & indolem Apocalypſεωs; quæ terminatur in unione utriuſque Eccleſiæ Judaïcæ & Chriſtianæ in regno Chriſti; ut Chriſtus ſit utriuſque ovilis vel gregis Paſtor, utriuſque Populi Rex: ut in unum Caput recolligantur, in unum Corpus conjungantur & Gentes & Judæi.

Denique cùm ventum eſt ad œconomiæ apicem, ad rerum omnium reſtitutionem aut renovationem ipſius Naturæ, ad novos Cœlos & novam Terram, deſcendit de cœlo nova Jeruſalem & civitas ſancta, parata & adornata ut ſponſa in virum ſuum, cap. 21. 22. Eſt hæc eadem ſponſa, quæ antea; & cùm dicitur *nova Jeruſalem & civitas ſancta*, nos facit memores

mores Judæorum; adeoque antiquæ Jeruſalem eorum ſedis: quanquam ſub eodem nomine & titulo, quæ ſequuntur in hoc capite atque ultimo, nobis repræſentantur, huic Populo partes ſuas denegare non licet. De primatu nulla ſit contentio; neque ea libet proſequi, quæ in ſubſequentibus ad eundem Populum videantur: ſunt enim nimis obſcura. Ex dictis, opinor, ſatis conſtat omnes recolligendos eſſe, Gentes & Judæos in idem Corpus ſub Chriſto Capite, cùm Regnum ſuum integrum cœptum fuerit in terris glorioſum & univerſale.

Illud ſaltem notandum, quæ hæc dicta ſunt de tabernaculo Dei, vel habitatione Dei inter homines, promiſſa fuerunt olim Judæis totidem ferè verbis; conſule Ezechielis cap. 37. 26. 27. 28. Zeph. 2. 10. Iſa. 12. 6. Cùm verò jam completa legimus hæc promiſſa ex ore Prophetæ Chriſtiani, æquumne eſt omnem partem in hac ſorte, in hac gloriâ, ab iis eripere, quibus primitus erant deſtinata & conſtituta.

Tempus hujuſce inſtaurationis Judæorum erit tempus ſabbatiſmi, tempus reſurrectionis à mortuis, adeoque poſt renovationem Cœli & Terræ, ſive in Regno Chriſti millenni, ἐν τῷ αἰῶνι μέλλοντι. Ideo à Prophetis deſcribitur & prædicitur ut reſurrectio, Iſa. 26. 19. 20. 21. Ezech. 37. 12. Hoſ. 13. 14. Rom. 11. 26. 27. &c. 1. Cor. 15. 54. atque illud Dan. 12. 1. 2. reſpicit Judæos ſpeciatim, atque Michael magnus Princeps eſt Chriſtus.

Judæi ſuis vitiis & ſuæ Legis abuſu locum fecere Chriſtianis, juſto Dei judicio; & Chriſtiani viciſſim ſuis vitiis atque ſuæ Legis abuſu locum dabunt Judæis, alternatim abuſi bo-

modo cap. 15. ante effuſas phialas iræ divinæ, cùm ceciniſſent Sancti canticum Moſis & canticum Agni, apertum fuit in cœlo templum Tabernaculi teſtimonii ad ſignificandam præſentiam divinam, ut olim in exitu ex Ægypto: & poſtea in Tabernaculo, ubi aſſervatæ erant Tabulæ Legis; atque ita Judæi cum Chriſtianis in eandem Eccleſiam coaleſcunt.

Denique, in ultimis capitibus hujuſce prophetiæ non pauca ſunt, quæ Judæis favent. Cap. 18. 20. Apoſtoli cum Prophetis conjunguntur triumphantes cum Agno in Beſtiam, & laudantes Deum: & ſequente capite ℣. 7. paratur ſponſa ad nuptias cum Agno, Sanctorum juſtitiâ amicta. Non me latet hanc ſponſam Agni à nonnullis haberi Eccleſiam unicè Chriſtianam ſeparatim à Judaïcâ, idque temporibus Conſtantini, cùm Imperium Romanum factum eſt Chriſtianum; ſed hæc eſt eorum ******* qui nullam omnino futuram Judæorum converſionem exſpectant, aut agnoſcunt; contra aperta Chriſti & S. Pauli verba, plurium Prophetarum Oracula, totamque vim
Luc. 21. 24. Rom. 11. & indolem Apocalypſeωs; quæ terminatur in unione utriuſque Eccleſiæ Judaïcæ & Chriſtianæ in regno Chriſti; ut Chriſtus ſit utriuſque ovilis vel gregis Paſtor, utriuſque Populi Rex: ut in unum Caput recolligantur, in unum Corpus conjungantur & Gentes & Judæi.

Denique cùm ventum eſt ad œconomiæ apicem, ad rerum omnium reſtitutionem aut renovationem ipſius Naturæ, ad novos Cœlos & novam Terram, deſcendit de cœlo nova Jeruſalem & civitas ſancta, parata & adornata ut ſponſa in virum ſuum, cap. 21. 22. Eſt hæc eadem ſponſa, quæ antea; & cùm dicitur *nova Jeruſalem & civitas ſancta*, nos facit memores

mores

mores Judæorum; adeoque antiquæ Jeruſalem eorum ſedis: quanquam ſub eodem nomine & titulo, quæ ſequuntur in hoc capite atque ultimo, nobis repræſentantur, huic Populo partes ſuas denegare non licet. De primatu nulla ſit contentio; neque ea libet proſequi, quæ in ſubſequentibus ad eundem Populum videantur: ſunt enim nimis obſcura. Ex dictis, opinor, ſatis conſtat omnes recolligendos eſſe, Gentes & Judæos in idem Corpus ſub Chriſto Capite, cùm Regnum ſuum integrum cœptum fuerit in terris glorioſum & univerſale.

Illud ſaltem notandum, quæ hæc dicta ſunt de tabernaculo Dei, vel habitatione Dei inter homines, promiſſa fuerunt olim Judæis totidem ferè verbis; conſule Ezechielis cap. 37. 26. 27. 28. Zeph. 2. 10. Iſa. 12. 6. Cùm verò jam completa legimus hæc promiſſa ex ore Prophetæ Chriſtiani, æquumne eſt omnem partem in hac ſorte, in hac gloriâ, ab iis eripere, quibus primitus erant deſtinata & conſtituta.

Tempus hujuſce inſtaurationis Judæorum erit tempus ſabbatiſmi, tempus reſurrectionis à mortuis, adeoque poſt renovationem Cœli & Terræ, ſive in Regno Chriſti millenni, ἐν τῷ αἰῶνι μέλλοντι. Ideo à Prophetis deſcribitur & prædicitur ut reſurrectio, Iſa. 26. 19. 20. 21. Ezech. 37. 12. Hoſ. 13. 14. Rom. 11. 26. 27. &c. 1. Cor. 15. 54. atque illud Dan. 12. 1. 2. reſpicit Judæos ſpeciatim, atque Michael magnus Princeps eſt Chriſtus.

Judæi ſuis vitiis & ſuæ Legis abuſu locum fecere Chriſtianis, juſto Dei judicio; & Chriſtiani viciſſim ſuis vitiis atque ſuæ Legis abuſu locum dabunt Judæis, alternatim abuſi bo-

nitate Dei, & alternatim ********* ſuccedent alii aliis.

His notatis, æquum eſt credere Judæos partes habituros eſſe non exiguas in Chriſti Regno millenni. Sed huic ſententiæ alia atque alia ratio obſtare ***** videbitur. Primò quòd Millennium dicatum eſſe videatur Chriſtiànis, ſive iis *qui ſecuri percuſſi fuerunt propter teſtimonium Jeſu, & propter ſermonem Dei, quique non adorarunt Beſtiam, neque imaginem ejus, nec acceperunt,* &c. *viventque & regnabunt cum Chriſto mille illos annos.* Dein dicitur in ſanctis futuris Hieroſolymis *nullum fore templum*, Apoc. 21. 22. quod notat cultum Judaïcum. Reſpondeo ad primum: Neutiquam certè excludi Chriſtianos ab hoc Millennio, nec magis Judæos: teſtantur enim ſatis loca præmemorata, iis deberi locum, nec quidem infimum, in futuro Chriſti Regno. Cùm verò ſeries Prophetiarum S. Johannis inſtituatur maximè de Regno Antichriſti, *ipſiuſque abolitione*, æquum erat in ipſius abolitione de Chriſtianis præcipuè triumphantibus mentionem facere, utpotè * iis oppoſiti in Prophetia, ipſius imperio reluctantibus: cùm hoſtis ſternitur, ii celebrantur victores, qui pugnam proximè ſuſtinuerunt, licet alii fructus & emolumenta victoriæ unà participent.

Apoc. 20. 4.

Ad ſecundum reſpondeo: Rectè dicitur nullum fore templum in Regno Chriſti futuro, nullumque cultum Judaïcum externum: ſupponimus enim tunc temporis abolitum iri ritus, tam Judaïcos quàm Chriſtianos: omnes & ſinguli utriuſque claſſis Jeſum pro Meſſia recognoſcent, colentque Deum puro corde & mente pura, ſecundùm id quod ſanctiſſimum eſt, univerſale, perpetuum in utraque

Lege. Neque ſacrificia cruenta quæcunque, ſed laudis tantùm & gratiarum actionis locum habitura ſunt; neque circumciſio aut incircumciſio valebit quicquam, ſed nova creatura, ad imaginem Dei reformata.

His igitur non obſtantibus concedenda eſt Iſraelitis ſua ſors in futurâ Canaan, reſtauratio atque quies promiſſa. Ita nimirum arguit Apoſtolus ad Hebræos, *adhuc manere ſabbatiſmum Populo Dei:* quo titulo ſpeciatim deſignat Iſraelitas, Populum fœderatum & Deo proprium: hic autem ſabbatiſmus licèt dici poſſit de ſtatu Evangelii quadantenus, eâ tamen requie nondum Judæos potitos eſſe vidimus: cumque iſtorum typorum, ſabbati nempe ſeptenarii atque Terræ Canaan, antitypum eſſe debeat hic ſabbatiſmus; altera requies ſabbatica glorioſior, altera Terra Canaan fœlicior Judæis exſpectanda eſt, ut typis antitypum reſpondeat.

Fatendum eſt, Apocalypſin præcipuè reſpicere Millennium, & eandem quàm maximè reſpicere Judæos, ac ſi ad eos ſolos pertineret Millennium: ad eos quidem pertinet magna ex parte, ſed non ad eos ſolos, ut patet Apoc. 7. 9. & 20. 4.

Quod autem multa loca, & quaſi totum Prophetiæ filum reſpiciant Judæos, legenti ſatis patet. Vide etiam Holmes vol. 2. p. 125. & 126. &c.

Chriſtus eſt conditor utriuſque Mundi naturalis, antiqui & futuri novi: dicitur conditor Mundi veteris pluribus in locis, Pſ. 102. Joh. 1. 3. 10. Coloſſ. 1. 17. Heb. 1. 10.

Quoad Mundum futurum, dicitur Meſſiah πατὴρ τῦ αἰῶνος μέλλοντος, Iſa. 9. 6. unde Auctor ad Hebræos dicit ei ſubjectam eſſe modo pe-

 culiari

culiari *τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν*, cap. 2. 5. quod Judæi appellant עולם הבא, reſpicitque Mundum tam naturalem quàm moralem: id quærendum eſt, an & ipſius faciant Meſſiam auctorem.

Non memini Meſſiam dici in ſacris Litteris auctorem novi Cœli & novæ Terræ.

Atque hinc deducimur ad id quod ſecundo loco notandum duximus in Regno Chriſti & Sanctorum, nempe quòd in eo futura ſit *Religionis Chriſtianæ* & Providentiæ divinæ circa hanc terram *conſummatio*: manebit quidem Religio Chriſtiana ſub Chriſto Capite in novis Cœlis & novâ Terrâ, ſed non parum mutata, tam quoad cultum externum, quàm animorum ſanctitatem: & quod utrique prælucere debet, veritatis revelationem multo clariorem, pleniorem, magiſque diſtinctam, quàm quâ fruimur in hodierno ſæculo. Provehitur Religio gradatim, unà cum Genere humano, ad ſuam puritatem & perfectionem; atque omnis Religionis *inſtitutæ* fundamentum eſt Religio *naturalis*; à qua oriuntur, & in quam refunduntur, ut fluvii in Oceanum, omnes Oeconomiæ particulares à Deo conſtitutæ.

In regendâ & perficiendâ Gente humanâ, tres videtur conſtituiſſe Oeconomias religioſas divina Providentia; quarum prima erat Oeconomia *ſenſûs* & externorum operum, cum exiguo lumine aut notitiâ rerum divinarum. Secunda verò, Oeconomia affectûs, interioris vitæ, & ſacri enthouſiaſmi, ut ita dicam, cum multo majori lumine & notitiâ rerum divinarum, imperfectis tamen & incompletis. Tertia, in ſæculo venturo, hæc omnia complectitur, eritque Oeconomia ſenſus, affectus & *rationis*, cum claro plenoque lumine &

no-

notitiâ rerum divinarum, pro ratione ſtatus terreni. Evaneſcent ritus, ceremoniæ, & rerum umbræ: virtus pura & pura veritas, inſtar liquidæ lucis, totum Orbem implebunt. Chriſtus dixit Judæis (Luc. 7. v. 28.) *Inter genitos ex mulieribus nullus eſt major Propheta Johanne Baptiſtâ: ſed qui minimus eſt in Regno Dei, major eſt eo.* Nempe quoad amplitudinem ſcientiæ & rerum divinarum cognitionem: cultumque Dei in ſpiritu & veritate. O præclaros dies, ſæculum verè aureum, vitam beatam! adveniat hoc Regnum tuum, Domine: fiat voluntas tua, ſicut in Cœlo, ſic & in Terris. Te citò venturum promiſiſti, & renovaturum omnia: quid moraris uſque? quid tardat currus tuos? quid rotas quadrigarum ſufflaminat? *Pereant omnes inimici tui:* & qui te diligunt, ſint inſtar ſolis orientis & procedentis in ſuo robore. Apoc. 21. 22. Judic. 5. 31.

Hæc de ſtatu Millennii breviusculè. Cætera, quæ eo ſpectant, quærenda ſunt, ſi libet, in præfata *Theoria.* Sequuntur, in exitu Millennii, judicium finale & reſurrectio ſecunda: dein rerum omnium conſummatio. Fateor non memorari explicitè & nominatim in ſacris Litteris aut reſurrectionem ſecundam, aut judicium ſecundum; ſed utrumque innuitur & ſignificatur in illa viſione ſancti Johannis, quæ Millennium exhibet: alterum in principio, alterum in fine Millennii, futurum: & quoad reſurrectionem, alibi in ſacris Litteris, aliquando ad primam, aliquando ad ſecundam reſpicitur, ſine accurata diſtinctione. S. Paulus ad Corinthios reſurrectionem ultimam potiſſimùm vel unicè tractat, prout ſuprà notavimus: Chriſtus autem reſurrectionem primam indigitare videtur Luc. 14. 14. 15. quam Apoc. 20. 4. 5. ℣. 4. & 12.

ap-

appellat *reſurrectionem Juſtorum*, non omnium, ſed *Juſtorum* ſeparatim: qualis eſt prima reſurrectio, in quâ nullam partem habituri ſunt injuſti, (Apoc. 20. 4. 5. confer Pſal. 1. 5.) eaque eſt primum tempus retributionis; reſpondetque hæc reſurrectio Juſtorum τῇ παλιγγενεσίᾳ, in quâ pariter mercedem ſuam Sanctis promittit Chriſtus, Matth. 19. 28. 29. Denique in ſecunda & ultima reſurrectione, conſummabitur gloria Juſtorum; cùm abſorptâ mortalitate, corporibuſque terreſtribus in cœleſtia & glorioſa converſis, reipſa erunt ἰσάγγελοι.

Hic finis, hæc conſummatio rerum humanarum. Sed quæri ultra poteſt de *Tellure*, quid fiat de illâ, cùm abiere omnes ipſius Incolæ? De hac re, aliiſque affinis argumenti, conjecturas noſtras dedimus in *Theoria Telluris*: cùm verò dubia ſint hæc capita, & problematica, & quodammodo extra ambitum doctrinæ Chriſtianæ, earum rerum nihil hîc inſerendum duximus. Atque hæc hactenus.

CAP. XI.

De Cœlo & Inferno: quale ſit Cœlum Chriſtianorum, & quatenus locale. Quid ſit Infernum: an detur Infernum ſubterraneum: vel aliud ullum locale, corporeum, & externum, ante diem Judicii & Conflagrationem Mundi. De Pœnis Inferni; an finitæ vel infinitæ, vel indefinitæ cenſendæ ſint.

ACtum eſt de rebus humanis in Terrâ; jam Cœlum & Infernum conſideranda ve-

veniunt: nomine *Cœli*, Chriſtiani intelligunt ſtatum locumque fœlicitatis futuræ, ſive ſedes animarum beatarum: atque has ſedes in ſublimi ſtatuunt, verſus ſtellas, in regionibus altis & à terrâ remotis, quas *Cœlum* appellamus. Hâc in re doctrinæ Chriſtianæ cum ſapientiſſimorum inter Gentes, & Philoſophorum placitis, convenit: qui à Cœlo deductas, eò ſemper remittebant quæ ſeſe in Terris benè geſſerant, animas humanas. Poëtæ verò, Gens audax & exlex, qui pro libitu fingunt & refingunt Antiquorum dogmata, & veritatem larvâ obducunt, Campos ſuos Elyſios, Beatorum ſedes, in terris, & neſcio quibus Inſulis fortunatis; aut, quod adhuc magis incongruum eſt, ſub terris, vel in regionibus ſubterraneis conſtituunt: ita craſsè philoſophatur Virgilius, ad captum guſtumque populi; idque forſan ex obſcurâ & corruptâ quâdam notitiâ, aut antiqui, aut futuri Paradiſi. Verum quidem eſt, vitâ beatâ fruituros eſſe Sanctos, in Terrâ novâ & paradiſiacâ: hîc autem de illâ beatitudine mediâ non agitur, ſed de ſupremâ beatitudine & ſede Sanctorum, poſt ultimam reſurrectionem, expleto Millennio: cùm cœleſtia corpora induti, mutatis ſedibus, conſummatâ gloriâ & fœlicitate gaudebunt.

Has ſedes eſſe cœleſtes, vel ſupercœleſtes, conſentiunt omnes Chriſtiani: dixi, *vel ſupercœleſtes:* Doctores enim Scholaſtici dicunt cœlum quoddam *Empyræum*, ſive igneum, cæteris omnibus ſuperius, fore habitaculum Sanctorum & Beatorum in æternum. Sed prætérquam quòd nullum nobis appareat, ope ſenſûs & rationis, hujuſmodi cœlum igneum, præter ſolis & fixarum corpora, non eſt is

cœlo-

cœlorum ordo, quem ſibi fingunt hi Doctores, nec id Mundi ſyſtema: fingunt enim univerſos cœlos eſſe concentricos, ſive ad unum idemque centrum referri, aliiſque alios involvi, inſtar tunicarum bulbi. Quod de planetarum orbibus aliquatenus verum eſt, de fixis verò minimè: neque enim hærent illæ omnes in eâdem ſuperficie aut laqueari, pari ubique à terris intervallo, ſed immerguntur, aliæ aliis altiùs in regiones cœleſtes: diſtantque à nobis inæqualiter per vaſtiſſima ſpatia; & quælibet ſuum ſibi habet orbem: proindè cùm hi Auctores ſtatuunt ſupra planetas firmamentum ſive fixarum orbem, dein alios orbes ſuperiores, ad *primum* ut loquuntur *Mobile*, & in apice omnium, ſive in ſupremo Mundi ambitu, Cœlum Empyræum, extruunt cœlorum compagem planè fictitiam, & ſtellarum ordinem, vulgo quidem non incommodum, ſed Aſtronomis aut Philoſophis indignum. Atque hoc Cœlum Empyræum in ſummitate orbium, finxiſſe mihi videntur ad exemplum *ignis elementaris*; ut enim hunc ignem in ſuperiori parte mundi elementaris diſpoſuêre, quod cæteris elementis levior eſſet & tenuior, ita in cœlis orbem flammeum vel igneum, cæteris puriorem & præſtantiorem, in ſupremâ Mundi regione conſtituerunt. Cæterum ex utrâque parte hallucinantur: neque enim ulla talis eſt ſphæra ignea in extimâ parte orbis ſublunaris; & in fixarum ſphæris materia ignea non in finibus aut extremitate orbis, ſed in medio habitat, ubi ſydus lucidum flammeumque conſtituit. Ac niſi in his flammis, in ſole puta, aut alio aſtro, tabernaculum pones animabus Juſtorum, nihil præterea Empyræum in cœlis reperies.

Quàn-

Quanquam verò figmentum mihi videatur Cœlum Empyræum, ſenſu & ſitu ſupra expoſitis, nihil tamen impedit, quo minùs credamus, inter orbes cœleſtes, aut inter ſtellas, alios aliis eſſe magis lucidos, flammeoſve, atque, ut ita dicam, glorioſos. Ubicunque verò eſt *ſchechinah*, ſive glorioſum Chriſti corpus, ſpargit radios & lucem inſtar novi ſyderis; & in viciniâ circumcirca habitabunt Beati, velut ſub ſolio gloriæ: id ſæpiùs dixit Chriſtus, Patremque moriturus ſic alloquitur: *Pater, quos mihi dediſti, velim, ut ubi ſum ego, & illi ſint mecum: ut intueantur gloriam illam meam, quam mihi dediſti, quia dilexiſti me, ante jactum Mundi fundamentum.* Has autem ſedes, hunc locum, ſtrictè definire, non eſt penes nos hodiè, neque multum intereſt: quandoquidem verò in *Cœlis habitaculum, hæreditatem in luce,* habituri ſunt Sancti, probabile eſt ſedes eorum fore, non tantùm ſupra orbem lunæ, ſed omnium etiam planetarum atmoſphæras aut umbras; in regionibus illis æthereis, ubi lux perennis ſine nocte. Denique cùm Chriſtus nos docuerit, *in domo Patris ſui multas eſſe manſiones*, æquum eſt ſupponere quemlibet Sanctum, vel Sanctorum cœtum, pro ratione ſuæ puritatis & perfectionis, propiùs ad ſchechinah, ſive ad ſolium gloriæ, ſtationem ſuam habiturum.

1 Cor. 15. Joh. 12. 26. 14. 3. 17. 24. 2 Cor. 5. 1. Col. 1. 12. Eph. 4. 10. Joh. 14. 2.

Hæc de loco & ſede Beatorum: quoad eorum ſtatum, (utrumque enim nomine Cœli comprehendi diximus) puta genus & modum fœlicitatis, quâ, in his ſedibus æthereis, fruituri ſunt Sancti: hìc meritò locum habet dictum Apoſtoli, *neque oculus vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ paravit Deus iis, à quibus ipſe diligitur.* Hæc

1 Cor. 2. 9.

ſupe-

ſuperant ſenſus hodiernos, &c. cogitationem humanam: conſtat tamen, ea, quæcunque ſint, referenda eſſe omnia, vel ad corpus, vel ad animam. Quale Beatis autem futurum ſit in cœlis corpus, tam quoad materiam, quàm formam, pro virili expoſuimus, capite ſeptimo & octavo: quod præter ſuas dotes eximias, immune erit omnis mali, ægritudinis aut moleſtiæ, quibus affligimur in hâc carne: atque etiam rationis imperio libenter obtemperabit & ſine lucta, ad omne genus obſequii paratiſſimum. Dein ad animam quod ſpectat, omnes ipſius facultates adoleſcunt, & ad ſummam perfectionem adſpirant in illo ſtatu. Senſus, affectus, mentiſque operationes omnes fiunt vegetiores; ad majora etiam & illuſtriora objecta terminantur.

Non deerunt imprimis nova & admiranda objecta ad occupandos ſenſus externos; cùm ſupra omnes planetas elati, mundanum oceanum intuebimur, & natantes in vaſto gurgite innumeros terrarum orbes, ſuis incolis repletos. Acies enim oculorum, vel facultas viſiva ſuo modo conſtituta & ordinata, omnium ſpecillorum ſuperabit vires; & objecta multo majora & remotiora attinget & complectetur, quàm quæ diſcernimus in hoc craſſo aëre. Dein cùm ſtellas fixas contemplabimur, perennes cœlorum ignes, tot ſoles prodigioſæ magnitudinis, innumerabiles præterea & repetitos uſque & uſque per immenſa ætheris ſpatia; quam voluptatem, quos animi motus excitabit hic conſpectus Univerſi? Magnus eſt Deus, Deus noſter, univerſitatis rerum Auctor & Opifex. Heu quàm ſordet terra, cùm hoc cœlum adſpicio! Vide

de locum Senecæ *Natural. Quæſt.* Præfat. Quàm juvat inter ſydera, &c.

Denique præter magnificentiam operum Dei, eximia erit pulchritudo in facie cœlorum, ſi ſtellæ, inſtar tot gemmarum diverſi ordinis & generis, diverſâ gloriâ & variis coloribus fulgeant. Dum in confiniis & commiſſuris orbium, radiis variè refractis, novæ luces & irides, & multiformes ſpecies & ſplendores exoriuntur, quales à Prophetâ depinguntur in Civitate ſanctâ; Apoc. 21. 18. 19. &c. Illud præterea adjiciendum, cùm ſtationem aut ſedes nacti fuerimus in regionibus illis æthereis ſupra omnes planetas, non hemiſphærium tantùm, aut dimidium cœli ut hodie, ſed ſphæram integram, & magni Mundi ambitum & amphitheatrum ſimul ſpectabimus; palatium magni Regis, cum ſuo apparatu & ſuppellectile ſplendidiſſimâ. Quid tandem, quantumque adjiciat huic cœleſti ſpectaculo divina *Schechinah* non me penes eſt exprimere.

Sed quid ſenſus externos moramur? in contemplationibus mentis & affectuum motu, Sanctorum in cœlo ſumma erit fœlicitas. Hæc autem fœlicitas nos fugit, vel, ut loquitur Apoſtolus, *non adſcendit in cor hominis*, in hodierno ſtatu. Scimus hoc utique, quo majora & præſtantiora ſunt intellectûs objecta, eo purius pleniuſque mens perſpicit gaudium in eorum contemplatione: ſcimus etiam Naturâ divinâ & perfectionibus ipſius nihil eſſe majus in rerum univerſitate; neque par aut ſecundum per finita intervalla: ad hæc proinde clarè conſequens eſt, in contemplatione & amore Dei, animabus ritè præparatis, ſummam orituram eſſe beatitudinem. Ha-

ctenus in luce res eſt: hujus autem beatitudinis vel infimos gradus, aut levem ideam, nec verbis efferre, nec cogitatione aſſequi poſſumus, in hâc vitâ; adeo res eſt aliena & remota ab hodiernâ ſorte vera fœlicitas.

Sed ut progrediamur pauliſper: pro ratione incrementi & profectûs in cognitione Dei, creſcunt ejuſdem amor & admiratio: quibus affectibus in naturâ humanâ nihil ſuavius aut beatius. Dein auctum iri in cœlis, ad extremum conatum captumque, cognitionem noſtram de rebus divinis, teſtatur Scriptura ſacra, ſuadetque ratio multis modis: hîc, inquit Apoſtolus, *infantum inſtar*, aut parvulorum, ſapimus: illic ut in ætate virili &
1 Cor. 13. 12. maturâ: *Hic cernimus per ſpeculum & per ænigma, illic autem coram*, aut *facie ad faciem: nunc ex parte novi, tum verò cognoſcam ſicut & cognitus ſum*. Hæc verba Apoſtoli, quamcunque habeant vim latentem, ſigillatim & minutiùs excuſſa, id ſaltem in genere nobis indicant, perfectum expletumque iri cognitionem noſtram, cùm in Cœlis & inter Cœlites verſabimur.

Idem etiam nobis indicat ratio, & natura rei: quandoquidem in vitâ cœleſti concurrent omnia, quæ ſcientiam noſtram promovere aut dilatare poterunt. Adjumenta cognitionis, aut inquiſitionis ſtimuli & incitamenta, quæ proveniunt à ſenſibus externis, eorumque notitiis, fortiora erunt atque efficaciora, multoque latiùs ſe extendent, quàm quo nos ferre valent hodierni corporis organa, ſive in minutis diſcernendis, ſive in longinquis. Dein à puritate & tenuitate corporis cœleſtis, vis rationis & ingenii clarior evadet & penetrantior: & in omni ordine motuum & contemplationum,

plationum, mens aſſurget ad intelligentiam & præſtantiam Angelicam. Denique à puritate animi ſimul & corporis, diſpoſiti habileſque reddemur ad capiendum Deum: divinos influxus & illuminationes intelligo, quæ ſuperant dona naturæ, quantumlibet exaltatæ. Veritas illa æterna, lux intellectualis, ſeſe diffundit ubique, ſed recipitur ad modum recipientis: animæque pro amplitudine ſuæ cognitionis, & affectuum puritate, capaciores ſunt Numinis, & afflatus radioſque cœleſtes magis hauriunt. Hæc cruſta carnis, hoc indumentum, quibus hodie obducimur, luci divinæ aditum vix præbet: ſed à ſcintillis, quas aliquando percipimus, plenum jubar, ut à primitiis meſſem, expetimus & exſpectamus.

His omnibus addi ſolet, velut apex & complementum fœlicitatis noſtræ in cœlis, *Viſio beatifica*: viſionem autem hîc intelligimus, vel corpoream & externam, vel incorpoream & Joh. 17. 24. intellectualem. Quatenus eſt corporea, erit viſio τῆς *Schechinah*, ſive Domini noſtri Jeſu Chriſti in * corpore ſuo glorioſo: Deus enim in ſeipſo eſt inviſibilis, utpote purus Spiritus: viſio incorporea erit contemplatio Naturæ divinæ, & in eâdem, velut in ſpeculo, utriuſque Mundi, æterni ſive idealis, & externi ſive temporarii. *Mundum idealem* appello rerum eſſentias ſive ideas, & veritates æternas & immutabiles, quæ ex earum rationibus & reſpectibus oriuntur: rerum omnium poſſibilium ordines, à ſummo Numine, vel Ente infinitè perfecto, per omnes gradus intermedios, ad

* Sed quomodo vident Deum Angeli, Matth. 18. 10. ita nos videbimus.

ad infimam rerum claſſem & proximitatem nihili. Hæc omnia perſpicuè contemplari, velut aperto ſinu Patris, prout ordinantur lucentque in intellectu divino, eſt viſio verè beatifica.

Diximus autem hanc viſionem contemplativam utrumque Mundum complecti; æternum illum immutabilem in intellectu divino: ac hodiernum, temporarium, mutabilem, qui à voluntate Dei pendet regiturque. Atque hîc etiam ſeſe aperit immenſus contemplandi campus: cujus partem minimam vix attingere poſſumus in hâc vitâ: neque numerum, neque ordinem, neque magnitudinem, neque perfectionem, neque viciſſitudines, & periodos rerum conditarum intelligimus: exiguæ telluris noſtræ ſuppellectilem; animalium, plantarum, & rerum inanimatarum hiſtoriam naturalem; multo magis eorundem vires & cauſas, magnâ ex parte ignoramus. Sed innumeri ſunt præterea Mundi planetarii, apparati & inſtructi, perindè ac hic noſter, omni rerum genere, animatarum & inanimalium: in his contemplandis multifariam Dei ſapientiam, & inexhauſtam fœcunditatem admirabimur: dum varietatem illam multiformem, novam faciem, & novum apparatum in ſingulis: ubique tamen aptum, pulchrum & accommodatum intuemur & meditamur:

- - - *Facies non omnibus una,*
Nec diverſa tamen, qualem decet eſſe ſororum.

Sed præter ordinem rerum naturalium in ſingulis Planetis vel Mundis planetariis, eſt etiam ordo moralis in unoquoque, vel Oeconomia religioſa: quâ diriguntur incolæ cujuſque orbis in colendo Numine, & in virtutis ac veritatis ſtudiis, ut fœlicitatem tandem conſequantur.

quantur. In his Oeconomiis religioſis, (quarum eſt, inter orbes innumeros, infinita varietas) non tantùm ſapientiæ divinæ, ſed etiam bonitatis ſimul & juſtitiæ, quàm maximè elucet gloria: in his primaria reconduntur Providentiæ myſteria: in Oeconomiâ hujuſce Mundi noſtri, omnes implet partes *myſterium Meſſiæ*, ut Alpha & Omega: quid alibi Mundorum agatur, planè neſcimus; ſed ab uno exemplo ſi de reliquis judicare liceat, credendum eſt in ſingulis nova eſſe argumenta admirandæ ſapientiæ, ſub aliis atque aliis formis & miniſteriis. Hos autem theſauros recludere & introſpicere, hæc arcana Providentiæ, hanc omnium Religionum, per immenſum Univerſum, ut ita dicam, *Theoriam*: quæ gaudia, quos motus animi, ſenſuſque lætos, excitaret hic proſpectus, hæc contemplatio! nihil dulcius eſt, quàm progredi & proficere in præclaris ſtudiis; & in potiundâ, quam quærimus, veritate.

Quid memorem præterea Stellas fixas, nobiliſſima corpora: quarum & grandior eſt moles, & excellentior materia, quàm illa Planetarum: non hærent omnes in eodem laqueato tecto, ut nobis miſellis videntur, ſed per cœlorum concava & profunda diſſeminantur effuſè & indefinitè: in his matutinis, & primò conditis ſtellis, æquum eſt credere pro divinâ plenitudine & potentiâ, non deeſſe incolas, ad canendum ſimul Dei laudes: ſuos, inquam, Job. 38.
habent incolas & animalia ſibi propria; reli- 7.
qua etiam omnia reculis noſtris multo majora, pro dignitate & magnitudine primariorum Mundi corporum.

Denique, quod jam nos latet maximè, intuebimur in Cœlo clariùs, Mundi intellectua-

lis *ſyſtema*; Ordines intelligo Angelorum & Archangelorum, totamque illam Hierarchiam illuſtrem & glorioſam: intelligentiâ & majeſtate Deo proximam, & in adminiſtrando imperio Univerſi: hujus exercitûs cœleſtis cùm viderimus copias, claſſes, munia, dignitates & ſplendores, ſordeſcent omnia terrena,
Iſa. 65. 17. *non commemorabuntur præterita, nec venient in*
Jer. 3. 16. 17. *animum*: id olim dixit Propheta de rerum ſtatu ſub Regno Chriſti *in novis Terris*; multo magis in cœleſti gloriâ præteritorum omnium obſcurabitur aut evaneſcet memoria. Rebus exiguis aut minutis, quibus hîc deſtinemur, non erit ultrà locus. Optima, maxima, tunc obſervabuntur oculis & animo: & in his contemplandis & fruendis æternum hærebimus occupatiſſimi & beatiſſimi.

His dictis, quid de viſione beatificâ ſentiendum ſit, paucis explicuimus. Si viſionem intelligas corpoream, eſt viſio Mundi externi modo ſenſibili, at ſub ſpecie multum illuſtriori quàm hodie videtur; præcipuè cùm divinam *ſchechinah*, ſive gloriam Chriſti, intuebimur: ſi incorpoream, eſt alia *ſchechinah*, modo ſic appellare liceat, aut viſio Dei interna & intellectualis; cujus viſionis geminum eſt objectum, primò idea Dei, & rerum omnium poſſibilium & æternarum, quæ dici poteſt *Idea antemundana* & immobilis. Dein idea rerum conditarum, ſive Mundi extra Deum, ab intellectu percepti in totâ ſuâ latitudine & duratione, per omnes ipſius viciſſitudines & periodos, per omnes regiones Univerſi, omneſque creaturarum ordines, totam denique ſæculorum ſeriem, à principio temporis ad finem: hæc dici poteſt *Idea mundana*, vel ſpeculum Providentiæ univerſalis. His objectis

nibil

nihil majus, illuſtrius aut divinius menti humanæ aut Angelicæ obverſari poteſt; & ſi à viſione aut contemplatione oriatur fœlicitas, terque quaterque beatos dicimus, qui in hoc lumine vident lumen; qui ab hoc vitæ fonte hauriunt vitam; qui his deliciarum fluminibus inebriantur: per ecſtaſes & effuſiones animi extra ſe rapiuntur, vel aperto pectore Deum intus recipiunt.

Liceat id præterea his ſuperaddere, ad explicandam viſionem Dei, myſterium, quod nunquam exhaurire poſſumus: dicimur viſuri Deum in Cœlis facie ad faciem, *& ſicuti eſt:* hîc videmus Deum in ſuis operibus, ut in imagine; illic videbimus in ſeipſo: hîc videmus Deum in ſuis attributis; illic viſuri ſumus in ſuâ eſſentiâ, aut in ſuâ propriâ ideâ. Aliud nobis, in hoc ſtatu, videtur bonitas divina, aliud juſtitia, aliud potentia, aliud ſapientia; aliud voluntas Dei, aliud intellectus. Quandoque videtur nobis agere Deus, quandoque non agere; nunc hoc, nunc illo modo; proinde nec videtur nobis Ens ſimplex, nec immutabile; quinimo potiùs compoſitiſſimum; plùs aut minùs, pro re natâ, actuoſum; nec id uniformiter: cùm verò videbimus Deum in ſuâ ideâ propriâ, hæc omnia coaleſcent in unam ſimpliciſſimam & immutabilem naturam: & hoc modo videre Deum, eſt Deum contemplari *ſicuti eſt*, Ens utpotè infinitè perfectum, Ens Entium, liquida gloria. . . . Sed me reprimo: quid balbutimus infantes de rebus maximis, quæ captum modulumque noſtrum tantoperè ſuperant; & in his terris, in his tenebris verſantes, nimium quantum fugiunt: rapi nos oporteret in tertium cœlum cum ſancto Paulo, ad diſcendum hæc ἀπόρρητα,

 hæc

hæc ſuprema myſteria. Silet ferè Scriptura ſacra, vel parcè & generatim tractat de ſtatu animarum in Cœlis, & fœlicitatis illius modis ac rationibus: cùm memorat *flumina voluptatum*, aut *delicias Paradiſi*, aut *coronas*, aut hujuſmodi alia, ad adumbrandam gloriam & fœlicitatem cœleſtem, more vulgari loquitur, ad uſum captumque populi, qui ab his externis & ſplendidulis ſummum bonum metiri & æſtimare ſolent. Præterea notandum.

Quum duplex futura ſit fœlicitas Sanctorum in Terris *novis*; altera ſub regno Chriſti, pro mille annis; in Cœlis altera in rerum conſummatione, æternùm duratura: in ſacris Litteris multò plura reſpiciunt primam illam fœlicitatem, quàm ſecundam. Primam, inquam, utpote proximiorem nobis, & in vià quæ ducit ad alteram: ejus etiam rationes ſtatumque faciliùs concipimus, quod terreſtris ſit, nec hodiernæ vitæ (exceptis malis & incommodis) multum abſimilis. Altera verò, ſive cœleſtis, toto genere differt ab hodiernæ vitæ rationibus & uſu, prorſuſque accedit ad ſtatum Angelicum, ab intelligentiâ vulgari aut cogitatione alienum.

Rectè monuit ſanctus Johannes, *Nondum apparet quid erimus*; nempe in Cœlis: *novimus autem fore, ut cùm ipſe apparuerit ſimiles illi ſimus*. Dein Chriſtus ait nos fore ἰσαγγέλους. Proinde quoad corpus, conformes erimus Chriſto, quoad corpus animumque, conformes Angelis: hæc in genere novimus. Continet autem in ſe hæc gemina conformitas multifariæ perfectionis ſemina: hinc novam vim acquirimus ad omnes actus intellectûs, & ad contemplationem veritatis perficiendam; creſcitque ad incrementa ſcientiæ, amor Dei, & fœli-

fœlicitas noſtra: progredimur uſque & uſque in rerum divinarum cognitione, & transformamur de gloria in gloriam in imaginem ipſius Dei: donec perveniamus ad menſuram plenæ ſtaturæ Chriſti, atque unionem, neſcimus qualem quantamque, cum Deo & Chriſto. Joh. 17. 20. 21. 22. 23. 24.

Faxit Deus, ut fœlicitatem, quam nondum concipere valemus, experiundo & fruendo tandem ſciamus: ſpretiſque voluptatibus & inani gloria hodierni ſæculi, in Cœlo potiamur æternis per & propter Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Sequitur ut diſſeramus *de Inferno*: quo nomine intelligunt Auctores Chriſtiani locum ſtatumque damnatorum, ſive hominum Dæmonumque malorum & miſerorum. Latini per Inferos denotant quandoque ſtatum mortuorum in genere, id quod Græci appellant ᾅδην, ſtatum abſconditum, vel *invisibilitatis*, ut ita dicam: quo etiam ſenſu & ſignificatione in ſacris Litteris uſurpatur, ut abundè demonſtratum eſt à Viris doctis. Sed uſus obtinuit apud plures, ut voce *Inferni* miſerorum carcer, vel improborum vitâ defunctorum locus pœnæ & cruciatûs denotetur: idque in regionibus inferis. Secundùm hanc acceptionem vocis, quæramus, ſi placet, primò, an detur *Infernum ſubterraneum*.

Dari multas & immanes ſub terra cavitates, dubitare non licet: quarum aliæ, aquâ, aliæ, igne, aliæ ſolo aëre replentur. Sed ex hiſce omnibus non facilè reperies ullam, cui rationes & conditiones Inferni convenire poterunt. Dicitur hic locus Infernus in ſacris Litteris *Tenebræ exteriores*, & *Ignis inexſtinguibilis*; fieri vix poteſt, ut idem locus ſit tenebroſus ſimul

& igneus: niſi multi ſpiſſique fumi intermiſceantur: unde anſam arripuiſſe nonnullos exiſtimo, fingendi crateres ætneos, vel montium ignivomorum ora & fauces, eſſe oſtia vel oſtiola Inferni. His aſſentiri nequeo: oporteret enim fingere, ex hac hypotheſi, vel tot Inferna ſeparata, quot ſunt montes ignivomi per terrarum Orbem; quod incongruum eſſet: vel unicam cavitatem continuam, ſeu regionem ſubterraneam caſſam, quæ ſubtercurrat & ſubjaceat ubique exteriori terrarum Orbi: ut olim abyſſus in Terra antediluviana. Cæterum in hodierna Telluris conſtructione fieri non poteſt, ut inanis regio ſubtendat totum terrarum Orbem: regio enim illa, vel eſſet inferior oceani fundo, vel eodem ſuperior & altior: ſi altior, inter Continentes & Inſulas, aliiſque multis in locis, interrupta eſſet per intercurrentem oceanum, atque ita Inferna diviſa & multifaria conſtitueret: ſi verò intra oceanum ponas, præterquam quòd in originatione telluris ex chao, hujuſmodi regio vacua ſub abyſſo conſtitui aut formari non poterat: ſi quis eſſet deſcenſus, oſtium, aditusvè hujus Inferni, eò defluerent aquæ oceani, aliæve ſubterraneæ, ignemque exſtinguerent.

Non malè quidem creditur, dari ignem, vel maſſam igneam, in centro terræ: & propterea eo loci collocandum eſſe Infernum cenſent alii. Utique difficile eſſet, ex hac hypotheſi, deſcendere aut pervenire ad Infernum, in ipſo corde telluris ſitum. Gauderent mali locum futuri cruciatûs adeò inacceſſum & impervium eſſe: quot regiones ſolidæ perforandæ, quæ moles & craſſities terræ, in hoc itinere? quantum temporis impendendum in viâ? ſemi-diameter Terræ habetur milliarium

rium

rium noſtratium ultra ter mille quadringenta:
ſolum ipſum eſt impenetrabile, quo autem
foramine, aut ex qua parte ſuperficiei telluris,
ad tantam profunditatem detur tranſitus, planè Matth.
neſcimus. Præterea conſtat Dæmonas non 8. 29.
penitus includi in hoc meditullio, ſed potiùs Vid. Huet.
vagari per aërem, quaſi in liberâ cuſtodiâ; Orig. p.
diciturque Tyrannus ille infernalis Princeps 81. §. 23.
aëris in ſacris Litteris: ubi ſuum habere impe- Epheſ. 2.
rium ſedemque & habitationem hodie vel ho- 2.
dierno ſæculo, ab his Oraculis docemur; at- Apoc.
que tandem concluſum iri in abyſſo in millen- 20. 2. 3.
ni Chriſti Regno.

At mihi forſan objicies dictum Apoſtoli, 2 Pet. 2.
Angelos malos detruſos eſſe in *Tartarum*, & 4.
tenebrarum catenis detentos: præterea, Chri-
ſtum deſcendiſſe εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς: denique ex Epheſ. 4.
uſu, tam ſacro, quàm vulgari, dicimur aſ- 9. 10.
cendere in Cœlum, & *deſcendere ad Infernum*,
Ergo eſt locus ſubterraneus. Hæc argumenta
rem neutiquam conficiunt. Primò enim quod
ad Tartarum ſpectat, ea voce apud Antiquos
ſignificatur Mundus hic inferior, atque aër
caliginoſus, quo circumcingimur, ut ſatis
notum eſt Eruditis: & in hunc Tartarum, ſive
regionem aëris inferiorem & impuram, detruſi
ſunt Angeli degeneres, à ſuis ſedibus æthereis
expulſi. Quod verò dicantur *catenis* aut *vin-
culis teneri*, id more humano dictum eſt, quo-
niam ita cuſtodiri ſolent criminum rei, ne ef-
fugiant. Dein, quod attinet ad deſcenſum Pſal.
Chriſti εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς, id non ſpectat ad 139. 15.
mortem Chriſti, (ut ex aliis locis collatis ab- Joh. 3.
undè patet) ſed ad ipſius incarnationem; nem- 13. & cap. 6.
pè cùm ad ſalutem nobis procurandam relicto deinc.
Cœlo, in hanc Terram infimam dignatus eſt Joh. 8.
de- 23. &

Act. 11. 19. deſcendere: *infimum* dico vel inferiorem, nempè reſpectu Cœli: comparatio enim hîc inſtituenda eſt non inter partes Terræ, ſed inter partes Mundi. Denique, cùm dicuntur mortui deſcendere ad *Inferos* vel *infernum*, שאול, id vel denotat *ſepulchrum*, quò deſcendunt corpora, tam bonorum quàm malorum; vel malis ſpeciatim attribuitur; malis enim & bonis, ut fata contraria, ita loca oppoſita aſſignare & addicere amamus; proinde cùm his Cœlum, regionem ſublimem & lucidam, illis è contra locum ſubterraneum & tenebroſum adaptare placuit; nec quidem tam facilè animarum receptacula & cuſtodias in libero aëre, ac ſub terris, concipimus. Sed opiniones vulgares & rationes imaginariæ nihil faciunt ad definiendam rerum veritatem. Pergamus ad ſequentia.

Si nullum inveniri poteſt Infernum ſubterraneum, quæritur ſecundò, an detur ullum Infernum corporeum & locale, ante diem Judicii, & conflagrationem Mundi; vel an aculeis tantùm internis, furiiſque, agitentur & exerceantur Improbi, uſque ad diem illam Domini: propendeo quidem in illam ſententiam *, nullas fore pœnas externas ante diem Judicii generalis. Si animæ manent nudæ & ſine corporibus uſque ad illud tempus, res eſt extra dubium; ſaltem apud illos, qui Judicium externum, & apparatum judicialem, ad modum fori humani, in ſupremo die exſpectant: nequeunt enim ſiſti coram tribunali animæ

* Infernum, non eſſe localem & corporeum ante diem Judicii, ſtatuere quidam Patres, quos vide apud Maldonat. in Luc. 16.

nimæ nudæ & inviſibiles; nec æquum eſt damnari quempiam ad ſupplicia, indictâ & inauditâ cauſâ.

Aiunt, ſcio, prout ſuprà notavimus, privatum & particulare Judicium inſtitui, ante illud generale de ſingulis animabus, ſtatim ac exierint è corpore: idque aliquatenus recipi poteſt, modò nihil externum eo nomine intelligant; ſed internam nemeſin, quâ quiſque ſuos patitur manes, & conſcientiâ propriâ, teſte ſimul & judice, ſeſe habet inſtar rei & damnati, pœnaſque luit, pro ratione ſui ſceleris, αὐτοκατάκριτος. Sed de ſupplicio externo & corporeo hîc agimus, eique locum eſſe non poſſe videtur ante reſurrectionem: non neſcio in parabolâ Divitis & Lazari, defunctorum animas propediem delatas eſſe, hinc in tormenta & flammas, illinc in ſinum Abrahæ; ſed in eadem narratione Dives habet linguam, & labra & cætera ſermonis organa, adeoque totum corpus, ac ſi detuliſſet ſecum integrum ad Infernum: quòd planè monſtrat, narrationem illam non eſſe veram κατὰ ῥῆτον, ſed inſtar fabulæ, aut ὑποτυπωτικῶς, ad uſum captumque populi accommodatam, fictis coloribus rem veram repræſentare; nempe animas eſſe ſuperſtites extincto corpore; atque bonas benè, malas malè ſe habituras in alterâ vitâ. Luc. 16.

His ita expoſitis, verſimillimum mihi videtur, Impiorum pœnas uſque ad diem Judicii fore tantùm internas; puta privationem omnis boni & ſolaminis; morſus præterea conſcientiæ, angores animi, & exſpectationem irrequietam futuri Judicii: nec aperiri aut accendi Infernum, exterius & generale ante adventum Chriſti. Tum cùm de cœlo deſcendens

2 Theſſ. 1. 7. 8. Matth. 25. 41. 2 Pet. 3. 7. dens Chriſtus, *cum Angelis ſuis potentibus, & igne flammanti, infliget ultionem iis qui Deum neſciunt, atque iis qui non auſcultant Evangelio Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Hoc eſt tempus decretorium ſolenne, cùm peracto judicio, irrogantur pœnæ impiis: nec hominibus tantùm, ſed etiam Dæmonibus malis, qui ad hunc diem reſervantur cruciandi, 2 Pet. 2. 4. Jud. ℣. 6. Neque veriſimile eſt aliàs verſari inter tormenta, aut igne torqueri Dæmonas impræſentiarum; dum vagantur per aërem & terrarum Orbem, vividi & nimis actuoſi. Quum verò Hominibus malis & Dæmonibus idem ſit locus ſupplicii, idemque tempus, quo condemnantur uterque: hi verò ante finem Mundi & adventum Chriſti non detruduntur in Infernum, aut locum tormenti, ut ex Literis ſacris, earumque Interpretibus conſtat; (vid. PP. Gerhard. Tom. ix. de extra. Jud. p. 78. Maldonat. in Matth. 8. 29. *Mirum quanto concentu plerique veteres Auctores docuerint, Dæmonas ante diem Judicii non torqueri.*) neque alteros in locum illum detrudere ante id tempus, Oraculis noſtris conſentaneum eſſe videtur.

Hæc breviter de Inferno, & de Malorum ſtatu, aut loco, ante diem Judicii. Sed cùm advenerit fatalis ille dies, atque impii à mortuis revocati, detruſi fuerint in Infernum, & ad pœnas externas damnati, quæritur ulterius, an illæ pœnæ duraturæ ſint in æternum, ſine fine, ſine exitu, ſine limite? Natura humana abhorret ab ipſo nomine pœnarum æternarum, quum ſpeciem præ ſe ferant vindictæ inſatiabilis, nec ulli cedant in commodum, aut emendationem: at Scriptura ſacra à partibus contrariis ſtare videtur. Humani generis aman-

amantiſſimus Jeſus Chriſtus, apertè, & explicitè has pœnas Dæmonum & Damnatorum æternas appellat, cùm bonorum & malorum explicans fata, ſententiam in Improbos hâc formulâ pronunciat: *Exſecrati, abite à me in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis ejus*, Matth. 25. 41. Eodem ſenſu, tritico in horreum collecto, paleam exurendam dicit *igne inextincto*, Matth. 3. 12. & in Gehenna *non mori vermem, nec exſtingui ignem*, Marc. 9. 44.

Hæc teſtari videntur, idque ex ore Chriſti, Improborum pœnas fore æternas & interminatas: neque aliter loquuntur Prophetæ & Apoſtoli, Dan. 12. 2 Theſſ. 1. 9. Interea ex alterâ parte, Ratio, natura Dei, & natura rerum altâ voce reclamant: monentque temperamentum aliquod adhibendum eſſe, & interpretationem commodam verborum ſacrorum, ne divina, ſimul & humana, violentur jura: atque eo nomine lædatur, aut malè audiat Religio Chriſtiana.

Interim receptæ apud Theologos regulæ de interpretandâ Scripturâ firmiter adhærendum cenſeo: nimirum, *à litterâ non recedendum eſſe ſine neceſſitate*. Proinde quærendum proximè, repugnet, nec ne, rationibus manifeſtis, & argumentis invictis, æterna pœnarum futurarum duratio: hoc enim ſi compertum fuerit, nos excuſatos haberi debent rigidi Cenſores, ſi ab explicatione communi in hâc parte diſcedamus. Fugit animus horretque memorare ſempiternam miſeriam: multaque occurrunt meditanti de hâc materiâ, quibus mihi aliiſque perſuaderi ſentio, nec Deum velle, aut ferre poſſe, perpetuam ſuæ creaturæ afflictionem & torſionem: nec id quidem pati natu-

naturam ipſam. Deum Chriſtianorum concipimus credimuſque Numen optimum & ſapientiſſimum: nec crudele, nec iniquum in Genus humanum: in ſuo cultu, nihil barbarum, aut triſte, nihil feri, aut inhumani, inſtituit, aut permiſit; non vulnera aut cædes, aut cutis aut carnis dilaniationes; neque, Molochi ad morem, vivos infantes ardentibus brachiis amplecti amat. Præterea, Dux & Caput Oeconomiæ Chriſtianæ Jeſus, cui commiſſum eſt à Patre omne Judicium, eſt φιλανθρωπότατος: propriumque effudit ſanguinem, ut nos redimeret à malis & miſeriâ. Hic Rex & Pater cum hoc Judice æquiſſimo moderantur fata humani Generis: ais tamen, ſecundùm ſacras Litteras, ab hoc Patre, ab hoc Judice maximam partem Gentis humanæ damnatum iri ad pœnas æternas.

De numero miſerorum poſt hanc vitam, nihil dicendum habeo, cùm is mihi planè incompertus ſit. Sed ad æternæ miſeriæ ſtatum ſuas damnare creaturas, & in eodem retinere, tam ſapientiæ, quàm bonitati divinæ, addam etiam juſtitiæ, repugnare videtur: *ſapientiæ* dico, quoniam hujuſmodi ſtatus ſempiternæ & immutabilis miſeriæ fruſtra eſſet & inutilis, ideoque ineptus & ἀθεοπρεπής: neque Deo, neque homini prodeſſe poteſt cruciatus indeſinens & ſine exitu; non utique homini, ſi nullus locus ſit reſipiſcentiæ, nec melioreſcere poſſit punitus, ſi nulla intermiſſio, aut levamen ad reſpirandum pauliſper, & deliberandum de animo & ſorte mutandis. Sit acris & amara hæc pœna, ſit diuturna, ſed tandem, quæſo, finem habeat: aliter fructum vel minimum habere nequit: neque his miſeris peccatoribus fas eſſet exſequi meliora propoſita,

poſita, ſi fortè inter patiendum & dolendum evaneſcerentur.

At dices forſan, meritò continuari pœnas, continuatâ eorum impietate: Damnatos autem eſſe *inſanabiles*, ſemperque perſiſtere in ſuâ malitiâ. Sed hoc gratis dictum eſt, nec id tantùm, ſed etiam lædet dignitatem Dei Conditoris hæc ſuppoſitio: ſapientiæ enim divinæ, nedum bonitati, non congruit, naturam humanam vel rationalem ita formare & conſtituere, ut poſſit degenerare in pravitatem inemendabilem, aut in ſtatum immutabilis impietatis & miſeriæ *: nam hujuſmodi ſtatus nulli placere poteſt Numini, niſi forſan malo Deo Manichæorum. Si verò Deus maximus optimus condere vellet hujuſmodi creaturam, hâc ſaltem lege & modo conderet, ut relaberetur in nihilum, ſtatim ac deventum eſſet ad hunc ſtatum inſanabilem, & penitùs deſperatum: nec aliter, ut mihi videtur, ſalvus eſſet honor Providentiæ, quàm abſcindendo, vel tollendo è medio, quod nullo modo ſanari poterat; nec id ultrà conſervando, quod non tantùm nihil valet, ſed eſt quid pejus nihilo. Sed quo mihi perſuadebis argumento Improborum animas poſt mortem eſſe prorſus inſanabiles? non id videntur credidiſſe Patres, qui extremum ignem πῦρ καθάρσιον eſſe voluerunt, de quâ re actum eſt capite ſeptimo. Nec æquum eſſe videtur, potentiam & ſapientiam divinam limitare & opprimere fato malo ineluctabili, aut immedicabili morbo: ſiquidem verò hic morbus animarum qualiſcunque ullo

* Sciens nullam rationabilium Creaturarum apud Deum perire in perpetuum, Hieron. in Gal. c. 5.

naturam ipſam. Deum Chriſtianorum concipimus credimuſque Numen optimum & ſapientiſſimum: nec crudele, nec iniquum in Genus humanum: in ſuo cultu, nihil barbarum, aut triſte, nihil feri, aut inhumani, inſtituit, aut permiſit; non vulnera aut cædes, aut cutis aut carnis dilaniationes; neque, Molochi ad morem, vivos infantes ardentibus brachiis amplecti amat. Præterea, Dux & Caput Oeconomiæ Chriſtianæ Jeſus, cui commiſſum eſt à Patre omne Judicium, eſt φιλανθρωπότατος: propriumque effudit ſanguinem, ut nos redimeret à malis & miſeriâ. Hic Rex & Pater cum hoc Judice æquiſſimo moderantur fata humani Generis: ais tamen, ſecundùm ſacras Litteras, ab hoc Patre, ab hoc Judice maximam partem Gentis humanæ damnatum iri ad pœnas æternas.

De numero miſerorum poſt hanc vitam, nihil dicendum habeo, cùm is mihi planè incompertus ſit. Sed ad æternæ miſeriæ ſtatum ſuas damnare creaturas, & in eodem retinere, tam ſapientiæ, quàm bonitati divinæ, addam etiam juſtitiæ, repugnare vidétur: *ſapientia* dico, quoniam hujuſmodi ſtatus ſempiternæ & immutabilis miſeriæ fruſtra eſſet & inutilis, ideoque ineptus & ἀθεοπρεπής: neque Deo, neque homini prodeſſe poteſt cruciatus indeſinens & ſine exitu; non utique homini, ſi nullus locus ſit reſipiſcentiæ, nec melioreſcere poſſit punitus, ſi nulla intermiſſio, aut levamen ad reſpirandum pauliſper, & deliberandum de animo & ſorte mutandis. Sit acris & amara hæc pœna, ſit diuturna, ſed tandem, quæſo, finem habeat: aliter fructum vel minimum habere nequit: neque his miſeris peccatoribus fas eſſet exſequi meliora propoſita,

poſita, ſi fortè inter patiendum & dolendum evaneſcerentur.

At dices forſan, meritò continuari pœnas, continuatâ eorum impietate: Damnatos autem eſſe *inſanabiles*, ſemperque perſiſtere in ſuâ malitiâ. Sed hoc gratis dictum eſt, nec id tantùm, ſed etiam lædet dignitatem Dei Conditoris hæc ſuppoſitio: ſapientiæ enim divinæ, nedum bonitati, non congruit, naturam humanam vel rationalem ita formare & conſtituere, ut poſſit degenerare in pravitatem inemendabilem, aut in ſtatum immutabilis impietatis & miſeriæ *: nam hujuſmodi ſtatus nulli placere poteſt Numini, niſi forſan malo Deo Manichæorum. Si verò Deus maximus optimus condere vellet hujuſmodi creaturam, hâc ſaltem lege & modo conderet, ut relaberetur in nihilum, ſtatim ac deventum eſſet ad hunc ſtatum inſanabilem, & penitùs deſperatum: nec aliter, ut mihi videtur, ſalvus eſſet honor Providentiæ, quàm abſcindendo, vel tollendo è medio, quod nullo modo ſanari poterat; nec id ultrà conſervando, quod non tantùm nihil valet, ſed eſt quid pejus nihilo. Sed quo mihi perſuadebis argumento Improborum animas poſt mortem eſſe prorſus inſanabiles? non id videntur credidiſſe Patres, qui extremum ignem πῦρ καθάρσιον eſſe voluerunt, de quâ re actum eſt capite ſeptimo. Nec æquum eſſe videtur, potentiam & ſapientiam divinam limitare & opprimere fato malo ineluctabili, aut immedicabili morbo: ſiquidem verò hic morbus animarum qualiſcunque ullo

* Sciens nullam rationabilium Creaturarum apud Deum perire in perpetuum, Hieron. in Gal. c. 5.

ullo modo aut medicamine expelli poſſit, nullum utique remedium fortius & efficacius igne & cruciatibus igneis. Faciet hic dolor, ſi quicquam aliud, ut tangantur ſenſu præteritorum errorum, & ſe tædeat præſentis miſeriæ. Præterea in alterâ illâ vitâ non erit ultrà locus Improborum iſtorum infidelitati; ubi viderint Chriſtum venientem in nubibus, gloriâ cinctum & præpotentibus Angelis, & in ſuos ubique inimicos, pedibus ſubjectos, triumphantem. Dein, fomes mali, qui in hoc corpore, in hâc carne habitat, exſtinguetur & deſinet in illo ſtatu: nulla erit concupiſcentia interna, nullum vitiorum pabulum externum, nec voluptatis illecebræ, nec ambitionis, nec avaritiæ; aut ulla ſenſuum aut affectuum irritamenta ad nequitiam. Quâ denique ratione moti, verâ aut falsâ, aut quo impellente, intus aut foris, adhærere poterunt æternùm ſuis vitiis & impietati, niſi divinitùs indurentur, planè non video: quòd ſi extrinſecus & aliunde acti, nec ratione nec libertate polleant, non ultrà cenſendi ſunt homines. Sed de hâc re ſtatim; pergamus ad reliqua.

Appellamus præterea in hâc cauſâ æquitatem & juſtitiam divinam: quem Deus creavit labilem, eum non puniet æternùm quod lapſus fuerit; nec adimet illi potentiam aut libertatem relinquendi ſua vitia, cui indidit potentiam, vel potiùs impotentiam atque libertatem prolabendi in vitia. At, inquies, Deus non adimet Improbis illis hanc potentiam vel libertatem, ſed ab ipſorum voluntate provenit, quòd in malo perſiſtant immobiles & inflexiles. Reſpondeo: at ſecundùm tuam hypotheſin, Deus ita conſtruxit eorum naturam, ut non poſſent non eſſe inflexiles & ir-

recuperabiles, cùm ſemel diſceſſerint ex hâc vitâ, aut in ſuos cruciatus deſcenderint: modò conceſſeris Miſeros illos reſipiſcere poſſe, non abjiciemus ſpem omnem de iis in gratiam recipiendis. Sed reſipiſcere poſſe negas: quin id probes, quæſo, eorum nempè reſipiſcentiam eſſe impoſſibilem. Si manent creaturæ rationales, intellectu & voluntate præditæ, poſſunt reſipiſcere: ſi deſtituuntur autem ratione & libertate, non poſſunt ultrà peccare.

Alii à juſtitiâ divinâ ſic argumentantur: Haud æquum eſt, errores vitæ brevis, & in vitium proclivis, puniri æternis pœnis: quum nulla ſit proportio inter pœnam & culpam. Sed regeres hîc forſan, ut ſolent, omne peccatum habere in ſe infinitam culpam, quatenus committitur in Deum infinitum: hoc quidem aliquo modo dici poteſt, ſed hæc non eſt ratio & menſura actionum Dei verſus ſuas Creaturas, ac proinde locum non habet, cùm rationem reddimus ipſius erga homines voluntatis aut actionis: ſecundùm hanc regulam Draconicam, leviſſimum peccatum legitimè puniri poteſt æternis pœnis, addo etiam graviſſimis; nam eadem illa ratio perinde valet quoad gravitatem pœnarum ac de earum duratione. Fac itaque, quandoquidem juſtè fieri poteſt, leviſſimos peccatores pœnis æternis graviſſimiſque punitum iri: quid fiet gravioribus peccatoribus? quid graviſſimis? ſi leviſſimum peccatum ſummas & perpetuas pœnas mereatur, quid ultrà meretur, aut mereri poteſt, graviſſimum? nihil datur majus maximo. Hæc itaque ratio tua omnes juſtitiæ punitivæ confundit rationes, & peccata facit quodammodo æqualia.

Sed progrediamur à juſtitiâ ad bonitatem divinam. Summum jus dici ſolet ſumma injuria; ſaltem non congruit bonitati & miſericordiæ: Deus autem ſecundùm hanc tuam hypotheſin in plectendis Improbis ſummo utitur jure, ne quid dicam gravius: plectit enim tormentis exquiſitiſſimis, & æternùm duraturis: quibus nulla poteſt excogitari pœna fortior, aut intolerabilior. Legimus quæ perpeſſi ſunt tormenta Chriſtiani, in primis Evangelii ſæculis: quæ præterea Siculi, aliique invenêre Tyranni. Sed hæc mollia ſunt præ cruciatibus Inferni; nec mollia tantùm, ſed etiam breviuſcula. Dolor autem vehemens ſimul & æternus omnes in ſe habet doloris gradus: finge tantùm æſtûs febris, aut calculi, aut ilium tormina, durare in ſeptennium: quis par eſſet ferendis his doloribus? At ſi loco ſeptennii millennium ponas, nemo vitam millennem emere vellet, aut ferre hâc conditione; multo minus æternitatem.

Hoc tamen non eſſe jus extremum forſan dices: potuiſſet enim Deus annihilare, vel in nihilum redigere Improbos: atque hoc modo quidem extremo ſuo jure uſus fuiſſet. Reſpondeo: multo optabilius eſſet penitùs non eſſe, atque nullo tangi ſenſu, vel boni vel mali, quàm hærere in perpetuis cruciatibus ſine intermiſſione, aut remiſſione. Hoc mihi videtur clarum lumine naturali; redeam in nihilum, tædet me mei. *Præſtat* nihil omnino ſentire, quàm ſentire nihil præter dolorem. Aufer quod tuum eſt, inquit Deo miſer vix mentis compos, mallem non eſſe, peream, ut non peream: hæc eſt vox Naturæ: neque hîc moror ſteriles argutiolas & λεπτολογίας Metaphyſicorum; teſtem appello Gentem humanam,

nam, omneſque cordatos, an non eligibilius ſit omni vitâ, omni cogitatione deſtitui, aut penitùs non eſſe, quàm æternis torqueri flammis, æternis cruciatibus ingemiſcere: & revera niſi magis abhorruiſſet natura humana à ſummâ miſeriâ & æterno cruciatu, quàm ab inſenſibilitate aut annihilatione, Deus minatus fuiſſet Improbis annihilationem, non æternum cruciatum, atque eo modo homines à vitiis magis deterruiſſet. Sed revertamur ad argumentum. Matth. 26. 24. Eccl. 4. 3.

Quum hæc ita ſe habeant, & annihilatio ſit ſummum jus Dei in Creaturas, (ne majoris mali quàm boni cuilibet auctor eſſet) aliquid tamen gravius & triſtius, aliquid acerbius & ſeverius, quàm poſtulat ipſum jus extremum, in condemnatos decernere & exercere videtur. Jus extremum eſt proximum ſævitiæ: quod itaque prætergreditur jus extremum, crudelitatis notam effugere non poteſt. Saltem, prout antea diximus, hic modus puniendi ad extremum, parum reſpondet infinitæ illi, quam Deo adſcribimus, bonitati, benignitati & miſericordiæ: ita tamen, non tantùm lumen naturæ, ſed etiam Scriptura ſacra, Deum nobis repræſentat, *miſericordem, gratioſum, longanimem, multumque benignitate & fide:* velut invitus trahitur ad puniendum: eſt opus ſuum *extraneum*, & à naturâ ſuâ *alienum; nullo modo delector morte improbi, dictum Domini Jehovæ:* ſi non morte temporali, multo minus æternâ. Unde demum naſcitur, aut à quo infligitur, hæc mors æterna? ſi neque Deo placeat, neque Creaturæ, quæ patitur; nec utrivis ullo modo ſit profutura. Exod. 34. 6. Iſa. 28. 22. Ezech. 18. 23. & 32.

His ita poſitis & excuſſis, de naturâ Dei,

 re-

rerumque creatarum æquo regimine, redeundum eſt ad ſacras Litteras, eorumque locorum interpretationem, quæ pœnarum futurarum æternitatem præ ſe ferre videntur. Nôſti horum locorum ſenſum pendere magnâ ex parte à ſignificatu vocis *αἰώνιος*, Hebraicè עולם aut לעולם, quod Latinè *æternum* reddidimus. Interea notum eſt hujus vocis *αἰώνιος* vel עולם vim eſſe dubiam in ſacris Litteris; nec ſemper æternum ſimpliciter, ſed tempus diuturnum, aut indefinitum, deſignare. Statuta Legis Moſaïcæ ſæpiùs dicuntur *æterna*, vel in æternum duratura, Exod. 27. 21. & 28. 43. Lev. 10. 15. & 16. 34. Num. 18. 11. & paſſim alibi. Hæc tamen ſtatuta, cum totâ Lege, multis retro ſæculis exoleverunt. Mitiganda eſt igitur iſtius vocis ſignificatio, niſi Legem Judaïcam adhuc eſſe retinendam velis. Templum Hieroſolymitanum dicitur *fore* habitatio Deo *in æternum*, 2 Chron. 6. 2. periit tamen ſemel iterumque; neque lapis ſuper lapidem relictus eſt, aut ullum inhabitationis divinæ veſtigium. Regnum Davidis dicitur æternum, quod tranſiit ex familiâ Davidis, & jam prorſus deſiit; vid. Epiſc. p. 32. col. 2. 6. ſect. 3. 2 Sam. 7. 13. In Lege, famulus, cui voluntariò pertuſa fuit auris ab hero, ſerviturus dicitur *in æternum*, Exod. 21. 6. tamen eadem Lex ſtatuit emancipandos aut manumittendos eſſe omnes ſervos intra ſemiſæculum, quoque nempè Jubilæo. Præterea, ante Legem Moſaïcam, circumciſio dicitur inſtitutum *æternum*, Gen. 17. 7. hæc tamen jam abolita eſt eâdem auctoritate divinâ. Denique Terra Canaan data eſt Abrahamo & poſteris ſuis, in poſſeſſionem *æternam*, Gen. 13. 15. & 17. 8. & 48. 4. ſed ab hâc poſſidendâ ex-

De paſchate Exod. 12. 14.

expulſi ſunt dudum ipſius poſteri. His locis aliiſque plurimis ſatis patet, æternitatem non ſemper denotari ab hâc voce עולם vel לעולם, cui reſpondet, ut nôſti, αἰὼν vel αἰώνιος apud Septuaginta, & exindè in novo Fœdere; ubi has voces pariter aliquanto laxius accipi neceſſe eſt: vide, ſi placet, Philem. 15. Jud. 7. Rom. 16. 25. 2 Tim. 1. 9. Tit. 1. 2. Denique apud Græcos exoticos etiam, utriuſque vocis remiſſiorem eſſe ſenſum, Grammaticis notum eſt: nec quicquam facit, ut id addam, contra hanc explicationem, quod eadem vox uſurpetur in pœnis ac in præmiis futuris deſignandis: nullis enim Dei attributis repugnat æterna Sanctorum fœlicitas, ac proinde in illâ parte nulla eſt ratio recedendi ab acceptione communi & litterali: atque id ſemper receptum eſt, ut verba cedant rebus: aliter *hoc eſt corpus meum* eſt dictio non minùs explicita, quàm *abite in ignem æternum*.

A vi & uſu harum vocum nihil itaque certò definiri poteſt de pœnarum infernalium æternitate. Præterea notandum in illâ imagine Inferni, quàm nobis repræſentant ſacræ Litteræ, eſſe nonnulla (ſine controverſiâ) figuratè, vel tropicè dicta; quæ ad litteram exigi non patitur rerum ipſarum natura: præterquam enim, quòd flammas, tenebras, & extremum frigus, difficile ſit aſſociare & conjungere, quî poterunt vivere in his flammis vermes aut vermiculi? nec vivere tantùm, ſed immortales eſſe quodammodo; vel ſingulos, vel in ſuâ progenie, quandoquidem nonnunquam mori dicantur. Denique ipſorum Damnatorum corpora qualiacunque, ſaltem ſi compoſita ſint & organica, pati non poſſunt ignem æternum ſine diſſolutione: nec durabit

in æternum ipſa terra, in eâdem, quam nunc habet, formâ, vel quam acceptura eſt poſt conflagrationem; & in earum alterutrâ conſtituendum eſt Infernum.

Hactenus vim verborum examinavimus & naturam rerum: tertio loco liceat adjicere, Dominum noſtrum, Jeſum Chriſtum, cùm verſatus eſt in terris, acceptâ ſervi formâ, non Philoſophorum, ſed filiorum hominum locutum eſſe Linguâ, Judæorum imprimis, ad quos eſt miſſus, prout paſſim, in ſermonibus Chriſti, à doctis Interpretibus obſervatum eſt: proinde acceptas Gentis ſuæ ſententias & phraſeologias plerumque ſequitur, & quæ nota erant populo aut primoribus, ex Lege, Prophetis, aut traditione vulgatâ, iis dictis utitur libenter in iiſdem docendis & in pietate promovendis. Ita cùm de Inferno agit Gehennæ nomine, & pro ratione delicti, diverſos pœnarum gradus conſtituit, loquitur ſtylo Judaïco ad intelligentiam communem accommodato.

Matth. 5. 22. 29.

Pariter in exprimendis pœnis Inferni, Marc. 9. 44. utitur dicto Iſaiæ Prophetæ, cap. 66. 24. ubi ipſiſſima illa verba occurrunt apud ſeptuaginta Interpretes: ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. Auctores etiam alii manifeſtum faciunt, hanc dictionem notam & familiarem fuiſſe Judæis, *ultionem Impii eſſe ignem & vermes*. Quare nihil mutavit in hâc parte Chriſtus; ſed anticipationem illam aut prænotionem Populi, cùm non incommoda videretur ad refrænandam audaciam impiorum, non immeritò retinendam duxit.

Eccleſ. 7. 18. Judith 16. 21.

His omnibus expenſis, ex utrâque parte, circa pœnas Inferni, quiſque, per me licet, apud ſe ſtatuat id, quod, ſuâ conſcientiâ judice,

dice, rationi ſanæ maximè conſentaneum videbitur: eamque, in hoc Argumento, Scripturæ ſacræ interpretationem adhibeat, quam ferent optimè cauſa, de quâ agitur, rationis & momenta. Si æternæ impietatis & miſeriæ ſtatus in Creaturâ diſſideat & diſcordet cum ſapientiâ & æquitate Creatoris, diſcedendum eſt ab expoſitione litterali in hâc parte: ſive diſtinguendum inter hypotheſin litteralem & rationalem, vulgarem & arcanam; ne temerariâ & imperitâ interpretatione natura divina violetur: ſin econtra, in iſtiuſmodi ſtatu deſperato, ſive immutabiliter malo & miſero, nihil tibi alienum videatur, vel à naturâ Dei, vel à naturâ rerum, adhærendum eſt litteræ: & obduranda præcordia, & obſtruendæ aures ad omnes vagitus, gemitus, fletus, & clamores hominum perditorum. Si me tamen audire velis, non clamantem, ſed tacitè monentem, mallem te pœnas has dicere *indefinitas*, quàm *infinitas:* nobis utique non ſatis conſtare aut innoteſcere quem finem habituræ ſint: ſed id penes Deum relinquamus, pro ſuâ ſapientiâ, & miſericordiâ decernendum; & exeant è carcere captivi, modò ipſi placuerit, cùm ultimum quadrantem perſolverint, atque ſuæ juſtitiæ ſatisfecerint. Denique ſi neque id tibi placeat, hoc dogma inter obſcura & ἀκατάληπτα numeremus. Sed veniet dies, cùm non minùs abſurda habebitur & odioſa hæc opinio quàm Tranſubſtantiatio hodiè.

Matth. 5. 26.

Hodiè, neſcio quo pacto, Theologis quibuſdam feroculis placent admodum æternæ & infinitæ Malorum pœnæ, nec facile patiuntur æquum utriuſque partis examen & diſceptationem. Sed è Veteribus non pauci mul-

tò mitiùs & modeſtiùs hoc tractârunt Argumentum, atque moras cujuſque in his pœnis, conſilio Dei & beneplacito, unicè permiſerunt. Ita *Juſtinus* Martyr cum Tryphone:
Pag.223. Αἱ μὲν (τῶν εὐσεβῶν ψυχαὶ) ἄξιαι τῷ Θεῷ φανεῖσαι, οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἔτι· αἱ δὲ (τῶν ἀδίκων) κολάζονται ἔστ' ἂν αὐτὰς καὶ εἶναι, καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ. *Piorum animæ, quæ dignæ Deo viſæ ſunt, non moriuntur ampliùs: injuſtorum autem, puniuntur, quoad eas & eſſe & puniri Deus voluerit.* Nec ab his diſſidet ſanctus Hieronymus, aliàs vir acris, & in nonnullis impetuoſus; hâc tamen in re non illaudabilem animi moderationem oſtendit: in ſuis Commentariis ad præfatum locum Iſaiæ cap. 66. ult. hæc habet: *Porrò qui volunt ſupplicia aliquando finiri, &, licèt poſt multa tempora, terminum habere tormenta, his utuntur teſtimoniis.* Dein, citatis locis, quæ opinioni * illi favere videntur, addit hæc verba: *Quæ omnia replicant, aſſeverare cupientes, poſt cruciatus & tormenta futura refrigeria: quæ nunc abſcondenda ſunt ab his quibus timor utilis eſt: ut dum ſupplicia reformidantur, peccare deſiſtant; quod nos Dei ſolius debemus ſcientiæ derelinquere: cujus non ſolùm miſericordiæ, ſed & tormenta, in pondere ſunt: & novit, quem, quomodo, & quamdiu, debeat judicare.* Hæc Hieronymus in locum. Atque his affinia dixerat antea in iiſdem Commentariis ad cap. 24. ſub finem: *Sciendum quod judicium Dei non poſſit ſcire humana fragilitas, nec de pœnarum magnitudine atque menſurâ ferre ſententiam, quæ Domini arbitrio derelicta eſt.* Hæc

* Contra pœnas finitas Inferni quid ſtatuit Synodus quinta Oecumenica, vide apud Gerhard. de Inferu. Tom. IX. p. 467. & Huet. Orig. l. 2. c. II. p. 138. &c.

Hæc ille. Origenem non memoro, cujus notiſſima eſt ſententia; eumque ſequi videntur in hác parte, ut ſæpè aliàs, uterque Gregorius *, Nazianzenus & † Nyſſenus. Reliqui etiam Patres, qui flammas Inferni πῦρ καθάρσιον perinde ac κολαστήριον eſſe voluerunt, de quibus ſuprà dictum eſt, eo ipſo ſignificabant finiendas olim has pœnas. Denique, hujus ſententiæ Patronos S. ‡ Auguſtinus appellat, titulo non incongruo, Doctores Miſericordes, tractatque non inhumaniter. Quinimò quicquid aliàs dixerit, nonnumquam hærere videtur dubius in hoc Argumento, quo ſenſu pœnæ ſint æternæ: ut cùm ait; *Neque ita hoc dixerim, ut diligentiorem tractationem videar ademiſſe de pœnis peccatorum, quomodo in ſacris dicantur æternæ*. (V. D. Hamm. in 2. Theſſ. 1. 7. & ***** l. 7. ex S. Auguſt. Lib. de Serm. Dom. in Mont. Tom. 4. ſuper Matth. 5. 25. 26.)

Sed

* Vid. Orat. 40. p. 665. Cùm de pœnis æternis Damnatorum modo vulgari locutus eſſet dubitabundus & quaſi ſeſe corrigens, ſubdit, *εἰ μὴ τῷ φίλον κἀνταῦθα νοεῖν τοῦτο φιλανθρωπότερον, καὶ τοῦ κολάζοντος ἐπαξίως· Niſi alicui placeat hoc mitius erga homines, & dignè Deo puniente, hic quoque intelligere.* Innuit & magis humanum & magis divinum eſſe has pœnas moderari. Hunc locum Nazianzeni cùm notáſſet Nilus Chryſoſtomi diſcipulus, & Martyr, inde colligit, temporibus illis apud Patres dubium & in utramque partem diſputatum fuiſſe illud Dogma de pœnarum æternitate; quandoquidem Nazianzenus inquit, *ἐφίησι τοῖς βουλομένοις νοῆσαι τὸ πῦρ ἐκεῖνο φιλανθρωπότερον, liberum relinquit volentibus mitiùs interpretari ignem illum.*

† Vid. cap. 8. *Orat.* Catechet. ubi in hac vita inſanabiles, ſanandos dicit in futura acrioribus & acerbioribus remediis: & de *anima & Reſur.* p. 229. de purgatione & inſtauratione univerſali agit: & in eodem Tractatu ſæpius eundem aut cognatum ſenſum proſequitur; uti etiam de Opif. hominis, c. 21.

‡ Civ. Dei, lib. 21. c. 17. & ſeq.

Sed redeamus ad locum de Miſericordibus: *Nunc*, inquit, *cum Miſericordibus noſtris agendum eſſe video, & pacificè diſputandum, qui vel omnibus illis hominibus, quos juſtiſſimus Judex dignos Gebennæ ſupplicio judicabit, vel quibuſdam eorum, nolunt credere pœnam ſempiternam futuram; ſed poſt certi temporis metas, pro cujuſque peccati quantitate, longioris vel brevioris, eos inde exiſtimant liberandos.*

Ita nobis exhibuit ſententiam Miſericordium ſanctus Auguſtinus. Qui ſtant à partibus contrariis, nuncupari poſſunt, ratione oppoſitorum, Doctores *Immiſericordes:* atque eorum unus, reliquorum nomine, ſuam ſententiam de pœnis Inferni his verbis explicuit. *Si omnes homines nati ab Adam uſque ad hodiernum diem, & ampliùs naſcituri, viverent uſque ad noviſſimum diem: & omnia gramina, quæ exorta unquam fuerunt, eſſent homines: ac ſi unam pœnam, quam patitur anima pro uno peccato mortali in Inferno, ex æquo partirentur, ita ut duretur unicuique pars illius pœnæ æqua: tunc particula quævis illius pœnæ hominis unius major eſſet quàm omnia tormenta, quæ omnes ſancti Martyres, & omnes Raptores & omnes Malefici unquam paſſi fuerunt.* Hæc ille. His pœnis truculentiſſimis ſi æternitatem addas, omnes explebis inhumanitatis partes, numeros, rationes. Quid ſit æternitas, quanta & quàm immenſa, parùm conſideramus, & propterea his miſeris faciliùs damus æternas pœnas. Æternitas eſt quid tremendum, quid infinitum & inexhauſtum: *Tanta ſunt æternitatis ſpatia,* inquit quidam Theologus, *ut ſi damnatus aliquis milleſimo quoque anno unam tantùm ex oculis lacrymulam emitteret, plus aquæ efflueret, quàm totus mundus capere poſſit.* His ſententiis

Apud Diſcip. de temp.

PP.

PP. adde, ſi libet, hanc rationem, hoc argumentum, quod alicujus eſſe ponderis mihi videtur. Quid fiet de animabus mediocribus & mediæ conditionis, ſi nulla ſit purgatio aut pœna moderatior & aliquando finienda? animas mediæ conditionis appello, quæ neque multa pietate aut impietate imbutæ ſunt, nec admodum probæ, nec inſigniter improbæ: quales revera ſunt hominum pars maxima; plus habent bruti quàm Diaboli; neque videntur inſani. Quid fiet, inquam, de his animabus? Memoravimus ſuprà Gentem humanam diſtribuendam eſſe in tres ordines, bonos, malos, & medios, ſive mediocres: boni transferuntur ad æterna gaudia, mali ad æterna tormenta, quò abeunt mediocres, vel quid fiet de illis? neque digni videntur æternis pœnis, neque æternis gaudiis. Scilicet oportet conſtituere certum gradum . . . . oportet ut eadem ſit diſparitas in retributionibus, quæ eſt meritis perſonarum, quibus fiunt illæ retributiones. Alii denique, cruciatibus exhauſtas tandem mori Improborum animas, atque omnem vitam ſenſumque exuere crediderunt; ſecundùm illud Arnobii, *animæ neſcientes Deum perlongiſſimi temporis cruciatu conſumuntur ignifero*. Nec aliter Tatianus & Irenæus. Denique πῦρ ἄσβεστον dicitur, quod permanens eſt, ſine intermiſſione; nec ulla vi ſuperveniente exſtinguitur, ſed durat uſque durante ſuo fomite.

Vid. Irenæum l. 2. c. 64.

Nobis difficile eſt, omnem exuere humanitatem, Deo difficilius, omnem miſericordiam: & ſi naturam noſtram corrumpere aut deſtruere poſſumus, divinam non poſſumus. Pulſarunt olim tympana in valle Hinnon, ne exaudiretur à populo & à parentibus infantum

tum clamor, qui immolabantur Idolo igneo, & vagiebant acerbè inter flammas. Sed totum licèt æthera reſonare feceris continuis tonitribus, nunquam efficies ut in hoc Tophet, de quo loquimur, excruciatorum planctus & ejulatus non adſcendant in aures Jehovæ, Patris miſericordiarum.

Reſpice pauliſper, ſi placet, Doctor immiſericors, quale nobis exhibes ſpectaculum, quale theatrum Providentiæ; multo majorem partem humani Generis æſtuantem inter flammas per æterna ſæcula. O digna Deo & Angelis ſpectatoribus ſcena! Dein ad demulcendum aures, dum plangoribus & ululatu cœlum terramque implet hæc infœlix turba, harmoniam habes planè divinam. Illud præterea mihi dolet non parum, quòd videam hoc modo tantam partem naturæ rationalis inutilem factam, funditus perditam, & rejectaneam, inſtar ſalis inſulſi, aut inſtar vappæ, projectam foras, ſine uſu, aut ſpe futurâ.

Omnis Creatura, quantum nobis conſtat, eſt ſuâ naturâ labilis, perinde ac Improbi & Damnati: quòd ſi eodem modo lapſi, ſint penitùs irrecuperabiles, tota creatio intellectualis expoſita eſt, non vanitati tantùm, ſed etiam æternæ miſeriæ: nec tam bonitatis divinæ opus eſſet, quàm crudelitatis cujuſdam, aut periculoſæ luſus aleæ, hanc rerum naturam conſtruxiſſe: quod accidit in hoc Mundo, accidere poteſt in aliis. Hîc autem, ut vulgò creditur, peritura eſt æternùm major pars humani Generis: fac par damnum in cæteris Mundis! quanta erit jactura, quantum naufragium naturæ rationalis, ſi per totum Univerſum, computum ineas? Pars illa deperdita rerum major erit parte reliquâ. *Deperdita*, inquam: eſt

enim

enim veluti Caput mortuum Univerſi, aut terra damnata, unde nihil boni elici poteſt. Nec id tantummodo, non ſolùm eſt pondus inutile in rerum naturâ, ſed etiam onus intolerabile ſibiipſi, neque ſeipſum excutere poteſt, neque ferre: exſecratur inviſum lumen, diemque, quo primùm adſpexit ſolem & ſydera; quo prodiit è nihilo & rerum non notarum ſomno & ſilentiis. Pœnituit olim Deum ſe condidiſſe homines; ob eorum nimirum nequitiam: pœnitebit viciſſim homines miſeros ſe conditos eſſe à Deo; quandoquidem ſatius illis fuiſſet nunquam exſtitiſſe. Denique quibus diſplicent abſoluta reprobationis decreta, quòd naturæ & attributis divinis repugnare videantur, iis non minùs diſplicere debent æternæ Malorum pœnæ, quum iiſdem attributis non minùs repugnent: ex alterâ parte, qui hæc decreta recipiunt, eorum intereſt æternas pœnas reſpuere, quâ ratione levantur ſui oneris parte graviſſimâ; cùm non tanti ſit præordinari aut condemnari aliquem ad pœnas deſituras; ſed ad pœnas æternas & intolerabiles, *Hic ſtimulus eſt, hic aculeus ſeveritatis.*

De Inferno, & futuris Impiorum ſuppliciis, hæc dixiſſe ſufficiat, modò ſubjicias illud monitum, quod à præfatis Patribus, ubi hoc tractant Argumentum, ſæpiùs adhibere ſolet: nimirum, quicquid apud te ſtatuas intus & in pectore de his pœnis, æternis, vel non, receptâ doctrinâ verbiſque utendum eſt cum populo, & cùm peroratur ad vulgus; præceps nempè in vitium, & ſolâ formidine pœnæ à malis abſterrendum. Præterea, inter bonos etiam ſunt infantes & adulti; lacte, vel cibo ſolidiori, pro cujuſque viribus, alendi: ho-

1 Cor. 3. 2. Heb. 5. 12. 13.

horum non minùs habenda eſt ratio; nec temerè mutanda eſt parvulorum aut infirmorum diæta, ne intemperies oriatur, & in morbos incidant. Propterea hæc, quæ doctioribus inſcripta ſunt, ſi quis in Linguam vulgarem tranſtulerit, id malo animo atque conſilio ſiniſtro factum arbitrabor. Progreſſum Providentiæ in Mundo ſenſim ad perfectionem promovendo, & in illuminandâ Gente humanâ, ſemper ante oculos, ſemper in conſiliis habere oportet: atque pari paſſu procedendum in ſtudiis & conatibus noſtris: donec eò perventum fuerit, ut quod *in aurem audivimus, in ſolariis prædicare liceat.* Sed paulatim aſſuefaciendi ſunt animi fortioribus ferendis veritatis radiis; teneris oculis officit lux nimia, aut ſubitò nimis affuſa. Pauci res ipſas, ſed rerum imagines, tanquam in ſpeculo intuentur: at res ipſas facie ad faciem, ut dicitur, & ablato velo, viſuri ſumus tandem, ſi Deo placuerit, partim ſub occaſu hujuſce Mundi, pleniùs autem in futuro.

CONCLUSIO.

QUum multifaria ſit hujuſce Scripti materia, & diverſa doctrinæ Chriſtianæ complectatur capita, eaque plerumque extra vias aut lumen naturæ poſita, facile fieri poteſt, ut in his tractandis nonnunquam à ſcopo aberrârim. Homo ſum, tenuis homo, nihil humani à me alienum puto. Sed qui animo ſincero, ſine metu aut amore partium quarumcunque, ſimplicem veritatem quærit, Deum habet adjutorem. Deus, inquam, pulſanti aperit, quærenti dabit; modò quæramus illam ſapientiam, quæ cœlitus eſt, puram &

paci-

pacificam. Neque id mihi vitio vertat quiſquam, quòd in hoc Argumento multa offenderim obſcura in ſacris Litteris, inadæquatè, ut ita dicam, vel inabſolutè revelata: hoc dictum velim maximè reſpectu mei intellectûs & ingenii; & ſi quis alter his lucem afferre poterit, lætus amplectar, & gratulabor Auctori. Sed obſtaculo mihi videtur veræ cognitioni, quòd nos pudeat noſtræ ignorantiæ, neque clara ab obſcuris diſtinguamus, ac ſi omnia nobis perindè eſſent nota & perſpecta.

Sacri Codicis Commentatores plerique loca ſingula intelligunt, aut ſe intelligere ſimulant: nullibi reperies ſuæ ignorantiæ conſcios & confeſſos. Pariter Cathedrarum Præſides, & Doctores Scholaſtici, nullum non problema ſolvunt ſuo modo; omnes Controverſias diri- munt; veritatem in omnibus aſſequuntur & comprehendunt. Miror equidem utriuſque Claſſis Theologorum omniſcientiam: turpe putant ſcilicet, aut ingloriosum, Chriſtianæ gentis Doctores ignorare quicquam in ſua arte. Facit aliquid forſan ad augendam eorum exiſtimationem apud Diſcipulos ſuos, aut vulgus hominum, hæc univerſalis ſcientiæ oſtentatio, ſed apud ſapientes, judicii minus exacti argumentum habebitur: qui enim de objectis remotis, aut in tenebris latentibus, non minus audacter pronunciant, quàm de propioribus & in luce poſitis, neque hæc, neque illa, clarè & diſtinctè perſpicere cenſentur.

Viſum eſt providentiæ rerum myſticarum rationes contractim, & quaſi dimidiatim, in hac vita proponere; ut his notitiis & ſpeciminibus excitati & expergefacti, & hodiernæ œconomiæ limites, & futuræ perfectio-

nem addiſcamus. Si decem viri cordati & liberalis ingenii de eâdem hâc materiâ, de rebus nempe vitæ futuræ, ſive noviſſimis, ut dici ſolent, ſimul conſcriberent; vix credo è decem duos quoslibet in eandem ſententiam per ſingula capita coituros: proinde ſi in nonnullis, quinetiam ſi in cunctis, à me diſſentiat amicus Lector, ego nihil mirabor, neque mihi pariter ſuccenſeat ille: tantundem enim diſtant Thebæ ab Athenis, quantum à Thebis Athenæ: neque ille minus à me diffidet, quàm ab ipſo ego diffideo. Uter noſtrûm ad veritatem propiùs accedat, eſt unica quæſtio: ubi venerit Elias, enodabit multa, ubi venerit Chriſtus, omnia: fiat lux, cupio refelli, ubi aberrârim; nihil magis, nihil aliud quàm veritatem efflagito.

Interea retineamus fideliter formam ſanorum verborum & dogmatum, immortalitatem animæ, mortuorum reſurrectionem, præmia & pœnas in vita futurâ, ſecundùm cujuſque opera & diſpoſitiones animi, denique Mundi conflagrationem & renovationem, Chriſtumque venturum & regnaturum. Hæc & ſi quæ ſunt præterea primaria capita, quæ ad vitam futuram ſpectant, ſarta tecta conſervemus: ſed de modis rerum futurarum, *ordine, & circumſtantiis, æquum eſt alios aliis quæritantibus indulgere & auxiliari. Ob ea, quæ nos plenè &

* Circa id Judicium (de extremo loquitur) has res didicimus eſſe venturas: Eliam Thesbitem, fidem Judæorum, Antichriſtum perſecuturum, Chriſtum judicaturum, mortuorum reſurrectionem, Bonorum Malorumque diremtionem, Mundi conflagrationem, ejus denique renovationem: quæ omnia quidem ventura eſſe credendum eſt. Sed quibus modis & quo ordine venient, magis tunc docebit rerum experientia, quàm nunc

& apertè doceri noluit Deus in hoc ſtatu, non eſt acerbè litigandum; & qui hujuſmodi de cauſis ſe invicem mordent & convitiantur, aut exardeſcunt iracundiâ & ſtomacho, ob leves & incèrtos aliorum errores, ipſi in certa peccata, addam etiam gravia, incidunt. Fugiamus tandem hæc mala, quæ, non ſine opprobrio nominis Chriſtiani, heu nimium invaluere. Deſipere tandem, vel potiùs inſanire, deſinamus. [c] Sufficiat unicuique ſuam proponere ſententiam, optimis, quibus poterit, rationibus & argumentis munitam: ſine damno alterius, abſque contumeliis aut rixis: quæ nihil faciunt ad veritatem, aut ad ſuæ probationem. Quinimo, laborantis cauſæ indicium eſt, cùm ipſius Patroni ad convitia confugiunt. *Quotquot ſumus perfecti*, aut veritatis ſtudioſi, *hoc ſentiamus: quod ſi quid aliter ſentitis, hoc quoque Deus vobis revelabit.* 1. Cor. 3. & 6, 10. Gal. 5. 20. 1. Pet. 2, 1, Phil. 3. 15.

nunc ad perfectum hominum intelligentia valet conſequi, *Lactan. Fragm. de extr. Judic. Auguſt. de C. D. lib.* 20. *cap.* 30.

FINIS.

AD VIRUM
CLARISSIMUM
A. B.
CIRCA NUPER EDITUM
DE
ARCHÆOLOGIIS PHILOSOPHICIS
LIBELLUM,
AUCTORIS EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA PRIMA.

NOn ingratum mihi facis, Vir optime & integerrime, quòd me velis monitum identidem, quas fortè objectiones contra nuperum Tractatum de Archæologiis Philoſophicis, aut inter Amicos aut Inimicos, audiveris: idque eo animo factum puto, ut falsò inſcriptas mihi ſententias, aut malevolas interpretationes, effugiam. Non omnes, probè nôſti, veritatem metiuntur, aut æſtimant, rationum pondere & momentis; ſed affectibus abrepti, aut præjudiciis occœcati, quaſi clauſis oculis, de rerum coloribus decernunt: ſæpè etiam, ad concitandam invidiam, Auctoris verba ſenſuſque in alienas partes detorquent.

Ais

Ais te audiviſſe, à neſcio quibus, aut ſuſurronibus, aut malè fidis Interpretibus, præfatum de rerum originibus Tractatum, patrocinari aut favere Mundi *æternitati:* atque etiam rerum creationi *ex nihilò* adverſari: quorum utrumque iniquiſſimè dicitur; neque multis opus eſt, ut hoc tibi teſtatum faciam: audi paucis, ſi placet, Auctoris ſententiam, libro ſecundo: *De creatione rerum ex nihilo* Vid.Lib. *dubitari non poteſt: neque id fuiſſe ab æterno;* p. 312. *Creatura enim æterna à nobis concipi non queat.* Nullum Ens finitæ perfectionis, nedum Materia, (res omnium infima & abjectiſſima) in ſe involvit, aut in ſuâ ideâ, neceſſariam exſiſtentiam. Exſiſtit igitur contingenter, modò exſiſtat: & aliundè habet ſuam exſiſtentiam, quàm à ſeipſo. Et quoad Materiam, (de quâ agitur præcipuè) cùm prima materia fieri non potuerit ab aliquâ præexſiſtenti, neque propriâ vi exſiſtere: ſequitur neceſſariò eam fuiſſe creatam ſive productam ex nihilo.

Neque impoſſibilis haberi debet hujuſmodi creatio: productio enim rei poſſibilis, non eſt impoſſibilis: materia autem eſt res poſſibilis, licèt non neceſſaria; & nullo alio modo produci poteſt.

Dein, quoad alteram partem, de rerum æternitate: Qui res mutabiles & ſucceſſivas fingunt eſſe æternas, non tantùm id gratis fingunt, ſed etiam in multiplices incidunt repugnantias & abſurda, quibus ſeſe extricare non eſt penes mentem humanam.

Hæc quoad mentem Auctoris. Cæterum in explicandis Antiquorum Dogmatis, in *libro primo*, oportebat ſequi veritatem hiſtoricam: & quid quiſque ſenſerit de rerum ortu, ſive rectum, ſive ſecùs, bonâ fide exponere. De-

nique quoad Creationis Epocham, Veteribus intactam & inexploratam, neque hanc auſus ſum ego fixis terminis definire. Ac proindè ibid. *Cùm Creaturam æternam concipi non poſſe affirmâſſem*, ſubnectitur ſtatim, *ſed limites ſexmillennes, Epocham breviuſculam, Creationi divinæ unquam auſus ſum præſcriberè: id, cum multis aliis, inter arcana Dei libentiùs relinquo.*

Neque hâc in re, opinor, immodeſtiæ me redarguet quiſquam, cùm ſatis notum ſit ex antiquis Patribus, tam Græcis quàm Latinis, ſtatuiſſe plures, Angelorum ordines univerſos, & cœlorum nonnullos, ante hunc Mundum ſublunarem exſtitiſſe, idque per innumera ſæcula & *æternitates*, ut verbo utar S. *Hieronymi*, in Tit. 1. 2. atque hanc ſuam ſententiam, non tantùm ratione humanâ, ſed adductis ex ſacrâ Scripturâ locis & argumentis, confirmatam, Doctrinæ Catholicæ vim & pondus habere voluerunt; tantum abeſt, ut huic opinioni minimam erroris labem, nedum noxæ inurendam ſenſerint.

Poſito autem hoc fundamento, tam Angelos quàm cœlos exſtitiſſe ante Orbem noſtrum: niſi ingentem hiatum fingere velis, quantum jam occupat Orbis ſublunaris, aut planetarius, intervallum illud medium aliquali materiâ replendum erit. Neque mihi quidem fas eſt concipere primum Dei opus inſtar caſſæ nucis, aut inſtar teſtæ vel corticis ſine pulpâ. Denique, quod ſumma rei eſt, quicquid ſtatueris, de reliquis Univerſi Regionibus, Orbis noſtri habitabilis, atque humani Generis, ortum temporalem eſſe, & utrumque quaſi recens natum, ſemper aſſerui, atque

ad-

adhuc obfirmatus aſſero. Sed de hâc re ſatis ſuperque.

Ais præterea, id mihi vitio verti à nonnullis, quòd Moſem, Virum maximum, minus reverenter tractaverim: atque eo nomine ipſam Scripturam ſacram aliquatenus læſerim. Moſem quod ſpectat, hunc ego Prophetam maximum, divinitùs actum & inſpiratum, miraculis munitum, & ſupra ſortem humanam evectum, ſemper habui & habiturus ſum. Et quoad opus illud Hexaëmeri, id perinde ac reliqua ſua Scripta, ſub auſpiciis & regimine Spiritûs ſancti conditum & apparatum ſentio: neque huic obſtat, quòd doctrinam illam de rerum geneſi, parabolâ vel allegoriâ aliquatenus involutam, ut ante me plures alii, crediderim. Parabolas enim Chriſti & Prophetarum, non minus quàm Scripturam litteralem, inter Oracula divina meritò numeramus; neque officit ſtyli ratio, quo minùs à ſacro fonte derivetur. Utrâque docendi methodo utitur Spiritus ſanctus, & utramque eâdem veneratione amplectimur.

Hoc, opinor, inter omnes convenit: ſed eâ de re laboramus maximè, ut certos indices & characteres, quibus ſtylus litteralis ab arcano diſcerni & dijudicari poſſit, inveniamus. Nos imprimis communem hîc ſequimur interpretandi regulam, *ut à litterâ non recedamus unquam niſi rei neceſſitate coacti:* nihil autem difficilius eſt, quàm hanc neceſſitatem ſine invidiâ & animorum offenſione demonſtrare: nam ſi incongrua & abſurda litteræ affigas, clamant nonnulli, te contemtui habere Scripturam ſacram, & à malevolis irridendam exponere. In his ſalebris hæremus, & quâ viâ eundum ſit, neſcio. Sine incongruis & ab-

ſurdis non recedendum eſt à litterâ: (à quâ omnes recedunt datâ occaſione, & recedendum ſtatuunt) neque tamen ferunt æquo animo, ut hæc abſurda in lucem proferantur: in his, inquam, anguſtiis verſamur. Intereà quod ad me attinet, dum hæc incongrua repræſentaverim, ſi quid acriùs aut aſperiùs, vel ſi quid crudè & immaturè dictum eſt, quod piis & ſapientibus offendiculo eſſe poſſit, id totum, quicquid eſt, indictum volo: & colloquium illud inter Evam & Serpentem, quod nonnullis diſplicere audio, vel ſi quid ſit præterea cognatæ indolis, amputari & abſcindi ſine dolore patiar.

Denique quoad Scripturam ſacram in genere, ſive litteralem, ſive myſticam: hanc cœlitùs nobis datam, tanquam fidei regulam, vitæ ducem, & ſalutis aſylum, profitemur; omnique honore, reverentiâ & veneratione proſequimur. Neque hîc lis oritur de auctoritate ſacræ Scripturæ, quæ apud utramque partem in confeſſo eſt, ſed de ipſius interpretatione, vel interpretandi modo, ſecundùm materiæ ſubjectæ & argumenti diverſitatem.

Hæc paucis dicenda habui, ut cauſæ noſtræ rationes & ſtatum manifeſtiùs exponerem apud æquos Judices; qui nobis, ſat ſcio, non invidebunt libertatem, Dei hominumque legibus indultam, ut, illæſâ fide Chriſtianâ, & Eccleſiæ noſtræ Decretis, conſcientiæ & veritati pacificè auſcultemus. Pacificè dixi, quinimo *modeſtè & ſubmiſsè*, ut Superiorum judicia ſequaces experiamur. Fuſis denique ad Deum precibus, ut in omnem veritatem, ſuo lumine, atque ſuo tempore, nos deducere dignetur.

Vid. Lib. p. 297. & 351.

Id unicum reſtat, ut moneam: ad Eruditos

tos & Myſtas hæc ſcripſimus, Linguâ non vulgari: neque eorum cauſam tuemur, qui hæc Sacra, ne dicam Myſteria, temerè in vulgus ſpargunt, in popinis legenda & agitanda. Vale.

EPISTOLA SECUNDA.

Alterum benevolentiæ tuæ, & amicitiæ pignus, Vir ornatiſſime, Litteras tuas ſecundas, menſe jam elapſo, libenter accepi: in quibus Amicorum Objectiones nonnullas, ut antea Inimicorum contra Archæologias noſtras, mihi notas facere dignaris. Juvat utique diſſentientes Amicorum ſententias unà conferre, & de rebus dubiis, ſine æſtu aut invidiâ, candidè contendere: à leni pulſu, vel nixu, oritur lux; à rudi colliſione, ignis.

Ira hominum non operatur juſtitiam Dei, neque veritatem; in concitatis animi motibus, tam intellectûs, quàm voluntatis, perturbantur actiones: ſapientia habitat in regionibus ſerenis & intempeſtis, & efficaciſſimum erroris in aliis remedium, eſt placida & perſpicua refutatio. Non potui non in illam ſemper propendere opinionem, neminem iraſci in veritate defendendâ, qui eandem plenè poſſidet videtque in claro lumine: evidens enim & indubitata ratio ſibi ſufficit & acquieſcit; aliis à ſcopo aberrantibus (niſi animo id fiat malevolo) non tam ſuccenſet, quàm miſeretur. Sed cùm argumentorum adverſantium aculeos ſentimus, & quodammodo periclitari cauſam noſtram, tum demum æſtuamus & efferveſcimus. Hæc in laudem tui candoris præfati, ad Objectiones jam properamus.

Ais imprimis, Mundum creatum eſſe per

intervalla, idque ſpatiis ſex dierum, prout Moſes retulit in Hexaëmero: probari denuo, vel confirmari in Decalogo, ubi quarti præcepti, de obſervando Sabbatho, hanc reddit rationem Moſes, quòd Deus Mundum fecerit in ſex diebus, ſeptimumque in quietem conſecrârit. Nulla eſt vis, inquis, hujuſce rationis, ſi vel puncto temporis creatus eſſet Mundus, vel ſi inſumtum fuiſſet plus temporis in eodem conſtruendo quàm ſex dies. Non igitur myſticè aut parabolicè, ſed ſecundùm litteram exponendum eſt Hexaëmeron.

Reſpondeo, rationem à Moſe traditam de ſabbatho obſervando valere, atque vim ſuam habere, ex alterutrâ hypotheſi, vel expoſitione Hexaëmeri, litterali, vel myſticâ: ſi litteram ſequamur, omnibus in propatulo, & tibi in confeſſo, eſt ratio: ſi myſticè & parabolicè nobiſcum intelligas, ſabbathum eſt typus ſabbathiſmi in Mundi renovatione futuri, atque ſex dies, qui præcedunt, ſunt totidem millennia, quibus duraturus eſt Mundus. Quâ de re vide, ſi placet, quæ diſſeruimus ſecundùm Veteres, tam Judæos, quàm Chriſtianos, in *Theoriâ Telluris* lib. 3. c. 5. & lib. 4. c. 8. Hujus autem beati ſabbathiſmi memores, quàm religiosè, quantoque cum gaudio, hodiernum ſabbathum, futuri imaginem, contemplari & celebrare debemus.

Quòd ſi rationem litteralem ſabbathi hîc unicè reſpiciendam velis, quid mihi dixeris, Amicorum optime, ſi nullum fuiſſe inſtitutum ſabbathum, nullum celebratum ante tempora Moſaïca, conſtiterit: neque Noachidis, neque Antediluvianis datum eſſe unquam hoc præceptum, ſed Judæis ſolis, idque poſt exitum ex Ægypto. Hoc certè nos docent præ-

clari

clari nominis Doctores Chriſtiani, & ſacrorum Librorum Interpretes. Juſtinus cum Tryphone agens, ſabbathi inſtitutum, non minus quàm circumciſionem, Judæorum proprium & gentile facit: & cùm Adamum, Abelem, Enochum, Lothum, Noachum & Melchiſedechum, enumeraſſet, qui incircumciſi placuerunt Deo, addit hos etiam omnes, ſine obſervatione ſabbathi, Deo gratos fuiſſe: Καὶ γὰρ μὴ σαββατίζοντες οἱ προωνομασμένοι πάντες, δίκαιοι τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, καὶ μετ' αὐτοὺς Ἀβραάμ, καὶ οἱ τούτου υἱοὶ ἅπαντες μέχρι Μωσέως. Dein paucis interpoſitis, de Enocho, aliiſque, iterum verba faciens, inquit: Οἱ μήτε περιτομὴν, τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες, μήτε σάββατα ἐφύλαξαν, μήτε δὲ τὰ ἄλλα, Μωσέως ἐντειλαμένου ταῦτα ποιεῖν. *Qui neque circumciſionem, quæ eſt in carne, habebant, neque ſabbathum obſervabant, neque alia inſuper, quæ Moſes fieri præcepit.* M. p. 236.

Irenæus eodem modo lib. 4. c. 30. ſine circumciſione, ſabbathis, cæteriſque Moſaïcis, Deo placuiſſe Patriarchas aſſerit: *Ipſe Abraham ſine circumciſione, & obſervatione ſabbathorum credidit Deo, & reputatum illi ad juſtitiam, & amicus Deo vocatus eſt. Sed & Loth ſine circumciſione*, &c. *Reliqua autem omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt*, juſti, & eorum Patriarcharum, qui ante Moſem fuerunt, ſine his, quæ prædicta ſunt, & ſine Lege Moſis juſtificabantur.

Tertullianus iiſdem inſiſtit veſtigiis, *capite ſecundo & quarto adverſus Judæos*; eoſdemque cùm recenſuiſſet Patriarchas, hos omnes non *ſabbathizaſſe* ait: verba non adjicio, cùm longiuſcula ſint, quæ conſules, ſi placet, per otium.

Vide hos primævos Eccleſiæ Triumviros, infra

infra ſecundum à Chriſto nato ſæculum, conſenſiſſe in eandem ſententiam de origine Moſaïcâ ſabbathi, Patriarchis anterioribus utriuſque Mundi, ignoti vel inobſervati. Sed à nonnullis hîc oblatum audio qualecunque reſponſum ad minuendam vim horum Teſtium: ajunt nempè, non hîc loqui Patres præfatos de ſabbatho univerſim, ſed de ſabbatho Judaïco, eo rigore, eoque apparatu, quibus hoc inſtitutum munivit poſtea, & ſtabilivit Moſes, in Republicâ Hebræâ obſervandum: hujuſmodi, inquiunt, ſabbathum ignorabant, vel non obſervabant Patres: neque mirum profectò, cùm nondum natum eſſet. Sed multis modis deficit hoc reſponſum. Primò in verbis dictorum Patrum nulla eſt reſtrictio, aut diſtinctio ſabbathi in Judaïcum, & ante-Judaïcum, vel Moſaïcum, & originarium: at ſabbatha univerſim non obſervâſſe Patres ante-Moſaïcos affirmant hi Patres Chriſtiani. Præterea conjungunt ſabbathum cum circumciſione, & cum ritibus Moſaïcis, ac uti non erant circumciſi Patriarchæ, inquiunt hi Patres, ita eodem modo non erant ſabbatharii, hoc eſt, univerſim.

Denique diſtinguas, ſi placet, inter ſabbathi ſubſtantiam, ut ita loquar, & circumſtantias. Duo maximè includit ſabbathum, vacationem ab opere ſervili, & ſolemnem Dei cultum; cumque Auctores præfati aſſerunt Patriarchas ante-Moſaïcos non coluiſſe ſabbatha, neceſſe eſt eo nomine, niſi verbis nos ludificantur, iſtæc duo ſubintelligant; negentque Patriarchas celebrâſſe quemlibet diem ſeptimum, vacando à laboribus, & ſacra faciendo, modo ſingulari & ſolemni: hoc ſi conceſſeris in animo habuiſſe *Juſtinum*, *Ire-*

neum

næum & Tertullianum, optati ſumus compotes, & diſtinctiunculas & minutias nihil moramur.

Sed aliâ forſan ratione hæc teſtimonia refelles, novos & adverſarios citando teſtes, ne dicam ſubornando: *Chryſoſtomum* puta, *Theodoretum*, *Epiphanium*, alioſque. Reſpondeo: nullum, opinor, reperies Patrem, ejuſdem cum præfatis Triumviris, vel ſuperioris ætatis, qui populum priſcum & Patriarchas ſabbatha coluiſſe affirmet. In Commentariis, aut concionibus ad Gen. 2. litteralem hypotheſin forſan ſequuntur nonnulli, aliis autem in locis, ubi de re ipſâ agitur, præceptum ſabbathi non humano Generi datum, neque ideo ab initio rerum, ſed Judæis proprium & gentile, iidem ſtatuunt; quâ de re diſſeremus infrà. Quòd ſi diſſideant, inquies, & ſibi ipſis malè conſtent, in neutrâ cauſâ teſtes ſunt idonei. Eſto: ſed de eâ re quid ſtatuendum ſit, videbis ſtatim. Interea ſi plures in parte noſtrâ teſtes deſideres, advoca * Auguſtinum, † Euſebium Pamphilum, Johannem Dama-

* Sanctus Auguſtinus penitùs abolevit ſabbathum primævum, quandoquidem ipſius radicem aut fundamentum ſuſtulit; ſex nempè dies Creationis, à quibus unicè pendebat requies, & ſanctificatio ſeptimæ. Ideo ſabbathum illud figuratè intelligendum eſſe, ut typum, ſæpiùs docet, de Civ. D. l. 20. c. 7. & l. ult. c. ult. de Geneſi, contra Manich. l. 1. c. 22. & alibi pro re natâ.

† Euſebius nullum agnoſcit ſabbathum ante-Moſaïcum; idque teſtatur variis in locis, Demonſt. Evang. l. 1. c. 6. Primum de Melchiſedecho ait, οὐ σάββατον τί πότ' ἐστιν εἰδότα, *neque quid eſſet ſabbathum novit.* Et cùm talem fuiſſe Noachum, Enochum, Abrahamum, monuiſſet, ultimo ſubdit exemplum Jobi: Τί δεῖ λέγειν τὸν τρισμακάριον Ἰὼβ, τὸν ἀληθῆ ἄνθρωπον ἐκεῖνον, τὸν ἄμεμ-

* Damaſcenum, venerabilem † Bedam, alioſque; ut Judæos mittam non ſatis inter ſe concordes. Sed pergamus in propoſito. Secundùm has ſententias aut ſuffragia Patrum, vides

ἄμεμπτον, τὸν δίκαιον, τὸν θεοσεβῆ; τῆς εἰς ἄκρον εὐσεβείας αὐτῷ, καὶ δικαιοπραγίας, τίς ἄρα αἰτία ἦν; μήτι γε τὰ Μωσέως παραγγέλματα; οὐδαμῶς· ἀλλὰ σαββάτου ἡμέρας ἐπιτήρησις ἦν, ἢ τινος ἄλλης Ἰουδαϊκῆς ἐθελοθρησκείας φυλακή; πόθεν, πρεσβυτέρῳ τοῖς χρόνοις Μωσέως, καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὸν νομοθεσίας γενομένῳ; Eodem modo de ſabbatho & de Moſe differit in Præparatione Evangel. lib. 7. c. 6. *Τὸν δὲ τῆς εὐσεβείας τρόπον Ἰουδαίοις μὲν πρῶτον ἀπάρξασθαι τῆς νομοθεσίας Μωσέα, σαββάτου τινὸς παραδόντα ἡμέραν*: non à Majoribus acceptum dicit, aut traditione Patriarchali, ſed à Moſe primum introductum apud Judæos ſabbathi cultum. Denique in Hiſt. Eccl. l. 1. c. 4. de priſcis Patriarchis, pietate, juſtitiâ & reliquis virtutibus univerſis, præſtantibus, tam antediluvianis quàm Noachidis, verba faciens ait, *οὔτ᾽ οὖν σώματος αὐτοῖς περιτομῆς ἔμελλεν, οὐ σαββάτου ἐπιτηρήσεως, neque circumciſionem, neque ſabbathi obſervationem, curabant: . . . more Chriſtiano viventes.* Hactenus Euſebius: atque idem proſequitur argumentum Chryſoſtomus, (quicquid aliàs dixerit) cùm de iis qui ad Abrahamum uſque vixerunt, Hom. 121. ſermones inſtituit, his verbis inter cætera: *οὐκ ἐδέξαντο τὸν Νόμον, οὐκ ἐφύλαξαν σάββατα, neque Legem receperunt, neque ſabbatha obſervarunt.*

* Joh. Damaſcenus, de orthodoxâ Fide, eandem ſententiam pleniùs & apertiùs explicat. Lib. 4. c. 5. *περὶ σαββ. Ὅτε μὲν γὰρ οὐκ ἦν Νόμος, οὐ γραφὴ θεόπνευστος, οὐδὲ τὸ σάββατον τῷ Θεῷ ἀφιέρωτο· ὅτε δὲ ἡ θεόπνευστος γραφὴ διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιερώθη τῷ Θεῷ . . . τὸ σάββατον. Quum Lex non eſſet, nec Scriptura divinitùs inſpirata, neque ſabbathum Deo ſacrabatur: at quando Scriptura divinitùs per Moſem data eſt, ſacratum eſt Deo ſabbathum.*

† Denique his adde, ſi libet, *venerabilem Bedam, in Luca c. 6. Volens, inquit, intimare, ſabbathi legalis obſervantiam ceſſare debere, & naturalis ſabbathi libertatem (quæ ad Moſis uſque tempora, cæterorum dierum ſimilis erat) oportere reſtitui.* Et poſtea in eodem capite (ut in Præfatione ad Pſalmos) ſex dies Creationis, & requiem in ſeptimâ ad exemplum Auguſtini, quem ſo-

vides nullum fuiſſe ſabbathum inſtitutum, aut celebratum ab initio Mundi, neque ante tempora Moſaïca: quod ſi verum ſit, Amicorum optime, tuum in te torqueo telum, ſed amicâ manu. Quâ, quæſo, fide litterali, vel quo genere orationis, dixit Moſes in Decalogo, ſabbathum fuiſſe inſtitutum, aut ſanctificatum, ab initio Mundi, ſi nullum fuit ſabbathum inſtitutum ante tempora Moſaïca? Idem dixerat vel dicturus erat Moſes in ſuâ Coſmopœiâ, & eodem animo utrobique: nempè, ſi rectè judicamus, ut hoc præceptum ſabbathi, quod maximi erat momenti, ratum faceret, atque fortiùs imprimeret Judæorum animis. Hujuſmodi quid innuere videtur Theodoretus: Ἰουδαίοις ταῦτα γράφων (loquitur de Moſe & de verbis ipſius, Gen. 2.) ἀναγκαίως τὸ, ἡγίασεν αὐτὴν, τέθεικεν· ἵνα πλεῖον σέβας ἀπονείμωσι τῷ σαββάτῳ. *Ad Judæos iſta ſcribens, neceſſario poſuit hoc*, ſanctificavit eam: *ut majori veneratione proſequerentur ſabbathum.* Hoc præceptum maximi dico fuiſſe momenti: cùm, præter cætera, ſolenne foret perpetuumque monitum, tam de novitate Mundi, quàm de futurâ ipſius renovatione. Cùm verò dictum præceptum de ſabbatho obſervando non eſſet inſitum naturæ noſtræ, aut ſuo lumine clarum, (nulla enim eſt differentia dierum, aut revolutionum Terræ) ut cætera præcepta Decalogi, Quæſt. 21. in Gen.

opus

let imitari, in typos convertit: *Eodem præcepto, inquit, ſimul & futuri ſæculi formam in præſentibus adumbrans: ubi qui per ſex ſæculi hujus ætatis bona fecerunt, in ſeptimâ quiete malorum (tantummodo non autem bonorum) ſunt ferias habituri.* Epiphanius autem in contrariam ſententiam incidiſſe videtur, ex malâ interpretatione ſabbathi δευτεροπρώτου, Luc. 6. 1. Theodoretus innocuam Hær. 51. Alog. ſtatuit utramque partem, nec lite aut cenſurâ dignam. num. 13.

opus erat aliunde petitis argumentis ad illud corroborandum. Ac proindè munivit hoc præceptum Moſes multis modis: primò uno atque altero miraculo circa Mannam, Exod. 16. quod præludium erat ſabbathi ſolenniùs inſtituendi. Dein requie Dei poſt abſolutum opus Creationis, Exod. 20. Denique Iſraelitarum ex ſervitute Ægyptiacâ eductorum commemoratione, Deut. 5. his argumentis & rationibus uſus eſt Moſes ad confirmandam auctoritatem ſabbathi, quo altiùs ageret radices in ſuis Iſraelitis, quorum intererat maximè conſervare & ſacroſanctam habere hujus præcepti memoriam.

Ad præfatum argumentum, quo uſi ſunt Patres, contra primævam ſabbathi inſtitutionem, nempè quod nuſpiam obſervatum legimus à Patriarchis, ſolet quandoque reſponderi: Hiſtoriam ſacram de Patriarchis eſſe admodum ſuccinctam & compendioſam, neque ideo mirandum, ſi quid præteritum fuit aut tacitum in breviuſculâ narratione. Appoſitè hoc dictum videtur. Hoc tantùm regero: Noachi, Abrahami, & Jobi hiſtoriam latiùs & explicatiùs narrari in ſacris Litteris: qui cùm omnes eſſent veri Dei & pietatis cultores, hoc unicum præceptum, quod datum eſſe volunt humano Generi primævi ſabbathi vindices, nullibi comparere aut memorari in praxi aut commentariis de eorum vitâ, meritò miramur. *Noachus erat vir juſtus, perfectus in generationibus ſuis, & ambulabat indeſinenter cum Deo*, inquit Scriptura ſacra: qui omnes partes juſtitiæ & pietatis explevit, officium ſabbathi celebrandi, in ſui Creatoris memoriam, expleviſſe non legitur. Noachum prædicâſſe, ſacrificâſſe, munda & immunda diſcri-

Gen. 6. 9.

eri-

criminatum eſſe, legimus; nullibi verò ſabbatizâſſe: referuntur & diſtinguuntur in Hiſtoriâ Noachi, dies, menſes, anni, tempora; nulla ſabbatha. Denique inter ſcelera & impietates Mundi antediluviani non memoratur ſabbathi violatio: & renovato Mundo poſt Diluvium, & repetitâ Dei benedictione quaſi in principio rerum, altum de ſabbatho ſilentium.

Ad Abrahamum quod attinet, eum ſæpiùs invocâſſe ſuum Numen & nomen Dei; aras multis in locis ſtruxiſſe; decimas pependiſſe Melchiſedecho; circumciſum fuiſſe; ſacrificia non tantùm conſueta, ſed unicum etiam filium, Deo obtuliſſe; hæc, inquam, non reticentur in Hiſtoriâ Abrahami: ſed hunc virum magnum coluiſſe ſabbathum, vel quemlibet diem ſingularem præ reliquis ſacrum habuiſſe, nec palàm dicitur, nec ullis indiciis colligi poteſt. Præterea in peregrinationibus Abrahami & ipſius Filiorum, quarum non paucæ narrantur à Moſe, itineris ob diem ſabbathi intermiſſi nulla fit mentio: quod tamen poſtea in Itinerariis Iſraelitarum, cùm Deſertum tranſirent, notatum accepimus.

Denique quod ſpectat ad Jobum, virum, Deo teſte, *incomparabilem*, *integrum*, *rectum*, *timentem Dei*, *& à malo recedentem*: facilè credes hunc hominem nihil divinitùs præcepti, aut promulgati omnibus, ignorâſſe, aut cognitum neglectui habuiſſe. Rerum exordiis proximior erat quàm Moſes, neque eum latere poterat inſtitutum univerſale, primitùs à Deo datum Generi humano. Dein hujus illuſtris viri Hiſtoriam non raptim & ſummatim, ut ſæpe ſolet, ſed integro libro expoſitam habes; triplicem ſtatum ſubiit, inſtar Job. 2. 9.

Mundi noſtri. Primò vides in ſtatu integro & florentiſſimo; dein fractum & miſeriis obrutum; denique renovatum & reſtitutum; ubique verò æqui rectique, religionis erga Deum, purique cultûs tenacem. In hoc vitæ ſuæ & pietatis ſtadio monſtres mihi, velim, aliquod veſtigium, aliquam memoriam aut ſignum, obſervati ſabbathi. Non defuit occaſio, in hâc narratione, memorandi hujuſmodi inſtituti, ſi quod fuiſſet: meminit Auctor originis Mundi, & fundationis terræ, & jubilantium Angelorum, incœpto vel abſoluto opere; quod proximè accedit ad Argumentum noſtrum: neque tamen diſcriminationis dierum, aut ſanctificationis alicujus ſeptenarii, omnino mentionem facit. Præterea, obtuliſſe dicitur Jobus holocauſta, ad ſanctificandos, aut expiandos filios, ne quid fortè dixerint fecerintve liberiùs aut irreverentiùs inter convivandum: ſed de ſabbatho ſanctificando, nec monitum dedit, nec exemplum. Denique cùm ſuam tuetur innocentiam in capite XXXI. multiſque ſe purgat, liberatque culpis, tam quoad mores, quàm cultum divinum, de violato aut obſervato ſabbatho nullum intermiſcet verbum, nullam lucem aut umbram.

His aliiſque rationibus haud facilè mihi perſuadeo, inſtitutum ſabbaticum fuiſſe univerſale, ad omnes Gentes Populoſque protenſum: quòd ſi communi primoque humani Generis Auctori datum fuiſſet in natali Mundi, valuiſſet apud omnem ſuam ſtirpem, adeoque apud omnes Gentes lex ſabbatica, & religio ſabbathi. Feſtorum & Feriarum retentiſſimus eſt populus, neque facilè excideret, quod ſingulis ſeptimanis iterandum eſſet. Si omnis

periiſ-

periiſſet Religio apud Priſcos, atque omnes ritus ſacri, unà exſtinctum jacuiſſe ſabbathum non mirarer; ſed ubivis gentium, & in omni ævo, ſacrificia & victimas, dies feſtos, aliaſque ſuperſtitiones, in uſu fuiſſe novimus. Feſtum autem diem ſeptenarium, aut obſervatum divinitus aut humanitus inſtitutum, niſi à Moſe Legiſlatore, & in Republicâ Judæâ, nuſpiam terrarum audivimus: ut Antediluvianos prætercam, quorum curta eſt & ſicca Hiſtoria: apud Noachidas, quam memoriam, quod monumentum ſabbathi, reperire licet? Superſunt & conſervantur adhuc *præcepta Noachidarum*, quorum alia reſpiciunt cultum divinum, alia mores humanos; ſed colendi ſabbathi aut ſeptimi diei, neque hæc, neque illa meminerunt.

Si quod fuiſſet ab initio hujuſmodi præceptum, non facilè exſtingui potuiſſet in Antediluvianis, propter longævitatem Adami, qui id à Deo acceperat, ad ſtirpem ſuam univerſam propagandum: neque minus religio fuiſſet Noacho liberos ſuos non inſtruere hâc lege ſacrâ, aut officii ſui in hâc parte non admonere quemlibet: & ſi fortè neglectum aliquatenus, aut oblitteratum ſenſiſſet in profanis ante Diluvium Noachus, eò magis curæ habuiſſet, ut in ſuâ familiâ poſteriſque reviviſceret. Sed præter omnem ſpem & exſpectationem, obſervati ſabbathi, aut publicè aut privatim, in Litteris ſacris, aut exoticis, nulla occurrit mentio antè tempora Moſaïca.

Neque illud prætereundum eſt, Judæos ab exteris nuncupari ſolitos ſabbatharios, vel ſabbathi cultores: iiſque nominibus, tanquam Lamen. notis & indicibus, gentem & religionem He- 1. 7.

bræam deſignari. Nota ſunt tam * Poëtarum, quàm Hiſtoricorum †, & Philoſophorum loca in hoc Argumento: ubi ſeriò vel ludendo, vel per contumeliam, de ſabbatho, vel ſabbathariis Judæis verba faciunt, iiſque, ut ſuperſtitionem Genti ſuæ peculiarem, hunc ritum exprobrant.

Denique ipſi Prophetæ & Auctores ſacri hanc ſententiam apertè confirmant, cùm ſabbathum ajunt Judæis datum eſſe in ſignum fœderale & diſtinctionis; ſic Deus alloquitur Iſraelitas per Moſem Exod. 31. 13. *Sabbatha mea ſervatote, nam ſignum eſt inter me & vos per generationes veſtras, ad cognoſcendum me Jehovam eſſe, qui ſanctifico vos.* Hoc ego quaſi ſacramento vos mihi conſecro & devoveo, & à reliquis Gentibus diſtinguo. Idem nos docet Propheta Ezechiel, cap. 20. 12. & 20. *Ac etiam ſabbatha mea dedi ipſis*, (nempè Judæis, non reliquis Gentibus) *ut eſſent ſigno inter me & ipſos: ut ſciretur me Jehovam ſanctificare vos.* In quæ loca Interpretes, tam Hebræi quàm Chriſtiani, docent, ſabbathum datum eſſe ut ſingulare inſtitutum, quo ab aliis Populis diſcriminarentur Judæi: ſive, ut ait *Theodoretus* in locum, ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς πολιτείας χωρίζῃ μὲν αὐτοὺς τῶν ἐθνικῶν ἐπιτηδευμάτων, ut hæc vitæ inſtituendæ ratio peculiaris Judæos diſticgueret à Gentium inſtitutis.

Dein

* Ovid. de Art. amandi, lib. 1. Perſ. ſat. 5. Mart. lib. 4. epigr. 4. Juvenal. ſat. 14. Claud. Rutilius, Itiner. lib. 1.

† Agatharchides apud Joſ. lib. 1. contra Apion, Juſt. lib. 36. cap. 2. Senec. libro contra ſuperſtitionem, citante Auguſt. lib. VI. de Civ. Dei c. 10. Tacit. Hiſt. 5. princ. Dion. Caſſ. Hiſt. XXXVII. Plutarch. Symp. 44. Julianus apud Cyril. Alex. lib. 5.

Dein in ſequentibus hoc explicatiùs ediſſerit his verbis: Κατὰ τὰ ἄλλα τοίνυν τοῖς ἄλλοις κοινωνῦντες, κατὰ τὴν τῦ σαββάτυ φυλακὴν, ἰδίαν τινα πολιτείαν ἔχειν ἐδόκυν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ταύτην ἐφύλαττε τὴν ἀργίαν· Οὐδὲ ἡ περιτομὴ ὕτως αὐτὺς τῶν ἄλλων ἐχώριζεν, ὡς τὸ σάββατον. *In aliis quidem cum aliis communione juncti, in obſervando ſabbatho propriam quandam videbantur habere rempublicam. Nulla enim alia Gens hoc otium obſervabat: neque circumciſio ita ipſos ab aliis diſtinguebat, ut ſabbathum.* Ad hoc ultimum probandum, ſubjicit, Iſmaelitas, Idumæos, & Ægyptios, circumciſione uſos eſſe, τὴν δὲ τῦ σαββάτυ φυλακὴν μόνον τῶν Ἰυδαίων ἐφύλαττεν ἔθνος, *ſabbathi autem obſervationem ſola Judæorum natio cuſtodiebat.* Hoc maximum diſcrimen Judæos inter & Gentes per obſervationem ſabbathi agnovit itidem Julianus Apoſtata: cùm de præceptis Decalogi verba faciens, inquit: Ποῖον ἔθνος ἐςὶ, πρὸς τῶν θεῶν, ἔξω τῦ, ὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις, καὶ τῦ, μνήσθητι τῶν σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολάς. *Quænam Gens eſt, per Deos, ſi hæc demſeris, non adorabis Deos alios, &,* MEMENTO SABBATHORUM, *quæ mandata cætera ſervanda non putet.*

Ad verſ. 13.

Cyril. con. Jul. l. 5. princ.

Hæc tibi, Amicorum optime, pluſculis quidem, ſed quâ potui brevitate, circa rem ſabbaticam expoſui: ut certiorem haberes notitiam, & quaſi intuitum eorum omnium quæ ad hoc Argumentum attinent: iiſque expenſis, æquo conſilio apud te ſtatuas & decernas, quale fuerit ſabbathum illud primordiale, à Moſe memoratum ab ipſis rerum incunabulis, litterale, an typicum. Ego quidem nihil aliud eſſe reor, quàm umbram vel typum *Sabbatiſmi*, decurſo vel abſoluto hoc Mundo, futuri: prout ſex illi dies Creationis ſunt toti-

dem periodi, vel Millennia, quibus duraturus eſt Mundus, & hujuſce ſæculi opera & labores. Et in hâc explicatione S. Auguſtinum, præter alios, ducem habeo & Hyperaſpiſtem; qui libro & capite noviſſimis *de Civitate Dei*, ut alia loca non repetam, hæc habet: *Erit ibi maximum ſabbathum, non habens veſperam; quod commendavit Dominus in primis operibus Mundi, ubi legitur*, & requievit Deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit; & benedixit Deus diem ſeptimum, &c. *Dies enim ſeptimus etiam noſipſi erimus, quando ejus fuerimus benedictione & ſanctificatione pleni atque refecti. . . . . Ipſe etiam numerus ætatum, veluti dierum, ſi ſecundùm eos articulos temporis computentur, qui in Scripturis ſanctis videntur expreſſi, iſte ſabbatiſmus evidentiùs apparebit, quoniam ſeptimus invenitur; ut prima ætas, tanquam dies primus, ſit ab Adam, uſque ad, &c.* Ubi ſex dies Creationis non vult eſſe litterales, ſed typicos, & ſex ætatum Mundi repræſentationes quaſdam aut imagines; ſeptimum pariter, ſive ſabbathum primordiale, noluit eſſe litterale, ſed figurativum, futuri ſabbatiſmi in ſeptimo Millennio adumbrationem. Quemadmodum Paradiſus Moſaïcus futuri, in Mundi renovatione, Paradiſi eſt præfiguratio typica: prout conſenſu Veterum & collatis primis Geneſeωs capitibus cum ultimis Apocalypſeωs, ſacri Canonis Α & Ω, manifeſtè conſtat.

Sed his ſuperſedeo, ne præjudicare videar, aut ſententiam ferre, de re tuo arbitrio permittendâ. Memineris, ſi placet, ſtatûs cauſæ: & quid teſtibus, quid rationibus, affirmatum dedimus. Quæſitum eſt, an ſabbathum fuerit inſtitutum univerſale, datum & pro-

promulgatum humano Generi in rerum exordio: vel inſtitutum Moſaïcum, & Genti Judaïcæ proprium. Hoc poſterius teſtati ſunt Patres Chriſtiani, primi ordinis; quin etiam Prophetæ, & Moſes ipſe, aſſerunt, ſabbathum inſtitutum eſſe in monumentum fœderale, Deum inter & Judæos: & inſtar parietis intergerini eoſdem Judæos inter & Gentes. Dein cùm argumentis & rationibus agitur, oſtendimus, obſervati ſabbathi nullum exſtare documentum, nullam memoriolam, vel in Antediluvianis, vel Noachidis, (oblatâ ſæpiùs licèt occaſione) uſque ad tempora Moſaïca. Denique deriſum eſſe à Gentibus, tam Græcis quàm Romanis, hunc ritum Judaïcum: atque eo ſemper, quaſi ſtigmate ſignatos, ludibrio habitos Judæos.

Neque fucum tibi faciant, aut ψευδοσάββατον obtrudant, adverſæ ſententiæ fautores, ſub nomine & prætextu *Hebdomadis*, aut ſeptenarii: quorum occurrit apud Gentes, & Auctores exteros, non rarò nec incelebris mentio; ſed his nominibus nihil minùs intelligunt Auctores illi, quàm ſabbathum (Moſaïcum, aut Adamicum) vel quemlibet ritum religioſum: numerum ſeptenarium celebrabant Philoſophi propter virtutes & myſteria, ut credebant, in eo recondita; hebdomas planetaria in uſu erat apud Aſtrologos & Mathematicos: unde denominationes planetarias ſingulis diebus ſuæ hebdomadis impoſuêre; quod poſtea in communem uſum tranſiit. Alii ſeptimum à novilunio, ſive ab ineunte menſe, alioſque ſacros habuêre. Hæc autem argumentum noſtrum non attingunt, neque hæc negamus: ſabbathum verò, ſive diem ſeptimum, recurrentem in ſingulis ſeptenis, ulli inſtituto pu-

blico, civili, vel religioſo, ſancitum eſſe inter Gentes, Græcas, Romanas, aut Barbaras: hoc eſt quod ſtrenuè negamus. Sed de hâc re ſatis, & de primâ tuâ Objectione.

Secundò objicis, & nos urges ab incommodo; Eâ, inquis, libertate, quâ uſi ſumus, recedendi à verbis & à litterâ Moſis, cùm nos premunt abſurdiuſcula, abſurdos eſſe homines Atheos & Incredulos, ad elevandam auctoritatem Moſis, & parvipendendam Scripturam ſacram. Reſpondeo: nihil minus ſequitur; his enim & hujuſmodi abſurdis litteralibus uſi ſunt hoſtes Religionis noſtræ, ad labefactandam Scripturæ ſacræ, & Religionis noſtræ auctoritatem. His igitur amotis, arma iis è manibus excutimus, atque omnem cavillandi anſam; ſalvamque præſtamus ex omni parte, & quaſi invulnerabilem, Religionem noſtram. Quòd ſi, ex adverſo, ſenſûs litteralis patrocinium ubique in ſacris Litteris, & ſpeciatim in originibus Moſaïcis, ſuſceperis, novas generabis lites, non ſine diſcrimine cauſæ principalis terminandas. Dicam tibi liberè ſententiam meam: Qui adhærent mordicus nudæ litteræ verbiſque Moſis in enarrandis rerum originibus, dant locum anſamque Atheorum & Incredulorum contumeliis, aut cavillationibus, tam contra Scripturam ſacram, quàm religionem in eâ revelatam. Hoc patet exemplis, *Celſi*, *Juliani*, *Simplicii*, *Porphyrii*, aliorumque, qui ex hâc pharetrâ depromſêre ſagittas, quibus, veneno tinctis, petebant Prophetam Moſem: utpote quem rerum origines ſcripſiſſe ajunt, Fabulatoris inſtar, aut Plebeji: neque Philoſophorum ſapientiam eum attigiſſe, nedum Viri divinitùs afflati. Ita ſpurco ore Archæologias

Mo-

Moſaïcas, alii *μῦθον Αἰγυπτιακὸν*, alii *anilem fabulam*, alii *Græcanicis deteriorem*, appellârunt: Deo indignam arbitrantes illam rerum Oeconomiam, quam in ortu Mundi, & initiis Naturæ & humani Generis, exhibuit Moſes: quin etiam ipſe Philo, Judæus licèt, non abſtinuit hujuſmodi dictis, εὔηθες πάνυ τὸ οἴεσθαι ἐξ ἡμέραις . . . . Κόσμον γεγονέναι, *ruſticanæ ſimplicitatis eſt credere . . . Mundum ſex diebus conditum eſſe.* Hoc ſextiduum operis & requiem ſeptimi diei, deridet etiam in ſuis carminibus *Claudius Rutilius:*

Septima quæque dies turpi damnata veterno, Itin. l. 1.
Tanquam laſſati mollis imago Dei.
Cætera mendacis deliramenta cataſtæ
Nec pueros omnes credere poſſe reor.

De Moſe loquitur, & de ſuo Hexaëmero. *Lucianus*, vel alter illius non abſimilis, in Dialogo, qui dicitur *Philopatris*, Coſmopœiam Βραδυγλώσσου, quo nomine *Moſem* intelligit, ſugillans, ait lucem ipſius primogeniam fuiſſe φῶς ἀόρατον καὶ ἀκατανόητον, *lucem quæ nec viſu percipi poſſit, nec intellectu.* Manichæi etiam (referente ſancto Auguſtino, lib. 22. contra F. Manich. c. 4.) dicebant ſe rejicere Libros Moſis, quòd in iis plurima legerentur indigna Deo: & inter alia de Hexaëmero dicunt, Moſem deſcribere Deum ab æterno in tenebris verſatum, tenebras fuiſſe conditas ante lucem, & Deum ſuper aquas tenebris obſitas, per noctem, antequam lucem faceret, inambulâſſe; quin etiam deſcribit eundem Deum, ad inſolitæ lucis adſpectum, admiratione perculſum, atque adeo antea neſcientem quid eſſet lux, ut cùm primùm illam vidiſſet, optimam judicâſſet.

Denique hæc omnia confirmare licet &

De poten. Dei quæſt. 35. art. 2.

concludere, cum judicio dudum lato Th. Aquinatis: qui in hâc cauſâ definiendâ ſtatuit, ſententiam Auguſtini negantis intervalla & dies ſucceſſivos Creationis, commodiorem eſſe ad tutandam Scripturam ſacram à morſibus Infidelium, quàm vulgarem hypotheſin: verba ipſius hæc ſunt: Harum expoſitionum prima, ſcilicet Auguſtini, eſt ſubtilior, magis ab irriſione Infidelium Scripturam defendens: ſecunda verò, ſcilicet aliorum Sanctorum, eſt planior, & magis verbis litteræ, quantum ad ſuperficiem, conſona. Duplicem etiam interpretationem originum Moſaïcarum, ex præfatis Auctoribus exteris, *Celſus* & *Julianus* agnoſcunt, neque iiſdem utramque premi incommodis: ſed ex illâ interpretatione, quæ tota reſidet & acquieſcit in ſenſu litterali, venenata ſpicula in Moſem intorquent.

Hæc cùm ita ſe habeant, dic ſodes, per amicitiam noſtram, utrum horum, Interpres litteralis an philoſophicus, amicior ſit Moſi, ac ſacræ Scripturæ reverentior: tu, qui hunc & illam ludibrium facis inimicorum; vel ego, qui utriuſque honorem tueor, & ſartum tectum conſervo: neque in his Oraculis ſacris enodandis quicquam recipiendum eſſe duco, quod indignum ſit ſummo Deo, aut ipſius ſummo Propheta.

Hæc quoad Gentes & hoſtes exteros dicta ſunto, ut eorum tela retundamus. Sed operæ precium erit præterea paucis expendere, quot mala peperit inter ipſos Chriſtianos, quot errores, hæc ſuperſtitioſa ad textum litteralem adhæſio. Superſtitioſam appello, quæ invitâ rei naturâ, & repugnante ratione, litteras & ſyllabas, ſenſumque Grammaticum, mordicus tenet, nec veritatem ultrà quærit. Si vacat

&

& libet, hujus inſipientiæ exempla nonnulla, notiſſima quidem illa, ſed non levis momenti, tibi in memoriam revocabo. Primùm ex hoc fonte manavit fœdiſſimus error *Anthropomorphitarum : fœdiſſimus*, inquam, utpote qui Deum optimum maximum transformet in bipedem, noſtrumque facit ſimilem, os, humeroſque, & alia membra: huic tamen dogmati, quantumcunque à ratione abhorrenti, planiſſimis & apertiſſimis verbis, iterum iterumque repetitis, patrocinatur Scriptura ſacra: patrocinatur certè, niſi ſenſum litteralem deſeras, & nobiſcum tranſeas in rationis & ſanæ Philoſophiæ caſtra. Scriptura ſacra aſſerit primò in genere, *Hominem factum eſſe ad imaginem Dei.* Dein affectus humanos, proprietates, & facultates noſtras, Deo pariter attribuit. Denique ad explendas omnes partes probationis firmæ & conſummatæ, ipſa membra, parteſque Dei recenſet, ſigillatim & nominatim, quemadmodum in corpore noſtro.

Recolamus hæc breviter, ſi placet, peractis cæteris Mundi partibus, cùm ad hominem condendum ventum eſſet, ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem noſtram, ſecundùm ſimilitudinem noſtram; itaque creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei creavit eos.* Repetuntur verba, ut de re & ſenſu, ut videtur, certiores facti eſſemus; & ne qua lateret ambiguitas in voce *imaginis*, additur, *ſecundùm ſimilitudinem noſtram.* Denique, ſi quis reſtat ſcrupulus de ſignificatione harum vocum, obſervare oportet (ſecundùm leges interpretandi) earundem vocum, vel ejuſdem phraſeologiæ, uſum, ſi fortè recurrant in eodem Auctore. Occurrunt autem apud

Gen. 1. 26. 27.

apud Moſem iterum, Gen. cap. 5. 3. ubi de Adamo dicitur, eum genuiſſe filium, *ad ſimilitudinem ſuam, ad imaginem ſuam:* unde ſequitur, ex vi verborum, quemadmodum Sethus erat imago Adami, ita Adamus Dei. Præterea in novo Fœdere eadem eſt dictio, eandemque habet vim, cùm de incarnatione Chriſti agi-
Phil. 2. 7. tur: dicitur enim factus ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, ut Adamus dicitur factus ἐν ὁμοιώματι Θεοῦ. Quemadmodum igitur Chriſtus induit veram hominis formam, ita Adamus veram formam Dei. Ita primò argumentantur Anthropomorphitæ. Denique imaginem Dei in homine aliquid denotare externum & adſpectabile, res ipſa, & alia loca ſacræ Scripturæ ſatis indicant: 1 Cor. 7. 14. & 15. 49. collata cum Phil. 3. 21. & Joh. 3. 2.

Secundò, Scriptura ſacra, inquiunt, nobis exhibet manifeſtò affectus humanos, proprietates, & facultates naturæ noſtræ in Deo: primò Deum habere animam dicitur, & loquelâ uti, & ſermocinatione, inſtar noſtrûm. Dein, dormire & expergiſci, ridere etiam, quod proprium cenſetur hominis. Quin etiam facti ſui Deum pœnitet quandoque, quandoque aliorum miſereſcit: dicitur etiam iraſci, vexari, dolere, gaudere, admirari, amore aut odio proſequi. Præterea moveri de loco in locum, deſcendere & adſcendere, aut per cœlos & aëra transferri. Denique, videre, audire, odorari, tangere & tangi. Hæc Deus nobiſcum, aliiſque corporibus, habere dicitur communia, in ſacris Litteris.

Tertiò, membra & partes corporis noſtri in Deo etiam reperiuntur, ſecundùm eaſdem Litteras ſacras: memorantur ibidem Dei digiti, manus, brachia, caput; & in capite facies,

facies, os, cum labiis & lingua, naſus, oculi, & aures; memorantur etiam interiora corporis, cor & viſcera: dein tergum & poſteriora Dei: denique crura & pedes. Quin etiam ſæpiùs apparuit Prophetis aliiſque Deus, & ſe viſibilem reddidit temporibus priſcis: Angeli etiam hucuſque conſpiciunt ipſius faciem. Stephanus videt eum in cœlis, & ambulâſſe dicitur Deus cum Adamo in Paradiſo. Vides quot claſſes argumentorum, quot loca ſacræ Scripturæ afferunt Anthropomorphitæ, in ſuæ cauſæ patrocinium. Quò te vertes, neſcio, ſi rationem rejicis interpretem. Quid reſpondendum tot ſacris teſtimoniis? Concedemus Deum eſſe corporeum, ex auctoritate litteræ: vel id negabimus ex auctoritate rationis? quippe quæ demonſtrat clarè perfectiones naturæ divinæ, ſive Entis infinitè perfecti, conſiſtere non poſſe in quocunque corpore: hoc tenent & tuentur, & hîc pedem figunt optimi Interpretes; docentque, quoties Scriptura loquitur de formâ humanâ, aut naturâ corporeâ Dei, id fieri κατὰ συγκατάβασιν, ut animis populi & plebis aliquam imprimat ideam Dei, licèt non veram: donec ſcilicet à rebus ſacris inſtructiores facti, capere queant de Deo & naturâ divinâ notitias magis idoneas & accuratas. Vulgus hominum nihil concipit per modum ſubſtantiæ, præter corpus & corporea; & in corporeis nullam formam præſtantiorem humanâ: oportebat igitur ex hâc materiâ & in hâc formâ effingere Deum Vulgo: vel, quod pejus eſſet, iis fingendum ſuo modo & ſuo ingenio permittere. * Hæc de Anthropomorphitis dicta ſunto;
cor-

* Non videt imperita plebs, quomodo aliquid verè
&

corporei Numinis, & ſenſûs litteralis Scripturæ, adoratoribus. Quemadmodum circa formam Dei, ita etiam circa formam Mundi, & hujuſce Telluris, à veritate aberrârunt, qui ſenſibus, imaginationi, verbiſque perperam intellectis, addictiùs & ſerviliter hæſerunt: hâc ratione nullos Antipodas admiſerunt è Patribus Chriſtianis non pauci: nullum præter noſtrum Hemiſphærium; neque terram eſſe globum voluerunt, aut globoſam, ſed inſtar tabulæ planam: cœlumque circumfundi ad modum tentorii. Hæc, inquiunt, eſt vox ſacræ Scripturæ: & quid, ſi reclamet Philoſophia, quid, ſi Mathematica? non moramur has argutias; Dei verbo, veluti ſacræ anchoræ, unicè innitendum eſt.

Neque Vulgus tantùm, aut proletarii homines, ſed Viri celebres eruditione & auctoritate, hoc dogma de incolis alterius Hemiſphærii, inter profana & abſurda numerârunt: & malè ſibi metuit ſanctus Auguſtinus, ne alterum caput humani Generis, præter Adamum, quærendum eſſet, ſi trans oceanum, vel in adverſâ parte Terræ, novi eſſent, neſcit quos, homines, vel populi.

Denique, fidei noſtræ ac Religioni adeo funeſtam habuêre hanc ſententiam, ut

D.

& citra dubitationem poſſit exſiſtere, niſi corpus: & quicquid non eſt corpus, ſed affectio tantùm in corpore, juxta ipſos quidem exſiſtit, & eſt Ens, ſed imperfectius quàm corpus; quia ſcilicet ad illius exſiſtentiam corpus neceſſariò requiritur: quod verò neque corpus eſt, neque affectio in corpore, id in principio intellectûs hominis, maximè autem juxta imaginationem ejus, planè non exſiſtit, &c. Maimon. Mor. Nev. Par. 1. c. 46.

D. * *Vergilius* impietatis accuſatus fuerit, & in magnum diſcrimen adductus à *Bonifacio*, tum temporis Legato in Germaniâ Pontificio, quòd Antipodas agnoverit, vel defendendos ſuſceperit.

Cæterum non obſtante hoc æſtu Theologorum, & auctoritatis ſacræ prætextu, vicit tandem ratio, & ſanæ mentis judicium: neque quiſquam eſt nunc dierum, qui derideat Antipodas; aut Oraculis divinis, cordatè & ſolerter expoſitis, repugnare ſentiat: veritas eſt temporis filia, quam parit aliquando unico nixu, aliquando diutiùs in partu laborat. Nova & inſolita ſæpe diſplicent primo adſpectu, quæ tamen ſecundæ cogitationes vel ætas poſtera, ubi deferbuerint animi, rata habent, & rationi conſentanea: hoc in nonnullis dogmatis

* Erat Vergilius in diſciplinis, quas Mathematicas vocamus, & in Philoſophiâ profanâ, magis, quàm tum mores Chriſtiani ferebant, eruditus: ex illiuſmodi litterarum ſcitis, contra opinionem Vulgi, & D. Aurelii Auguſtini, Lactantii & aliorum fortè docuerit, (id quod noſtro ſæculo non argumentis inveſtigandum, ſed experimentis cognitum eſt) circumfundi Terræ homines undique, & converſis inter ſe pedibus ſtare: unde Antipodas Græcâ nuncupat voce: hoc ita acceptum eſt quaſi Vergilius alium Mundum, alios ſub terrâ homines, alium denique ſolem, atque aliam lunam adſereret. Bonifacius hæc velut impia, & Philoſophiæ divinæ repugnantia, refutat; Vergilium publicè & privatim arguit; ad recantandum has nænias provocat, efflagitatque jure ſuo, ut Legatus Germaniæ, ne ille hujuſmodi deliramentis ſinceram & ſimplicem Chriſti ſapientiam polluat atque contaminet. Re tandem ad Zachariam Pontificem delatâ, ille mandata & litteras miſit ad Utilonem Boiorum Regulum, his verbis, Vergilium Philoſophum (ſi Sacerdos ſit, inquit, neſcio) ab Templo Dei & Eccleſiæ depellito, Sacerdotio in Conſilio abdicato, ſi illam perverſam doctrinam fuerit confeſſus. Avent. Annal. Boior. l. 3.

matis experti ſumus; in aliis, opinor, experturi. Sed de Antipodibus ſatis. Atqui circa formam majoris Mundi non minus diſconvenit inter Theologos & Mathematicos. Theologi ajunt, teſtari Scripturam ſacram clarè & dilucidè, id quod ſupponere videtur Moſes in ſuo Hexaëmero, *Solem moveri*, adeoque Terram quieſcere, Mundi centrum, circa quod rotatur Univerſi machina, totuſque cœlorum exercitus, ſingulis diebus: ſtetit quidem ſol, inquiunt, tempore Joſuæ, ſed per miraculum & præter ordinem Naturæ, ut umbra receſſit in horologio Achaz: at communem ordinem ſi reſpicias, & conſuetum Naturæ tramitem, *ſol tanquam ſponſus prodiens è thalamo ſuo lætatur ſicut robuſtus decurſurus viam: ab extremitate cœlorum exortus ejus, & revolutio ejus ad extremitates eorum:* ſic dicit Propheta: vides hîc curſum ſolis à carceribus ad metam, & quod percurrit ſtadium, ſingulis diebus. At, inquies, hæc eſt dictio figurata; rectè quidem quoad ſimilitudinem ſponſi, aut gigantis agnoſco; ſed niſi egreſſum aliquem curſumque ſolis concedas, tollis ipſa ſtamina orationis, & propoſitum Auctoris, quod ubique in comparationibus, & in ipſis Parabolis, conſervandum eſt.

His tamen, aliiſque ſacræ Scripturæ locis & teſtimoniis non obſtantibus, Phyſici & Mathematici ſolem immobilem, terramque moveri ſtatuunt, tam dietim circa ſuum axem, quàm circa ſolem annuatim: quod à multifariis cœlorum phænomenis motibuſque arguunt & oſtendunt: à fixarum & planetarum materiâ diverſâ, & ad motum aptitudine vel ineptitudine: ab inſtabilitate corporum in fluidis vorticoſis: & à legibus Naturæ, quæ

ſuper-

ſuperflua fugit, viaſque affectat breviſſimas & ſimpliciſſimas: denique ut totum opificium Deo dignum ſit immenſo & ſapientiſſimo.

Hæc & hujuſmodi nobis proponunt argumentandi capita; quæ mentem, in his Scientiis exercitatam, ita in aſſenſum rapiunt, ut pauci ſint hodiè rerum aſtronomicarum periti, qui hanc hypotheſin de *Telluris motu* non amplectantur, vel apertè vel tacitè: tacitè, inquam, ubi regnat Tyrannis inquiſitoria; nec veritatem efferre licet, etiam in rebus naturalibus, quæ diſplicet Tribunali Eccleſiaſtico: hîc ſenſus ſuos & cogitata diſſimulare & comprimere coguntur Philoſophi, aut obſcurè & per ambages ſignificare. Sed ubicunque fas eſt verum quærere & profiteri, in hanc libenter deſcendunt ſententiam. Quod verò attinet ad ſacræ Scripturæ dicta, de motu aut curſu ſolis, his facilè reſpondent æqui Interpretes; ad ſenſus ſcilicet & opiniones humanas, captumque populi, accommodari has loquendi formulas; quibus etiam utuntur hodiè, in quotidiano ſermone, iidem ſapientes, qui planè aliter ſentiunt in imo pectore: loquendum enim cum multis, cogitandum cum paucis. Notum eſt itidem, quàm plurimis exemplis Spiritum ſanctum loqui *linguâ filiorum hominis*, & ad conceptus populares ſuum formare & attemperare ſtylum.

Hi errores & hallucinationes vulgares, circa formam Dei, formam Mundi majoris, & Telluris noſtræ, à ſacris Scripturis malè perceptis derivati, exemplis & monitoribus eſſe poſſunt, quò cæcus amor aut affectatio verbalis interpretationis, inconſultâ ratione, incautos ducit & imperitos. Neque minùs circa Mundi originem, quàm illius formam,

in errorem incidemus, ſi neglectâ rerum naturâ, & Auctoris ſcopo, hypotheſin parabolicam, aut popularem, cum Mathematicâ, aut Phyſicâ; & Mundi noſtri terreſtris ortum, cum magni Univerſi origine; denique, humani Generis natales in hâc terrâ cum natalibus Angelorum & Archangelorum confundamus. Præterea huic Mundo condendo Deum operam dediſſe per ſex dies, inquit Hexaëmeron: hîc ſi tempus definitum pro indefinito accipias, dein, ſex dies potiùs quàm plures aut pauciores ad conſtituendum ſabbathum & ſabbatiſmum, mentem Prophetæ non malè forſan aſſequeris; ſalvâ rerum naturâ & Creatoris dignitate: utramque verò lædit, qui hæc craſsè & κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν interpretatur, ac velut illotis manibus ſacra tractat. Sed de his ſatis alibi diximus.

Littera occidit, inquit Apoſtolus, *ſpiritus autem vivificat*: quod de Lege & Evangelio dictum, transferre licet aliquando ad ſenſum litteralem & ſpiritualem: cùm verba nuda & frigida, nimium ſequaces, aut præcipites, in errores ducunt: prolatis jam hujus rei pluribus exemplis, liceat alterum erroris litteralis adjicere, idque graviſſimi, ne dicam infandi: illud monſtrum dogmatis intelligo, *Tranſubſtantiationem*; opprobrium Chriſtianæ Religionis & fidei: quid dixi, Chriſtianæ fidei? imò Generis humani & naturæ rationalis dedecus & opprobrium: quæ unquam Gens coluit Deos farraceos? Quis unquam Barbarorum hujuſmodi Numen agnovit, vel adoravit? ex eodem ligno olim fecerunt ſcamnum, vel Priapum, Ethnici; ſed ex eâdem farinâ placentam, vel Deum maximum optimum ſoli faciunt Chriſtiani. Sed à quâ tandem pro-

provenit origine hoc dogma, & hic cultus: à Naturâ, aut Revelatione? à Revelatione, inquiunt, atque iterum iterumque nobis inculcant Servatoris noſtri verba, *Hoc eſt Corpus meum:* Αὐτὸς ἔφη, qui major Moſe eſt: atque hoc nobis erit inſtar omnium Oraculorum, inſtar omnium demonſtrationum: neque de modis rerum ſolliciti ſumus, neque abſurda veſtra moramur; omnia Deo ſunt poſſibilia, atque omnipotenti & veraci Numini, liquidâ fide, ſine examine, ſine morâ credendum eſt.

Quid ad hæc reſpondent Litterales? nunc eorum res agitur? Si verba Servatoris in primâ & grammaticâ ſignificatione accipiamus, hunc utique ſenſum præ ſe ferunt; & niſi propoſitum Auctoris, & rei naturam, de quâ tractatur, introſpicias, fides reformata, quoad hunc ritum, periclitabitur. Mihi quidem, qui ſancti Spiritûs ſcopum in quocunque Argumento, Scripturæ ſtylum, & quid ferat, aut ferre recuſet materia ſubjecta, ſemper mecum in conſilium aſſumo, nihil manet dubii aut difficultatis: qui verò his prætermiſſis, jejunis aridiſque hærent verbis, infamem illum errorem non facilè eradent aut refellent. Quòd ſi conſentias, his omnibus utendum eſſe regulis & cautelis, in eruendâ veritate, & ſacrarum Litterarum ſenſu, in hoc loco, in aliis pariter, Scriptiſque Moſaïcis, non minùs quàm Chriſtianis, eundem interpretandi modum æquum erit concedere.

Hæc pluribus expoſui, Vir colendiſſime, ut ſecundæ tuæ dubitationi ſatisfacerem: revertamur jam ad propoſitum. Summa rei huc redit; in explicandis Oraculis ſacris peccari poteſt ex utrâque parte, vel nimium adhærendo verbis & litteris, vel ab iiſdem rece-

dendo ſine juſtis cauſis. Uterque modus, vel interpretandi vitium, errores peperit, ſed litteralis, ni fallor, graviores. Paucis retro ſæculis, probè nôſti, non licuit per maximam partem Orbis Chriſtiani appellare *panem*, *panem*, aut *vinum*, *vinum*; ſed virtute quatuor verborum à Sacerdote prolatorum, panis erat caro, viva caro, verè & propriè: & vinum, ſanguis, vitalis ſanguis: manentibus interim iiſdem corporibus, ut priùs quoad omnes proprietates, quantum arte aut ingenio, ſenſu aut ratione, explorari poterat. Quorſum verò nobis mendaces oculi, cæterique ſenſus? ad quid valet ratio? ſi ludimur in propriis utriuſque objectis, actum eſt de naturâ humanâ; quin etiam actum eſt de Religione Chriſtianâ, ſi de miraculis & de reſurrectione Chriſti non fidendum ſit ſenſibus; & de ipſâ denique exſiſtentiâ Dei, ſi non rationi. Eò tamen cæcitatis, neſcio quo pacto, prolapſa erat pars plurima Gentis Chriſtianæ, ut hoc ἀτόπων ἀτοπώτατον pro articulo fidei, eoque primario & antiquiſſimo, habendum duxerint: quod tantopere oppreſſit intellectum humanum, & totam vim naturæ rationalis, ut jugum ultrà ferre non potuerit. Cùm verò ex verbis Salvatoris noſtri, *Hoc eſt Corpus meum*, craſſiùs expoſitis, ortus ſit hic error, ad examen deventum eſt, an propria vel figurata fuerit hæc Chriſti locutio: æquiſque judicibus re permiſſâ, vicit tandem ſenſuum externorum, & rationis internæ, vis ineluctabilis. Unde hoc ſcandalum, Gentibus, Judæis, Mahumetanis, Chriſtianis, è fide noſtrâ reformatâ fœliciter exemtum gratulamur.

Denique notandum, Interpretes litterales in nonnullis à litterâ abſcedere, cùm nulla

urget

urget neceſſitas in materiâ ſubjectâ: in aliis autem, ubi urget maximè, nullum receſſum concedunt; quâ in re ſunt iniqui judices. Exempli gratiâ: in doctrinâ de millenni Chriſti Regno, apud Prophetas veteres, & in Apocalypſi Johannis, ſæpiùs deſcripto, literam abdicant, & ad allegorias confugiunt. Pariter in doctrinâ, *de novis Cœlis & novâ Terrâ*, ſive de renovatione Mundi, apud Iſaiam Prophetam, & Apoſtolos, Paulum, Petrum, Johannem celebratâ; aufugiunt à verbis explicitis, & nodum in ſcirpo quærunt. Hæc iniqua ſunt, inquam, cùm ad arbitrium ſuum ſine certâ lege, ſtudio partium, jus faciunt.

Sed ut huic ſermoni finem faciamus: monemur his exemplis, non omnia ejuſdem eſſe fili in ſacro Textu, neque eodem modo tractanda: cumque ſenſus litteralis & rationalis non cohærent, inſtituendum eſſe examen de utriuſque rationibus & momentis: ut, quod æquâ lance præponderat, accipiamus: præſtat autem nobis ut hoc examen fiat ab amicis, quibus curæ erit ut fidei noſtræ ſumma & ſacrarum Litterarum auctoritas, ſarta tecta conſerventur; quàm ab inimicis, qui utramque his machinis expugnare ſatagunt. Extraneorum quorumcunque religionem & dogmata ad minutias uſque excutimus, & ſi quid abſurdi continent, falſi convincimus & irridemus: meâ autem intereſt multo magis, ut Religio, quam profiteor ipſe, ſit vera, quàm ut aliorum ſit falſa: ut illa abſurdis careat, quàm ut altera iiſdem abundet: abſque examine autem & judicio adhibitis, hæc & illa ſunt æquè vera; ut omnia ſunt ejuſdem coloris ſine luce.

Neque refugit examen Religio Chriſtiana:

Deum ignotum colere, non noſtrum eſt; neque
1 Theſſ. 5. 21. fidem, cujus nulla reddi poteſt ratio: *Explorate omnia*, inquit Apoſtolus, *quod pulchrum fuerit retinete.* Ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ . . . . .
Phil. 4. 8. ταῦτα λογίζεσθε. *Quæcunque vera ſunt*, *quæcunque veneranda*, auguſta, Deo & hominibus digna, *hæc cogitate* Chriſtiani, ut monet idem Apoſtolus. Denique precatur Deum, ut ſui Philippenſes abundent ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει εἰς τὸ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα, *ut abundent cognitione & ſenſu*, aut *judicio*, *ad explorandum ea*, *quæ differunt*, vel quid alia aliis præſtent; tam in diſcriminandis doctrinis, quàm in rerum praxi. Egregia ſunt etiam in hoc argumento Patrum monita & conſilia. Juſtinus Martyr in Apologiâ pro Chriſtianis, Τοὺς κατ'
Apol. 2. princ. ἀλήθειαν εὐσεβεῖς καὶ φιλοσόφους μόνον τἀληθὲς τιμᾷν καὶ στέργειν ὁ λόγος ὑπαγορεύει, παραιτουμένους δόξαις παλαιῶν ἐξακολουθεῖν, ἂν φαῦλαι ὦσι: *Qui verè pii & Philoſophi ſunt eos ſolam veritatem in precio & amore habere, ratio dictat, Veterum opinionibus, ſi pravæ ſint, inſiſtere detrectantes.*

Therapeut. Ser. 1. Præclarè etiam Theodoretus: Ἀνδρῶν σωφρονούντων ἴδιον, μὴ προλήψει δουλεύειν, μηδὲ ἔθεσι προσδεδέσθαι πατρῴοις, ἀλλὰ ζητεῖν τἀληθὲς, καὶ τὸ χρήσιμον πανταχόθεν ξυλλέγειν: *Proprium virorum prudentium eſt, præconceptæ opinioni non ſervire, nec patriis moribus alligari, ſed veritatem quærere, & quod utile eſt, undiquaque colligere.*

His præceptis & conſiliis ſi obſequamur, nihil metuendum erit nobis ab Atheis aut Infidelibus: quæ ſolido nituntur fundamento, non metuunt procellas; ſed quæ arenæ ſuperſtructa ſunt, ad omnem impetum ventorum concutiuntur, ſi non labaſcunt. Præterea, ut hoc demum te moneam: hujuſmodi hominum nequam, & infeſtorum Religio-

ni non parum augetur numerus, & confirmatur audacia, ab imperitis, crudis, & inſulſis interpretamentis ſacræ Scripturæ: qualia nempè concoquere non poteſt mens ſana; & eorum cauſâ cætera, quæ pulchra ſunt & præclara, inconſulto & per concomitantiam, ut ajunt, rejiciunt. Sed ad reliqua progredior.

Tertiò mihi objicis; nonnulla loca, quæ figuratè interpretamur in Prolegomenis Moſaicis, citari alibi in ſacris Litteris, & in Novo Fœdere: idque ſecundùm litteram & ſine ullâ ſenſûs arcani ſignificatione: non inficior. Ita Apoſtolus inquit, *Serpens decepit Evam* 2 Cor.
ſuâ calliditate: Auctor ad Hebræos ſabbathum 11. 3.
primævum & Adamicum reſpicere videtur, cap. 4. 4. Pſalmiſta memorat aquas ſupercœleſtes, Pſal. 148. 4. aliæque ſunt non paucæ repetitiones, vel alluſiones ad ea quæ dicuntur à Moſe in primis capitibus Geneſeos. Sed quid hinc probas, Vir optime, qui alterius Scriptoris verba recitat, nudâ repetitione nihil mutat in ſenſu, ſive ſit litteralis, ſive parabolicus. Si Apoſtolus alicubi pro re natâ citâſſet aliquam è Parabolis Chriſti: puta, illam, ſi velis, de Lazaro & Divite; repetiiſſetque verba Chriſti, Dives apud Inferos, cùm eſſet in tormentis, vidit Abrahamum è Luc. 16.
longinquo, & Lazarum in ſinu ejus: tum ip- 23. 24.
ſe clamans dixit, Pater Abraham, miſerere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digitum ſuum in aquam, & refrigeret linguam meam: quoniam crucior iſtâ flammâ. Ecquem putas ſanæ mentis, hinc probaturum eſſe, Lazarum habuiſſe digitos, aut Divitem habuiſſe linguam, apud Inferos? vel Chriſti verba non eſſe parabolica, quandoquidem ab alio Auctore ſacro repetita legi-

mus in formâ litterali? Simili modo in datis exemplis, cùm Apoſtolus citat parabolam Moſaïcam de ſerpente, qui allocutus eſt & fefellit Evam, nullâ additâ interpretatione; hoc neutiquam probat Moſem non locutum eſſe parabolicè; niſi eodem argumento probare velis, Diabolum non interfuiſſe illi negotio; ipſius enim non meminit Apoſtolus, nec ipſe Moſes. Denique Chriſtus ipſe citat verba Prophetæ Iſaiæ de Inferno, cap. 66. 24. ubi *vermis non moritur, neque ignis exſtinguitur*. Hæc verba, inquam, recenſet Chriſtus, Marc. 9. 44. nullâ exhibitâ explanatione; neque tamen propterea credimus forè vermiculos in Inferno. Fieri etiam poteſt, ut quæ viſione exhibita fuêre, recitentur hiſtoricè, tanquam externè & plenâ luce peracta. Nunquam mihi perſuadebis, Hoſeam Prophetam ſumſiſſe in uxorem, aut concubinam, ſcortum meritorium: idque mandato Dei, Hoſ. I. & III. Apoſtolus Paulus ait, 1 Cor. 6. 15. *an ignoratis corpora veſtra eſſe membra Chriſti: num igitur ſublata membra Chriſti faciam ſcorti membra? Abſit*, & quæ ſequuntur: iſtæc igitur apud Hoſeam ſymbolicè interpretor, aut in viſione facta, narrentur licèt nudè & ſine explicatione: Jovem Martemque ſcortatores hujuſmodi decent mandata, non purum Iſraelis & Chriſtianorum Numen.

Præterea Propheta Ezechiel dicitur jacuiſſe tricenos nonaginta dies in latus ſiniſtrum: intuendo laterem quendam, cui inſculpta erat urbs Hieroſolyma: dein quadraginta dies in latus dextrum, coram eodem coctæ terræ fruſtulo, cap. 4. hæc *ῥητῶς* affirmantur in ſcripto Prophetico, cum multis aliis de comeſto volumine, cap. 3. de abraſis capillis, va-

varièque diſpoſitis, ferè ad ritum ceremoniarum magicarum, cap. 5. Et de perfoſſâ ſuâ æde propriis manibus, & tranſlatâ ſuppellectile ſuper humeris, cap. 12. Quid memorem Jeremiæ cingulum, & ad Euphratem repetitum iter? cap. 13. Ejuſdem etiam calicem à Deo acceptum, & delatum ad plurimas quaquaverſum Gentes, ut inde biberent, cap. 25. 15. &c. Juga etiam portâſſe dicitur in multas terras, & Regum cervicibus impoſuiſſe, cap. 27. Hæc & hujuſmodi acta Prophetica, quum neque τῦ πρέποντος neque τῦ πιθανῦ rationem habeant, non niſi in viſione Propheticâ cenſeo exhibita, * ad repræſentandum iis per hæc ſymbola, quæ fata imminebant Gentibus & Judæis.

Neque aliter judicandum exiſtimo de colloquiis Dei cum Satanâ, quæ nonnunquam in Hiſtoriâ ſacrâ memorantur: notum eſt alloquium ad Satanam, unà cum Joſuâ Pontifice Maximo, in Prophetiâ Zachariæ, cap. 3. ℣. 1. 2. 3. Quod utique ratio rei ſuadet aut in viſione factum, aut omnino non factum; ſed exhibitum & relatum à Prophetâ per προσωποποιΐαν δραματικὴν, ac ſi factum fuiſſet, ad ſigni-

* Abſit, ut Deus Prophetas ſuos ſtultis vel ebriis ſimiles reddat, eoſque ſtultorum aut furioſorum actiones facere jubeat: præterquam quòd præceptum illud ultimum (de radenda barba & capillis) Legi repugnâſſet: fuit enim Ezechiel Sacerdos Magnus, & propterea ad duo illa præcepta negativa, de non radendo angulo capitis, & angulo barbæ, obligatus: proinde non niſi in viſione Prophetiæ factum fuit, Maimon. More Nev. Pars 2. cap. 46. Dein ſubjicit: Qui verò minùs firmo judicio ſunt præditi, illi hæc omnia ita intelligunt, ac ſi Propheta narraret quid ſibi injunctum fuerit, & quid revera fecerit, &c. *Lege, ſi placet, totum caput.*

ſignificandum Dei Providentiam & patrocinium Eccleſiæ.

Sed notiſſima eſt hiſtoria Michaiæ Prophetæ, (1 Reg. 22. 19. 20. &c.) ac colloquium & conſultatio illa Dei cum Angelis ſuis, tam malis quàm bonis, de Rege Achabo decipiendo: ubi roganti Deo, quiſnam ex omnibus illis adſtantibus iret deceptum Regem Achabum: unus malignus Angelus ſeſe obtulit, qui id ſe facturum reciperet. Dein quæſivit Deus ab iſtoc Dæmone, quo modo, aut quâ arte falleret Achabum: Reſpondit, inſpirabo, tanquam venenum, mendacia ſuis Prophetis. Abi, inquit Deus, &, ut dixti, facito. Hæc eſt dictorum ſumma, ſed ne quid inter recitandum aberrârim, audi ipſa verba Prophetæ: *Vidi Jehovam inſidentem ſolio ſuo: & totum exercitum Cœli adſtantem ei, à dextrâ & à ſiniſtrâ: dixitque Jehova, Quiſnam è vobis pelliciet Achabum, ut adſcendat & pereat apud Ramothas Gileadis? Hic dixit hoc modo, & ille dixit illo modo: tandem prodiit quidam ſpiritus, qui conſiſtens coram Jehovâ, dixit, Ego pelliciam eum: Dicente verò Jehova ei, Quo pacto? Dixit, Egreſſus ero ſpiritus mendacii in ore omnium Prophetarum ejus: tum dixit Jehova, pellicies: etiamque prævalebis. Exi & fac ita*, 1 *Reg*. 22. 19. 20. 21. 22. Hæc ita ſe habent, ut vides, ſecundùm litteram & narrationem hiſtoricam. Sed ecquis eſt, qui ſit auſus dicere, has res ita geſtas eſſe revera & litteraliter? Deum iniiſſe conſilium cum ſuis Angelis, probis reprobiſque, de fallendo & ſeducendo Achabo; & maligni cujuſdam Dæmonis ſententiam cæteris omnibus prælatam eſſe, Deoque acceptam & effectu confirmatam. Agnoſcunt, opinor, omnes, hæc non

niſi

niſi viſione peracta, aut ſine viſione à Prophetâ propoſita, ad ſignificandum eventum, Deique conſilium circa Achabum Regem.

Hinc ſatis patet, quàm cautè interpretanda ſint nonnulla Prophetarum facta, & Dei colloquia, in ſacris Litteris exhibita: his liceat adjungere unicum præterea exemplum, quod ad indolem argumenti noſtri circa colloquia, à Moſe adornata in tertio capite Geneſeos, proximè accedere videatur. Eſt conventus ille celebris & colloquium Dei, filiorum Dei, & Diaboli, quod occurrit in Prolegomenis Libri Job, & narratur hiſtoricè, his verbis: *Factum eſt quodam die, cùm veniſſent filii Dei, ut ſe ſiſterent coram Domino; venit etiam Satan in medio eorum: dixitque Dominus ad Satan, unde venis? & reſpondet Satan Domino, à peragrando terram, & perambulando in eâ: dixitque Dominus ad Satan, num conſideràſti ſervum meum Job, &c.* cum aliis multis, quæ ſequuntur in iſthoc Dialogo. Quæritur jam, quo genere orationis hæc conſcripta ſint, aut intelligenda? narratur res tota, ut vides, per modum hiſtoriæ, aut rei geſtæ: non minùs quàm narratio Moſaïca in ſuo Dialogo inter Evam & Serpentem; aut in altero illo inter Deum, Protoplaſtos & Serpentem: nec minùs incongruum videtur, colloquium inſtituere inter ſerpentem & fœminam ut eſt apud Moſem; quàm inter Deum & Cacodæmona ut eſt apud Jobum. Optimi tamen Interpretes hunc locum Jobi parabolicè exponendum eſſe cenſent. Quidni igitur etiam & alterum apud Moſem? Sed de hoc loco Jobi quid ſentiunt Commentatores, audiamus.

Moſes Maimonides, etſi dubius ſit, fuerit, nec ne, Jobus perſona vera: *ſecundùm utram-*

Mor. Nev. Par. 3. c. 22. *quæ autem ſententiam*, inquit, *ſive nempe fuerit, ſive non fuerit, certum tamen eſt, quòd illa, quæ à principio Libri ipſius commemorantur, de colloquio inter Deum & Satanam, de traditione item Jobi in poteſtatem ipſius, ſint parabolica.* Nec aliter exponitur à noſtris: Mercerus in locum, de hoc conſeſſu Angelorum & colloquio Dei verba faciens, *non quòd*, inquit, *ita craſsè hæc ad litteram facta fuerint, ſed Scriptura ſeſe noſtro captui & ruditati accommodare voluit. Tale colloquium Domini*, &c. cum aliis multis in eundem ſenſum. Eò etiam collimant verba Grotii in locum, ſolent Dei decreta, Angelorum bonorum miniſteria, malorum machinationes, exprimi ad formam judiciorum aut conſiliorum Regum. Hanc ſequuntur Regulam alii Interpretes, hæcque ἀνθρωπικῶς dicta ad imitationem rerum humanarum, rectè notant: *Res non eſt geſta*, inquit alter, *ut hic narratur: ſed proſopopœia tantùm eſt, aut hypotypoſis, per quam intelligitur veritas, Deum Satanæ permiſiſſe, &c.* Per προσωποποιΐαν vel ὑποτύπωσιν, inquit alius, *indicat hæc omnia juſto & ſapienti Dei conſilio acta:*

Marian. in Schol. — Sculť.

Vides hîc ſine ſcrupulo res geſtas, aut quæ narrantur hiſtoricè adinſtar rerum geſtarum, haberi ab Interpretibus pro parabolicè aut figuratè dictis: nec id cuiquam proindè vertendum eſt vitio, quòd à verbis recedat, ubi litteralis interpretatio læſura eſſet Majeſtatem divinam, aut rerum naturæ palam obnititur. Diſpiciendum eſt imprimis in ſacris Litteris interpretandis, quæ ſit res ſignificata: dein quis modus ſignificandi: variat enim modus ſignificandi pro ratione ſæculi, & Gentis; pro captu & ingenio populi: neque hæc eadem ſunt ubique in omni œconomiâ & in omni

ni ætate. Hæc autem ſingula cùm nôrit Providentia omniſcia, ſeſe accommodat variis rerum humanarum ordinibus, ad temperandum Mundi univerſale regimen: quod nos miſelli parum comprehendimus, aut obſervamus. Denique cùm dictio ſacræ Scripturæ ſit admodum figurata, ſtyluſque mixtus, res eſt judicii non exigui in ſingulis locis diſtinguere, quâ utitur loquendi formâ Spiritus ſanctus, quo genere ſermonis. Sanctus Petrus de Balaami Aſinâ verba faciens, inquit, Jumentum mutum, humanas voces edens, inhibuit Prophetæ dementiam. 2 Epiſt. 2. 16.

Ajunt tamen Hebræi, hoc totum in *viſione propbetiæ* factum eſſe: nec credunt fœdam beſtiam è rauco gutture emugiiſſe voces humanas: ratiocinatam præterea, & injuriam expoſtulâſſe cum ſuo Domino. Hæc tibi meditanda relinquo: non memini ego in Hiſtoriâ ſacrâ ullibi revera locutas eſſe beſtias: & quod in officiis peragundis monuit Apoſtolus, idem in tractandis Litteris ſacris obſervandum puto: Maimon. Mor. Nev. Par. 2. c. 4.
πάντα εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω, decenter & ſecundùm ordinem explicentur omnia.

Denique in citandis & applicandis dictis Moſaïcis & Propheticis veteris Teſtamenti, non ſemper agunt Apoſtoli κατ' ἀκρίβειαν: ea quandoque, ut alia prætercam, allegoricè accommodant in uſum populi, quæ nullum habent in Hiſtoriâ, vel in textu Prophetico, figuratæ locutionis indicium: aliaque κατὰ ῥητὸν uſurpant, ſine nota ſenſûs interioris, quem ratio ſuadet ſibi maximè propoſuiſſe Auctorem. Cæterum, hoc argumentum, de ſtylo ſacræ Scripturæ, ſi ingrederer, creſceret mihi ſcribendi materies, plus quàm ferre

poteſt

poteſt Epiſtolæ modus, aut tua forſan patientia. Ad finem propero.

Quartò, mihi objicis: ſed quorſum mihi plura objicis, bone Vir? cùm nondum reſponſum dederis argumentis, quibus invitus retineor in ſententiâ tibi adverſâ: amolire tantùm hæc obſtacula, & nullis opus erit machinis ad me trahendum in tuas partes. Depellor à communi ſemitâ, non diſſilio; depellor, inquam, & deterreor, propter ſalebras, & præcipitia & loca impervia; rem capis, opinor, mentemque meam. Fruſtra accumulas objectiones, inquam, unum eſt neceſſarium: fac tantùm ut littera Hexaëmeri cohæreat & concordet cum Dei & rerum naturâ, nihil ultrà quæritur, ambabus ulnis amplectar iſtiuſmodi explicationem: donec verò hoc vulnus ſanaveris, nequicquam quæris remedium aliundè, & quaſi nova plaga: me vides conſtrictum rigidis rationibus; excute hæc vincula; ſolve mihi has compedes, & eandem libens ibo tecum viam. Vale, Vir optime, & memor ſis amici tui obſervantiſſimi.

FINIS.